

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

УДК 930(477):39:061.2“1892/1940”

КОНТА Ростислав Михайлович

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ (1892–1940 рр.): ІСТОРИОГРАФІЯ**

Спеціальність 07.00.05 – етнологія

**Дисертація
на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук**

**Науковий консультант –
КАПЕЛЮШНИЙ Валерій Петрович,
доктор історичних наук, професор**

Київ – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	16
1.1. Основні етапи та напрями вивчення організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.....	16
1.2. Стан наукової розробки проблеми.....	34
1.3. Загальна характеристика та класифікація джерельного комплексу.....	64
1.4. Теоретико-методологічні засади.....	102
РОЗДІЛ 2. ВИСВІТЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ НТШ: ЕТНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	125
2.1. Вивчення проблеми реформування Товариства.....	125
2.2. Дослідження місця і ролі структурних підрозділів НТШ у розвитку народознавчих знань.....	136
РОЗДІЛ 3. НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СКЛАДОВИХ НАРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НТШ.....	161
3.1. Програмні засади, методи та методологія етнологічних досліджень членів НТШ у наукових студіях.....	161
3.2. Висвітлення історії формування та подальшої долі музейної етнографічної збірки Товариства.....	180
3.3. Дослідження видавничої діяльності НТШ: етнологічний аспект.....	222
РОЗДІЛ 4. НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВКЛАДУ М. ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ЕТНОЛОГА ТА ОРГАНІЗАТОРА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НТШ.....	248
4.1. Етнологічний контекст висвітлення постаті	

М. Грушевського як реформатора НТШ.....	248
4.2. Історіографічні оцінки розробки вченим методології етнологічних досліджень.....	271
4.3. Вивчення наукової діяльності М. Грушевського в НТШ як етнолога.....	289
РОЗДІЛ 5. ВИСВІТЛЕННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТОРІНКАХ ВИДАНЬ НТШ.....	323
5.1. Дослідження народознавчої діяльності членів Товариства у «Хроніці НТШ».....	323
5.2. «Записки НТШ» як історіографічне джерело до вивчення етнологічних досліджень в Товаристві.....	345
5.3. Висвітлення народознавчих досліджень в НТШ на сторінках «Літературно-наукового вістника».....	364
ВИСНОВКИ.....	385
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	398
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	399

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Важливою складовою сучасного етапу розвитку української етнологічної науки є період діяльності на українських землях Наукового товариства імені Шевченка у Львові, яке залишило ґрунтовний науковий спадок, що по-різному оцінюється в історіографії. Одним із головних напрямів наукових пошуків у Товаристві стали етнологічні дослідження, які почали активно проводитись вченими з початку реформування зазначеної організації в наукову інституцію у 1892 р. та фактично остаточно припинилися з приходом радянської влади на західноукраїнські землі в 1939 р.

Цей період, найбільш плідний в історії Товариства, включає низку наукових, експедиційних та видавничих заходів, які стали знаковими в плані розвитку української етнології. У цьому контексті особливе місце посідає проблема висвітлення в історіографії організації етнологічних досліджень в НТШ у зазначений період. Таке дослідження дозволяє, з одного боку, виявити наявну літературу з питання організації народознавчих пошуків у Товаристві, а з іншого – простежити крок за кроком, як відбувалося накопичення знань з цієї проблематики та як вона висвітлювалася представниками різних історіографічних шкіл. Водночас системний історіографічний аналіз проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ дозволяє не лише виявити маловивчені та вузькі місця вивчення цієї проблеми, але й окреслити перспективи подальших наукових пошуків, які б потенційно сприяли організації етнологічних студій в Україні на сучасному етапі, що також актуалізує досліджувану проблему.

Етнологічна діяльність НТШ вирішальним чином вплинула на формування української національної самосвідомості. Результати етнологічних досліджень сприяли посиленню національної ідентичності українців, землі яких входили до складу іноземних держав. На думку С. Стельмаха: «Публічний характер діяльності товариств та їхня просвітницька робота спрямовувалася на формування історичної культури суспільства й частково національної історичної свідомості та засад

національної історичної науки. Остання функція історичної науки в умовах відсутності власної державності могла здійснюватися винятково в обмежених формах і громадських органах. Першість серед них, безперечно, належить створеному 1873 р. Літературному товариству ім. Т. Шевченка, перетвореному 1892 р. в наукове, котре, завдяки діяльності М. Грушевського, стало своєрідною Академією українознавства, заклавши міцні підвалини для формування власне української національної історіографії»¹.

Етнологічній науковій роботі в НТШ сприяла низка етнографічних та етнографічно-антропологічних експедицій, організованих і проведених її членами. Їх результати стали частиною «золотого фонду» української етнології та є безцінними і незамінними з наукового погляду, оскільки були зібрані в останній момент перед буремними подіями революцій, громадянської війни, двох світових воєн та злочинами радянської влади на українських землях, що призвели до знищення великого пласту української традиційної культури та побуту мешканців українських земель аж до фізичного знищення значної кількості населення України.

Робота, проведена НТШ та його членами у збиранні етнографічного матеріалу, написанні низки етнологічних досліджень, заснуванні етнологічних та етнографічно-фольклористичних видань неоднозначно оцінюється в історіографії та потребує ґрунтовного вивчення з позицій сучасної науки. Нагальною залишається потреба виділення шкіл та напрямів в історіографії, що характеризуються різними підходами в оцінці етнологічних досліджень в НТШ у визначений період. Крім того, необхідно виявити різні підходи учених до висвітлення даної проблеми, окресливши ті фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру, які на це вплинули.

Тривалий процес реформування НТШ завершився зміною його статуту, цілей і завдань цієї інституції, що позитивно позначилось на налагодженні етнологічної роботи в Товаристві. Було створено низку структурних підрозділів та друкованих

---

¹ Стельмах С. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття): Монографія / Сергій Стельмах. – К.: Київ. ун-т, 2005. – С. 104.

органів НТШ, що стали базою для розвитку етнологічної науки. Їх діяльність сприяла накопиченню етнографічних даних та матеріалів, а наукова робота їх членів сформувала цілі школи та напрями в науці, що безпосередньо або опосередковано торкаються етнологічних знань. Цим та багатьом іншим аспектам проблеми присвячено значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників. Виникла нагальна потреба у його критичному аналізі, науковому осмисленні та узагальненні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше:

- за проблемно-хронологічним принципом комплексно узагальнюється історіографія організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.;
- окреслено основні історіографічні періоди дослідження теми, обґрунтовано класифікацію джерельного комплексу;
- визначено й проаналізовано основні тенденції розвитку історичних знань про організацію етнологічних досліджень в НТШ у визначений період, а також зроблено порівняльний аналіз внеску українських, зарубіжних та діаспорних дослідників у вивчення проблеми;
- простежено висвітлення у літературі в різні історичні періоди ролі та значення окремих членів НТШ в організації етнологічних досліджень в цій інституції;
- виявлено та спростовано ряд фактологічних і аналітичних розбіжностей, що стосуються дослідження багатьох аспектів порушеної проблеми, переосмислено низку тверджень, висновків, концептуальних підходів, які домінували в історіографії;
- вивчено стан дослідження теоретичних основ народознавчих пошуків у НТШ в 1892–1940 рр.;
- визначено низку історичних та історіографічних аспектів проблеми, які потребують подальшої наукової розробки;

удосконалено:

- висновки попередників про співвідношення в історіографії термінів «етнологія», «етнографія», «антропологія» та «фольклористика» на різних етапах дослідження проблеми;
- підходи дослідників щодо критичного аналізу сучасних тенденцій висвітлення народознавчого доробку членів Товариства в контексті становлення та розвитку історичного краєзнавства та регіоналістики;

отримали подальший розвиток:

- питання вивчення методологічної складової розгортання етнологічних досліджень у Товаристві разом з формуванням наукових знань про організацію принципів польової роботи етнологів Товариства;
- підходи щодо висвітлення в історіографії структури НТШ та значення його підрозділів для організації народознавчих досліджень у Товаристві;
- дослідження ролі друкованих органів НТШ як історіографічних джерел до вивчення народознавчих студій в Товаристві.

Отже, наукова новизна дисертації зумовлена сукупністю і масштабністю поставлених завдань. На сьогодні відсутні цілісні наукові історіографічні праці, в яких аналіз організації етнологічних досліджень в НТШ у визначений період проводився би з урахуванням усіх наявних джерел. Подібного роду дослідження стосувалися переважно висвітлення наукового доробку окремих членів НТШ, причому не завжди зверталася увага саме на етнологічний аспект наукових пошуків членів Товариства.

Зважаючи на різні підходи до тлумачення термінів «етнологія», «етнографія», «фольклор», «антропологія» у науковому дискурсі періоду діяльності НТШ в 1892–1940 рр. та в наступні роки аж до сьогодення, вважаємо за доцільне аналізувати літературу, що стосується висвітлення стану розвитку не лише етнографії (етнології) як історичної дисципліни, а також фольклористики як філологічної науки. Плутанина в термінах та різне тлумачення авторами категорій «етнографія» та «фольклористика», як народознавчих дисциплін різних наукових напрямів, призводила до того, що опис етнологічних досліджень міг, зокрема, проводитися в

рамках фольклористичних студій у НТШ.

Аналіз великого масиву літератури, присвяченої організації етнологічних досліджень в НТШ у вказаний період, передбачає різні підходи до групування історіографічних джерел, що повинно сприяти всебічному аналізу поставленої нами проблеми. Одним з напрямів історіографічного вивчення організації етнологічних досліджень в Товаристві є висвітлення стану студіювання внеску М. Грушевського як голови НТШ у процес реформування цієї інституції та методологічного забезпечення налагодження етнологічної роботи. Це, в свою чергу, передбачає висвітлення стану дослідження в історіографії проблеми заснування вченим Етнографічної комісії, етнологічних друкованих органів, а також організації головою Товариства етнографічних та етнографічно-фольклористичних експедицій тощо.

Як зазначає О. Купчинський, «У становленні і подальшому розвитку НТШ як наукової інституції визначне місце належить Михайлові Грушевському, Іванові Франку та Володимирові Гнатюку, які увійшли в історію НТШ й української науки як «велика трійця»¹. Отже, висвітлюючи вивчення в історіографії науково-організаційного аспекту етнологічних досліджень в НТШ, не можемо обійти увагою зазначених учених, які досить активно долучилися до цього напрямку наукових пошуків. Зважаючи на те, що провідна організаційна роль у налагодженні широкомасштабних народознавчих наукових пошуків в Товаристві належить саме М. Грушевському, який тривалий час очолював цю інституцію, ми сконцентрували основну увагу на історіографічному дослідженні постаті вченого через призму розвитку ним етнологічної науки в НТШ.

Водночас, зважаючи на обмежений обсяг дисертаційного дослідження, а також беручи до уваги серйозний науковий масштаб інших членів Товариства, які активно долучилися до процесу організації етнологічних досліджень у рамках діяльності

---

¹ Купчинський О. 140 Науковому товариству ім. Шевченка / Олег Купчинський // Вісник НТШ. – Львів, 2013. – Ч. 49. – С. 2.

Етнографічної комісії та залишили після себе значний етнологічний науково-організаційний доробок, що знайшов своє відображення в історіографії, ми присвятили низку власних історіографічних праць висвітленню внеску окремих діячів НТШ в розвиток української етнології. Серед них доцільно виділити статті про Ф. Вовка¹, І. Франка², В. Гнатюка³ та З. Кузелю⁴, які доповнюють це

---

¹ Конта Р. Етнологічна діяльність Федора Вовка: радянська історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2011. – Вип. 36. – С. 29–35; його ж. Федір Вовк та його внесок у розвиток етнології: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 131–134; його ж. Етнологічні здобутки Федора Вовка: сучасна вітчизняна історіографія ХХІ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2012. – Вип. 71: Регіональні проблеми розвитку літератури, історії та культури у загальноукраїнському контексті. – С. 286–294; його ж. Етнологічна діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська та діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013 – № 2 (199). – С. 40–43.

² Конта Р. Висвітлення етнологічних здобутків І. Франка в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові: дорадянська міжвоєнна історіографія / Ростислав Конта, Олександр Маслюк // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 41 – С. 138–141; його ж. Історіографічні та бібліографічні узагальнення наукової спадщини І. Франка в дослідженнях сучасних вітчизняних вчених: етнологічний аспект / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2014. – Вип. 42. – С. 53–59.

³ Конта Р. Внесок Володимира Гнатюка у розвиток української етнології: історіографія проблеми / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2009. – Вип. 30. – С. 45–53.

⁴ Конта Р. Наукові здобутки Зенона Кузелі як етнолога – члена Наукового товариства ім. Шевченка: діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2012. – Вип. 37. – С. 57–62; його ж. Етнологічна

дисертаційне дослідження в аспекті вивчення науково-організаційного вкладу провідних діячів Етнографічної комісії в налагодження системної етнологічної роботи в Товаристві.

Тут доцільно наголосити на важливій ролі вже згаданих нами І. Франка та В. Гнатюка, які фактично стали засновниками етнологічного напрямку роботи в НТШ та набагато років наперед визначили розвиток етнографічної науки в цій інституції.

До керівного складу Етнографічної комісії, який вирішальним чином вплинув на процес налагодження системної етнологічної роботи в Товаристві у визначений нами період, доцільно також віднести таких вчених, як Ф. Вовк та Ф. Колесса, які свого часу очолювали зазначений структурний підрозділ НТШ. Водночас учений зі світовим ім'ям Ф. Вовк був ініціатором створення та редактором етнологічного видання Товариства під назвою «Матеріяли до українсько-руської етнольоґії».

Об'єктом дослідження є розвиток етнологічних студій в Україні наприкінці ХІХ – в першій половині ХХ ст.

Предметом дослідження є процес зародження і нагромадження наукових знань про організацію етнологічних досліджень у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від появи перших публікацій про етнологічні дослідження в НТШ у Львові наприкінці ХІХ ст. до

наукова спадщина Зенона Кузелі: сучасна вітчизняна історіографія ХХІ століття / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2012. – Вип. 112. – С. 19–22; його ж. Етнологічна діяльність Зенона Кузелі в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська історіографія / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2012. – № 4 (64). – С. 89–92; його ж. Етнологічні здобутки Зенона Кузелі: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2013. – Вип. 72: Історія та культура: загальноукраїнський та провінційний вимір. – С. 253–261.

наших днів.

Географічні межі охоплюють території українських земель, на яких проводило свою діяльність НТШ в 1892–1940 рр., що в цей час входили до складу Російської та Австро-Угорської імперій, а згодом до Румунії, Польщі, Чехословаччини та СРСР. Щодо географії самих досліджень і місця публікації їхніх результатів, то в дисертації будуть досліджуватися праці, в яких висвітлюється розвиток української етнології в НТШ в 1892–1940 рр., опубліковані як в Україні, так і за її межами.

Методологія дослідження. Дисертаційна робота виконана на загальнонаукових принципах історизму, ціннісного підходу та системності. Принцип історизму в історіографії полягає в з'ясуванні того, як сформувалася та чи інша історична думка, як вона змінювалася відповідно до стану розвитку науки та суспільно-політичних обставин. Крім того, цей принцип передбачає з'ясування процесу становлення різних історіографічних шкіл у висвітленні поставленої проблеми з обов'язковим урахування суб'єктивно-об'єктивної складової формування окремих наукових концепцій, а також співвідношення різних поглядів у межах дослідження зазначеної проблеми. В дисертації розглядаються ті історичні обставини кінця XIX – початку XXI ст., які вплинули на висвітлення в історіографії проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ 1892–1940 рр.

Ціннісний підхід орієнтує дослідника на виявлення важливої інформації не лише для сучасного стану розвитку історичної науки, а й для окреслення перспективних напрямів наукових пошуків у майбутньому.

Дисертантом використано такі загальнологічні методи як систематизація, класифікація та аналіз.

Системний метод використано для окреслення принципів побудови та взаємозв'язків між окремими структурними підрозділами НТШ, що займалися етнологічними дослідженнями, а також для пояснення суспільно-політичних обставин і їх трансформацій починаючи з кінця XIX ст., що вплинули на особливості формування наукового знання з поставленої проблеми.

У дисертації використано також низку історичних та міждисциплінарних

методів дослідження, зокрема, компаративний, історико-типологічний, історико-генетичний, перспективного аналізу, семантичного аналізу та ін.

Компаративний (порівняльно-історичний) метод використано для співставлення уявлень, концепцій та поглядів різних вчених щодо проблеми розгортання етнологічних досліджень в НТШ у Львові як на етапі їх виникнення починаючи з кінця ХІХ ст., так і для порівняння із сучасними підходами до вивчення народознавчих студій в Товаристві.

Історико-типологічний метод застосовано до виявлення й встановлення типового й жанрового розмаїття текстів, що стосуються організації етнологічних досліджень в НТШ у Львові, який передбачає виокремлення праць етнографічного, антропологічного, фольклористичного, музикознавчого характеру, тощо.

Історико-генетичний метод використано для з'ясування особливостей формування та розвитку окремих методологічних шкіл та концепцій, що стосуються народознавчих досліджень в НТШ у визначений хронологічний період, а також відповідних трансформацій, пов'язаних із визначенням предметного поля етнологічної науки на різних етапах її розвитку.

Метод перспективного аналізу застосовано щодо визначення подальших пріоритетних напрямів розробки поставленої проблеми, що базується на глибокому аналізі сучасної історіографії організації етнологічних досліджень в НТШ у Львові.

Для означення та тлумачення термінів, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з розкриттям в історіографії проблеми народознавчих студій в Товаристві, використано метод семантичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках наукової тематики історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Українська нація в загальноєвропейському вимірі: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 11БФ046–01) і пов'язана з науковими дослідженнями кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тематика дисертації відповідає дослідницькому напрямку «Історія етнологічної

науки», в рамках якого вивчаються проблеми, пов'язані зі становленням української етнології та організацією етнологічних досліджень на українських землях.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні стану історіографічних рефлексій вивчення проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр., виявленні її недостатньо вивчених аспектів та виробленні рекомендацій щодо подальшої розробки теми і передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати основні етапи та напрями вивчення проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.;
- виявити, систематизувати і класифікувати історіографічні джерела з проблеми;
- дослідити повноту і достовірність відображення в історіографії проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.;
- з'ясувати проблему співвідношення в історіографії термінів «етнологія», «етнографія», «антропологія» та «фольклористика», як на етапі організації народознавчих досліджень в НТШ, починаючи з 1892 р., так і відповідні зміни у трактуванні цих термінів в наступні періоди історіографії проблеми;
- висвітлити новітні підходи дослідників до розробки проблеми розвитку етнологічних знань в НТШ у визначений період;
- виокремити персональний вклад наукових шкіл і вчених, включаючи й істориків української діаспори та іноземних дослідників, у вивчення поставленої нами проблеми;
- дослідити стан вивчення проблеми організації та діяльності окремих структурних підрозділів Товариства в аспекті їх внеску в налагодження етнологічних досліджень у зазначеній інституції у визначений період;
- проаналізувати висвітлення вкладу окремих посадових осіб Товариства в справу організації етнологічних досліджень у зазначеній організації;
- висвітлити ступінь наукового осмислення методологічної складової етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.;

- з'ясувати роль друкованих органів НТШ в розгортанні етнологічної діяльності в цій організації, а також відображення в них стану організації етнологічних досліджень в Товаристві;
- окреслити на основі наявних праць недостатньо вивчені аспекти проблеми, визначити напрями майбутніх дослідницьких пошуків.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на кафедрі етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доповідалися на міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «VI Международная конференция посвященная проблемам общественных наук» (Москва, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська політична нація: історія і сучасність» (Київ, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації» (Суми, 2013); V Міжнародній науковій конференції «Одеські етнографічні читання»: «Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості» (Одеса, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Львів, 2014); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-філософські дослідження молодих учених» (Суми, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього» (Одеса, 2014).

Наукове і практичне значення роботи полягає в тому, що висновки, основні положення і матеріали дослідження можуть бути використані в процесі викладання історії України, історії української етнології, українознавства у вищих та середніх навчальних закладах, у культурно-освітній, історико-краєзнавчій та музейній роботі, а також для написання узагальнюючих і спеціальних праць з історії української історичної думки. Результати дослідження використовуються автором під час проведення занять зі студентами Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 35 наукових працях – індивідуальній монографії, 29 наукових статтях у фахових виданнях, 5 публікацій апробаційного характеру (55,5 друк. арк.).

Особистий внесок здобувача. Дослідження здійснено самостійно, всі його положення та висновки обґрунтовані на основі власних досліджень дисертанта.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, п'яти розділів (п'ятнадцяти підрозділів), висновків, переліку умовних скорочень, списку використаних джерел та літератури (1049 позицій). Загальний обсяг дисертації – 516 сторінок, де основного тексту – 398 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Основні етапи та напрями вивчення організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.

Розвиток етнологічних знань у сучасній Україні пов'язаний із процесом становлення етнології як науки в попередній історичний період. Важливе значення у цьому контексті посідає діяльність окремих учених, аматорів і особливо інституцій, які займалися етнологічними дослідженнями на українських землях і фактично формували українську етнологію. Однією з провідних наукових установ, що суттєво вплинула на розвиток етнологічних знань в Україні стало НТШ, яке тривалий період було основним осередком продуктивного розвитку української етнології. Отже, дослідження історії становлення та розвитку етнології в НТШ є однією з актуальних проблем сучасної науки в Україні.

Одним із пріоритетних напрямів наукової діяльності членів НТШ була етнографія, яка за відсутності української державності в цей період формувала наукове знання про єдиний український народ з власною культурою, мовою та традиціями, зокрема й державотворчими. Отже, крім власне наукового контексту розвитку етнологічних знань в НТШ, можна виділити і важливе суспільно-політичне значення результатів, отриманих під час етнографічного дослідження українських земель.

Лише останнім часом питання організації етнологічних досліджень у Товаристві стало предметом наукового осмислення в історіографії. За останні 120 з лишком років у літературі висловлювалися неоднозначні думки стосовно наукових досягнень членів НТШ в галузі етнографії, та давалися різні, інколи прямо протилежні, оцінки науково-організаційних здобутків його членів, які займалися етнологічними науковими пошуками. Якщо ж ідеться про окремі історіографічні напрями та школи загалом, то можна виділити декілька підходів до висвітлення

проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ.

Висвітленню питань, що опосередковано торкаються проблеми організації народознавчих досліджень в Товаристві у визначений період, присвячено велику кількість літератури, яка відрізняється як за формою і жанром, так і за тематичною спрямованістю, науковими підходами та шириною висвітлюваних аспектів. Це і наукові та науково-популярні брошури, статті, рецензії, замітки, некрологи, а також узагальнюючі й монографічні дослідження, які ще не отримали належного історіографічного осмислення в контексті поставленої нами проблеми. Водночас праць, які безпосередньо стосуються проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр., не так вже й багато, і з'являлися вони переважно в період незалежності України. Більшість наявної літератури стосується лише окремих аспектів зазначеної проблеми, що не дозволяє науковцям сформулювати загальне бачення стану висвітлення в літературі питання організації широкомасштабних народознавчих досліджень в Товаристві у визначений період.

Тривалий період ця проблема замовчувалася або фальсифікувалася вченими колишнього СРСР, так само як і науковцями радянської України, що було наслідком ідеологізації науки, побудованої на принципах марксистсько-ленінської методології. Не лише окремі вчені-етнологи НТШ, які займалися організацією етнологічних досліджень, але й сама етнологічна наука стали забороненою темою у радянській історіографії. Як наслідок, багато провідних науковців-етнологів, організаторів народознавчих досліджень у Товаристві, кваліфікувалися як «українські буржуазні націоналісти», а етнологія, як наука, почала трактуватися як буржуазна псевдонаука.

Архаїчним заміником етнології в СРСР стала етнографія. Саме під терміном «етнографія» розвивалася (точніше, перебувала в стані глибокої стагнації) українська етнологія в радянській Україні. Переведення етнологічних наукових знань на описовий етнографічний рівень та відмова від попередніх «буржуазних» напрацювань у цьому напрямі, фактично, поставили хрест на вивченні проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ. Водночас враховуючи, що багато представників українського національно-культурного відродження, громадських та

державних діячів були причетні у свій час до етнологічної роботи в Товаристві, інформація про них, як і про НТШ, час від часу з'являлася у радянській історіографії. Незважаючи на переважно негативні оцінки організації народознавчих пошуків у Товаристві (як і його членів), в радянській історіографії сформувався цілий пласт літератури, яка при належному аналізі, шляхом співставлення даних із різних джерел, може пролити світло на вивчення окремих аспектів поставленої нами проблеми. Це, зокрема, пояснюється й тим, що не всі питання, пов'язані з етнологічними дослідженнями, були безумовно табуйовані, так само як і не всі діячі НТШ кваліфікувалися як «буржуазні націоналісти». Окремі етнологи-організатори етнологічних досліджень у НТШ розглядалися в радянській історіографії у досить вигідному світлі (В. Гнатюк), деякі з них в подальшому займалися наукою в Радянській Україні та unikнули репресій (Філарет Колесса), тоді як інші (Михайло Грушевський) відчули на собі увесь тиск ідеологічної партійно-державної системи СРСР. Ця вибіркковість в оцінках членів Товариства радянською історіографією багато в чому обумовлювалася вульгарним соціологізмом, який гіперболізував роль класової боротьби як головної рушійної сили історії.

У такому контексті постановки питання на особливу увагу заслуговує постать І. Франка, яку радянська ідеологія обрала інструментом боротьби зі своїми ворогами. В радянській історіографії нараховується велика кількість праць та збірок документів, що торкаються творчості цього геніального письменника, поета та вченого. Звичайно, що етнографічні науково-організаційні успіхи І. Франка в НТШ стоять далеко не на першому місці його наукових досягнень, але водночас ця тема не була забороненою у радянській історіографії, про що свідчать окремі статті¹,

---

¹ Возняк М. З діяльності І. Франка як етнографа (в десятю річницю смерті) / Михайло Возняк // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – 1928. – Вип. 1 – С. 145–163; Мороз О. Іван Франко – збирач життєвої мудрості / Олексій Мороз // Радянський Львів. – Львів, 1946. – № 4. – С. 57–60; Ломова М. Т. Діяльність Івана Франка як етнографа (Короткий хронологічний огляд) / М. Т. Ломова //

монографічні¹ та дисертаційні² дослідження, що торкаються етнологічної

Наукові записки Інституту суспільних наук. – Львів, 1954. – Т. 3. – С. 80–97; Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – С. 220–245; Матвійчук М. Іван Франко в боротьбі з буржуазними фольклористичними теоріями XIX ст. / М. Матвійчук // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту. – 1955. – Збірник 4. – С. 75–98; Калиниченко М. В. І. Франко – дослідник народної творчості / М. В. Калиниченко // Наукові записки Дніпропетровського державного університету. – Дніпропетровськ, 1956. – Т. 57: Збірник праць історико-філологічного факультету (літературознавство). – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 43–48; Сінченко Г. І. До вивчення діяльності І. Я. Франка як фольклориста / Г. І. Сінченко // Радянська Буковина. Альманах. – Чернівці, 1956. – С. 57–60; Дей О. І. Із фольклористичної спадщини І. Франка. Новознайдені записи пісень / О. І. Дей // НТЕ. – 1965. – № 3. – С. 15–27 та ін.

¹ Дей О. І. Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості / О. І. Дей / АН УРСР. Ін-т суспіл. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953. – 90 с.; Ломова М. Т. Етнографічна діяльність І. Франка / М. Т. Ломова. – К., 1957. – 120 с.; Руда Т. П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т. П. Руда; [Відп. ред. О. І. Дей]; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук, думка, 1974. – 154 с. та ін.

² Дей А. И. Значение народного творчества в формировании критического реализма Ивана Франко: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А. И. Дей. – К., 1950. – 16 с.; Нечиталюк М. Ф. Драматургія Івана Франка і народна творчість.: дис. ... канд. філол. наук / Нечиталюк Михайло Федорович. – Львів, 1951. – 288 л.; Ломова М. Ф. Діяльність І. Я. Франка як етнографа: дис. ... канд іст. наук / Ломова Маріула Феодосіївна. – Львів, 1955. – 265 л.; Рудая Т. П. Иван Франко – исследователь славянского фольклора: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Т. П. Рудая. – К., 1971. – 28 с.

проблематики. Як наслідок, при належному аналізі навіть у літературі радянського періоду, що стосується вивчення проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ, можна виявити багато цікавих фактів і оціночних суджень щодо поставленої нами проблеми. Об'єктивний аналіз великого масиву історіографічних джерел дозволить пояснити й усунути ідеологічні складові історіографічних джерел разом з елементами суб'єктивізму та виявити повноту й достовірність дослідження проблеми організації народознавчих досліджень в НТШ у 1892–1940 рр.

Зокрема, в сучасній українській історіографії, що стосується етнологічних досліджень І. Франка, можна виділити декілька підходів до оцінки науково-організаційних здобутків ученого. Останнім часом значно збільшилась кількість праць, присвячених І. Франку-етнологу. В окремий напрям можна виділити літературу про етнографічні досягнення вченого¹ та його організаційні здобутки у цьому напрямі в Товаристві². До історіографії про науково-організаційні здобутки вченого в НТШ можна також віднести праці про його видавничу та редакторську діяльність³, а також методологічні аспекти наукових досліджень І. Франка

---

¹ Герасим'як І. Етнографічно-фольклористична парадигма Івана Франка / Іван Герасим'як // Етнос. Культура. Нація. – Дрогобич, 1999. – С. 47–51 та ін.

² Франко А. Діяльність Івана Франка в Етнографічній комісії НТШ / Андрій Франко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 465–470; його ж. Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Франко // Визвольний шлях. – Лондон, 2006. – № 7–8. – С. 74–91; Сокіл Г. Фольклористична діяльність Івана Франка: організація збирацько-дослідницької роботи / Ганна Сокіл // Українське літературознавство. – 2008. – Вип. 70. – С. 255–262 та ін.

³ Шаповал Ю. «Літературно-науковий вісник» під редакторством Івана Франка (1898–1906 рр.): Генезис етнографічних і літературно-мистецьких процесів / Юрій Шаповал // НЗ. – 1997. – № 4. – С. 215–217; Василенко М. Видавничі ідеї Івана Франка / Михайло Василенко // ДІЛ. – 2005. – № 2. – С. 44–51; Якимович Б.

етнографічно-фольклористичного характеру¹.

Крім цього, в сучасній українській історіографії піднімаються проблеми, пов'язані з дослідженням ученим окремих питань етнологічного характеру, а саме: звичаєвого права², ментальності українців³ та їх календарно-обрядової культури¹.

Видавнича діяльність Івана Франка в Науковому Товаристві ім. Шевченка / Богдан Якимович // Буття в мистецтві. – Львів, 2007. – С. 506–510 та ін.

¹ Гарасим Я. Іван Франко і культурно-історична школа / Ярослав Гарасим // Українське літературознавство. – 1997. – Вип. 62. – С. 67–75; Вервес Г. Іван Франко і європейські літературознавчі та фольклористичні школи його доби (до постановки питання) / Григорій Вервес // Слов'янські літератури. – К., 1998. – С. 17–38; Голод Р. Методологія франкознавчих досліджень та творчий метод Івана Франка / Роман Голод // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 7. – С. 44–46; Ярмоленко Н. Методологія вивчення героїчного епосу в фольклористичній спадщині І. Я. Франка / Наталія Ярмоленко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 95. – С. 139–148; Давидюк В. Фольклористичні методи Івана Франка / Віктор Давидюк // Етнос і культура. – Івано-Франківськ, 2008. – № 4–5. – С. 51–60; Пилипчук С. «Шукання в орієнті»: міграційна школа в рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 227–238; його ж. Фольклористична концептосфера Івана Франка: монографія / Святослав Пилипчук. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 465 с.; його ж. Фольклористичні концепції Івана Франка: методологія, генологія: Автореф. дис. ... докт. філол. наук / С. М. Пилипчук. – К., 2014. – 40 с. та ін.

² Гримич М. Звичаєве право українців у дослідженнях Івана Франка / Марина Гримич // Етнічна історія народів Європи. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 4–8.

³ Ільницький М. Ментальність бойка і гуцула в інтерпретації Івана Франка і Гната Хоткевича / Микола Ільницький // Криворівня: матеріали міжнар. наук. конф. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2003. – С. 16–20.

Важливе значення для висвітлення поставленої нами проблеми мають також праці про І. Франка як про фольклориста та музикознавця².

Окремий напрям в історіографії складає література про І. Франка етнографічно-краєзнавчого характеру, що охоплює як регіональний аспект етнологічних зацікавлень автора, так і праці присвячені зв'язку вченого з окремими місцями України. Цей пласт літератури почав формуватися ще в радянський період³, але особливого поширення подібні дослідження набули в період незалежності

---

¹ Ковальчук Г. Календарна обрядовість у дослідженні Івана Франка / Г. Ковальчук // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 151–155; Коваль Г. Естетика календарно-обрядової пісні з погляду Франкової концепції / Галина Коваль // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 211–217.

² Гарасим Я. Іван Франко як дослідник дум / Ярослав Гарасим // Українське літературознавство. – 2001. – Вип. 64. – С. 103–110; Коваленко О. Українська народна пісня у дослідженнях Івана Франка / О. Коваленко // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 146–151; Черепанин М. Музикознавчі дослідження Івана Франка / Мирон Черепанин // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – Вип. 2. – С. 218–221; Пилипчук С. Жанр колядки у науковій рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 129–138; Сокіл Г. Фольклористика Івана Франка через призму епістолярію / Ганна Сокіл // Українське літературознавство. – 2011. – С. 239–248; Франко О. Іван Франко й українська пісня / Олеся Франко // Літопис Бойківщини. – Дрогобич, 2012. – Ч. 2/83 (94). – С. 98–102 та ін.

³ Арсенич П. І. З фольклорно-етнографічної діяльності І. Я. Франка на Гуцульщині / П. І. Арсенич // НТЕ. – 1981. – № 4. – С. 46–51; Білінкевич І. Гуцульщина манила його / Іван Білінкевич // Жовтень. – 1986. – № 8. – С. 95–101 та ін.

України¹.

Для з'ясування складності поставленої нами проблеми потрібно виокремити її складові частини, які дадуть можливість сформулювати загальне уявлення про організацію етнологічних досліджень в НТШ. У першу чергу потрібно виділити ті структурні підрозділи Товариства, діяльність яких була пов'язана з накопичення етнологічних знань. У цьому контексті, звичайно, на першому місці стоїть Етнографічна комісія, яка була створена в 1898 р. і до діяльності якої були причетні найбільш відомі науковці – М. Грушевський, І. Франко, Ф. Вовк, В. Гнатюк, З. Кузеля, Ф. Колесса та ін.

Отже, низку важливих аспектів, пов'язаних з організацією етнологічних досліджень у Товаристві, можна виявити, проаналізувавши літературу, присвячену етнологічним науковим здобуткам членів Етнографічної комісії. На особливу увагу заслуговує керівний склад цього структурного підрозділу – голови, заступники та секретарі, які у визначений нами хронологічний період безпосередньо долучилися до налагодження народознавчих пошуків у Товаристві. Крім вже згаданого нами І. Франка, доцільно виділити літературу, присвячену етнологічним здобуткам Ф. Вовка² та В. Гнатюка¹, які свого часу були головами Етнографічної комісії.

---

¹ Арсенич П. Іван Франко на Прикарпатті / Петро Арсенич // Обрії. – 1996. – № 1. – С. 37–42; Гаврилів Б. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Франка / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2000. – 37 с.; Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / Віталій Скоморовський // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія: Історія. – Івано-Франківськ, 2004. – Випуск VIII. – С. 129–137; його ж. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка / Віталій Скоморовський. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 236 с.; Арсенич П. Іван Франко і Прикарпаття / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. – 352 с. та ін.

² Франко О. О. Народознавчі праці Ф. К. Вовка / О. О. Франко // НТЕ. – 1989. – № 6. – С. 15–26; Старков В. А. Ф. К. Вовк – визначний український етнограф /

В. А. Старков // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті. – К., 1993. – С. 111–115; Арсенич П. Етнографічна діяльність Федора Вовка – дійсного члена НТШ / Петро Арсенич // Гуцульщина. – – Торонто, 1993. – Ч. 30. – С. 14–18; Наулко В. Етнографічна та народознавча спадщина Федора Вовка / Всеволод Наулко, Оксана Франко // *Marra mundi*. Збірник наук. праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. – Львів; К.; Нью-Йорк, 1996. – С. 675–697; його ж. Видатний етнограф та антрополог / Всеволод Наулко // Історичний календар '97. – 1996. – С. 83–84; Франко О. Діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка (До 150-річчя від дня народження) / Оксана Франко // НТЕ. – 1997. – № 5–6. – С. 15–26; Таран О. Волинь в народознавчих дослідженнях Федора Вовка / Олена Таран // Етнічна історія народів Європи. – К., 2001. – Вип. 11. – С. 69–72; Скрипник Г. Народознавчий доробок Хведора Вовка / Ганна Скрипник // Федір Вовк: сторінка наукової спадщини та бібліографія праць / НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Асоціація українських етнологів; передм. Г. Скрипник. – К.: [б. в.], 2002. – С. 5–15; Сегеда С. Народознавчі студії Федора Вовка / Сергій Сегеда // Університет. – 2008. – № 5(25). – С. 49–59 та ін.

¹ Петров В. Академік В. Гнатюк у своїх фольклористичних студіях / Віктор Петров // Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук. – К., 1927. – Кн. 10. – С. 240–252; Шевченко Л. П. Сторінка з етнографічної діяльності В. Гнатюка / Л. П. Шевченко // НТЕ. – 1959. – № 1. – С. 101–105; Яценко М. Т. Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність / М. Т. Яценко. – К.: Наукова думка, 1964. – 287 с.; Маланчук В. А. Побут українців у дослідженнях Володимира Гнатюка / В. А. Маланчук // НТЕ. – 1973. – № 2. – С. 28–34; Арсенич П. І. Етнографічна діяльність В. Гнатюка / П. І. Арсенич // НТЕ. – 1982. – № 2. – С. 71–72; Кирчів Р. Лицар українського народознавства / Роман Кирчів // Вісник НТШ. – Львів, 2001. – № 25. – С. 38–40; Іванюта І. Етнографічна діяльність Володимира Гнатюка / Ігор Іванюта // Наукові записки Тернопільського державного

Не варто залишати поза увагою й літературу присвячену рядовим членам Товариства, які також активно долучилися до народознавчих досліджень, розробляючи методичні матеріали етнологічного характеру, організації етнографічних експедицій, налагодження мережі дописувачів, тощо. У цьому контексті доцільно виділити історіографію присвячену З. Кузелі¹.

Водночас доцільно виділити інші структурні підрозділи НТШ, які долучилися до проблеми етнографічного вивчення українських земель, зібрали та узагальнили значний масив матеріалу етнологічного характеру. Це, зокрема, Правнича комісія, окремим напрямом діяльності якої було дослідження звичаєвого права в Україні.

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2000. – Вип. 11. – С. 39–47 та ін.

¹ Пеленський Є. Ю. Зенон Кузеля – етнограф / Євген Юлій Пеленський // Записки НТШ. – Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. – Т. СLIX. Праці філологічної та історико-філософської секції (Збірник на пошану Зенона Кузелі). – С. 76–83; Гузій Р. Зенон Кузеля – дослідник похоронної обрядовості українців / Роман Гузій // НЗ. – 2000. – № 6. – С. 1012–1016; Старков В. До питання про ігровий елемент української традиційної обрядовості (Внесок Зенона Кузелі у дослідження «ігор та забав при мерці») / В. Старков // Матеріали до української етнології. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 279–286; Качкан В. Фольклористична та етнографічна діяльність Зенона Кузелі / Володимир Качкан // НТЕ. – 2003. – № 5–6. – С. 11–18; Подоляка Т. Засади етнографічних досліджень Зенона Кузелі (на матеріалі періодики Галичини та Буковини першої чверті ХХ ст.) / Тамара Подоляка // НЗ. – 2004 – № 5–6. – С. 797–801; її ж. Діяльність Зенона Кузелі в Науковому товаристві ім. Шевченка / Тамара Подоляка // НЗ. – 2006 – № 1–2. – С. 40–46; Погребник В. Фольклористичні здобутки Зенона Кузелі / В. Погребник // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К., 2009. – Вип. 31. – С. 392–405; Пацай Т. Зенон Кузеля: життя і народознавча діяльність: монографія / Тамара Пацай; НАН України, Інститут народознавства. – Л.: ПП В-во «БОНА», 2013. – 252 с. та ін.

Нині, фактично, відсутні узагальнюючі матеріали, присвячені дослідженню цього структурного підрозділу Товариства саме під таким кутом зору. Відсутній також і комплексний аналіз етнографічного наукового доробку членів Правничої комісії, хоча вже починають з'являтися окремі дослідження, присвячені діяльності цього підрозділу НТШ.

Іншою проблемою, яка потребує дослідження, є аналіз діяльності Статистичної комісії НТШ через призму вивчення наукової цінності зібраних нею матеріалів для з'ясування етнонаціональних процесів на українських землях. Етнологічний аспект діяльності можна також виділити в Музикологічній та Фізιοграфічній комісіях, що вимагає поглибленого дослідження цих структурних підрозділів через призму вивчення організації етнологічних наукових пошуків у Товаристві в 1892–1940 рр.

І досі відкритою залишається також проблема історіографічного дослідження окремих друкованих органів НТШ, в яких розміщувалася інформація про етнографічні наукові пошуки в установі. До таких видань доцільно віднести «Записки НТШ», «Літературно-науковий вістник» та «Хроніку НТШ». У цих виданнях міститься важлива інформація щодо оцінки етнографічних здобутків членів Товариства, надруковано рецензії на їх праці, авторами яких були колеги по організації та відомі тогочасні європейські вчені, відгуки на ці рецензії авторів етнографічних праць, а також подається огляд видань Етнографічної комісії. Словом, на сторінках видань НТШ можна простежити наукову полеміку вчених стосовно організації етнологічних досліджень у Товаристві.

Отже, особливістю сучасного стану розвитку науки є те, що й досі, фактично, відсутні комплексні історіографічні праці, присвячені дослідженню проблеми розвитку української етнології в НТШ у 1892–1940 рр. Є окремі дослідження, які торкаються певних аспектів поставленої нами проблеми, а саме: у вступних до окремих дисертацій та монографій, присвячених діяльності етнографів Товариства, наявні деякі історіографічні узагальнення, які стосуються етнографічної діяльності членів НТШ. Є також декілька праць, автори яких торкаються розвитку науки в Товаристві в цілому та не виділяють окремо дослідження етнологічної складової

наукових студій членів НТШ.

Крім того, опубліковано декілька статей, присвячених історіографічному вивченню наукових етнологічних здобутків окремих членів НТШ та історіографічному аналізу видань цієї організації в контексті висвітлення її етнографічного напрямку діяльності. На сьогодні, фактично, є лише декілька праць суто історіографічного характеру, що розкривають окремі аспекти дослідження стану формування наукового знання про розвиток української етнології в НТШ, саме тому поставлена нами проблема потребує подальшого вивчення.

Аналіз джерельного комплексу дослідження дав підстави виокремити п'ять історіографічних періодів у розробці проблеми.

Перший період (1892–1917 рр.) характеризується появою друкованих матеріалів, підготовлених здебільшого самими членами НТШ та розміщених переважно на сторінках його видань, у яких уперше й піднімалася проблема організації етнологічних досліджень в Товаристві. Ці матеріали були невеликі за обсягом та оформлені у вигляді статей, заміток, рецензій, анотацій на етнологічні дослідження членів НТШ і містили загальне бачення процесу налагодження системи широкомасштабних народознавчих пошуків в Товаристві. У цей історіографічний період зустрічається також низка відгуків на етнологічні дослідження в Товаристві як з боку провідних європейських вчених, так і з боку представників російської академічної науки. Цікавим є той факт, що більшість західноєвропейських дослідників (за винятком деяких польських учених) намагалися об'єктивно розглядати етнологічні наукові здобутки членів НТШ, тоді як представники російської академічної науки, як правило, аналізували зазначену проблему з урахуванням політичної складової, що призводило до спотвореного висвітлення етнологічної діяльності членів Товариства, яка подавалася в контексті сепаратистських тенденцій. Відповідно, організація етнографічного вивчення українських земель розглядалася російськими дослідниками як політичний проект, спрямований на «видумування» української мови, культури і т. д., метою якого було обґрунтування існування насправді неіснуючого народу з метою позбавлення

впливу Російської імперії на частину її етнічних земель. Виходячи з постулатів великодержавного російського шовінізму, який, на жаль, і досі використовується у політичній риторичі, українські землі є невід'ємною частиною російської держави як у культурному, так і в ментальному сенсі. Найбільш яскраво ця позиція була представлена в працях Т. Флоринського, опублікований в цей історіографічний період¹.

У працях діячів українського національного відродження в цілому позитивно розглядалася проблема етнологічних досліджень у Товаристві, хоча це можна пояснити певною мірою тим, що окремі з них були членами цієї організації та брали активну участь у її діяльності, зокрема і як організатори етнологічних досліджень. Серед останніх доцільно виділити М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка та ін.

Водночас у виділений нами перший історіографічний період проблема організації етнологічних досліджень у рамках реформованого НТШ сприймалася неоднозначно, навіть у середовищі української національної інтелігенції. Окремі науковці, письменники та культурні діячі, зокрема й М. Драгоманов, подекуди досить критично оцінювали процес налагодження народознавчих досліджень у Товаристві, що було пов'язано, з одного боку, з упередженим ставленням до питання реформування НТШ у наукову організацію академічного характеру, а з іншого – певними непорозуміннями, особистими образами та амбіціями в середовищі керівного складу Товариства.

Другий період охоплює 1920-ті роки та відповідає початковому етапу становлення радянської історіографії, коли ідеологічний контроль над наукою був слабкий та мав місце певний плюралізм думок щодо проблем організації етнологічних досліджень і розвитку української етнологічної науки. В цей час відбувалися наукові контакти між членами НТШ та радянськими дослідниками. Крім того, ще допускалася співпраця вчених в окремих наукових проектах, хоча

---

¹ Флоринській Т. Малорусскій языкъ и «українсько-руський» літературный сепаратизмъ / Т. Флоринській. – СПб.: Типографія А. С. Суворина, 1900. – 163 с.

переважно на теоретичному рівні.

Третій період охоплює 1930-ті – першу половину 50-х років та характеризується різкими змінами в підходах до оцінки поставленої проблеми. Тоді інформація щодо організації народознавчих досліджень у Товаристві переважно замовчувалася або перекручувалася у відповідності з партійною догматикою та марксистсько-ленінською методологією. Багато прізвищ членів НТШ, якщо і згадувалися, то з приставкою «український буржуазний націоналіст», що в свою чергу ставило табу на об'єктивне дослідження їх наукової спадщини.

Четвертий період характеризується певними змінами в історіографічних оцінках радянськими вченими стану розвитку етнологічної науки та характеристики окремих членів Етнографічної комісії Товариства. Це спостерігається в наступні три з половиною десятиліття, починаючи з часів «хрущовської відлиги» і закінчуючи розпадом Радянського Союзу, що хронологічно охоплює другу половину 1950-х – 1991 рр. В цей період з'являються окремі згадки про раніше замовчуваних діячів НТШ, які були активними організаторами етнологічних досліджень в цій організації та започатковуються нові підходи до оцінки проблеми налагодження системи широкомасштабних народознавчих досліджень у Товаристві, які принесли свої плоди в період незалежності України.

Показовою тут може бути ситуація в оцінці наукової спадщини Ф. Вовка, який у попередній період радянською історіографією або не згадувався зовсім, або ж подавався як безумовний «буржуазний націоналіст». Наприкінці «хрущовської відлиги» згадок про вченого стало набагато більше (зокрема і як про організатора етнологічних досліджень у НТШ). Пізніше критика вченого значно пом'якшується, а акценти в оцінках його наукової та організаційної діяльності зміщуються у бік окремих помилок та розбіжностей у науковому світогляді Ф. Вовка і його громадянській позиції¹.

---

¹ Стельмах Г. Ю. Ф. К. Вовк (До 120-річчя від дня народження) / Г. Ю. Стельмах, М. П. Приходько // УІЖ. – 1967. – № 3. – С. 124–126; Дмитриченко В. С.

Лише зі здобуттям Україною незалежності склалися сприятливі передумови для всебічного вивчення проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ, які започаткували п'ятий історіографічний період. У цей час з'являються дослідження, присвячені окремим діячам Товариства (М. Грушевському, Ф. Вовку, І. Франку, В. Гнатюку, Ф. Колесі та ін.), які займалися налагодженням процесу народознавчих пошуків у НТШ у 1892–1940 рр. Крім того, на сучасному етапі з'являється низка праць про реформування Товариства в наукову інституцію академічного характеру¹, а також дослідження про методологічні прийоми етнографічної роботи в цій організації.

Окремим напрямом наукових пошуків стає діяльність структурних підрозділів НТШ, серед яких особливо важливе місце посідають праці про Етнографічну комісію, зокрема, низка досліджень відомих львівських дослідників О. Сапеляк та М. Глушка з цієї проблематики. Предметом наукових пошуків стали також друковані видання Товариства, серед них й етнографічні, які аналізувалися під різними кутами зору. Можна виокремити також і певні спроби історіографічного аналізу, що побічно торкаються поставленої нами проблеми, а також бібліографічні огляди літератури, присвячені окремим членам НТШ – організаторам етнологічних досліджень у цій інституції.

Окремо в дисертації охарактеризовано історіографічні напрями та школи, що сформувалися при дослідженні проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у Львові. В даному контексті слід виділити літературу, написану на західноукраїнських землях в період їх окупації Польщею в 1921–1939 рр. Тоді відбувається фактичний занепад етнологічної роботи в Товаристві, що було

Соціалістичні погляди Ф. К. Вовка (До 125-річчя з дня народження українського вченого-демократа) / В. С. Дмитриченко, М. П. Рудько // Проблеми філософії. – К., 1972. – Вип. 25. – С. 23–37 та ін.

¹ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с. та ін.

пов'язано, з одного боку, з наслідками Першої світової війни (1914–1918) та смертю провідних етнологів організації, а з іншого – несприятливою політикою польського уряду стосовно організації та проведення народознавчих досліджень у межах НТШ. Водночас, незважаючи на несприятливі обставини для організації наукової роботи в Товаристві, був і позитивний момент, який полягав у створенні пласту узагальнюючої літератури про попередні етнологічні досягнення НТШ загалом та окремих його членів. Інформаційними приводами для таких узагальнень стала смерть низки провідних етнологів Товариства, а саме: І. Франка, Ф. Вовка, В. Гнатюка та ін., які фактично були організаційним кістяком та інтелектуальними двигунами Етнографічної комісії і доклали найбільше зусиль до налагодження системи широкомасштабних етнографічних досліджень на всій території українських земель.

Основною формою подібних історіографічних узагальнень у цей період стали некрологи та статті про померлих членів Етнографічної комісії НТШ, а також звіти про наукову роботу в Товаристві, що друкувалися на сторінках видань НТШ. Останні містять дуже важливу інформацію щодо планів організаційної розбудови Товариства, серед яких етнологічна складова посідала одне з чільних місць. Отже, відсутність активної етнографічної діяльності в НТШ у період польської окупації Східної Галичини компенсувалася потужною аналітичною роботою з узагальнення етнологічних здобутків членів Товариства разом з теоретичним обґрунтуванням майбутніх реформ, що повинні були повернути НТШ попередній статус всеукраїнської наукової установи академічного рівня. Як уже зазначалося, відповідні статті та замітки з цієї проблематики містилися переважно у виданнях НТШ, які і є об'єктом нашого історіографічного аналізу.

Особливу увагу в дисертаційному дослідженні приділено напрацюванням діаспорних учених, зокрема Л. Винара, В. Дорошенка, В. Лева, Я. Падоха, М. Стахіва та ін., що зберегли традиції української національної науки закладені НТШ. Ці праці написані в атмосфері відсутності ідеологічного тиску на вчених, які займалися дослідженням поставленої проблеми, що дозволяло неупереджено вивчати налагодження народознавчих пошуків у Товаристві. Цьому сприяв і той

факт, що багато вчених діаспори, які долучилися до вивчення організації етнологічних досліджень у НТШ, були або колишніми членами цієї організації львівського періоду, або членами Товариства, що діяли в еміграції. Відповідно, діаспорні вчені мали доступ як до джерельної бази дослідження, так і були знайомі з людьми, безпосередньо причетними до налагодження етнологічної роботи в Товаристві в 1892–1940 рр.

Щодо зарубіжних досліджень з проблеми, опублікованих англійською та іншими іноземними мовами, то вони мають переважно довідково-інформаційний та енциклопедичний характер і не розкривають принципових проблем, пов'язаних з організацією народознавчих досліджень у Товаристві в 1892–1940 рр.

Отже, до останнього часу нагальною залишалася потреба створення відповідного комплексного історіографічного дослідження, яке б розкривало всі аспекти проблеми організації народознавчих студій у Товаристві в 1892–1940 рр. Саме аналіз повноти та достовірності висвітлення цієї теми в історіографії дозволяє виділити всі проблемні моменти, пов'язані з оцінкою організації етнологічних досліджень у НТШ та виділити перспективні напрями для подальших наукових пошуків у межах сформульованої проблеми.

Занепад радянської системи наукової роботи з відповідними методологічними прийомами та ідеологічними установками спонукав українських учених незалежної України сформулювати нові підходи до висвітлення проблеми налагодження етнологічної роботи в Товаристві у визначений період. В їх основу були покладені праці самих членів НТШ, діаспорних дослідників, а також матеріали друкованих органів Товариства разом з архівними документами.

Попередня заборона подібного роду досліджень та спотворення фактів у радянській історіографії була пов'язана не лише з певними табу на висвітлення наукової спадщини «ворогів народу» та «українських буржуазних націоналістів», які були членами НТШ у 1892–1940 рр. та активно долучилися до процесу налагодження народознавчих наукових пошуків у цій організації, а й у самому ставленні до етнології як науки. Зважаючи на те, що термін «етнологія» у радянській

історіографії не вживався, оскільки ця наука вважалася буржуазною, замість терміну «етнологія» використовувався термін «етнографія», який передбачав лише описовий рівень розвитку етнологічних знань. Водночас навіть етнографія як описова наука не могла існувати без мінімального рівня теоретичних узагальнень, що були характерні для розвитку цього наукового напрямку в радянській науці. Отже, під терміном «етнографія» у Радянському Союзі розвивалася й етнологічна науки, хоча й на більш низькому описовому рівні. Враховуючи вищезазначене, проблема організації етнологічних наукових пошуків у НТШ в 1892–1940 рр. не могла бути досліджена з цілої низки причин ідеологічного та методологічного характеру.

Після здобуття Україною незалежності історіографічна ситуація в Україні докорінно змінилася. Під час вивчення подій, пов'язаних з організацією етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр., починають використовуватись новітні методологічні підходи, характерні для сучасного стану розвитку етнологічної науки з використанням останніх досягнень західної науки. Плюралізм думок, який був неможливий у радянські часи, призвів до того, що на сучасному етапі проблему організації етнологічних досліджень в НТШ у визначений період можна розбити на декілька складових, які визначають структуру даного дослідження.

1.2. Стан наукової розробки проблеми

Перші спроби історіографічного аналізу науково-організаційної роботи членів НТШ з налагодження народознавчих досліджень виявляємо в рецензіях на відповідні етнологічні праці членів Товариства. Найчастіше подібного роду рецензії зустрічаються у виданнях НТШ, де друкувалися не лише члени Товариства, але й провідні європейські вчені. У структурі нашого дослідження передбачений окремий розділ, присвячений історіографічному аналізу друкованих видань Товариства, а тому в цьому підрозділі ми не будемо його докладно торкатися.

Наступним етапом у дослідженні наукового доробку етнологів НТШ стали окремі праці історіографічного характеру, де подавався огляд дослідження окремих постатей у науці, які пов'язані з вивченням поставленої нами проблеми, зокрема, М. Грушевського, І. Франка, Ф. Вовка, М. Гнатюка та Ф. Колесси. Саме ці діячі є знаковими фігурами в плані організації етнологічних досліджень в НТШ у визначений нами хронологічний період – 1892–1940 рр. Тому й аналіз історіографічних узагальнень, що стосуються нашої проблеми, будемо проводити з урахуванням тих історіографічних досліджень, які пов'язані з вищезазначеними членами Товариства.

У цьому контексті потрібно зауважити, що нині сформувалися цілі наукові напрями, мета яких полягає в дослідженні життя, діяльності та творчості окремих видатних постатей в історії України, серед яких нас цікавлять представники двох ділянок українознавства – франкознавства і грушевськознавства.

Враховуючи ідейно-політичні та історичні обставини, «франкознавство» як окремий термін, а заодно і як науковий напрям, був започаткований у середині 1920-х років працями М. Возняка. Відтоді розпочалося активне історіографічне вивчення наукової діяльності І. Франка.

Першою досить вдалою спробою історіографічного аналізу наукового доробку І. Франка стала праця Я. Гординського «Сучасне франкознавство (1916–1932)», яка

була видана Товариством у 1933 р. як окремий том «Записок НТШ»¹. Я. Гординський у процесі огляду франкознавчої літератури особливо наголошує на праці М. Грушевського «Апостолові праці», в якій І. Франко зображується як один із найкращих наукових співробітників НТШ². Високу оцінку отримала також праця М. Мочульського про останні 20 років життя вченого, що були тісно пов'язані з науковими дослідженнями в Товаристві³. Водночас Я. Гординський зазначив, що проблема етнографічних студій І. Франка залишається однією із найменш досліджених проблем в історіографії⁴. Аналізуючи статтю Д. Багалія «Іван Франко яко науковий діяч»⁵, серед етнографічних зацікавлень вченого Я. Гординський виділяв один із важливих напрямів його наукових досліджень – студії над народними піснями та усною народною творчістю українського народу⁶. Крім того, автор виділив О. Грушевського та М. Возняка як дослідників етнографічного наукового доробку І. Франка⁷. Доцільно відзначити, що висновки Я. Гординського, пов'язані з оглядом стану висвітлення постаті І. Франка в історіографії, є досить ґрунтовними та базуються на тому, що творчість ученого і його науковий доробок

---

¹ Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932) / Ярослав Гординський // Записки НТШ. – Львів, 1935. – Т. СЛІІІ. – С. 83–97.

² Грушевський М. Апостолові праці (в десятиліття смерті Франка) / М. Грушевський // Україна. – 1926. – Кн. 6. – С. 3–20.

³ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916) / Михайло Мочульський // За сто літ. – 1928. – Кн. 3. – С. 226–284.

⁴ Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932) / Ярослав Гординський // Записки НТШ. – Львів, 1935. – Т. СЛІІІ. – С. 92.

⁵ Багалій Д. Іван Франко як науковий діяч: загальний нарис / Дмитро Багалій // Україна. – 1926. – № 6. – С. 21–42.

⁶ Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932) / Ярослав Гординський // Записки НТШ. – Львів, 1935. – Т. СЛІІІ. – С. 94–95.

⁷ Там само. – С. 95.

висвітлюється однобоко, а однією з актуальних та малодосліджених тем наукових пошуків залишається вивчення наукової спадщини вченого як етнографа та дослідника усної народної творчості.

У подальшому напрацювання радянських учених відкрили новий етап у справі наукового аналізу стану вивчення наукової спадщини І. Франка¹. Загалом для історіографічних оглядів літератури радянського періоду про великого українського вченого та письменника характерна тенденційність в основі якої лежала марксистсько-ленінська методологія. Даний підхід до аналізу творчості І. Франка простежується вже з перших подібних узагальнюючих праць. Вся література про вченого, як правило, ділилася на три періоди: дореволюційний; час від революції і до початку Великої Вітчизняної війни 1941 р. та періоду після Великої Вітчизняної війни².

Водночас суттєвим недоліком радянської історіографії було те, що велика частина літератури про І. Франка або залишалася поза увагою науковців, або подавалася тенденційно, оскільки, на думку радянських учених, вона «була пройнята буржуазно-націоналістичним духом і тому викривлено висвітлювала революційно-демократичну творчість Ів. Франка»³. Тому в огляді бібліографії, що стосується дослідження наукової діяльності вченого, зокрема й етнографічної, згадуються лише ті науковці, праці яких не розходяться з партійною лінією, а саме: Ф. Колесси, А. Кримського, М. Возняка, І. Айзенштока та ін. Натомість оцінки наукових здобутків І. Франка з боку таких вчених, як М. Грушевський, С. Єфремов, О. Парадизький трактувалися як псевдонаукові, буржуазні та профашистські. Акцент робився на аналізі літератури, що стосувалася передових революційних

---

¹ Мороз О. До питання про вивчення наукової спадщини Івана Франка / О. Мороз, О. Дей // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Харків: Вид. Харків. держ ун-ту. – 36. 3: 1951–1952. – 1952. – С. 185–208.

² Там само. – С. 187.

³ Там само.

поглядів І. Франка та його симпатій до братнього російського народу.

Окремо доцільно виділити інший історіографічний напрям у франкознавстві – дослідження представників української діаспори. Ця історіографічна школа остаточно оформилася в 50-х рр. ХХ ст. та суттєво відрізнялася від радянської історіографії¹. Відсутність методологічного догматизму в працях представників української діаспори простежувалась, у першу чергу, в принципах формування бібліографічних покажчиків праць про І. Франка, до яких входили як праці радянських вчених, так і дослідження їх опонентів, так званих «буржуазних націоналістів» – як колишніх, так і сучасних.

У 60-ті рр. ХХ ст. до історіографічного вивчення наукової спадщини вченого особливо активно долучився О. Мороз, який, досліджуючи радянську літературу про І. Франка, виділяв окремий розділ під назвою «Франко – етнограф і фольклорист»². Вивчаючи критичну літературу про вченого, О. Мороз наголошував на недостатньому вивченні І. Франка як дослідника фольклору³. Але бажання «очистити спадщину Франка від націоналістичного бруду буржуазних дослідників» зіграло свою негативну роль у плані подачі критичної літератури про вченого, де, фактично, була вилучена велика кількість праць учених попереднього періоду, в яких оцінки творчості І. Франка не збігалися з партійною лінією радянського керівництва.

---

¹ Антонович-Рудницька М. Франкіана в американських... – 32 с.; І. Франко й франкіяна на Заході: статті й матеріали з приводу століття народин, 1856–1956 / ред. Я. Рудницький. – Вінніпег: [б. в.], 1957. – 231 с.

² Мороз О. Огляд критичної літератури про Івана Франка за 40 років (1917–1957) / О. Мороз // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1960. – 36. 7. – С. 398–400.

³ Мороз О. Н. Маловивчені та недосліджені питання франкознавства / О. Н. Мороз // Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965. – 36. 12. – С. 15.

Серед представників української діаспори, що долучилися до справи історіографічного вивчення спадщини І. Франка, виділяється постать Петра Кравчука як активного діяча українських прокомуністичних організацій Канади. Відповідні політичні переконання спонукали вченого подавати огляд впливу творчості І. Франка на українців Канади та відповідну літературу про нього в контексті розвінчання поглядів «буржуазних фальсифікаторів», де не знайшлося місця для згадки про літературу, що стосувалася І. Франка як етнолога. Окремі ж згадки про наукову діяльність вченого тут подавалися у руслі його ворожого ставлення до всіх «буржуазних націоналістів», які, фактично, були колегами І. Франка по НТШ (М. Грушевського, О. Барвінського та ін.)¹.

Основний масив історіографічної літератури про І. Франка радянського періоду стосується переважно його діяльності як письменника, поета, публіциста та громадсько-політичного діяча. Акцент робився на його політичних переконаннях, що подавалися через призму боротьби з українськими «буржуазними націоналістами». Це стосується, зокрема, статті О. Олексюка, в якій розглядається проблема висвітлення постаті вченого в західноукраїнських пресі в 30-х рр. ХХ ст.² Отже ідеологічна складова подібних історіографічних досліджень спотворювала справжній зміст поглядів І. Франка разом з його ставленням до українських громадсько-політичних діячів та вчених, погляди яких уважалися шкідливими та ворожими для радянської влади.

М. Гнатюк у своїй статті з проблем періодизації українського франкознавства слушно наголосив на тому, що ця галузь гуманітарних знань включає також етнографічні аспекти творчості вченого, які потребують систематизації. А це

---

¹ Кравчук П. Іван Франко серед канадських українців / Петро Кравчук. – Львів, 1966. – 80 с.

² Олексюк О. Виступ прогресивної преси Західної України 30-х років ХХ ст. на захист І. Франка / О. Олексюк // Українське літературознавство. – К., 1977. – Вип. 28: Іван Франко. Статті і матеріали. – С. 76–82.

питання актуалізується в свою чергу необхідністю позбутися догм радянської науки¹. Ми повністю погоджуємося з думкою В. Гнатюка та наголошуємо на необхідності історіографічного вивчення висвітлення етнологічних наукових здобутків І. Франка, що буде сприяти систематизації наукових знань про великого українського вченого.

Загалом, як помітно з огляду матеріалів конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження І. Франка², проблема історіографічних узагальнень наукової діяльності вченого потребує невідкладного вирішення. Вона, з одного боку, є наслідком колишніх тенденційних підходів до вивчення творчості вченого та письменника, а з іншого, зумовлена великою кількістю шанувальників таланту І. Франка, які створили великий пласт літератури, що потребує системного та копіткого підходу до її аналізу.

З кінця 90-х рр. ХХ ст. популярною стає тема історіографічного дослідження

---

¹ Гнатюк М. Періодизація українського франкознавства / Михайло Гнатюк // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 32.

² Мельничук Б. «Є така країна Франкіана...» / Богдан Мельничук // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 105–111; Мельник Я. Проблеми створення наукової біографії Івана Франка / Ярослава Мельник // Там само. – С. 51–57; Вальо М. Марія Деркач – дослідниця архіву Івана Франка / Марія Вальо // Там само. – С. 617–632; Денисюк І. Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи / Іван Денисюк // Там само. – С. 12–18; Канчалаба О. З маловідомої Франкіани / Олена Канчалаба // Там само. – С. 95–97.

постаті І. Франка на сторінках періодики¹, а також проблема висвітлення його здобутків через призму поглядів людей, які були з ним особисто знайомі². На

---

¹ Кошель Г. І. Іван Франко на сторінках німецької періодики в кінці ХІХ – початку ХХ століття / Г. І. Кошель // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. – Львів, 1999. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 13–15; Ідзьо В. Іван Франко на шпальтах часописів українців Росії та Польщі у ХХ ст. / Віктор Ідзьо; НДІ українознавства, Кафедра українознавства факультету прикладної лінгвістики ун-ту «Львівський Ставропігійон». – Львів: Сполом, 2006. – 55 с.; Кость С. Іван Франко у газеті «Kurjer Lwowski» / Соломія Кость // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 74–78; Каневська Л. Іван Франко на сторінках часопису «Slavia orientalis» (1952–2007) / Лариса Каневська // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2009. – Т. 27: Літературознавство. – С. 60–74.

² Кирчів Р. Творчість Івана Франка в критиці Григорія Цеглинського / Роман Кирчів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 1999. – Вип. 4 – С. 153–161; Франкіана Василя Сімовича / упоряд., передм. та прим. М. Білоус, З. Терлак; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – 234 с.; Семенюк М. Іван Франко у дзеркалі творчості Гната Хоткевича / Маргарита Семенюк // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія: Мистецтвознавство. – Львів, 2006. – Вип. 6. – С. 191–198; Гирич І. Іван Франко на сторінках щоденника Михайла Грушевського 1904–1910 рр. / Ігор Гирич // Неопалима купина. – 2007. – № 1/2. – С. 124–144; Бурдега О. І. Франко в оцінці С. Єфремова (на матеріалі праці «Співець боротьби і контрастів») / Ольга Бурдега // Українське літературознавство. – К., 2008. – Вип. 70. – С. 211–220; Тебешевська О. Великий Каменяр у рецепції Зеновії Франко / Оксана Тебешевська // Літопис Бойківщини. – Дрогобич, 2012. – Ч. 2/83 (94). – С. 87–98.

особливу увагу в цьому контексті заслуговують дослідження, що торкаються висвітлення етнологічної діяльності І. Франка в Етнографічній комісії НТШ у Львові¹. Такий підхід до аналізу наукових здобутків І. Франка є цінним з погляду з'ясування впливу особистісних стосунків ученого з тогочасними діячами науки, політики та мистецтва та їх впливу на формування образу І. Франка в історіографії.

Окремим видом історіографічних досліджень, що безпосередньо пов'язані з етнологічними дослідженнями І. Франка в НТШ, є рецензії на праці, які торкаються етнографічних студій ученого. Відразу потрібно наголосити, що подібних праць небагато і перші з них були опубліковані порівняно недавно, коли розпочалася розробка цієї проблеми в радянській історіографії. На окрему увагу заслуговує рецензія Ф. Погребенника² на працю Т. Рудої про І. Франка як дослідника слов'янського фольклору³. Якщо опустити основний (та необхідний на той час) лейтмотив рецензії, що полягав у відзначенні авторкою І. Франка як полум'яного пропагандиста «дружби і братерства слов'янських народів на революційно-демократичній основі»⁴, можна виділити важливі і слушні критичні зауваження Ф. Погребенника, що безпосередньо стосуються наукової цінності зазначеної праці. Зокрема, автор справедливо зауважив, що Т. Руда досить часто не аналізує, а реферує фольклористичні погляди І. Франка та торкається питання про ставлення вченого до різних шкіл у російській фольклористиці. Отже, автор цієї рецензії

---

¹ Іванова О. Фольклористична діяльність І. Франка в науковому баченні М. Сумцова / О. Іванова // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 128–131.

² Погребенник Ф. П. Видатний дослідник народної творчості слов'ян / Ф. П. Погребенник // НТЕ. – 1974. – № 6. – С. 96–97.

³ Руда Т. П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т. П. Руда; [Відп. ред. О. І. Дей]; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук, думка, 1974. – 155 с.

⁴ Погребенник Ф. П. Видатний дослідник народної творчості слов'ян / Ф. П. Погребенник // НТЕ. – 1974. – № 6. – С. 96.

висловив досить слушні зауваження про необхідність більш серйозних теоретичних узагальнень етнографічно-фольклористичних поглядів І. Франка в контексті тогочасних наукових шкіл та напрямів.

У цілому ж, окрім невеликої кількості подібних рецензій на праці, які безпосередньо чи опосередковано торкаються етнологічних досліджень І. Франка в НТШ, що в свою чергу об'єктивно обумовлено недостатньою розробкою цієї проблеми в історіографії, можна стверджувати, що подібні рецензії не дають загальної картини висвітлення в літературі проблеми наукової діяльності І. Франка як етнографа в Товаристві та подають лише фрагментарні відомості з порушеного питання. У сучасних рецензіях на праці, що торкаються етнографічно-фольклористичної діяльності І. Франка в НТШ, також немає комплексності¹, так само як і в аналізі окремих заміток про вченого (зокрема, некрологів)².

Останнім часом вийшла низка історіографічних досліджень, у яких аналізується критична література про І. Франка за різними напрямами³. На думку Є. Нахліка,

---

¹ Гнатюк М. Богдан Якимович. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 691 с. / Михайло Гнатюк // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 252–253.

² Ільницька Л. До історії одного некрологу Івана Франка / Луїза Ільницька // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 90–94.

³ Грицков'ян Я. Польське франкознавство. Деякі підсумки і перспективи розвитку / Ярослав Грицков'ян // IV Міжнародний конгрес українців, Одеса 26–29 серп. 1999. – К., 2000. – Кн. 1. – С. 479–483; Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. / Іван Денисюк. – Львів: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. –

перспективним напрямом міждисциплінарних франкознавчих досліджень (зокрема і на стику етнографії та фольклористики з іншими науками) є «розвиток психології з франкознавчим ухилом, щоб крізь призму найновіших здобутків вітчизняної та світової психологічної науки заново осмислити життєвий і творчий шлях письменника»¹. Ми вважаємо, що переосмислювати з позицій сучасної етнологічної науки потрібно і етнографічні дослідження І. Франка, які він проводив у межах НТШ. Подібні дослідження творчості вченого мають бути побудовані з урахуванням тогочасних шкіл і напрямів в етнологічній науці та об'єктивних обставин життя і творчості вченого.

Але найбільш цінними для нашого дослідження є історіографічні праці, що торкаються наукових здобутків І. Франка як етнолога. Це можуть бути як збірки праць, що відображають висвітлення діяльності вченого та письменника в певний хронологічний період (інколи з урахуванням регіонального підходу), так і сучасні історіографічні дослідження. До першого типу праць можна віднести збірку матеріалів, присвячену відображенню постаті І. Франка у західноукраїнській критиці 20–30-х років ХХ ст., які теоретично узагальнені та супроводжені вступною статтею².

Львів: [б. в.], 2005. – 527 с.; Легкий М. З останнього десятиліття франкознавства / Микола Легкий, Святослав Пилипчук // Слово і час. – 2008. – № 10 (574). – С. 21–30; Нахлік Є. Сучасний стан франкознавчих досліджень і проблема створення інституту Івана Франка НАН України / Євген Нахлік // Слово і час. – 2011. – № 8 (608). – С. 38–48.

¹ Нахлік Є. Сучасний стан франкознавчих досліджень і проблема створення інституту Івана Франка НАН України / Євген Нахлік // Слово і час. – 2011. – № 8 (608). – С. 46.

² Ільницький М. Біля джерел наукового франкознавства: (Іван Франко в рецепції західноукраїнської критики 20–30-х рр.) / Микола Ільницький // Парадигма. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 21–30; Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20–30-

Враховуючи ідеологічну складову радянської науки, саме в середовищі вчених української діаспори могли розвиватися історіографічні дослідження присвячені М. Грушевському. Відповідно, ці дослідження проходили в межах уже згаданого грушевськознавства (термін вперше використано Любомиром Винаром у др. пол. 1960-х рр.)¹. Саме Л. Винар теоретично розробив складові частини та проблеми грушевськознавства, серед яких окремо виділив науково-організаційну діяльність М. Грушевського у НТШ у львівський період життя вченого (1894–1914). Ці питання мають особливо важливе значення для з'ясування поставленої нами проблеми. Водночас питання висвітлення в історіографії організації вченим етнологічних досліджень у НТШ або не піднімалося зовсім, або його торкалися лише побіжно в межах питання науково-організаційної роботи М. Грушевського загалом. Ця тенденція зберігалася і в наступних історіографічних працях, присвячених ученому.

До здобуття Україною незалежності саме діаспорні вчені розпочали ґрунтовну розробку проблеми висвітлення постаті М. Грушевського в історіографії. У цьому контексті науковці торкалися проблеми дослідження діяльності вченого в НТШ як організатора української науки. Праці Л. Винара фактично заклали фундамент для подальших наукових пошуків у цьому напрямі, які відродилися вже в 1990-ті рр., коли почали з'являтися історіографічні праці як діаспорних, так і вітчизняних

х років ХХ ст. / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т франкознавства, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; [упоряд. і авт. вступ. сл. М. Ільницький]. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 430 с.

¹ Будурович Б. Михайло Грушевський в оцінці західноєвропейської і американської історіографії / Богдан Будурович // Визвольний шлях. – Лондон, 1967. – № 2 (227). – С. 171–181; Домбровський О. «Грушевськіана» в «Українському історичному» / Олександр Домбровський // УІ. – Нью-Йорк, 1973. – № 3–4 (39–40). – С. 29–37; Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті М. Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1984. – № 1–4 (81–84). – С. 7–20 та ін.

дослідників.

У радянський період найбільш ґрунтовно як в історіографічному, так і в історичному сенсі, вивчався науковий доробок І. Франка, оскільки М. Грушевський кваліфікувався як «буржуазний націоналіст». У період незалежності України вже згаданий нами Л. Винар видав низку публікацій¹ та монографію² з грушевськознавства, в яких продовжив та узагальнив тенденцію вивчення постаті М. Грушевського в історіографії та окреслив перспективи подальших наукових

---

¹ Винар Л. Думки про грушевськознавство: (Гене́за, структура, завдання) / Любомир Винар // Михайло Грушевський і українська історична наука: матеріали наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському, Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. / ред. Я. Грицак, Я. Дашкевич; Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 1999. – С. 269–276; його ж. Сучасний стан грушевськознавства: (Гене́за, структура, завдання) / Любомир Винар // Пам'ять століть. – 1996. – № 2. – С. 62–70; його ж. Вступ до науки грушевськознавства / Любомир Винар // Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народж. – УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – Т. XXXIII. – № 1–4 (128–131). – С. 17–78; його ж. «Український Історик»: розвиток грушевськознавства (У 135-ліття народження М. Грушевського) / Любомир Винар // УІ. – Т. XXXIX: Михайло Грушевський. Життя, діяльність, творчість. З нагоди 135-річчя від дня народження. Ювілейне видання. – Нью-Йорк, 2002. – № 1–4 (152–155). – С. 11–16; його ж. Грушевськознавство як наукова дисципліна (Вибрані читання) / Любомир Винар // Матеріяли V Конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 315–322; його ж. Грушевськознавство і наші завдання (у 70-ліття смерті Михайла Грушевського) (від редактора) / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 2004–2005. – Т. XLI–XLII № 3–4 (163–164) /1 (165). – С. 7–13.

² Винар Л. Грушевськознавство: Гене́за й історичний розвиток / Любомир Винар / УІТ, фундація ім. Ольжича. – К.; Львів, 1998. – 216 с.

пошуків у цьому напрямі. Автор зазначив, що грушевськознавство включає такий напрям, як «науково-академічна діяльність, що охоплює його працю в різних наукових установах, університетах і взагалі вклад Грушевського в розбудову наукового життя»¹. Отже, згідно зі заувагами М. Винара, науково-організаційна діяльність М. Грушевського в НТШ по налагодженню народознавчих досліджень є важливим аспектом грушевськознавства.

З початку 2000-х років до вивчення літератури, присвяченої М. Грушевському, долучилися Віталій Тельвак та Вікторія Тельвак. У низці статей автори дослідили різні історіографічні підходи з'ясування діяльності та наукової спадщини вченого².

---

¹ Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток / Любомир Винар / УІТ, фундація ім. Ольжича. – К.; Львів, 1998. – С. 43.

² Тельвак В. Наукова спадщина Михайла Грушевського в російській історіографії кінця ХІХ – першій половині ХХ століття / Віталій Тельвак // Схід-Захід. – Донецьк, 2001. – Вип. 5. – С. 64–77; Тельвак В. Михайло Грушевський та дискусії в українській історіографії кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. / Вікторія Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. ІХ. – С. 288–298; Тельвак В. В. Постаць Михайла Грушевського в польській історіографії (кінець ХІХ–ХХ ст.) / В. В. Тельвак // УІЖ. – 2006. – № 5. – С. 67–83; його ж. Наукова діяльність Михайла Грушевського в дискусіях революційної доби / В. В. Тельвак // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2007. – Вип. 100. – С. 27–39; його ж. Початки наукової діяльності Михайла Грушевського в оцінках істориків кінця ХІХ ст. (до проблеми генези грушевськознавчих концепцій) / В. В. Тельвак // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 66–68; його ж. Дослідження рецепції творчої спадщини Михайла Грушевського в історіографії української діаспори (40–80-ті роки ХХ ст.) / Віталій Тельвак // Студії з історії Української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирого. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В. Ф. Верстюк. НАН України, Інститут історії України. – К.:

Але науковці розглядали, як правило, історіографію про М. Грушевського в цілому, аналізуючи переважно його наукові погляди та громадсько-політичну діяльність, не виокремлюючи ту її частину, що стосувалася науково-організаційної роботи вченого в НТШ, тим більше в контексті налагодження системи народознавчих досліджень у цій організації.

Водночас В. Тельвак торкався у своїх історіографічних узагальненнях проблеми висвітлення як наукової, так й організаційної та редакційної діяльності М. Грушевського в НТШ. Зокрема, автор наголосив на тому, що «оглядачі столичних російських наукових видань при характеристиці львівських «Записок» нерідко на перший план ставили не фаховий рівень опублікованих статей, а політико-ідеологічну складову національної науково-культурної діяльності, розгорнутої під керівництвом М. Грушевського в Галичині»¹.

В. Тельвак дослідив сучасну польську та російську грушевськiану, в якій йшлося про масштабні науково-організаційні проекти М. Грушевського, особливо у львівський період життя вченого. Проаналізувавши польську історіографію та посилаючись на відповідні джерела, автор зауважив: «Наукове товариство імені Шевченка зусиллями Михайла Сергійовича було перетворене на фактичну Академію Наук, а науково-організаційні традиції, закладені ним, розвивалися українськими вченими у міжвоєнній Польщі. Натомість, поряд із такими цілком адекватними оцінками, подекуди у працях рефреном некритично повторюються оцінки польських дослідників перших повоєнних десятиліть про те, що М. Грушевський «не зміг зорганізувати у Львові ані семінару при власній кафедрі,

---

Інститут історії України, 2011. – С. 72–82 та ін.

¹ Тельвак В. Наукові погляди Михайла Грушевського в історіографічних дискусіях у російській імперії кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Віталій Тельвак // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2008. – Т. 16 / Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства; редкол.: І. Б. Матяш (голов. ред.) [та ін.]. – С. 46.

ані дослідницької школи». Зрозуміло, що такі тези, надто на тлі бурхливого розвитку міждисциплінарного напрямку грушевськознавства, є цілковитим анахронізмом»¹.

Згідно з висновком В. Тельвака, сучасні російські дослідники надзвичайно прихильно відгукуються про науково-організаційну діяльність М. Грушевського, зазначаючи значний вклад ученого в реалізацію концепції української академії наук та вважають, що саме НТШ «...стало організаційною базою для формування першої національної наукової історичної школи, представники котрої спричинилися до всебічної розбудови української гуманістики»².

Деякі історіографічні праці В. Тельвака є особливо цінними для нашого дослідження. Це, зокрема, стосується статті про взаємини М. Грушевського та І. Франка в історіографічній традиції, в якій автор дійшов висновку про те, що «дослідники демонструють спільні дії двох учених по перетворенню НТШ в інституцію академічного типу, їх опір деструктивним силам у Товаристві, намагання позбавити наукове життя організації впливів політиканства тощо. ... Загалом, дослідники переконані, що тісна співпраця М. Грушевського та І. Франка на форумі НТШ перетворила аматорське на початку 90-х років XIX ст. Товариство на некороновану українську Академію наук, яким воно фактично стало напередодні Першої світової війни»³.

Комплексний та ґрунтовний підхід В. Тельвака до аналізу історіографії присвяченої видатному українському вченому, організатору української науки та

---

¹ Тельвак В. П. Сучасна польська та російська грушевськіана: спроба історіографічного порівняння / В. П. Тельвак, В. В. Тельвак // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 160–161. – С. 79.

² Там само. – С. 81.

³ Тельвак В. Взаємини Івана Франка та Михайла Грушевського в історіографічній традиції / Віталій Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. IX. – С. 48–60.

громадсько-політичному діячу простежується і в монографії автора¹, яка була покладена в основу дисертаційного дослідження². Студіюючи висвітлення постаті М. Грушевського кінця XIX – 30-тих рр. XX ст., В. Тельвак час від часу торкається оцінок науково-організаційної діяльності вченого в НТШ, але враховуючи проблематику дослідження, автор не виділяв окремо погляди сучасників М. Грушевського на організацію ним етнологічних досліджень у Товаристві. Крім того, враховуючи хронологічні рамки дослідження, неохопленою залишилася література про вченого з 1940-х рр. по сьогоднішній день.

До низки важливих висновків щодо історіографічної думки про М. Грушевського його львівського періоду науково-організаційної діяльності дійшов В. Гоцуляк³. Автор не лише окреслив основні підходи до висвітлення даної проблеми в історіографії, а й дійшов висновку, що «треба досконало вивчити і науково оцінити перші кроки на шляху, які він (М. Грушевський – Р. К.) зробив зі

---

¹ Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Віталій Тельвак / НАН України: Інститут історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. – К.; Дрогобич: Вимір, 2008. – 494 с.

² Тельвак В. В. Реценсія творчої спадщини Михайла Грушевського в історичній думці кінця XIX – 30-х років XX століття: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.06 / Тельвак Віталій Васильович. – К., 2008. – 521 арк.

³ Гоцуляк В. Історіографічна думка про М. Грушевського і українську історичну науку його доби / В. Гоцуляк. – Черкаси: Сіяч, 1996. – 181 с.; його ж. До оцінки львівського періоду історичної школи Грушевського в українській історіографії / Віктор Гоцуляк // Михайло Грушевський і українська історична наука: матеріали наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському, Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. / ред. Я. Грицак, Я. Дашкевич; Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 1999. – С. 276–285.

своїми учнями і співпрацівниками у Львові. Без львівського інтелектуального середовища не міг відбутися і сам М. Грушевський. Ці впливи були обопільними. Існував тісний зв'язок між ним і львівським осередком, який у цей час висунув багато індивідуальностей, самобутніх, яскравих істориків. Саме в цей час в Україні означилися кількісно-якісні зміни, які прискорили розвиток української історіографії... Зусиллями В. Антоновича й М. Грушевського та учнів їх наукових шкіл була подолана відсталість у наукових пошуках, дослідження у таких галузях, як етнографія, історія, де раніше українські вчені займали досить високі позиції. Відбулося оновлення, збагачення методів і напрямів вивчення минулого завдяки також прилученню до цінностей, що існували на той час у Європі і світі і були найтісніше пов'язані з культурним, політичним і соціальним прогресом людства. Ця проблема потребує глибокого дослідження, особливо для яснішого розуміння значення діяльності галицьких істориків, їх тлумачення методологічних аспектів історіографії, тобто проблеми історичного пояснення як стадії формування найцінніших результатів пізнання – історичного знання»¹.

Стосовно інших членів НТШ, організаторів народознавчих пошуків у цій інституції, література про яких є об'єктом нашого дослідження, то доцільно зауважити, що історіографічних досліджень поки що мало, якщо порівнювати їх кількість з відповідними працями, присвяченими І. Франку та М. Грушевському. Це пояснюється передусім тим, що лише останнім часом починає активно розроблятися проблематика етнологічних досліджень у НТШ, яка потребує історіографічного узагальнення.

---

¹ Гоцуляк В. До оцінки львівського періоду історичної школи Грушевського в українській історіографії / Віктор Гоцуляк // Михайло Грушевський і українська історична наука: матеріали наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському, Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. / ред. Я. Грицак, Я. Дашкевич; Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 1999. – С. 278.

Окремі спроби історіографічного аналізу літератури, присвяченої музично-етнографічній діяльності Ф. Колесси, наявні у дисертації С. Грици¹, але ідеологічна складова цього дослідження негативно позначилася на її змісті, з якого випав не лише організаційний аспект діяльності вченого в НТШ, але й література, що торкається зазначеної проблеми.

Не беручи до уваги окремі рецензії на праці, присвячені етнологам-членам Товариства², лише з кінця 1990-х рр. починають з'являтися перші історіографічні узагальнення, які стосуються творчої спадщини Ф. Вовка³. У подальшому історіографічний аналіз наукової діяльності вченого наявний у відповідних розділах дисертаційних досліджень, які, на жаль, окремо не виділяють здобутки Ф. Вовка як етнолога, але торкаються проблеми його діяльності в НТШ як організатора антропологічно-етнографічних експедицій⁴.

Історіографічні огляди наявні також і у дисертаціях, що стосуються наукової

---

¹ Грыца С. И. Музыкально-фольклористическая деятельность Ф. Колессы: автореф. дисс. ... канд. искусствоведения / С. И. Грыца. – К., 1962. – 21 с.

² Кирчів Р. Мушинка Микола. Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. – Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. – 332 с. – (Записки НТШ: Праці філол. секції; Т. 207) / Роман Кирчів // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 431–434.

³ Кирчів Р. Федір Вовк у новому науковому висвітленні / Роман Кирчів // НЗ. – 1999. – № 2. – С. 266.

⁴ Франко О. О. Наукова та суспільно-політична діяльність Федора Кіндратовича Вовка: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Франко Оксана Омелянівна. – Львів, 1999. – 437 арк.; Таран О. Г. Наукова спадщина Федора Вовка в галузі антропології: спадкоємність традицій та сучасне бачення: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07 / Таран Олена Григорівна. – К., 2003. – 195 арк.

діяльності В. Гнатюка, яка розглядається переважно в контексті діяльності НТШ¹. У дисертаційному дослідженні, присвяченому фольклористичній думці в Галичині 20–30 років ХХ століття, вивчаються також наукові здобутки одного з провідних етнологів-організаторів народознавчих пошуків в Товаристві – Ф. Колесси².

Щодо суто історіографічних досліджень, які безпосередньо або опосередковано торкаються поставленої нами проблеми, то доцільно виділити статті³ та дисертацію¹

---

¹ Шеремета О. М. Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця ХІХ – початку ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Шеремета Оксана Михайлівна. – Львів, 2003. – 218 арк.; Іванюта І. П. Наукова та громадсько-політична діяльність академіка Володимира Гнатюка в контексті українського національного відродження кінця ХІХ – початку ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Іванюта Ігор Петрович. – Тернопіль, 2002. – 192 арк.

² Шутак О. С. Фольклористична думка в Галичині 20–30 років ХХ століття (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / О. С. Шутак. – Львів, 2003. – 20 с.

³ Козлов М. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: дореволюційна історіографія / Микола Козлов // Етнічна історія народів Європи. – К., 2010. – Вип. 32. – С. 43–48; його ж. Діяльність Філарета Колесси як етнографа та фольклориста: радянська історіографія 70-х – початку 90-х років ХХ століття / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 4. – С. 34–39; його ж. Історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси 20-х – кінця 40-х років ХХ століття / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 2. – С. 33–38; його ж. Радянська історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси 50-х – 60-х років ХХ століття / М. В. Козлов // Гілея. – 2011. – Вип. 47. – С. 197–207; його ж. Сучасна вітчизняна історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 5. – С. 34–39.

М. Козлова, в яких йдеться про літературу, що стосується етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси. Хоча в дослідженнях М. Козлова і проаналізований значний масив історіографічних джерел, автор акцентував увагу переважно на науковій діяльності Ф. Колесси в цілому без прив'язки до його організаційної роботи в НТШ. Тому поза увагою М. Козлова залишилися праці, які висвітлюють науково-організаційну діяльність Ф. Колесси в Товаристві в контексті налагодження народознавчих пошуків.

Останнім часом нами було видано низку історіографічних досліджень, присвячених висвітленню стану розробки проблем, пов'язаних з етнологічною діяльністю таких провідних етнологів НТШ, як В. Гнатюк², Ф. Вовк³, З. Кузеля⁴ та

---

¹ Козлов М. В. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Козлов Микола Вікторович. – К.: Б. в., 2011. – 265 арк.

² Конта Р. Внесок Володимира Гнатюка у розвиток української етнології: історіографія проблеми / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2009. – Вип. 30. – С. 45–53.

³ Конта Р. Етнологічна діяльність Федора Вовка: радянська історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2011. – Вип. 36. – С. 29–35; його ж. Етнологічні здобутки Федора Вовка: сучасна вітчизняна історіографія ХХІ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2012. – Вип. 71: Регіональні проблеми розвитку літератури, історії та культури у загальноукраїнському контексті. – С. 286–294; його ж. Федір Вовк та його внесок у розвиток етнології: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 131–134; його ж. Етнологічна діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська та діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013. – № 2 (199). – С. 40–43.

⁴ Конта Р. Етнологічна наукова спадщина Зенона Кузеля: сучасна вітчизняна

І. Франко¹. Ці праці дозволили простежити процес накопичення знань про етнологічні дослідження в НТШ та окреслити коло проблем, що потребують подальших наукових пошуків.

Важливими для нас є також дослідження з елементами історіографічних узагальнень, які торкаються організації етнологічних досліджень у НТШ на інституційному рівні, тобто на рівні діяльності Товариства як наукової установи академічного рівня. Цікавим є підхід О. Пилипчука, який аналізує праці М. Грушевського про історію НТШ². Автор звернув увагу на важливу деталь праць

історіографія ХХІ століття / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2012. – Вип. 112. – С. 19–22; його ж. Наукові здобутки Зенона Кузелі як етнолога – члена Наукового товариства ім. Шевченка: діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2012. – Вип. 37. – С. 57–62; його ж. Етнологічна діяльність Зенона Кузелі в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська історіографія / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2012. – № 4 (64). – С. 89–92; його ж. Етнологічні здобутки Зенона Кузелі: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2013. – Вип. 72: Історія та культура: загальноукраїнський та провінційний вимір. – С. 253–261.

¹ Конта Р. Висвітлення етнологічних здобутків І. Франка в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові: дорадянська міжвоєнна історіографія / Ростислав Конта, Олександр Маслюк // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 41. – С. 138–141; його ж. Історіографічні та бібліографічні узагальнення наукової спадщини І. Франка в дослідженнях сучасних вітчизняних вчених: етнологічний аспект / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2014. – Вип. 42. – С. 53–59.

² Пилипчук О. Історія Наукового товариства ім. Т. Шевченка в публікаціях М. Грушевського / Олег Пилипчук // Михайло Грушевський і Західна Україна:

вченого про Товариство, яка полягала в тому, що «особливу увагу М. Грушевський приділяв збору й аналізу узагальнених статистичних відомостей. Добре розуміючи місце і значимість цієї наукової установи в загальному культурному процесі України кінця XIX – початку XX сторіч, він робив усе можливе, щоб підвищувати рівень української науки і дуже шкодував про «ненаписані сторінки» Товариства, блискучі сторінки з життя науки і культури України»¹. Саме такий підхід до наукових досліджень ученого, які ґрунтувалися на емпіричних даних та статистичних матеріалах, спонукали М. Грушевського не лише до активної роботи з організації етнологічних досліджень, а й до детального опису наукових досягнень НТШ на основі ґрунтовної джерельної бази.

У цьому контексті доцільно також виділити відповідний розділ дисертаційного дослідження О. Сапеляк², присвячений історіографічному аналізу стану розвитку української етнографії в НТШ. Важливе значення має й історіографічна частина дисертації З. Зайцевої³, де окремо розглядається розвиток та організація української науки в Товаристві на інституційному рівні. Є й інші дисертаційні дослідження⁴, в

Доповіді і повідом, наук. конф. Львів, 26–28 жовт. 1994 р. / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 31–32.

¹ Пилипчук О. Історія Наукового товариства ім. Т. Шевченка в публікаціях М. Грушевського / Олег Пилипчук // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. Львів, 26–28 жовт. 1994 р. / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 31.

² Сапеляк О. А. Українська етнографія в діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1939 р.р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Сапеляк Оксана Адамівна. – Львів, 1998. – 175 арк.

³ Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

⁴ Савенко В. В. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в українському

яких містяться історіографічні узагальнення, що стосуються проблеми етнологічних досліджень у НТШ.

Якщо оцінювати історіографічний аналіз літератури, присвяченої діяльності НТШ загалом та окремим його членам, котрі відзначилися як організатори етнологічних досліджень у цій інституції, то доцільно виділити окремий напрям історіографічних праць, у яких література аналізується за краєзнавчим підходом. Так, окремим видом історіографічних праць, опублікованих останнім часом та безпосередньо пов'язаних з оцінкою етнологічних студій І. Франка в НТШ, є краєзнавчі дослідження В. Галика¹ та О. Дутчак². Аналізуючи історіографічне опрацювання теми «Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка» В. Галик дійшов висновку, що «українська наука має певні здобутки у дослідженні громадсько-політичної діяльності, історико-краєзнавчих та етнографічно-фольклорних праць І. Франка, які присвячені Галицькому Підгір'ю, але однак недостатньо проаналізовано їх з джерельно-критичної точки зору»³. В

національному відродженні (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Савенко Віктор Васильович. – Чернівці, 1997. – 289 арк.; Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Скрипник Ганна Аркадіївна. – К., 1998. – 407 арк.

¹ Галик В. Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка (історіографія проблеми) / Володимир Галик // Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24: Проблеми гуманітарних наук. Історія. – С. 158–177.

² Дутчак О. Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету: Історія. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 16. – С. 153–162.

³ Галик В. Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка (історіографія проблеми) / Володимир Галик // Наукові записки

свою чергу О. Дутчак наголосила на тому, що «сьогодні назріла потреба підсумувати надбання науковців різних напрямів, подати так званий історіографічний зріз стану дослідження організаційно-мандрівницької та краєзнавчої діяльності Івана Франка, а також виокремити проблеми, які не знайшли належного висвітлення на сторінках наукових праць»¹. Отже, відповідний попередній аналіз історіографічної бази краєзнавчих та етнографічно-фольклористичних досліджень І. Франка дозволяє виділити окремі історіографічні школи та напрями характерні для висвітлення цієї проблеми в літературі разом з обґрунтуванням необхідності подальшої роботи у цьому напрямі та виділенням перспективних тем для наступних наукових пошуків.

Враховуючи той факт, що краєзнавча наука є комплексною дисципліною та охоплює низку етнологічних проблем на регіональному рівні, виокремлення саме етнографічного аспекту наукових пошуків І. Франка в НТШ, на нашу думку, узгоджується з поглядами краєзнавців, які долучилися до проблеми історіографічного вивчення наукової спадщини великого українського вченого. Більше того, наша постановка проблеми значно розширює та збагачує предметне поле франкознавства як гуманітарної дисципліни, а також сприяє формуванню наукового бачення становлення української етнології як науки та внеску в її розвиток окремих представників. Це пояснюється тим, що історіографічне дослідження етнологічної діяльності І. Франка в Товаристві, з одного боку, не обмежується окремим регіонально-краєзнавчим аспектом, а з іншого, дозволяє комплексно оцінити не лише етнологічну спадщину вченого, але й простежити всі перипетії становлення і розвитку наукових знань зі зазначеної проблеми.

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24: Проблеми гуманітарних наук. Історія. – С. 170.

¹ Дутчак О. Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету: Історія. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 16. – С. 153.

І досі відсутні історіографічні дисертаційні дослідження, безпосередньо присвячені етнографічно-фольклористичній діяльності І. Франка, тим більше його тісної співпраці з НТШ. Опосередковано наближеною до цієї теми можна вважати дисертацію вже згаданого нами В. Галика¹, спрямовану на історіографічне дослідження краєзнавчого аспекту наукових пошуків вченого. Окремі історіографічні узагальнення матеріалу наявні у вступях та у відповідних розділах дисертаційних досліджень, які безпосередньо чи опосередковано торкаються етнографічних досліджень І. Франка в НТШ. Так, ще в 50-х рр. ХХ ст. розпочалася розробка дисертаційних тем, у яких йшлося про наукову діяльність І. Франка як етнографа та фольклориста. Зокрема, до цих досліджень долучилися такі відомі згодом знавці творчого доробку вченого, як О. Дей², М. Нечиталюк³, М. Ломова⁴, а пізніше – М. Мороз⁵, Т. Рудя⁶ та ін. Деякі результати досліджень цих учених, що були видані у вигляді монографій, також містили історіографічні огляди літератури, але з однією суттєвою вадою, про яку вже йшлося – відсутністю праць учених, які

---

¹ Галик В. М. Галицьке Підгір'я в громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. М. Галик. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.

² Дей А. И. Значение народного творчества в формировании критического реализма Ивана Франко: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А. И. Дей. – К., 1950. – 16 с.

³ Нечиталюк М. Ф. Драматургія Івана Франка і народна творчість: дис. ... канд. філол. наук / Нечиталюк Михайло Федорович. – Львів, 1951. – 288 арк.

⁴ Ломова М. Ф. Діяльність І. Я. Франка як етнографа: дис. ... канд іст. наук / Ломова Маріула Феодосіївна. – Львів, 1955. – 265 арк.

⁵ Мороз М. О. Питання бібліографії і атрибуції творів Івана Франка: дис. ... канд. філол. наук / Мороз Мирослав Олександрович. – Львів, 1962. – 229 арк.

⁶ Рудая Т. П. Иван Франко – исследователь славянского фольклора: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. / Т. П. Рудая. – К., 1971. – 28 с.

кваліфікувалися як вороги радянської влади¹.

Подібний підхід до аналізу історіографічних узагальнень, що частково пов'язаний з етнологічними дослідженнями І. Франка, можна застосувати і при огляді сучасних монографій та дисертаційних досліджень написаних на їх основі. Це, зокрема, дисертації А. Франка², А. Вовчака³, В. Скоморовського⁴, М. Василенка⁵, О. Дутчак⁶ та ін. Водночас треба враховувати і те, що дисертаційні дослідження, що стосуються постаті І. Франка, були захищені за різними науковими напрямками (історія, філологія, соціологія та ін.), відповідно й аналіз історіографічної бази в них відрізняється згідно із завданнями кожної науки.

---

¹ Ломова М. Т. Етнографічна діяльність І. Франка / М. Т. Ломова. – К., 1957. – 120 с.; Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 302 с.; Руда Т. П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т. П. Руда; [Відп. ред. О. І. Дей]; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук, думка, 1974. – 155 с.; Дей О. І. Іван Франко: Життя і діяльність / О. І. Дей. – К.: Дніпро, 1981. – 355 с. та ін.

² Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02 / А. Д. Франко. – К., 1995. – 16 с.

³ Вовчак А. С. Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук; 10.01.07 / А. С. Вовчак. – Львів, 2001. – 20 с.

⁴ Скоморовський В. Б. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. Б. Скоморовський. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

⁵ Василенко М. Г. Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / М. Г. Василенко. – К., 2008. – 19 с.

⁶ Дутчак О. І. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху в Галичині 30-х рр. ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / О. І. Дутчак. – Львів, 2011. – 19 с.

І досі відсутні історіографічні дослідження краєзнавчого аспекту наукової діяльності М. Грушевського. Наявні лише окремі історичні дослідження, в яких порушується проблема регіонального аспекту праць ученого¹. Крім того, нині все частіше починає підніматися історико-краєзнавча тематика в працях ученого², а також були опубліковані деякі статті, автори яких торкнулися дослідження М. Грушевським окремих етнографічних регіонів України³.

---

¹ Верменич Я. Становлення регіонального напрямку в українській історіографії: від М. Костомарова до М. Грушевського / Ярослава Верменич // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2001. – Чис. 6/7, ч. 2. – С. 344–363; її ж. Розвиток регіонально-історичних досліджень у Львівській та Київській школах М. Грушевського / Я. В. Верменич // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К., 2001. – Вип. 13. – С. 5–23; Пиріг Р. Організація М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень / Руслан Пиріг // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 52–56.

² Гаврилів Б. М. Історико-краєзнавча тема в наукових дослідженнях М. Грушевського / Б. М. Гаврилів // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 48–49; Тарабан В. Історичне краєзнавство Галичини у науковій спадщині М. Грушевського / Віталій Тарабан // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 143–144.

³ Марценюк С. П. Грушевський про місце та роль Чернігівщини в етногенетичному процесі українського народу / С. П. Марценюк, П. В. Пиріг // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції [Ів.-Франк., ун-ту], присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. Івано-Франківськ, 1991. – С. 56–57; Козій А. М. Грушевський – дослідник Холмської землі / Анісія Козій // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. /

Перспективним напрямком наукових пошуків залишається також питання вивчення етнологічних досліджень окремих регіонів етнографами НТШ паралельно з історіографічним узагальненням наявних праць з цієї проблематики, що стосуються провідних етнологів Товариства – Ф. Вовка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, З. Кузелі та ін.

Отже, огляд історіографічної літератури, що стосується наукової спадщини вчених НТШ – організаторів етнологічних досліджень, а також окремих аспектів діяльності Товариства як наукової інституції, що торкаються зазначеної проблеми, дозволяє зробити висновок про відсутність системного узагальнення літератури про налагодження народознавчої роботи в НТШ. Деякі історіографічні дослідження, в яких йдеться про провідних етнологів Товариства (членів Етнографічної комісії та науково-організаційної діяльності М. Грушевського) лише побіжно торкаються поставленої нами проблеми.

Можна стверджувати, що нині є лише що спорадичні спроби історіографічного аналізу науково-організаційної діяльності в Товаристві таких його провідних етнологів, як І. Франко, Ф. Вовк, В. Гнатюк та Ф. Колесса, але вони не носять комплексного характеру.

На сучасному етапі робляться спроби історіографічних досліджень, що розкривають лише окремі аспекти висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ. Навіть аналізуючи науковий доробок деяких учених Товариства, зокрема, І. Франка та Ф. Вовка, дослідники залишають поза увагою їх визначні наукові досягнення як етнологів, не говорячи вже про їх здобутки як організаторів етнологічних досліджень у Товаристві.

У сучасній історіографічній науці намітилися і певні позитивні зрушення, що стосуються формування проблем, які потребують наукового аналізу разом з оцінкою сучасного стану історіографічного дослідження наукових здобутків провідних

етнологів НТШ, зокрема, це стосується І. Франка. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує стаття В. Масненка¹, в якій автор виділив як окремий напрям дослідження науково-дослідної діяльності І. Франка його пошуки в царині етнології. Оцінюючи І. Франка як історичну постать у сучасній українській історіографії, В. Масненко наголошує на двох основних моделях його осмислення, а саме: національній (домінуючій нині в українській науці) та постмодерній (позанаціональній). Автор зазначає, що на сьогодні активно опрацьовуються нові, раніше не досліджувані, аспекти і сюжети життя та творчості І. Франка, які раніше були заборонені для дослідників, а також починають застосовуватися нові «методологічні підходи, які пропонують мультиідентифікаційний погляд на його особу на тлі тогочасного суспільства»².

Водночас в сучасній науці розробляються нові підходи до оцінки наукової спадщини етнологів Товариства не лише на рівні історичних досліджень, але й на рівні історіографічних узагальнень. Так, низка історичних та історіографічних статей стосуються наукової діяльності М. Грушевського та І. Франка в історико-краєзнавчому вимірі. Подібний підхід у подальшому може бути застосований і до інших етнологів членів Етнографічної комісії НТШ.

В окремих наших дослідженнях, що вийшли останнім³ часом питання історіографічного вивчення організації етнологічних досліджень в Товаристві було

---

¹ Масненко В. Іван Франко як історична постать у сучасній українській історіографії (огляд ювілейних видань) / Віталій Масненко // Франківські читання: зб. статей / голова ред. кол. В. Т. Поліщук; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2007. – С. 154–158.

² Там само. – С. 157.

³ Конта Р. Сучасний стан та перспективи історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (1892-1940 рр.) / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2014. – Вип. 76. Серія «Історичні науки». – № 2. – С. 334-344.

поставлено на рівні наукової проблеми, що носить комплексний характер та включає не лише здобутки членів НТШ у цьому напрямі, але й аналіз стану дослідження внеску окремих структурних підрозділів зазначеної організації в становлення та розвиток етнологічної науки в Україні у визначений хронологічний період.

Отже, аналіз історіографічних узагальнень, пов'язаних із вивченням організації етнологічних досліджень у НТШ, не відповідає потребам сучасної науки, оскільки відсутність комплексного підходу до вирішення поставлених завдань не дозволяє крок за кроком простежити, як відбувалося накопичення знань із цієї проблеми, виявити їх специфіку та вказати на те, які фактори вплинули на цей процес. Вступи до дисертаційних досліджень та монографій радянського періоду, що висвітлюють діяльність окремих членів НТШ як етнографів та фольклористів, є неповними та потребують критичного переосмислення. Сучасні ж наукові пошуки вчених лише побіжно торкаються поставленої нами проблеми, що не дозволяє сформулювати загальне бачення вузьких місць та перспектив для подальшої розробки питання щодо організації етнологічних досліджень у Товаристві. Водночас сучасний стан розвитку етнологічної науки вимагає комплексного і системного історіографічного дослідження поставленої нами проблеми, що має забезпечити високий рівень теоретичного опрацювання питання становлення та розвитку української етнології.

1.3. Загальна характеристика та класифікація джерельного комплексу

Враховуючи велику кількість інформації, яка прямо чи опосередковано стосується проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ, що почала з'являтися вже наприкінці XIX ст. в різних за формою та змістом історіографічних джерелах, вся наявна література з цієї проблематики вимагає чіткої систематизації. Це дозволить комплексно простежити процес накопичення наукового знання про народознавчі дослідження у Товаристві в 1892–1940-х рр. та з'ясувати, що послугувало джерельною основою для написання тих чи інших досліджень, а також виявити «білі плями» та вузькі місця у вивченні зазначеної проблеми і виділити перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Виявлення та характеристика всіх наявних історіографічних джерел з поставленої нами проблеми дозволить відобразити історико-науковий процес в усій його повноті та складності. Як зазначає Я. Калакура: «Сучасна наука ще не виробила універсальної схеми класифікації, тобто наукової систематизації і групування джерел за певними спільними ознаками, оскільки для кожної епохи, для кожного історіографічного періоду розвитку історичної науки властиві деякі специфічні різновиди джерел»¹. Отже, враховуючи те, що універсальної схеми класифікації історіографічних джерел як такої не існує, їх групування будуватиметься відповідно до характерних особливостей наукової проблеми, що є предметом наукового аналізу. Враховуючи вищезазначене та специфіку дослідження поставленої нами проблеми, вважаємо за доцільне згрупувати джерельний комплекс з історіографії організації етнологічних досліджень в НТШ 1892–1940 рр. так:

1. Документальні джерела.

2. Узагальнюючі та монографічні праці про етнологічні дослідження в Товаристві 1892–1940 рр.

---

¹ Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. С. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – С. 19.

3. Матеріали наукових конференцій.

4. Навчальні підручники, посібники, довідкова та науково-популярна література, енциклопедичні видання.

5. Рецензії, некрологи, книжкові огляди, анотації та критико-бібліографічні видання з досліджуваної проблеми.

6. Мемуари, спогади, біографії, листування та джерела особового походження.

7. Українська та зарубіжна періодика.

8. Публіцистична література.

Кожна з перелічених груп джерел має свою специфіку та вимагає більш детальної характеристики.

Перша група історіографічних джерел включає документи, які стосуються організації етнологічних досліджень у НТШ. Її можна розділити на декілька видів.

До окремої групи документальних джерел доцільно віднести друковані видання Товариства, в яких міститься інформація про діяльність НТШ. Оскільки етнографічна діяльність Товариства була важливим напрямом дослідницької роботи членів установи, то після її реформування в 1892 р. нагальною стала потреба створення відповідного підрозділу, який би займався розробкою етнографічного напрямку наукових пошуків у межах Товариства. Так, уже в 1895 р. починає видаватися «Етнографічний збірник», а в 1898 р. на засіданні історико-філософської секції НТШ було створено Етнографічну комісію, основне призначення якої зводилося передусім до впорядкування, редагування та видання великої кількості етнографічних матеріалів, які надходили до Товариства¹, паралельно з організацією етнографічних досліджень українського народу. Крім того, М. Грушевський зазначав, що попередні видання двох томів «Етнографічного збірника» не вміщали зібрані матеріали, а тому потрібно видавати більше томів цього видання, наповнюючи його лише фольклорними матеріалами, а для публікації етнологічних

---

¹ Грушевський М. Записка для загального збору 1898 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.

матеріалів створити інше видання, запропоноване Ф. Вовком¹ (в подальшому воно називалося «Матеріяли до українсько-руської етнольогії»).

Отже, матеріали цих двох видань – фольклористичного («Етнографічний збірник») та етнологічного («Матеріяли до українсько-руської етнольогії») характеру містять низку важливих документальних даних, які демонструють не лише наслідки діяльності НТШ зі збирання етнографічних даних, але й проливають світло на багато проблем методологічного, видавничого та організаційного характеру, пов'язаних із системою роботи етнологів Товариства із налагодження широкомасштабних народознавчих пошуків. Крім того, матеріали цих збірників відображають ту наукову проблематику, якою займалися члени НТШ, зміну пріоритетів у дослідженні тих чи інших проблем, тощо.

Можна виділити також іншу групу видань Товариства, що містять важливі документальні свідчення, пов'язані з організаційною роботою етнологів Етнографічної комісії, а саме: «Записки НТШ», «Хроніка НТШ», «Літературно-науковий вістник». У зазначених виданнях можна знайти протокольні рішення зборів окремих структурних підрозділів Товариства, що стосуються організації етнографічних досліджень, а також звіти про результати етнографічних та етнографічно-антропологічних експедицій, плани щодо організаційної розбудови НТШ, огляд запланованих до друку етнографічних матеріалів, програми по збиранню етнографічних матеріалів для всіх зацікавлених у цій роботі, тощо.

Крім того, ці видання можуть бути проаналізовані з історіографічного погляду, оскільки у них надруковано низку матеріалів, які оцінюють організацію етнологічних досліджень у Товаристві та їх результати як самими членами Товариства, так і тогочасними провідними європейськими науковцями. Відповідні матеріали подано в «Записках НТШ», «Хроніці НТШ» та «Літературно-науковому вістнику» у вигляді рецензій, анотацій та оглядів етнологічних праць членів

---

¹ Грушевський М. Записка для загального збору 1898 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.

Товариства, а також у формі окремих статей та некрологів, присвячених етнологам зазначеної інституції, які були задіяні в процесі організації народознавчих досліджень в НТШ.

Зазначені видання спершу виходили на українських землях, а після саморозпуску Товариства в 1940 р. та відновлення його діяльності за кордоном видавалися в еміграції.

Ці видання вже були предметом аналізу науковців, але розглядалися переважно з історичного, а не з історіографічного погляду та не завжди виділявся саме організаційний аспект етнологічної наукової роботи в межах НТШ¹. Останнім часом

---

¹ Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939): Анотований покажчик. Комісія бібліографії та книгознавства / [укладач Т. Кульчицька; редактор Л. Ільницька]. – Львів, 1991. – 104 с.; Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Бібліографічний покажчик (1892–2000) / [автор-укладач В. Майхер; відп. редактор О. Купчинський]. – Львів, 2003. – 720 с.; Русіна О. В. «Записки» НТШ / О. В. Русіна // УІЖ. – 1991. – № 8. – С. 95–97; Купчинський О. 230 томів «Записок НТШ» / Олег Купчинський // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССХХХ. Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 5–30; його ж. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 16–23; Світлик Н. М. Записки Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка як джерело вивчення наукових контактів Закарпаття і Галичини / Н. М. Світлик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Історія». – Ужгород, 2008. – Вип. 21. – С. 172–178; Кульчицька Т. Ю. «Хроніка» НТШ як джерело до біобібліографії / Т. Ю. Кульчицька // Записки Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаніка. – Львів, 1995. – Вип. 3. – С. 125–130; Комариця М. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка / М. Комариця // Українські

у низці наших публікацій порушувалося питання історичного та історіографічного аналізу друкованих видань Товариства в контексті висвітлення проблеми організації народознавчих досліджень у цій інституції¹.

часописи Львова 1848–1939 рр.: Іст.-бібліогр. дослідж.: У 3 т. / НАН України ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики [уклад.: М. М. Романюк (кер. проекту), М. В. Галушко]. – Львів: Світ, 2002. – Т. 2: 1901–1919 рр. – С. 105–118; Канцелярук Б. И. Иван Франко – соредатор журналу «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 гг.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.10 / Б. И. Канцелярук. – К., 1975. – 23 с.; Шологон Л. І. «Літературно-науковий вісник» (1898–1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини / Л. І. Шологон // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія». – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 14. – С. 93–101; Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна. – К., 1996. – 232 арк.; Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна. – К., 2002. – 213 арк. та ін.

¹ Конта Р. Наукове товариство ім. Шевченка та етнографічна проблематика на сторінках «Літературно-наукового вісника» на початку ХХ ст. / Ростислав Конта // Київська старовина. – 2012. – № 5–6. – С. 231–236; його ж. Реформування Наукового товариства ім. Шевченка та розвиток української етнології в 1892–1898 рр. (на матеріалах «Записок НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 29–34; його ж. Історіографічний аналіз розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на матеріалах «Записок НТШ» (1914–1940 рр.) / Р. М. Конта // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – К., 2013. – Вип. 106. – С. 248–254; його ж. Дослідження проблеми розвитку української етнології в

Окремий вид документальних джерел становлять збірники документів, присвячені діячам НТШ, які активно долучилися до налагодження системи етнологічної роботи в установі. Враховуючи специфічне ставлення до Товариства з

Науковому товаристві ім. Шевченка на сторінках «Записок НТШ» (1906–1913 pp.) / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 1 (65). – С. 123–129; його ж. Заснування «Літературно-наукового вісника» та його значення в контексті висвітлення етнологічних здобутків членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2013. – Вип. 2 (115). – С. 25–28; його ж. Висвітлення питання етнологічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка в кінці ХІХ ст. (на матеріалах «Літературно-наукового вісника») / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 3 (67). – С. 89–95; його ж. Реформування «Літературно-наукового вісника» та проблема висвітлення етнографічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013. – № 10. – С. 36–38; його ж. «Записки НТШ» як джерело до історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Ростислав Конта // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 5–12; його ж. Збирання етнографічних матеріалів в Науковому товаристві ім. Шевченка у світлі матеріалів «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 pp.) / Ростислав Конта // Гілея. – 2013. – Вип. 73. – С. 101–103; його ж. «Хроніки НТШ» як джерело до висвітлення етнологічного наукового доробку членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. М. Конта // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 278–282; його ж. Суспільно-політичний аспект розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (на матеріалах «Хронік НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 40. – С. 8–13 та ін.

боку радянських дослідників (як і до етнології загалом), не всі організатори етнологічних досліджень у НТШ, як і їх діяльність, були дозволеними темами, в межах яких могли формуватися документальні збірки та матеріали. З іншого боку, навіть у тому випадку, коли постать окремого члена Товариства не була забороненою, його діяльність у цій організації переважно замовчувалась або спотворювалася згідно з ідеологічною складовою радянської науки. Це стосуються, зокрема, І. Франка, В. Гнатюка та Ф. Колесси. З іншого боку, не було ніяких шансів для формування документальної бази у вигляді збірок документів для таких відомих учених, організаторів етнологічних досліджень у НТШ як М. Грушевський та Ф. Вовк, які підпадали під визначення «український буржуазний націоналіст».

Найбільше таких документальних джерел на сьогодні стосується І. Франка. Створені вони були здебільшого в радянський період. Це, зокрема, 50-томне зібрання творів І. Франка, що вийшло в період з 1976 до 1986 рр.¹, де низка томів присвячена його літературно-критичним працям, що стосувалися етнографії й фольклористики, та виходили в період його активної співпраці з НТШ². У цьому контексті слід зазначити, що наукова цінність цих збірок документів для нашого дослідження є порівняно невисокою, враховуючи той факт, що постать відомого письменника, поета та вченого подавалася крізь призму концепції «вічного революціонера», згідно з якою замовчувалась чи подавалася у препарованому вигляді вся інформація, що стосувалася діяльності І. Франка в організації створеної, як зазначається в Українській радянській енциклопедії, «...групою українських

---

¹ Довідковий том до Зібрання творів у 50-ти томах Івана Франка / упорядники О. Я. Безпальчук та ін.; ред. О. О. Білявська. – К.: Наукова думка, 1989. – 328 с.

² Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. / Іван Франко; [редакційна колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.; Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка]. – К.: Наукова думка, 1980–1986. – Т. 28–43.

діячів буржуазно-ліберального напрямку»¹. Водночас при належному аналізі, в такого роду документах можна виділити окрему інформацію про науково-організаційну діяльність ученого, спрямовану на організацію етнологічних досліджень у НТШ.

Разом з тим, збірники документів присвячені І. Франку, що доповнюють радянську серію видань продовжують виходити і в період незалежності. Хоча вони й не містять ідеологічної складової, але безпосередньо не виділяють матеріали, що стосуються наукової етнологічної діяльності вченого в Товаристві. Винятком у цьому відношенні є 54 додатковий том до зібрання творів у п'ятдесяти томах, який містить літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, що вийшли в період 1896–1916 рр. у вигляді статей, рецензій, передмов, оглядів, анонсів тощо, і які з різних причин, передусім з ідеологічних, не були вміщені у виданнях творів І. Франка в радянський період.

Враховуючи широту таланту І. Франка, він переважно згадується в літературі як великий український письменник та поет, а його наукові досягнення розглядаються під філологічним кутом зору. Закономірно, що науково-організаційна діяльність І. Франка в НТШ як етнолога в різноманітних збірках документів та дослідженнях подається, як правило, далеко не на першому місці. Тому потрібно враховувати зазначений чинник як такий, що ускладнює роботу дослідників, які вивчають науково-організаційний аспект діяльності І. Франка як етнолога в Товаристві.

Стосовно інших видатних діячів НТШ – організаторів етнологічних студій, творчий доробок яких не був забороненим в радянський період, і дослідження наукової спадщини яких отримало друге дихання в період незалежності України, то доцільно виділити В. Гнатюка, якому присвячена окрема збірка документів, що

---

¹ Лей О. І. Наукове товариство імені Шевченка у Львові / О. І. Лей // Українська радянська енциклопедія. – К., 1962. – Т. 9. Маяк-Нахічевань. – С. 550.

вийшла 1998 р.¹ До цієї збірки увійшло 539 документів, більшість з яких була надрукована вперше, і походять вони не лише з архівних фондів багатьох архівних установ України, а й з архівів АН СРСР у Ленінграді (нині – Державний архів Російської Федерації).

З іншого боку, незважаючи на вагомий науковий доробок дійсного члена Товариства, активного організатора етнологічних досліджень у цій організації – Ф. Колесси, то слід відзначити, що й досі відсутні друковані збірки документів, присвячені цій постаті, хоча масштаби організаційної діяльності вченого в НТШ та наявна джерельна база з проблеми дозволяють це зробити.

Не краща ситуація із друком документів, що присвячені забороненим в радянський час іменам. Так, відсутні збірки документів про наукову діяльність Ф. Вовка, хоча вона була тісно пов'язана з Товариством.

Особлива ситуація склалася з публікацією документальних джерел, що стосуються наукової спадщини М. Грушевського. У радянські часи, зі зрозумілих причин, не могло бути й мови про публікацію будь-яких збірок документів, які б торкалися його діяльності як науковця, а тим більше як державного діяча. Окремі документи, присвячені М. Грушевському, друкувалися діячами української діаспори, переважно членами закордонних осередків НТШ, але всі вони були фрагментарними та не торкалися організаційних аспектів його діяльності з налагодження народознавчих досліджень у вищезазначеній організації².

Лише з 2002 р. почало виходити заплановане як 50-томне повне видання творчої спадщини видатного вченого і громадського діяча (всі опубліковані й

---

¹ Володимир Гнатюк: Документи і матеріали (1871–1989) / Упорядники: Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький; відпов. ред. О. Купчинський. – Львів: ЦДІА України у Львові, 1998. – 467 с.

² Стахів М. Деякі документи про діяльність Грушевського на еміграції / Матвій Стахів // Записки НТШ. – Нью-Йорк, 1978. – Т. СХСVII. Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини. – С. 175–220.

неопубліковані твори, його епістолярна, мемуарна спадщина й архів). Нині вже вийшло 17 томів цього видання. Для нас особливо важливе значення мають три томи, що входять у серію «Рецензії та огляди» й охоплюють період активної науково-організаційної діяльності М. Грушевського в НТШ¹. Зважаючи на те, що заслуга вченого в галузі етнології полягає більше в організаційній площині його діяльності в Товаристві (оскільки на сьогодні відомо лише декілька його праць етнографічного характеру), то особливо важливе значення мали саме рецензії та огляди М. Грушевського на праці вчених-етнологів, які дозволяли виявити їх сильні та слабкі місця та згідно з рекомендацією голови НТШ сформувати чітку й ефективну систему народознавчих досліджень в установі.

Отже, на сучасному етапі розвитку історичної науки виникає нагальна необхідність створення збірок документальних джерел, присвячених не лише окремим членам НТШ, які відзначилися як талановиті організатори етнологічних досліджень в цій інституції у визначений нами період, але й формування та друк документальних матеріалів про наукову діяльність Товариства загалом, де етнологічний аспект його роботи повинен отримати широке документальне підтвердження. Як наслідок, більшість сучасних досліджень, які прямо чи опосередковано торкаються поставленої нами проблеми використовують, у якості джерельної бази архівні матеріали та друковані органи НТШ, що містять низку важливих документів. Відповідні ж документальні збірники з поставленої нами проблеми повинні орієнтувати науковців на вивчення багатьох питань, які в радянські часи замовчувалися або фальсифікувалися. Відповідно, роботу у цьому

---

¹ Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2008–2012. – Т. 14: Рецензії та огляди (1888–1897). – Львів: Світ, 2008. – 432 с.; Т. 15: Серія «Рецензії та огляди» (1898–1904) / [упоряд.: В. Шульга, В. Тельвак; передм. В. Тельвак]. – Львів: Світ, 2012. – 550 с.; Т. 16: Серія «Рецензії та огляди» (1905–1913) / [упорядкув., передм., комент. – М. Капраль, А. Фелонюк]. – Львів: Світ, 2012. – 249 с.

напрямку не можна вважати задовільною, а тому активізація пошуку та друку документів, які стосуються організації етнологічних досліджень у НТШ є на сьогодні досить актуальною проблемою.

Серед історіографічних джерел важливе значення посідає друга група – узагальнюючі та монографічні праці про етнологічні дослідження в Товаристві 1892–1940 рр. До нею належать різні за тематичним спрямуванням дослідження, які торкаються окремих аспектів поставленої нами проблеми. Важливими серед них є праці з історії НТШ та науково-організаційної діяльності його членів, де містяться відомості про етнологічний напрям роботи в Товаристві. Першими авторами подібних праць були переважно члени НТШ, безпосередньо обізнані з історією створення та діяльності Товариства, а саме: О. Грушевський¹, В. Дорошенко², В. Гнатюк³ та К. Студинський⁴. Водночас слід відмітити те, що ці дослідження мали на меті передусім популяризацію діяльності НТШ і не містили глибоких оцінок науково-організаційної роботи в установі, тим паче мова не йшла в них про налагодження народознавчих студій у Товаристві. Наступні праці подібного

---

¹ Грушевский А. Наукове Товариство імени Т. Шевченко и его издания 1905–1909 гг. / Александр Грушевский // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб., 1911. – Т. XVI. – Кн. 3. – СПб., 1912. – С. 66–132.

² Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Показчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – 88 с.

³ Гнатюк В. Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Гнатюк. – Львів, 1923. – 15 с.

⁴ Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1928 рр.) / Кирило Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. СЛ. Праці філологічної та історично-філософської секції. – С. IX–XVIII.

характеру були вже більш ґрунтовними, але вони вийшли в діаспорі¹ і в радянській Україні були недоступні. На початку 1990-х рр. узагальнюючі праці з історії НТШ почали виходити і в Україні². Якщо в перших зазначених працях про організацію етнологічних досліджень у НТШ йшлося опосередковано, то останнім часом ця проблема досліджується більш ґрунтовно³.

Наступним видом праць, відмінним за тематикою дослідження, стали узагальнюючі та монографічні дослідження, присвячені окремим діячам НТШ, які доклали багато зусиль для налагодження етнологічних досліджень у цій організації та мали вагомі наукові здобутки як на ниві етнографії, так і фольклористики. У радянський період подібні монографічні дослідження стосувалися переважно

---

¹ Історія Наукового Товариства ім. Шевченка: 3 нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. – 51 с.; Дорошенко В. Огнище української науки Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Дорошенко. – Нью-Йорк, 1951. – 116 с.; Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – 55 с.; Падох Я. Незнищиме товариство / Ярослав Падох // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1983. – № 73. – С. 164–174.

² Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949) / Володимир Кубійович. – Львів, 1991. – 53 с.; Кучер Р. В. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї / Р. В. Кучер. – К., 1992. – 111 с.; Наукове Товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження: Збірник наукових праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. Доповіді, повідомлення, матеріали. – Львів, 1992. – 221 с.

³ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.; Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.

І. Франка¹, В. Гнатюка² та Ф. Колесси³, але всі вони через ідеологічну упередженість містили дуже мало інформації про їх науково-організаційну діяльність у НТШ як етнологів.

На сучасному етапі розвитку науки з'являються окремі монографічні узагальнення, присвячені діячам Товариства, що більш повно розкривають етнологічний аспект їх науково-організаційної роботи. Це, зокрема, стосується вивчення наукової спадщини Ф. Вовка⁴. Водночас залишається низка проблем, які потребують подальших досліджень. Зокрема, більшість узагальнюючих праць, що присвячені творчості І. Франка, зовсім обходять стороною або побіжно торкаються його етнологічних наукових здобутків та організаційної діяльності в НТШ⁵. Відсутні також узагальнюючі праці, які з позицій сучасної науки переосмислювали б

---

¹ Дей О. І. Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості / О. І. Дей / АН УРСР. Ін-т суспіл. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953. – 90 с.; Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 302 с. та ін.

² Яценко М. Т. Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність / М. Т. Яценко. – К.: Наукова думка, 1964. – 287 с.

³ Шуст Я. Ф. М. Колесса / Ярослав Шуст. – К.: Мистецтво, 1955. – 60 с.; Грица С. Ф. М. Колесса / С. Грица. – К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і муз. літ-ри УРСР, 1962. – 111 с.

⁴ Франко О. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918). Дослідження, спогади. Бібліографія: До 150-ліття з дня народження вченого / Оксана Франко; ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: [б. в.], 1997. – 381 с.; її ж. Федір Вовк – вчений і громадський діяч / Оксана Франко. – К.: Видавництво Європейського Університету, 2000. – 378 с.

⁵ Видавнича діяльність Івана Франка: (До 150-річчя від дня народження): каталог виставки / упоряд. О. Канчалаба; відп. ред. М. М. Романюк; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. – Львів: [б. в.], 2006. – 106 с.; Салига Т. Франко-Каменяр / Тарас Салига. – Ужгород: Гражда, 2007. – 128 с.

етнологічний науковий доробок В. Гнатюка та Ф. Колесси, хоча окремі дисертаційні дослідження у цьому напрямку вже опубліковані¹. І що найважливіше: і досі немає жодного ґрунтовного узагальнення науково-організаційного внеску М. Грушевського в розвиток етнологічних досліджень у НТШ.

Окремим напрямом узагальнюючих праць стали дослідження, присвячені друкованим виданням Товариства, які проливають світло на внутрішню структуру НТШ разом з організаційними аспектами функціонування цієї наукової установи. Так, у дослідженні Юрія Шаповала, присвяченому «Літературно-науковому вістнику», окремо виділено висвітлення на його сторінках етнологічних проблем². Водночас і досі відсутні подібні великі узагальнюючі роботи стосовно інших друкованих видань НТШ.

Отже, аналіз цієї групи джерел засвідчує наявність цілої низки питань, пов'язаних із проблемою організації етнологічних досліджень у Товаристві, які потребують подальшого дослідження разом з переосмисленням поглядів попередніх дослідників, представників різних історіографічних шкіл.

Третю групу джерел складають матеріали наукових конференцій, семінарів, симпозіумів, які мають важливе значення для розвитку науки в контексті постановки нових проблем, обговорення дискусійних питань, пов'язаних з

---

¹ Мушинка М. І. Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі: дис. ... доктора філол. наук в формі наук. доповіді: 10.01.09 / Мушинка Микола Іванович. – К., 1992. – 33 с.; Шеремета О. М. Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця ХІХ – початку ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Шеремета Оксана Михайлівна. – Львів, 2003. – 218 арк.; Козлов М. В. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Козлов Микола Вікторович. – К.: Б. в., 2011. – 265 арк.

² Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – 352 с.

організацією етнологічних досліджень у НТШ 1892–1940 рр.

Ці наукові форуми та конференції торкаються різних аспектів поставленої нами проблеми. Переважна їх більшість присвячена окремим постатям, які є об'єктом наших зацікавлень, оскільки мають безпосереднє відношення до налагодження етнологічної роботи в НТШ. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує І. Франко, якому присвячено найбільшу кількість конференцій, починаючи ще з радянського періоду, хоча паралельно проводилися відповідні заходи і в діаспорі¹, які за своїм змістом суттєво відрізнялися від заідеологізованих радянських аналогів.

Основним же змістом і напрямом організації конференцій, присвячених І. Франку в радянській Україні, була пропаганда його творчості, що трактувалася в контексті дружби слов'янських народів та ідей революційної боротьби проти експлуататорів², а тому проблематика етнологічних досліджень у НТШ на таких заходах фактично залишалася поза увагою дослідників.

Традиції франківських наукових конференцій, започаткованих у радянські часи, були продовжені і в період незалежної України та наповнились вони новим змістом³. Досить помітною тенденцією, що простежується останнім часом у

---

¹ У сторіччя народин Івана Франка: зб. праць і ст. приготованих на наукову конференцію 12 і 13 травня 1956 у виданні НТШ і «Свободи» / Передм. від ред. – Нью-Йорк: [б. в.], 1957. – 197 с. та ін.

² Великому Каменяреві: Тези доповідей і повідомлень Наукової конференції, присвяченої 110-річчю з дня народження і 50-річчю з дня смерті І. Я. Франка. – Вінниця, 1966. – 95 с.; Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: [тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. Великого Каменяря]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1986. – 124 с.

³ Науково-теоретична регіональна міжвузівська конференція, присвячена 135-річчю з дня народження І. Франка: тези. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1991. – 56 с.; Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут

дослідженні наукової спадщини І. Франка є вивчення його доробку через призму краєзнавства¹. Деякі конференції навіть побудовані за регіональною ознакою та

українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – 872 с.; Франківська наукова конференція (15; 2000; Львів). Тези доповідей п'ятнадцятої щорічної наукової Франківської конференції: (27–29 вересня 2000 року) / відп. ред. П. Я. Салевич; Львівський національний ун-т. Інститут франкознавства. – Львів: [б. в.], 2001. – 98 с.; Франківські наукові конференції (17; 2002; Львів). Тези доповідей XVII (8–9 жовтня 2002 р.), XVIII (9–10 жовтня 2003 р.), XIX (10–11 жовтня 2004 р.) Франківських щорічних наукових конференцій / упоряд. Л. Бондар; відп. ред. І. Денисюк; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Інститут франкознавства. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 180 с.; Іван Франко і національне й духовне відродження України. До 150-ї річниці від дня народження: матеріали наук.-практ. конф., 18 травня 2006 р. / уклад. Л. І. Романова; ред. С. М. Миценко; Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Науково-методичний педагогічний центр управління освіти, Харківської міської ради. – Х.: ХДНБК, 2006. – 116 с.; Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового і конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – Т. 1. – 1158 с.; 2010. – Т. 2. – 1150 с. та ін.

¹ Грабовецький В. Історико-краєзнавчі аспекти праці І. Я. Франка «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» / В. Грабовецький // Тези доповідей і повідомлень V Всеукраїнської конференції «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України» (жовтень 1991). – К.; Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 126–127.

сфокусовані на висвітленні діяльності вченого передовсім як краєзнавця¹. Враховуючи комплексність краєзнавчої науки, яка включає низку проблем етнологічного характеру, в таких наукових заходах проходили апробацію окремі питання, пов'язані з науково-організаційною діяльністю І. Франка в НТШ як етнографа. З іншого боку, низка проблем, пов'язаних з діяльністю вченого як фольклориста, розглядається на окремих тематичних конференціях, які вивчають зв'язок І. Франка з українською музичною культурою². Як ми вже зазначали у вступі до дисертації, багато з цих проблем перетинаються з предметним полем етнологічної науки.

Подібні підходи до огляду наукової спадщини інших членів Товариства на рівні наукових конференцій простежуються під час висвітлення діяльності таких дозволених імен у радянській історіографії як В. Гнатюк³ та Ф. Колесса¹, але чітких

---

¹ Іван Франко і Буковина: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю від дня народження Івана Франка, Чернівці, 22 вересня 2006 р. / ред. кол. Н. Д. Бабич [та ін.]; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича, Чернівецьке обласне об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Буковинське етнографічне товариство, Буковинський центр археологічних досліджень. – Чернівці: Прут, 2006. – 464 с.

² Франко і музика: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка / ред.-упоряд. П. Гушоватий [та ін.]; Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Музично-педагогічний факультет, Всеукраїнське товариство «Просвіта». – Дрогобич: [б. в.], 2006. – 144 с.

³ Роль Володимира Гнатюка у розвитку української національної культури: Тези доповідей і повідомлень наукової конференції, присвяченій 120-річчю від дня народження Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 1991. – 258 с.; Степаненко М. Леся Українка, Володимир Гнатюк і Філарет Колесса – рятівники прецінного скарбу минулих віків: українських народних дум / М. Степаненко // Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Міжнародна

оцінок їх науково-організаційної діяльності в НТШ як етнологів у цій групі історіографічних джерел не подано і досі.

Що стосується М. Грушевського, то зі зрозумілих причин наукові конференції, присвячені цій непересічній постаті в історії української науки та державності, започатковуються лише в 1990-х роках. Відповідно, багато важливих і цікавих питань, що стосуються поставленої нами проблеми, починають підніматися в наукових дискусіях. У першу чергу, це низка проблем, які стосуються діяльності М. Грушевського як організатора української науки, зокрема і в межах його діяльності в Товаристві². Піднімаються навіть проблеми історіографічного

наукова конференція (Пряшів–Свидник, 12–15 червня 1991 р.): матеріали / упоряд. М. Мушинка; відп. ред. П. Сохань; АН України, Інститут української археографії, Університет ім. П. Й. Шафарика. Філософський факультет, Український вільний ун-т, Наукове товариство ім. Шевченка, Асоціація українців Словаччини, Рада Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини. – К. [та ін.]: [б. в.], 1992. – С. 136–144; Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства / Олег Купчинський // Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів, 1992. – С. 72–89.

¹ Конференція, присвячена 100-річчю з дня народження Ф. М. Колесси (у Львові 19 червня 1971 р. // Слово і час. – 1971. – № 10. – С. 91; Грица С. М. Лисенко та Ф. Колесса / Софія Грица // Микола Лисенко та музичний світ (До 150-річчя від дня народження) Тези міжнародної наукової конференції 20–22 травня 1992 р. – К., 1992. – С. 80–81; Усна епіка: етнічна традиція та виконавство / Матеріали міжнародної конференції, присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. Київ, 8–14 вересня 1997 р. – К., 1997. – Ч. 1. (А–Л). – 175 с.; Усна епіка: етнічна традиція та виконавство / Матеріали міжнародної конференції, присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. Київ, 8–14 вересня 1997 р. – К., 1997. – Ч. 2. (М–Я). – 183 с.

² Бурдуланюк В. М. М. Грушевський і Наукове товариство імені Шевченка /

узагальнення вивчення вченим історії НТШ¹, а також методологічні основи

В. М. Бурдуланюк // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 37–38; Дашкевич Я. Михайло Грушевський – організатор української національної науки / Ярослав Дашкевич // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 93–102; Мальчевський О. М. Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка / Олег Мальчевський // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 32–35; Коновець О. М. Грушевський – фундатор Української національної наукової преси / Олександр Коновець // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 312–313; Малакова С. М. До питання про науково-організаторську діяльність М. С. Грушевського / С. М. Малакова // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 67–69; Панькова С. Проблеми національної науки та вищої школи в публіцистиці Михайла Грушевського / Світлана Панькова // Історична та літературна спадщина Михайла Грушевського. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. – К.; Львів; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Бар, 2005. – С. 128–135 та ін.

¹ Пилипчук О. Історія Наукового товариства ім. Т. Шевченка в публікаціях М. Грушевського / Олег Пилипчук // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 31–32.

діяльності М. Грушевського як фольклориста¹ разом з його редакційною діяльністю². Останнім часом помітною стала тенденція до вивчення історико-краєзнавчої теми в наукових дослідженнях М. Грушевського³ та його співпраці з І. Франком у межах їх спільної роботи в НТШ⁴.

Як і у випадку з М. Грушевським, дослідження наукової спадщини Ф. Вовка на рівні обговорення окремих аспектів його творчості розпочинається лише після

---

¹ Гарасим Я. Традиції культурно-історичної школи у науковим методі М. Грушевського-фольклориста / Ярослав Гарасим // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – Львів, 1995. – С. 234–236.

² Квітко І. Грушевський як редактор / Ірина Квітко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 313–316; Кузіна Н. Редакційна діяльність М. С. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» в 1907–1908 роках / Наталія Кузіна // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 26–28.

³ Гаврилів Б. М. Історико-краєзнавча тема в наукових дослідженнях М. Грушевського / Б. М. Гаврилів // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 143–144.

⁴ Франко З. Михайло Грушевський і Іван Франко / Зиновія Франко // Михайло Грушевський: 3б. наук. праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 291–296; Франко А. Співпраця М. Грушевського та І. Франка у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Франко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 35–38.

послаблення ідеологічного тиску в СРСР. Водночас доцільно зауважити, що перша конференція, присвячена археологічному науковому доробку Ф. Вовка відбулася ще наприкінці 1980-х рр.¹ У подальшому предметом наукових пошуків дослідників ставали як наукова спадщина вченого загалом², так і окремі аспекти його наукової діяльності, зокрема, міжнародні зв'язки³ та діяльність у НТШ⁴. Як і випадку з попередніми членами Товариства, окремі спроби висвітлення творчості Ф. Вовка побудовані за краєзнавчим підходом⁵.

Окремим напрямком наукової проблематики, що піднімалася на конференціях, стала історія НТШ⁶ разом із народознавчими дослідженнями в цій інституції¹,

---

¹ Франко О. Е. Археологические исследования Ф. К. Вовка (Волкова) (по материалам личного архива) / О. Е. Франко // Тезисы докладов и сообщений научной конференции. – Николаев, 1989. – С. 18–19.

² Франко О. О. Спадщина Федора Вовка / О. О. Франко // Бібліотека – скарбниця духовності. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України. Львів 5–8 вересня 1990. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 200–209.

³ Франко О. Е. Международные научные связи Ф. Вовка (Волкова) / О. Е. Франко, А. Д. Франко // Традиции отечественной палеоэтнологии. Международная конференция, посвященная 150-летию со дня рождения Ф. Волкова (Вовка). – СПб.: Изд. С.-Петербургского университета, 1997. – С. 19–21.

⁴ Франко О. Діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка / Оксана Франко / 3 історії Наукового товариства ім. Шевченка // Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 84–100.

⁵ Франко А. Львів у житті Федора Вовка / Андрій Франко, Оксана Франко // Матеріали наукової конференції викладачів та аспірантів історичного факультету (6–7 лютого 1997 р.). Наукові зошити історичного факультету. Львів: ЛДУ, 1997. – С. 72–77.

⁶ Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського Вільного університету:

видавнича та наукова діяльність Товариства², а також аналіз окремих видань даної організації під етнологічним кутом зору³. Враховуючи важливість історіографічного вивчення розвитку етнології в НТШ, ми піднімали цю тему на міжнародних науково-практичних конференціях⁴.

Міжнар. наук. конф. (Пряшів–Свидник, 12–15 черв. 1991 р.): Матеріали. – К.; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – 209 с.; Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1992. – 222 с.; З історії Наукового товариства імені Шевченка: Зб. доп. і повідом. наук. сесій і конф. у Львові. – Львів, 1997. – 321 с.

¹ Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства / Олег Купчинський // Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів, 1992. – С. 72–89; Мазур І. Особливості українознавчих досліджень НТШ у Львові (20–30-х р.р. ХХ ст.) / Ірина Мазур // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання ХІХ–ХХ ст. і сучасні проблеми): Доповіді і повідом. міжнар. наук. конф. – Львів, 1995. – С. 139–140.

² Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 16–23.

³ Сапеляк О. Етнографія Гуцульщини у виданнях НТШ / Оксана Сапеляк // Проблеми Гуцульщини (тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – С. 63–64.

⁴ Конта Р. М. Проблема исследования развития этнологии в Научном обществе им. Шевченко (1892–1940 гг.) / Р. М. Конта // Международная научно-практическая конференция «VI Международная конференция посвященная проблемам

Отже, як свідчить огляд конференцій, форумів, симпозіумів та наукових семінарів, вони були проведені переважно в західних областях України, і на всіх із них проблеми етнологічних досліджень у НТШ учасники торкалися побіжно, розкриваючи окремі аспекти діяльності Товариства як наукової інституції або подаючи бачення цієї проблеми через призму науково-організаційного доробку окремих членів НТШ. Це заважає системному баченню проблеми, яка складається із багатьох питань, які потребують комплексного дослідження.

До четвертої групи джерел належать підручники, навчальні посібники, довідкова та науково-популярна література, енциклопедичні видання. Особливість цього різновиду історіографічних джерел зумовлена їх призначенням, специфікою створення і характером вміщеного в них матеріалу.

Навчальна література з поставленої нами проблеми охоплює праці з історії України та етнології, але, на жаль, проблема організації етнологічних досліджень у цій групі джерел висвітлюється досить поверхнево. Лише в деяких посібниках, які переважно торкаються історії науки в Україні, можна виявити загальну інформацію, пов'язану з організацією етнологічних досліджень у НТШ¹. Досі ще не створено підручника чи навчального посібника з історії української етнології, що є одним із

общественных наук», г. Москва, 22–23 марта 2013 г. – М.: Центр гуманитарных исследований «Социум», 2013. – С. 57–60; його ж. Видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові як історіографічне джерело до вивчення розвитку української етнології / Р. М. Конта // «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 січня – 1 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2014. – С. 75–79.

¹ Онопрієнко В. І. Історія української науки XIX-XX століть: навч. посібник / В. І. Онопрієнко; Міжнародний фонд «Відродження». – К.: Либідь, 1998. – 302 с.; його ж. Історія української науки: курс лекцій / В. І. Онопрієнко, В. В. Ткаченко. – К.: Варта, 2010. – 651 с.

перспективних завдань для науковців. Саме подібного роду дослідження могло б охопити весь період становлення та розвитку етнологічних знань в Україні, починаючи з етапу накопичення етнографічної інформації й закінчуючи формуванням перших узагальнюючих етнологічних концепцій, створенням відповідних урядових та громадських структур етнологічного спрямування, серед яких історія народознавчих досліджень в НТШ мала б зайняти одне з чільних місць як важлива сторінка в становленні української етнології.

Враховуючи специфіку етнологічної науки, у посібниках з цієї дисципліни переважно не йдеться про історії етнології; в кращому випадку, в загальних рисах подається розвиток етнологічних досліджень у Товаристві. У цьому контексті доцільно виділити посібник¹ і деякі дослідження² науковців кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в яких висвітлюються окремі аспекти, пов'язані з організацією етнологічних досліджень в НТШ.

Науково-популярні та енциклопедичні видання висвітлюють, як правило, основні віхи життя і діяльності членів Товариства, які пов'язані з організацією етнологічних досліджень. Крім того, в подібних виданнях наявні короткі відомості про НТШ загалом, окремі його структурні підрозділи та друковані органи. Зазначені видання належать до різних історіографічних періодів, починаючи з кінця ХІХ ст. та закінчуючи сьогоденням.

Значна кількість енциклопедичної інформації з досліджуваної нами проблеми

---

¹ Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: «Либідь», 2007. – 400 с.

² Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920 – 1930-х років / Валентина Борисенко. – К.: Унісерв, 2002. – 92 с.; Капелюшний В. П. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст..) / В. П. Капелюшний, Г. М. Казакевич, Н. В. Чернищук. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 208 с.

міститься у діаспорних виданнях¹. Вона суттєво відрізняється як за змістом так і за об'ємом від матеріалів, вміщених у «Большой советской энциклопедии», «Українській радянській енциклопедії» та інших виданнях радянського періоду. В період незалежності України почали з'являтися нові енциклопедичні видання, що торкаються питання організації етнологічних досліджень в НТШ². Останні позитивні зрушення у питанні формування енциклопедичних видань, що розкривають поставлену нами проблеми, пов'язуємо з започаткуванням багатотомного видання під назвою «Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія», яке стало знаковою подією, що започаткувала процес ґрунтовного дослідження всіх сторін діяльності Товариства та осіб, що до нього входили. Вже вийшов перший том цього видання³, що лише засвідчив всю масштабність задуманого проекту, та в майбутньому, як сподіваємося, дозволить пролити світло на багато питань, пов'язаних з організацією етнологічних досліджень у НТШ.

П'яту групу історіографічних джерел складають рецензії, некрологи, книжкові огляди, анотації та критико-бібліографічні видання з досліджуваної проблеми.

Зазначені історіографічні джерела взаємодоповнюють одне одного, оскільки бібліографічні праці дозволяють науковцям виявити всю наявну літературу з тієї чи іншої теми, що включає всі надруковані праці разом з матеріалами конференцій, а також відповідні рецензії, книжкові огляди та анотації, які подають оцінку цих праць з іншими дослідниками.

---

¹ Енциклопедія українознавства. Загальна частина / за ред. В. Кубійовича. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949-1952. – Т. 1–3; Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. – Париж; Нью-Йорк, 1955-1984. – Т. 1–10.

² Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. С. Павлюка. – Львів, 2007. – 846 с.

³ Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія / за ред. О. Купчинського. – Львів, 2012. – Том I: А–Бібл. – 600 с.

У цьому контексті доцільно виділити бібліографічні покажчики, присвячені окремим членам НТШ – організаторам етнологічних досліджень у зазначеній інституції. Ці матеріали мають свою специфіку залежно від часу їх видання та історіографічної школи, в межах якої вони були створені. Яскравим прикладом можуть слугувати бібліографічні покажчики, присвячені І. Франку, зокрема бібліографічна праця В. Дорошенка, що вийшла у двох виданнях через дванадцять років¹. Наступною спробою бібліографічно-історіографічного аналізу наукового доробку вченого стала праця Я. Гординського «Сучасне франкознавство (1916–1932)», яка була видана Товариством у 1933 р. як окремий том «Записок НТШ»².

У подальшому напрацювання радянських учених відкрили новий етап у справі складання бібліографічних довідників творчої спадщини І. Франка. У 50-х рр. ХХ ст. світ побачили бібліографічні довідники за редакцією І. Бойка³ та О. Дея⁴. Особливістю цих довідників було те, що праці «ворогів народу» та представників «українського буржуазного націоналізму» в них не наводилися, так само як і праці представників української діаспори та інших іноземних дослідників, які не

---

¹ Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання / Уложив В. Дорошенко. – Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1918. – Вип. I. – 80 с.; Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання / Уложив В. Дорошенко. – Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1930. – Вип. II–IX. – С. 81–184.

² Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932) / Ярослав Гординський // Записки НТШ. – Львів, 1933. – Т. CLIII. – С. 83–97.

³ Іван Франко. 1856–1916: Бібліогр. покажч. / Склав І. З. Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – 202 с.; Іван Франко: Бібліогр. покажч. / Склав І. З. Бойко. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 288 с.

⁴ Іван Якович Франко: Каталог творів письменника та літератури про нього: до 100-річчя з дня народження / Ред. О. І. Дей; Львівська бібліотека Академії наук УРСР. – Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 1956. – 176 с.

відповідали ідеологічним стандартам радянської науки. Отже, окремо доцільно виділити інший історіографічний напрям у формуванні бібліографічної літератури про І. Франка, що частково містить елементи оцінок його наукової діяльності як етнографа – це дослідження представників української діаспори.

Зазначений історіографічний напрям остаточно оформлюється у 50-х рр. ХХ ст. та суттєво відрізняється від радянської історіографії¹. Відсутність методологічного догматизму у працях представників української діаспори простежувалась, у першу чергу, в принципах формування бібліографічних покажчиків праць про І. Франка, які охоплювали як праці радянських вчених, так і дослідження їх опонентів, так званих «буржуазних націоналістів» – як колишніх, так і сучасних. Основною заслугою цих праць було те, що в них перераховувались твори І. Франка та праці про нього, що знаходились в бібліотеках таких країн, як Велика Британія, Франція, Швеція, Фінляндія, США, Канада. Водночас каталог літератури про вченого та його праць, як правило, містив його найбільш відомі твори та наукові дослідження. Слід також зауважити, що в діаспорних бібліографічних довідниках цього періоду окремо не виділялася література, що стосувалася етнологічних зацікавлень І. Франка.

Уважаємо за доцільне наголосити і на тому, що радянські вчені були позбавлені можливості належним чином оформлювати бібліографічні покажчики та включати до них всю наявну та відому літературу з певної проблеми. Так, свого часу Мирослав Мороз, раніше репресований за належність до ОУН, був звільнений з роботи за внесення до бібліографічного покажчика заборонених імен, що згодом

---

¹ Антонович-Рудницька М. Франкіана в американських і канадських бібліотеках / М. Антонович-Рудницька. – Вінніпег: Видано засобами Фондації ім. Шевченка, 1957. – 32 с.; І. Франко й франкіана на Заході: статті й матеріали з приводу століття народин, 1856–1956 / ред. Я. Рудницький. – Вінніпег: [б. в.], 1957. – 231 с.

спричинило звинувачення його у «втраті кваліфікації»¹. Загалом, у своїх бібліографічних довідниках, що вийшли в 1960-х рр., М. Мороз дотримувався хронологічного принципу подачі критичної літератури про І. Франка, але в окремих бібліографічно-історіографічних узагальненнях він зупинявся на літературі, присвяченій фольклористичним дослідженням ученого². Більш детально постать М. Мороза як етнографа та фольклориста разом з аналізом його праць, присвячених окремим діячам НТШ розглядається у статті М. Глушка³.

У 1980–90-ті рр. проблема бібліографічного вивчення наукової та творчої спадщини І. Франка залишалася актуальною. Тоді був виданий покажчик літератури, присвячений франкознавчим дослідженням у Львівському університеті ім. Івана Франка за період 1945–1981 рр.⁴ Показовим у цьому випадку є те, що в переліку захищених дисертацій у названому науково-педагогічному закладі за зазначений період немає жодної, яка б безпосередньо торкалася етнологічних досліджень І. Франка.

Бібліографічні пошуки у цьому напрямі продовжили і попередні дослідники висвітлення наукової та літературної спадщини І. Франка, а саме: М. Мороз,

---

¹ Луцишин О. Мирослав Олександрович Мороз / Олена Луцишин // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 95.

² Мороз М. Франківські видання / Мирослав Мороз // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 8. – С. 88.

³ Глушко М. Мирослав Мороз – етнограф і фольклорист (До 80-річчя з дня народження) / Михайло Глушко // Етнічна культура українців / Мін-во освіти і науки України; Львів. націон. ун-т ім. І. Франка; відп. ред. М. Глушко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. / Мін-во освіти і науки України; Львів. націон. ун-т ім. І. Франка; відп. ред. М. Глушко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 63–69.

⁴ Франкознавство у Львівському університеті: Хронологічний покажчик літератури (1945–1981) / Уклад.: М. Бутрин та ін. – Львів, 1984. – 125 с.

Михайло Гнатюк та Мирослав Бутрин. М. Мороз низкою своїх праць¹ доповнив своє попереднє бібліографічне дослідження, що було одним з найбільш ґрунтовних з цієї тематики до 1964 р.² Останні бібліографічні праці М. Мороза вигідно відрізнялися від попередніх робіт своєю структурою, що позначилося на способі групування праць про І. Франка у 18-ти окремих розділах, де були виділені два окремі розділи: «Франко як етнограф»³, «Франко як фольклорист»⁴. І хоча зазначені розділи містили порівняно невелику кількість літератури (перший розділ – 11 позицій, другий – 48), що стосувалася етнографічно-фольклористичних досліджень вченого, але вони яскраво демонстрували позицію автора стосовно важливості виділення окремої

---

¹ Іван Франко: Бібліогр. покажч. 1956–1984 / Упоряд. М. О. Мороз. – К.: Наук. думка, 1987. – 521 с.; Іван Франко. Бібліографічний покажчик творів і критичної літератури. 1986–1988 / Упор. М. Мороз // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.): У 3 т. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 3. – С. 55–89; Зарубіжне франкознавство: бібліогр. покажчик / упоряд. Мирослав Мороз; відповід. ред. Федір Погребенник; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Львівське відділення. – Львів: [б. в.], 1997. – 102 с.; Мороз М. Закордонне франкознавство – окрема галузь науки про життя і творчість Івана Франка / Мирослав Мороз // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 494–496.

² Мороз М. О. Іван Франко: бібліографія творів 1874–1964 / М. О. Мороз; Львів. держ. наук. б-ка; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. – К.: Наукова думка, 1966. – 447 с.

³ Іван Франко: Бібліогр. покажч. 1956–1984 / Упоряд. М. О. Мороз. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 218–219.

⁴ Там само. – С. 221–226.

групи історіографічних джерел, що висвітлюють етнологічну складову наукових пошуків І. Франка. Крім того, відсутність ідеологічних обмежень дозволила М. Морозу видати окрему збірку зарубіжної бібліографії про І. Франка, де були розміщені праці колишніх «буржуазних націоналістів»¹.

М. Гнатюк у своїй статті з проблем періодизації українського франкознавства слушно наголосив на тому, що ця галузь гуманітарних знань включає також й етнографічні аспекти творчості вченого, які потребують систематизації. А це питання актуалізується в свою чергу необхідністю позбутися догм радянської науки². Ми повністю погоджуємося з думкою В. Гнатюка та наголошуємо на необхідності історіографічного вивчення висвітлення етнологічних наукових здобутків І. Франка, що буде сприяти систематизації наукових знань про великого українського вченого.

М. Бутрин, аналізуючи всі бібліографічні праці, дійшов до висновку, що всі вони (а це близько 250 видань) не відповідають цілям і завданням сучасного франкознавства і тому нагальною залишається потреба створення фундаментального, повного бібліографічного покажчика науково-допоміжного виду про життя і творчість І. Франка³.

---

¹ Зарубіжне франкознавство: бібліогр. покажчик / упоряд. Мирослав Мороз; відповід. ред. Федір Погребенник; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Львівське відділення. – Львів: [б. в.], 1997. – 102 с.

² Гнатюк М. Періодизація українського франкознавства / Михайло Гнатюк // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 32.

³ Бутрин М. Бібліографічна франкіана / Мирослав Бутрин // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства

Загалом же, як помітно з огляду матеріалів конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження І. Франка¹, проблема створення сучасного бібліографічного покажчика праць про вченого потребує невідкладного вирішення. Вона, з одного боку, є наслідком колишніх тенденційних підходів до вивчення творчості вченого та письменника, а з іншого – зумовлена великою кількістю шанувальників таланту І. Франка, які створили великий пласт літератури, що потребує системного та копіткого підходу до її аналізу.

Нині до бібліографічного вивчення творчої спадщини І. Франка та критичної літератури з цієї тематики долучилася нова когорта вчених (Олена Башун, Федір Дисак, Лариса Каневська та ін.)², які піднімають низку проблем, що потребують

ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 144.

¹ Мельничук Б. «Є така країна Франкіана...» / Богдан Мельничук // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 105–111; Мельник Я. Проблеми створення наукової біографії Івана Франка / Ярослава Мельник // Там само. – С. 51–57; Вальо М. Марія Деркач – дослідниця архіву Івана Франка / Марія Вальо // Там само. – С. 617–632; Денисюк І. Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи / Іван Денисюк // Там само. – С. 12–18; Канчалаба О. З маловідомої Франкіани / Олена Канчалаба // Там само. – С. 95–97.

² Башун О. Бібліографічне забезпечення франкознавства / Олена Башун // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2007. – Т. 17: Літературознавство. – С. 246–256; Дисак Ф. Бібліографічний покажчик літературних, наукових, публіцистичних творів Івана Франка в журналі «Зоря» / Федір Дисак // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: Журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 66–73; Каневська Л. Бібліографія

вирішення. У першу чергу це стосується створення синтетичного бібліографічного покажчика, який представляв би рецепцію творчості І. Франка як в Україні, так і за кордоном. Як зазначає Л. Каневська «...така праця слугуватиме надійним маяком у безбереговому морі франкознавчих публікацій, незамінним «джерелом джерел» для поглиблення як дальших компаративістичних досліджень творчості І. Франка, так і загалом контактів української літератури із зарубіжними літературами, стане підставою для ґрунтовних монографічних досліджень»¹. Поділяючи погляди Л. Каневської, ми вважаємо за доцільне (враховуючи великий масив критичної літератури про вченого) розділити бібліографію праць про І. Франка за окремими напрямками, де б оцінка його етнологічних здобутків стала складовою частиною рецепції вченого як члена НТШ, у межах діяльності якого переважно і були зосереджені його етнографічні студії.

На тлі бібліографічних праць про І. Франка подібні дослідження, присвячені іншим організаторам етнологічних досліджень у НТШ виглядають більше ніж скромно. Особливе місце тут посідає М. Грушевський. Бібліографічні узагальнення його праць, як і критичної літератури про нього, почали виходити майже одночасно з літературою про І. Франка, на початку ХХ ст.², і продовжували з'являтися у світі в

зарубіжного франкознавства: сучасний стан і перспективи опрацювання / Лариса Каневська // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 114–121.

¹ Каневська Л. Бібліографія зарубіжного франкознавства: сучасний стан і перспективи опрацювання / Лариса Каневська // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 119.

² Реєстр наукових і літературних праць проф. М. С. Грушевського до року 1905 / Зладив І. Е. Левицький // Наук. зб., присвяч. проф. М. Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої праці в Галичині (1894–1904). – Львів, 1906. – С. 1–50; Каталог видань М. Грушевського // ЛНВ. – К.; Львів, 1908. –

1920-ті рр.¹. Пізніше, із зрозумілих причин, вони друкувалися вже в діаспорі². Вдруге ця справа відродилась зі здобуттям Україною незалежності³, але одним із головних недоліків залишалася фрагментарність та неповне охоплення дослідниками всіх праць М. Грушевського, як і літератури про нього. І лише останнім часом почали виходити друком великі узагальнюючі бібліографічні покажчики⁴, в яких містяться посилання на ту невелику кількість етнографічних

Т. XLIII. – Кн. VIII. – С. 386; Каталог видань М. Грушевського // ЛНВ. – К.; Львів, 1910. – Т. XLIX. – Кн. I. – С. 236.

¹ Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського: 3 нагоди шістдесятої річниці життя та сороковин наук. діяльності. – К.: ВУАН, 1929. – Т. 3: Матеріали до бібліографії друк, праць акад. Грушевського за 1905–1928 рр. / Д. Балика, О. Карпинська, Н. Козель, Н. Ципкина (упоряд.); В. Дорошенко (доп.). – 104 с.

² Винар Л. Бібліографія праць про Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 122–129; його ж. Бібліографія праць про Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1984. – № 1–4 (81–84). – С. 291–319; Wynar L. R. Michailo Hruschewskyi: 1866–1934: Bibliographic Sources / L. R. Wynar. – New-York; Toronto: Ukr. Hist. Assoc., 1985. – 203 p.

³ Гамалій Г. І М. С. Грушевський (1866–1934 рр.): Бібліографія: Основні видання творів М. С. Грушевського / Г. І. Гамалій // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 90–92; Грановський Б. В. Академік М. С. Грушевський: Матеріали до біобібліографії (1914–1934 рр.) / Б. В. Грановський. – К., 1991. – Вип. I. – 25 с.

⁴ Михайло Грушевський – перший президент України, академік: Біобібліографія (1885–2000 рр.) / Б. В. Грановський (упоряд.). – К.: ТОВ «Геопринт», 2001. – 384 с.; Новітня бібліографія праць про діяльність та творчість Михайла Грушевського. Від укладачів // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського) / Наукова конференція 29 вересня 2011 р. – К.: Український інститут національної пам'яті,

досліджень вченого, зокрема й методологічного характеру, а також важливі з погляду нашого дослідження праці, де М. Грушевський розглядається як організатор етнологічних досліджень у НТШ.

Подібна ситуація простежується і з Ф. Вовком. Хоча перший бібліографічний покажчик праць ученого був створений ще в 1918 р.¹, наступна подібна праця, яка вже включала й літературу про Ф. Вовка, вийшла у 1929 р. під авторством Г. Вовк² та в подальшому лише передруковувалась без змін і додатків нової літератури. Виняток у цьому відношенні становить дослідження О. Франко, яка разом з редактором М. Антоновичем додала до переліку праць про Ф. Вовка останні праці, що нараховують 27 позицій та охоплюють переважно діаспорну літературу, яка хронологічно закінчується 1993 р. Але, як зазначає сам М. Антонович, вони «...не мали змоги вислідити всіх газетних статей величезної кількості друківаних

2012. – С. 386–451.

¹ Золотаревъ Д. Списокъ оригинальныхъ работъ, статей, библиографическихъ замѣтокъ и рецензій, напечатанныхъ въ разное время Ф. К. Волковымъ, расположенныхъ по отдѣламъ въ хронологическомъ порядкѣ / Д. Золотаревъ // Русскій Историческій Журналь. – П.: [Рос. Акад. Наукъ]. – 1918. – Кн. 5. – С. 358–365.

² Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк. – К.: З друкарні Української Академії Наук, 1929. – 79 с.; її ж. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Хроніка археології та мистецтва. – 1930. – Ч. 2. – 88 с.; її ж. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Федір Вовк: сторінка наукової спадщини та бібліографія праць / НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Асоціація українських етнологів; передм. Г. Скрипник. – К.: [б. в.], 2002. – С. 32–98; її ж. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Хв. Вовк Студії з антропології України. – К., 2010. – С. 135–213.

органів, які сьогодні виходять в Україні», які були їм «здебільшого недоступні»¹. Водночас доцільно відзначити, що останнім часом вийшла низка досліджень, що стосуються аналізу наукової спадщини Ф. Вовка (в тому числі й етнологічного), які потребують відповідного бібліографічного опрацювання.

Наприкінці 80-х – на початку 1990-х рр. були видані бібліографічні покажчики, присвячені Ф. Колесі² та В. Гнатюку³, але вони також не охоплюють нових праць, багато з яких торкається їхньої науково-організаційної діяльності в НТШ.

Відсутній також узагальнюючий бібліографічний покажчик, який би торкався Товариства загалом, хоча досить вдала спроба бібліографічного огляду наукових матеріалів, розміщених у багатьох друкованих органах НТШ (серед них виділений і етнологічний напрям роботи), була зроблена ще в 1913 р. В. Дорошенком⁴. Нині трапляються також бібліографічні узагальнення видань Товариства⁵, які можуть

---

¹ Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Франко О. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918). Дослідження, спогади, бібліографія. До 150-ліття з дня народження вченого. Редактор Марко Антонович. – Нью-Йорк, 1997. – С. 291–362.

² Філарет Колесса (1871–1947): бібліографічний покажчик праць і критичної літератури / упоряд. М. Мороз; відп. ред. С. Грица. – Львів: [б. в.], 1992. – 61 с.

³ Володимир Гнатюк: Бібліогр. друкованих праць / Уклав М. Мушинка. – Едмонтон, 1987. – 148 с.; Володимир Гнатюк: Бібліографічний покажчик. 1871–1991 / О. Купчинський (відп. ред.), М. Мороз (упоряд.), М. Мушинка (упоряд.). – Львів, 1992. – 151 с.

⁴ Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Покажчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – 88 с.

⁵ Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939): Анований покажчик. Комісія бібліографії та книгознавства / Укладач Т. Кульчицька; Редактор Л. Ільницька. – Львів, 1991. – 104 с.; Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Бібліографічний покажчик (1892–2000) / Автор-укладач

серйозно допомогти науковцям у їхній роботі з вивчення етнологічної діяльності членів НТШ.

Опубліковані джерела особового походження ми відносимо до шостої групи джерел, що включають спогади, автобіографії, приватне листування, щоденники тощо¹. Ця група історіографічних джерел має свою специфічну інформативну цінність для вивчення поставленої нами проблеми. Досить часто матеріали, що належать до цієї групи джерел, можуть пролити світло на окремі суб'єктивні чинники особистих симпатій та антипатій, що позначилися на робочих моментах, пов'язаних з організацією етнологічних досліджень у НТШ. Крім того, специфіка етнологічної роботи, яка передбачає активне листування з великою кількістю дописувачів, серед яких і професійні етнографи та аматори, а також різного роду інституції, може сформувати загальне бачення того, як крок за кроком налагоджувалася етнологічна робота в Товаристві та як формувалися наукові зв'язки не лише з українськими вченими, але й з закордонними науковцями-

---

В. Майхер; Відп. редактор О. Купчинський. – Львів, 2003. – 720 с.

¹ Паньківський К. Спогади про НТШ / Кость Паньківський // Український історик. – Нью-Йорк, 1978. – № 4 (60). – С. 94–99; Михайло Грушевський: У 110 роковини народження. 1876-1976 [Текст]: статті, спогади, документи і коментарі. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: [б. в.], 1978. – 236 с. – (Записки НТШ; Т. СХСVII); Франко О. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918). Дослідження, спогади. Бібліографія: До 150-ліття з дня народження вченого / Оксана Франко; ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: [б. в.], 1997. – 381 с.; Володимир Гнатюк: Документи і матеріали (1871–1989) / Упорядники: Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький; відпов. ред. О. Купчинський. – Львів: ЦДІА України у Львові, 1998. – 467 с.; Мочульський М. Іван Франко: Студії і спогади. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 138 с.; Спогади про Івана Франка [Текст] / упоряд., [вступ. ст. і прим.] Михайло Гнатюк. – Вид. 2-ге, допов., переробл. – Л.: Каменяр, 2011. – 813 с. та ін.

етнологами.

Доцільно навести хоча б думку О. Сапеляк про наукове листування секретаря Етнографічної комісії В. Гнатюка, щоб зрозуміти весь масштаб та значення подібного роду джерел для вивчення поставленої нами проблеми. Зокрема, О. Сапеляк зазначає: «...Володимир Гнатюк листувався майже з 800 установами і приватними особами...»¹, що дозволяє стверджуватися про велике значення цих матеріалів для відтворення загальної картини системи налагодження народознавчих досліджень у НТШ.

До сьомої групи джерел належить українська та зарубіжна періодика. Її джерелознавчий аналіз ми здійснили у відповідних тематичних розділах дисертації, що торкаються конкретних проблем, пов'язаних організацією етнологічних досліджень у НТШ, а тому докладно зупинятися на цій проблемі не будемо задля уникнення повторів у структурі нашої роботи.

Окремі історіографічні відомості про організацію етнологічних досліджень у Товаристві містяться у восьмій групі джерел – публіцистичній літературі.

У зв'язку з цим слід зазначити, що, з одного боку, поставленою нами проблемою досить часто займалися не професійні історики, а представники інших наукових спеціальностей – філологи, фольклористи, етнографи, антропологи, археологи, краєзнавці і т. д., а з іншого – проблемою організації етнологічних досліджень подекуди цікавилися журналісти або аматори–етнографи та окремі ентузіасти, зацікавлені особи, які не мали відповідної кваліфікації для подібного роду досліджень, але мали живий інтерес до цієї проблематики.

Зазначені праці хоча мають деякі методологічні хиби та окремі неточності, але водночас вони суттєво доповнюють дослідження істориків, подаючи власне бачення проблеми та поглиблюючи окремі її аспекти.

Потрібно згадати також й інші документальні джерела, які можуть бути

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 29.

використані у дослідженні поставленої нами проблеми. Це, зокрема, архівні та рукописні колекції, які утворилися в результаті діяльності осередків НТШ за кордоном. Саме в цих осередках проводилася наукова робота, яка мала певні результати. Незважаючи на відірваність науковців діаспори від джерельної бази та, що дуже важливо для етнологічних досліджень, – від безпосереднього об'єкту вивчення (українських земель та українського народу, як творця та носія самобутньої української матеріальної, духовної та звичаєво-правової культури) українські дослідники в еміграції не лише зберегли частину документів, які стосуються попередньої етапу діяльності Товариства, але й створили свою документальну базу, яка є досить важливою у контексті вирішення поставлених нами дослідницьких завдань. Позбавлені від ідеологічного тиску, хоча й перебуваючи в скрутному матеріальному становищі, члени НТШ, пам'ятаючи Львівський період діяльності Товариства, залишали свої спогади, писали мемуари, по пам'яті відновлювали події минулих років і створили відповідним способом окремий пласт документальних джерел, які можуть бути предметом аналізу сучасних вчених, що займаються проблемою вивчення організації народознавчих досліджень у НТШ.

1.4. Теоретико-методологічні засади

Одним з факторів, що актуалізує історіографічні дослідження на сучасному етапі розвитку української науки є зміна усталеного образу історіографії. Ця проблема нині стає однією з ключових в науковому дискурсі. Зокрема, І. Колесник наголошує на тому, що новий образ історіографії репрезентує її як «нову інтелектуальну історію», яка постає як «історія ідей в контексті епохи, її культурно-духовного ландшафту»¹.

Водночас ми погоджуємось з думкою С. Стельмаха, що «історіографічний факт є унікальним результатом індивідуальної творчості, розуміння якого можливе лише з використанням прийомів герменевтики тексту»². Саме тому ретельне дослідження історіографічних матеріалів може в повній мірі відобразити історичну думку з питання організації етнологічних досліджень у Товаристві.

Важливе значення НТШ як осередку широкомасштабних етнологічних досліджень, члени якого вирішальним чином вплинули на формування української етнології як науки та сформували «золотий фонд» емпіричних даних з цієї дисципліни, важко переоцінити. Товариство, фактично, стало академією наук всеукраїнського масштабу як «академічна інституалізація відіграла провідну роль у становленні історичної науки, безпосередньо сприяючи формуванню професійних

---

¹ Колесник І. Історіографічний дискурс в Україні: реалії та прогнози / Ірина Колесник // Сучасна українська історіографія: Проблеми методології та термінології: Матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару. Київ, 17 червня 2004 р. / наук. ред. Г. В. Касьянов. – К.: Інститут історії України, 2005. – С. 34.

² Стельмах С. П. Історична думка і методологія історії в Україні (XIX–початок XX ст.): дис. ... доктора істор. наук: 07.00.06 / Стельмах Сергій Петрович. – К., 2005. – Арк. 44.

кадрів істориків-науковців, виробленню стандартів наукової практики...»¹.

На сучасному етапі розвитку етнологічної науки відбувається вдосконалення її методологічного арсеналу. Тут потрібно враховувати новітні досягнення не лише українських, але й зарубіжних учених. Це має особливо велике значення в контексті вирішення поставленої нами проблеми, оскільки, якщо йдеться про етнологію як науку, то потрібно враховувати те, що предмет та об'єкт цієї дисципліни змінювався і змінюється, починаючи з кінця XIX ст. Пояснюється це низкою причин.

По-перше, починаючи з часів реформування НТШ у наукову інституцію академічного рівня, де активно займалися етнологічними дослідженнями, і закінчуючи сучасним етапом розвитку етнологічної науки, постійно відбувалося становлення цього наукового напрямку як на теоретичному, так і на практичному рівні, що супроводжувалось зміною поглядів на місце етнології як наукової та навчальної дисципліни в загальній системі соціогуманітарних знань.

По-друге, в межах визначеного нами хронологічного періоду існували суттєві відмінності в трактуванні етнології як науки вченими різних країн, що призвело до виникнення регіональних особливостей розвитку етнологічних знань у різних куточках світу.

По-третє, активний розвиток світової етнологічної науки за останні понад 120 років співвідносився та значною мірою визначався загальнонауковими і світоглядно-філософськими методологічними школами, які сприяли формуванню методології спеціального рівня в межах етнологічних знань, що також суттєво впливало на бачення місця етнології серед інших наукових дисциплін.

По-четверте, в окремих державах, зокрема в СРСР, етнологія існувала в жорстких межах ідеологічно-партійної системи, що не сприяло розвитку цієї дисципліни як «шкідливої радянському народові», а це в свою чергу призводило до штучного обмеження предметного поля етнології, узгодження її методології з

---

¹ Стельмах С. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття): Монографія / Сергій Стельмах. – К.: Київ. ун-т, 2005. – С. 89.

марксистсько-ленінськими постулатами і т. д.

Всі перераховані нами чинники, а також різне бачення та дискусійні моменти, пов'язані з розмежуванням предметного поля етнології з іншими народознавчими дисциплінами (фольклористикою, етнографією, краєзнавством, антропологією та ін.) призвели до певної плутанини в термінах та неможливості чіткого окреслення предметного поля етнологічної науки, що ускладнюється постійним процесом його розширення, особливо характерним для сучасного етапу розвитку науки, та виділенням міжгалузевих дисциплін, які включають окремі аспекти етнологічних знань у взаємозв'язку з іншими гуманітарними дисциплінами.

Серед останніх доцільно виділити такі, як етнополітологія, етносоціологія, етнорелігієзнавство, етнопсихологія та ін. Це ускладнює чітке розмежування етнології з іншими народознавчими дисциплінами та заважає чіткому окресленню предметного поля етнологічної науки, навіть шляхом простого перерахування тем, якими повинна займатися сучасна етнологія. Процес постійного розширення предметного поля етнології призводить до того, що нині воно все частіше починає перетинатися з іншими гуманітарними дисциплінами. Це суттєво ускладнює роботу з вивчення організації етнологічних досліджень у НТШ, оскільки під терміном «етнологічні дослідження» в різні історіографічні періоди в різних країнах розуміли подекуди досить відмінні наукові пошуки як за своєю формою, так і за змістом.

Отже, існує потреба в з'ясуванні двох груп проблем: по-перше, як трактувалася етнологія та етнологічні дослідження науковцями різних країн у різні історичні періоди, починаючи з кінця XIX ст. і до сьогодення; по-друге, розглянути співвідношення етнології з іншими народознавчими дисциплінами у визначений нами хронологічний період та простежити науковий дискурс з цієї проблеми аж до сьогодення.

У цьому контексті на першому плані стоїть співвідношення термінів «етнологія», «етнографія» та «антропологія». Відповідно термін «етнологія» походить від грецьких слів «ethnos» (народ) та «logos» (слово, вчення) і фактично означає народознавство. Етнологію досить часто ототожнюють з етнографією та

вживають ці терміни як синоніми. Близькість та спорідненість термінів помітна з самої їх назви, яка відрізняється лише другою частиною грецького слова, що поєднується в назві науки (з грецької *ethnos* – народ і *graphien* – опис). Відповідно етнографія була попереднім описовим рівнем етнологічної науки та переважно розвивалася як народознавча дисципліна паралельно з географією, статистикою, картографуванням

У НТШ вживалися обидва терміни: інколи як взаємозамінники, а інколи як терміни, що позначають два рівні наукових знань – описовий та теоретично-узагальнюючий. Крім того, невизначеність у використанні термінів «етнографія» та «етнологія» впливала на непорозуміння стосовно оцінки етнологічних досліджень у НТШ, що особливо було характерно для історіографії кінця XIX – початку XX століття та радянського періоду. Проблемність цього питання підсилюється неузгодженістю у практиці використання зазначених термінів у середовищі членів Етнографічної комісії Товариства, які інколи мали власне бачення проблеми, що не завжди збігалось з думкою колег. Насправді, це було об'єктивним наслідком процесу становлення етнологічної науки в цей час, який продукував наукову полеміку вчених навколо дискусійних проблем.

Ситуацію ускладнювало ще й те, що активний розвиток етнологічної науки супроводжувався постійною зміною методологій та наукових шкіл, які формувалися спочатку на рівні загальнонаукових та філософсько-світоглядних концепцій, а потім застосовувалися дослідниками на рівні спеціальних етнографічно-фольклористичних теорій. Як наслідок, відбувалося продукування нових шкіл і напрямів в етнології та фольклористиці (міфологічна школа, еволюціонізм, дифузійнізм, соціологічна школа, функціоналізм, етнопсихологічна школа і т. д.), які суттєво впливали на розвиток етнології та методологію етнологічних досліджень у НТШ у Львові.

Як уже зазначалося, в СРСР термін «етнографія» вживався як у власному значенні, так й у значенні характерному для етнологічної науки в сучасному

розумінні¹. Тому аналіз наукової літератури радянського періоду варто проводити з урахуванням цієї особливості історіографії досліджуваного періоду. На сучасному ж етапі розвитку етнології як науки вже не викликає заперечень визначена відмінність між термінами «етнографія» та «етнологія». Перший означає емпіричний рівень наукового дослідження, результати якого є базою для теоретичних узагальнень, висновків та концепції, які вже характерні для вищого, етнологічного рівня наукових знань. Подібний поділ визнаний нині у вітчизняній науці і ґрунтується він на традиціях зарубіжної етнології, де прийнято виділяти описову та теоретичну, узагальнюючу частину дослідження².

Як зазначає Юрій Фігурний: «Якщо етнографію, за прямим значенням слова, вважають за науку описову, яка методом безпосереднього спостереження вивчає побут, матеріальну й духовну культуру народів, то етнологія є наука загальнотеоретична, яка, використовуючи порівняльно-історичний, типологічний методи, намагається дослідити концептуально-теоретичні проблеми етнічних спільнот в цивілізаційному просторі та в часі»³.

Водночас доцільно зазначити, що в будь-яких етнографічних дослідженнях присутній хоча б елементарний рівень узагальнення зібраного матеріалу, так само як і теоретичні етнологічні дослідження містять елементи описового етнографічного

---

¹ Бромлей Ю. В. Этнография / Ю. В. Бромлей, С. А. Токарев // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 22.

² Хоптяр Ю. А. Етнологія: навч. посіб. / Ю. А. Хоптяр. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – 144 с.; Юрій М. Ф. Етнологія: навч. посіб. / М. Ф. Юрій. - К.: Дакор, 2006. – 360 с.; Українська етнологія: навчальний посібник / за ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с. та ін.

³ Фігурний Ю. Сутність етнології як науки та її місце в інтегративному українознавстві / Юрій Фігурний // Українознавство. – 2007. – № 1. – С. 294.

рівня, які, як мінімум, можуть ілюструвати певну думку або підкріплювати окремі висновки, а тому поділ наукових досліджень на етнографічні та етнологічні є певною мірою умовним. А це є дуже важливим висновком методологічного характеру, який безпосередньо впливає на трактування об'єкту дослідження та його результати.

З іншого боку, це не означає, що етнографія та етнологія, це одна й та сама народознавча наука, як вважають деякі вчені, зокрема, Петро Одарченко, який вживає терміни «етнологія» й «етнографія» як синоніми, що помітно з визначення, в якому етнографія ототожнюється з етнологією і трактується як наука про народ, народознавство¹. Насправді, незважаючи на спільний об'єкт дослідження, етнологія та етнографія суттєво відрізняються предметом дослідження, своїми методами і рівнем наукових узагальнень.

Важливим складником методологічного арсеналу дисертаційного дослідження є питання зв'язків етнології із суміжними науками. В даному контексті на особливу увагу заслуговують погляди М. Глушка, який зазначає, що «під час дослідження господарських занять і матеріальної культури українського народу обов'язково уточнюють умови його життя, тобто географічне середовище (рельєф, клімат, водну систему, рослинний і тваринний світ), що є сферою спеціального зацікавлення географів. Натомість становлення та етапи розвитку традиційно-побутової культури українців розглядають на тлі соціально-економічних і суспільно-політичних умов, які вивчають передовсім історики. Фактичні дані історії, археології та лінгвістики (етимології, топоніміки, ономастики) посідають важливе місце під час з'ясування питань, що стосуються культуро- та етногенезу народу, а дані фольклористики – під час вивчення його духовної спадщини, народних знань, громадських і сімейних

---

¹ Одарченко П. В. Українознавчі спостереження й фрагменти: Статті, рецензії, спогади / П. В. Одарченко; передмова: А. Дністровий. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 79.

звичаїв»¹.

Важливо дослідити також співвідношення термінів «етнологія» та «антропологія» (грец. *anthropo* – людина, *logos* – вчення), особливо в контексті використання цих термінів у науковому дискурсі кінця ХІХ – початку ХХ століття, коли світова наукова спільнота досить часто ототожнювала ці науки, що було наслідком розвитку етнологічних знань в англomовних країнах як складової частини антропології. Відсутність чіткого розмежування між антропологією та етнологією простежується і в науковій діяльності НТШ у Львові, де неодноразово проводилися об'єднані етнографічно-антропологічні експедиції, за результатами яких опубліковано низку етнографічних матеріалів та аналітично-узагальнюючих етнологічних досліджень.

Нині побутує думка, що аналогом етнології в англomовних країнах є культурна та соціальна антропологія. Не можемо погодитися з подібним підходом, оскільки зазначені дисципліни відрізняються предметом дослідження. Це пояснюється історією формування зазначених наукових напрямів та особливістю розвитку етнологічних знань в США та Великій Британії, де, згідно з Ю. Семеновим, на період формування етнографії не існувало традиційного селянства як головного об'єкту дослідження для цієї дисципліни. Автор наголосив, що етнографія з часу свого зародження чітко поділялася на два напрями – вивчення первісного суспільства та традиційного селянства. За відсутності останнього у Великій Британії об'єктом наукових досліджень стали селянські общини колоній, що в результаті призвело до формування соціальної антропології. Тут вирішальну роль відіграв Дж. Фрезер, який визначив соціальну антропологію як галузь соціології, яка вивчає примітивні суспільства. В подальшому прихильники цього напрямку, зокрема А. Радкліфф-Браун, наголошували на тому, що культури як повністю самостійного

---

¹ Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 15.

явища не існує, а тому вона повинна досліджуватися в межах соціальної системи¹.

У США, де традиційне селянство ніколи не існувало, об'єктом досліджень стали живі первісні суспільства у вигляді індіанських племен, які вивчалися з позиції їх культурних особливостей, що і призвело до формування культурної антропології². Витоки цього напрямку були закладені Ф. Боасом та продовжені його учнями. У своїй праці «Раса, мова та культура», опублікованій в Нью-Йорку в 1940 р., автор характеризує переваги свого напрямку досліджень над етнологією, яка на його думку, має обмежені можливості. Це пояснюється тим, що завданням етнології є вивчення загального кола явищ соціального життя, в той час як культурна антропологія повинна займатися дослідженням поступового розвитку проявів людської культури з найдавніших часів³.

Отже, в широкому сенсі культурною антропологією є дисципліна, що вивчає закономірності формування людської культури⁴, в той час як соціальна антропологія

---

¹ Radcliff-Brown A. R. The comparative method in social anthropology / A. R. Radcliff-Brown // The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. – London, 1951. – Vol. 81. – № 1/2. – P. 22; його ж. Method in social anthropology / A. R. Radcliff-Brown. – London, 1958. – P. 153–177.

² Семенов Ю. И. Предмет этнографии (этнологии) и основные составляющие ее научные дисциплины / Ю. И. Семенов // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 2. – С. 5–6.

³ Boas F. Race, language and culture / Franz Boas. – New York: The Macmillan company, 1940. – P. 633–638.

⁴ Зельнов И. Культурная антропология / И. Зельнов // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 74.

досліджує народи світу з метою виявлення особливостей їх соціальної організації¹. Соціальна антропологія на відміну від культурної традиційно не використовує у своїх дослідженнях дані лінгвістики та археології.

Деякі дослідники наголошують на тому, що термін «соціальна антропологія» є некоректним, оскільки він не відображає сутність цієї науки, яка вивчає не людину, а суспільство, причому не все, а лише первіснообщинне, яке нині існує². Поступове зникнення цих суспільств, представники яких входили в цивілізований соціоісторичний організм призводило до того, що частина соціальних антропологів почала займатися дослідженням етнічних груп. Відповідно до Ю. Семенова, представники цього напрямку «виходячи із буквального значення слова «антропологія», претендують на вивчення мало не всіх, якщо не всіх сторін життя людини як у минулому, так і в сьогоденні. В результаті вони активно втручаються в ту область, якою вже давно займається соціологія, і повністю підміняють собою всіх тих, хто іменує себе культурологами»³.

Не можна ототожнювати етнологію із соціальною антропологією, оскільки остання ніколи не розглядала етнічні спільноти в якості об'єкту досліджень та, як наслідок, в багатьох випадках є ближчою до соціології. Так, якщо в пер. пол. XIX ст. в європейських країнах та США до предметного поля етнології входила фізична антропологія, то вже з середини XIX ст. помітною стає тенденція до протиставлення етнології як науки про народи та антропології як науки про людину. Водночас в др.

---

¹ Крюков М. В. Социальная антропология / М. В. Крюков // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 76.

² Семенов Ю. И. Предмет этнографии (этнологии) и основные составляющие ее научные дисциплины / Ю. И. Семенов // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 2. – С. 8–9.

³ Там само. – С. 13–14.

пол. ХІХ ст. виникла традиція розглядати етнологію як складову частину соціальної антропології¹.

Відсутність чітких визначень термінів «соціальна антропологія» та «культурна антропологія» призводила до різнотлумачень в питанні виділення предметного поля цих наук як на етапі їх формування, так і нині. Тривалий час соціальну антропологію розуміли як науку про живі первісні суспільства. Водночас, на думку В. Семенова, не можна говорити про те, що культурна антропологія як окрема наука існує нині, оскільки те, що було в ній позитивного перейшло в соціальну антропологію. Свідченням цього є формування окремого напрямку в західноєвропейській науці – соціальна і культурна антропологія².

Ця тенденція простежується також і в працях та навчальних посібниках науковців Російської Федерації, де соціальна і культурна антропологія вважаються однією дисципліною. Зокрема, Е. Орлова зазначає, що предметом соціальної і культурної антропології є історична (навіть доісторична) генеза культури і суспільства³. При цьому деякі російські дослідники наголошують на тому, що культурна антропологія є самостійною дисципліною, яка відрізняється від інших антропологічних та соціальних наук. Це ще більше ускладнює ситуацію із розмежуванням предметного поля культурної та соціальної антропології. Так, наприклад, в навчальному посібнику Ф. Мінюшева з соціальної антропології

---

¹ Крюков М. В. Этнология / М. В. Крюков // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 68.

² Семенов Ю. И. Предмет этнографии (этнологии) и основные составляющие ее научные дисциплины / Ю. И. Семенов // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 2. – С. 8.

³ Орлова Э. А. Культурная (социальная) антропология: Учебное пособие для вузов / Э. А. Орлова. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 14.

спочатку зазначається, що «Соціальна (культурна) антропологія досліджує питання взаємодії людини з культурою, в рамках якої вона існує і діє. Іншими словами, вона вивчає людину через призму її культури»¹. Далі по тексту автор наголошує на тому, що «Об'єктом соціальної антропології є людина, життєдіяльність якої протікає спільно з іншими. Отже, в об'єкт цієї дисципліни включається також природне, соціальне і штучне оточення людини»². Продовжуючи свою думку Ф. Мінюшев приходить до висновку, що зовнішнім оточенням людини є культура, яка, відповідно до логіки автора, і є об'єктом соціальної антропології.

Нині ситуацію з розмежуванням предметного поля етнології та антропології в українській науці можна вважати загалом вирішеною, хоча й залишаються ще окремі питання, які потребують уточнення. Так, до антропології відносяться переважно питання фізіологічного характеру, які концентруються навколо питань походження людини, її еволюційного розвитку, виникнення рас, їх поширення по планеті, зміни фізичної зовнішності людей, міжрасову метисацію і т. д., тоді як етнологія охоплює переважно проблеми культурно-історичного розвитку людей, їх матеріальну та духовну культуру, вірування, звичаєві норми, способи господарювання та ін.

Водночас проблема співвідношення таких категорій як «етнологія», «соціальна антропологія» та «культурна антропологія» в сучасному українському науковому дискурсі залишається відкритою. Зазначені терміни досить часто використовуються як різні назви однієї науки або ж тлумачаться довільно, що лише послаблює теоретико-методологічну складову етнологічних досліджень в Україні. В деяких випадках культурна антропологія ототожнюється з фізичною та/або соціальною антропологією, яка включає також і етнологічні знання. Так, зокрема, О. Ситник вважає, що предметом культурної антропології є «походження і первісний розвиток

---

¹ Мінюшев Ф. И. Социальная антропология (курс лекций) / Ф. И. Мінюшев. – М.: Международный Университет Бизнеса и Управления, 2004. – С. 4.

² Там само. – С. 5.

людства від часу виокремлення людини з тваринного світу, її фізичного і суспільного формування до часу виникнення перших державних утворень (цивілізацій)»¹.

Відтак, важливе значення для історіографічного аналізу має з'ясування особливостей використання та тлумачення зазначених вище категорій на сучасному етапі розвитку етнологічних знань. В даному контексті досить слушним є підхід до цієї проблеми Л. Сафонік, яка намагається з'ясувати взаємозв'язок між культурною (соціальною) антропологією, етнографією, етнологією та соціологією. Ми погоджуємося з тим, що соціальна та культурна антропологія різняться предметом дослідження: перша досліджує соціальні інститути, а друга – конкретні аспекти культури спільноти. Л. Сафонік вважає, що сучасні культурна, соціальна антропологія та етнологія перебувають в одному полі дослідження і для них характерна глибока суперечність, що призвела до кризового стану антропології. Вихід з цієї ситуації авторка бачить в тому, що антропологія може об'єднати зусилля етнографів, етнологів та власне антропологів і навіть соціологів навколо дослідження концепції культури та особи, національного характеру, етнічної картини світу, які так і залишилися нерозкритими².

Водночас розподіл антропології на соціальну та культурну є досить умовний, оскільки, як ми вже зазначали, англійські соціальні антрополози досліджують культуру вважаючи її невід'ємною частиною соціальної спільноти. В той же час американські культурні антрополози досить часто розглядають соціальну структуру як особливий спосіб організації культури.

У літературі проблема визначення предметного поля народознавчих дисциплін

---

¹ Ситник О. Культурна антропологія: походження людини і суспільства: посіб. для студ. / Олександр Ситник. – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2012. – С. 7.

² Сафонік Л. Взаємозв'язок культурної (соціальної) антропології з етнографією, етнологією та соціологією / Лідія Сафонік // Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки. – Львів, 2009. – Вип. 12. – С. 156, 160.

та відповідних досліджень в НТШ у Львові висвітлюється по-різному і не вирішена остаточно і досі. Перші серйозні спроби аналізу бачення членами Товариства відмінностей між такими дисциплінами, як етнологія, етнографія, антропологія та фольклористика зробила, О. Сапеляк. Але навіть у її ґрунтовному дослідженні, присвяченому етнографічним студіям у НТШ, залишилися відкритими деякі моменти інтерпретації окремих категорій, що стосуються народознавчих досліджень у Товаристві.

Аналізуючи погляди Ф. Вовка на зазначену проблему, авторка відзначила «...етнологію як науку про окремі народи, їх расовий склад і побут, чітко визначив... вичленивши етнографію як окрему описову частину етнології. Етнологію він інтерпретував, як синтез антропологічних наук. До етнології відносив соціологію – науку про громадське життя. Він наголошує, що для визначення етнічних ознак потрібно зважати на всю суму відомостей про кожен народ, на його фізіологічні, анатомічні, психічні особливості, на історію його розвитку, культуру і побутове життя»¹.

З іншого боку, О. Сапеляк відмітила, що «Федір Вовк вперше чітко розмежував етнологію і фольклористику»², але не зазначила в чому полягало це розмежування. Окреме пояснення факту друкування в «Етнографічному збірнику» суто фольклорного матеріалу, як технічної проблеми пов'язаної з відсутністю друкованого органу з відповідною назвою та наявності іншого етнологічного видання під назвою «Матеріяли до українсько-руської етнології» для відповідних матеріалів³, на нашу думку, потребує уточнення та не знімає проблеми змішування у Товаристві термінів «етнографія» і «фольклор». Так само як і потребує пояснення теза про те, що «вживання термінів «етнологія», «етнографія» і «фольклор» у НТШ

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 152–153.

² Там само. – С. 153.

³ Там само. – С. 22–23.

цілком адекватно загальноприйнятій термінології у тодішній світовій науці»¹.

У багатьох дослідженнях авторитетних учених можна знайти велику кількість відмінностей, що торкаються співвідношення термінів «фольклор» та «етнологія». Зокрема, С. Грица, аналізуючи цю проблему, відзначила: «З численних означень народознавства у світовій науці найбільше прижилися близькі за сенсом поняття фольклор та етнологія (учення про етнос+логос)»². Продовжуючи питання близькості зазначених термінів, авторка наголошує на тому, що «пріоритет широкого розуміння народної творчості як комплексу матеріальної та духовної культури, відображення світоглядної системи етносу в Україні належав народознавчій школі П. Чубинського, М. Грушевського, Ф. Вовка, І. Франка, М. Драгоманова, Ф. Колесси, найповніше репрезентованій працями Наукового товариства ім. Т. Шевченка, заснованого у Львові в 1893 р., серійними виданнями «Етнографічного збірника», «Матеріялів до українсько-руської етнології», «Науковими записками НТШ»³. Як бачимо, авторка не лише помиляється в даті заснування Товариства та в назвах окремих видань цієї організації («Записки НТШ» називає «Науковими записками НТШ»), але, як ми вважаємо, багато в чому ототожнює дві окремі науки – фольклористику та етнологію.

Автори посібника «Українська усна народна творчість» М. Лановик, З. Лановик зазначають, що є широке і вузьке розуміння терміну «фольклор» і, «що у більшості західноєвропейських наук під поняттям «фольклор» розуміють не тільки усне словесне мистецтво народу, а духовну творчість у поєднанні з матеріальною, з урахуванням елементів побуту, знарядь праці, особливостей побудови житла

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 23.

² Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор: нарис / Софія Грица. – К.; Тернопіль: Астон, 2007. – С. 4.

³ Там само.

тощо»¹. Водночас автори посібника наголошують, що у сучасній українській фольклористиці є більш вузьке трактування терміну «фольклор» як художнього відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям і побутом. Терміном «народна творчість» М. Лановик, З. Лановик позначають усю творчу діяльність народу: поезію, музику, театр, танець, архітектуру, художнє і декоративно-прикладне мистецтво – все, що несе відбиток побуту, а також є втіленням поглядів, ідеалів та прагнень людей². Отже, маємо суттєве уточнення – які сфери матеріальної культури народу відносяться до народної творчості. Набуває сенсу в цьому контексті і питання розмежування сфер матеріальної та духовної творчості народу. Саме для позначення останньої використовуються терміни «усна словесність», «народна словесність», «усна народна творчість», «народнопоетична творчість», тощо

Важливе значення для нашого дослідження має низка праць М. Глушка, в яких він докладно розглянув проблему дефініцій, що стосуються народознавчих дисциплін та відповідних досліджень у НТШ³. Автор уточнив низку принципів

---

¹ Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: Навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – С. 17.

² Там само.

³ Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення / Михайло Глушко // НТЕ. – 2008. – № 6. – С. 12–23; його ж. Маловідомі і дискусійні аспекти з етнографічної діяльності Наукового товариства ім. Шевченка / Михайло Глушко // Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 40-річчю заснування Нац. музею нар. архіт. та побуту України, Київ, 8–10 жовтня 2009 / Нац. музей нар. архіт. та побуту України; уклад. і наук. ред. П. М. Федака. – К.: Задруга, 2010. – С. 171–182; його ж. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. –

питань, які підняла у своєму дослідженні О. Сапеляк. Це, зокрема, стосується вживання термінів «фольклор» та «етнографія» у НТШ та їх розмежування згідно з предметним полем кожної з цих наук. Учений дійшов висновку, що термін «фольклор» у науковий обіг українського народознавства ввів М. Драгоманов, а закріпив І. Франко. У подальшому ж цим терміном почали послуговуватися М. Грушевський, Ф. Вовк та інші члени Товариства¹.

На відміну від описових понять «народна поезія», «народна словесність», «усна народна словесність» тощо, які охоплювали конкретний предмет дослідження (фольклор), термін «етнографія» ще тривалий період вживали як їхній синонім, водночас позначаючи звичний для сучасної етнологічної науки обсяг традиційної культури – як духовної, так і матеріальної².

Згідно з М. Глушком, в кінці ХІХ ст. фольклористика відрізнялася від тогочасної етнографії застосуванням порівняльно-історичного методу, за допомогою якого українські дослідники з'ясовували інтернаціональні та національні елементи в сюжетах народних творів, походження зразків народної поезії, мотивів, образів тощо. Автор вважає заслугою членів НТШ розмежування фольклористики та етнографії, які у своїх аналітичних працях окреслили предмет кожної цих наук,

---

Вип. 43. – С. 117–131; його ж. Етнологія: дефініції і предмет студій в НТШ (кін. ХІХ – 30-ті рр. ХХ с.) / Михайло Глушко // НЗ. – 2010. – № 5–6. – С. 707–714; його ж. Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг / Михайло Глушко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. 259: Праці Секції етнографії і фольклористики. – С. 335–363.

¹ Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення / Михайло Глушко // НТЕ. – 2008. – № 6. – С. 16.

² Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 43. – С. 122–123.

що сприяло їх інтенсивному розвитку: «фольклористики – передусім у межах українського літературознавства, тобто як класичної філологічної дисципліни; етнографії – як історичної галузі знань»¹.

Згідно з поглядами М. Глушка, члени Етнографічної комісії НТШ інколи використовували термін «фольклор» у значенні «усна народна словесність» з метою більш чіткого окреслення предмету дослідження, що було логічним наслідком занадто широкого значення терміна «етнографія» наприкінці XIX – на початку XX ст.²

Отже, М. Глушко торкається важливої проблеми вживання термінів «етнографія» та «фольклористика», яка й досі остаточно не вирішена. Так, незважаючи на розподіл предмету дослідження цих наук, дослідження усної народної словесності в українській науці до Другої світової війни називали етнографією. На нашу думку, подібна невиправдана взаємозамінність цих термінів спостерігалася в деяких випадках і пізніше. Тому особливо актуальним із позиції нашого дослідження є наступне питання, яке підняв у своїй праці М. Глушко, а саме: «коли термін «фольклористика» остаточно «прижився» в українському народознавстві як означення науки, що вивчає сукупність словесних, словесно-музичних, музично-хореографічних, ігрових і драматичних видів народної творчості»³, оскільки від вирішення цієї проблеми залежить питання про те, як узагальнювати історіографічні джерела в процесі вивчення питання організації етнологічних досліджень в НТШ у Львові.

---

¹ Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення / Михайло Глушко // НТЕ. – 2008. – № 6. – С. 21.

² Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 43. – С. 127.

³ Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення / Михайло Глушко // НТЕ. – 2008. – № 6. – С. 21.

Цікавий підхід М. Глушка до з'ясування відмінностей між термінами «етнологія» та «етнографія» у НТШ шляхом аналізу редакційних статей та програмних документів. Аналізуючи погляди Ф. Вовка автор дійшов висновку, що «...об'єктом наукового зацікавлення етнологів Ф. Вовк вважав народ, предметом дослідження – його анатомічні, фізіологічні та психічні відмінності, етнічний склад, історію розвитку культури та побутове життя. Крім описових етнографічних матеріалів, етнолог обов'язково має залучати фактаж інших гуманітарних дисциплін – фізичної антропології, археології чи палеоетнології та соціології. Інакше кажучи, вчений вважав етнологію комплексною чи аналітично-порівняльною історичною наукою про етнос»¹. Отже, розуміння членами НТШ відмінностей між етнологією і етнографією було близьким із сучасними підходами до вирішення цієї проблеми, а саме: етнографія тлумачилася як описова наука, а етнологія як порівняльно-аналітична дисципліна.

Ми погоджуємося з думкою М. Глушка, що «...члени НТШ вперше почали розрізняти два рівні народознавчих досліджень в Україні – описовий (етнографія) і теоретичний (етнологія)»², що є важливим методологічним моментом у межах вирішення поставленого нами дослідницького завдання.

Цю проблему подібно тлумачить також Ю. Фігурний, який наголошує на тому, що НТШ упродовж кінця XIX – перших десятиліть XX ст. видавало серію праць під загальною назвою «Матеріяли до українсько-руської етнольоґії», де використання

---

¹ Глушко М. Маловідомі і дискусійні аспекти з етнографічної діяльності Наукового товариства ім. Шевченка / Михайло Глушко // Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 40-річчю заснування Нац. музею нар. архіт. та побуту України, Київ, 8–10 жовтня 2009 / Нац. музей нар. архіт. та побуту України; уклад. і наук. ред. П. М. Федака. – К.: Задруга, 2010. – С. 176.

² Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 16.

терміна «етнологія» доводило, що праці про народ мають дослідницько-теоретичний характер¹.

З іншого боку, ми хотіли б підняти окремі дискусійні моменти, пов'язані з такого роду висновками. Слушним, на наш погляд, є твердження М. Глушка про те, що на початковому етапі діяльності Етнографічної комісії у її членів не було одноставного та сформованого бачення етнології як винятково теоретичної дисципліни, оскільки навіть Ф. Вовк вживав термін «етнологія» для позначення: «1) складової антропології як універсальної науки про людину; 2) самостійної дисципліни про етнічні спільноти незалежно від їхнього соціально-економічного та етнокультурного рівня розвитку, зокрема і цивілізованих; 3) самостійної науки про етнічні спільноти тільки доісторичного періоду; 4) спадкоємиці етнографії як описової науки»².

Згідно з поглядами М. Глушка, Ф. Вовк уважав, що етнологія виникла на основі етнографії і є її невід'ємною частиною, але водночас етнологія охоплює й інші наукові знання. Окремі питання, які торкаються наукових поглядів Ф. Вовка, на думку автора, залишають відкритими, одне з яких – чим відрізняються методи етнології і методи етнографії³.

Грунтовність наукових висновків М. Глушка підсилюється історіографічними узагальненнями тлумачення термінів «етнологія», «етнографія» та «фольклористика» в межах наукової діяльності НТШ, які автор подає через призму аналізу поглядів на цю проблему М. Тиводара, С. Макарчука та О. Сапеляк.⁴ Водночас автор доповнив дослідження О. Сапеляк у напрямку аналізу поглядів на

---

¹ Фігурний Ю. Сутність етнології як науки та її місце в інтегративному українознавстві / Юрій Фігурний // Українознавство. – 2007. – № 1. – С. 294.

² Глушко М. Етнологія: дефініції і предмет студій в НТШ (кін. XIX – 30-ті рр. XX с.) / Михайло Глушко // НЗ. – 2010. – № 5–6. – С. 711.

³ Там само. – С. 710.

⁴ Там само. – С. 707.

антропологію як науку в розумінні Ф. Вовка разом з оцінкою цієї проблеми в історіографії¹.

Отже, шляхом аналізу історіографії, що стосується діяльності провідних учених НТШ, які визначали напрям наукових досліджень у цій організації та мали власне бачення місця і предметного поля окремих народознавчих дисциплін у системі гуманітарних знань, можна виявити різні підходи до тлумачення термінів, що позначають такі галузі науки, як етнологія, етнографія, фольклористика та антропологія.

Не додає певності для чіткого визначення термінів і понять, що стосуються проблеми етнологічних досліджень, використання категорії «українознавство», яка нині також неоднозначно трактується в історіографії. Цей термін є, фактично, українським аналогом термінів «народознавство», «етнографія», «етнологія», які використовуються як синоніми в багатьох слов'янських та інших народів. Найбільш ґрунтовно зазначену проблему розкрив Б. Савчук у навчальному посібнику «Українська етнологія», що вийшов у 2004 р. Як слушно зауважує автор «у багатьох європейських країнах вживання одного з понять – народознавство чи етнографія або етнологія – нерідко залежить від суб'єктивного вибору дослідника»². Відповідно, є два основних підходи до розуміння терміну «українознавство»: як галузь народознавства, що повинна вивчати формування самобутності української спільноти; та як всеохоплююча система знань про всі сфери життєдіяльності українського народу від часу виникнення й до сьогодні³. Отже, ми погоджуємося з Б. Савчуком, який зазначив, що рівень сучасних наукових досліджень, відображений

---

¹ Глушко М. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 413–436.

² Савчук Б. Українська етнологія: навч. посібник / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – С. 14.

³ Там само. – С. 14–15.

у зарубіжній та українській літературі з питань етнічного розвитку, поки що не дозволяє чітко розмежувати суть і предмет дослідження етнографії, народознавства та етнології.

У результаті, враховуючи різні підходи до визначення термінів і понять, що стосуються проблеми етнологічних досліджень у НТШ, до історіографічного аналізу мають бути залучені також праці, які кваліфікуються як українознавчі, оскільки під цим терміном досить часто розуміють дослідження, які охоплюють у тому числі й етнологію, і етнографію, так само як і низку інших дисциплін, що покликані вивчати самотність українського народу разом із дослідженням усіх сфер його життєдіяльності від зародження і до сьогодення. У цьому випадку ми погоджуємося з думкою О. Сапеляк що «завдяки Науковому Товариству ім. Шевченка українська етнологічна наука розвивалися у єдиному світовому річищі, була складовою європейських народознавчих студій»¹. Отже, етнологічні дослідження в НТШ можна розглядати як окремий напрям народознавчих студій.

Найбільш послідовно проблема визначення термінів, що стосуються народознавчих дисциплін в Товаристві розкривається в працях вже згаданого М. Глушка. Автор вважає, що на основі «справжньої» (описової) етнографії в НТШ постала етнологія, в той час як на основі наукових досягнень етнографії ХІХ ст. постала фольклористика. Відповідно до такого підходу доцільно розрізнити філологів-етнографів (фольклористів) та істориків-етнографів, які займалися дослідженням різних ділянок традиційно-побутової культури та сформували етнологію як історичну галузь знань. Згідно з М. Глушком, етнологічні студії в Товаристві передбачали залучення даних суміжних гуманітарних дисциплін – фізичної антропології, археології та соціології. Зважаючи на специфіку формування та розвитку етнології в НТШ, автор наголошує на тому, що «на перших етапах діяльності Етнографічної комісії ця галузь історичних знань, на відміну від

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 198.

фольклористики, ще не відзначалася теоретичним чи дослідницько-теоретичним характером, оскільки бракувало належного ґрунту для її розвитку – надто слабкі позиції посідали «справжня» чи «описова» етнографія, а також українська антропологія та археологія»¹.

Загалом, зважаючи на різні підходи до тлумачення термінів «етнологія», «етнографія», «фольклористика» в науковому дискурсі періоду діяльності НТШ у Львові в 1892–1940 рр. й у наступні роки, вважаємо за доцільне під час дослідження проблеми «Організація етнологічних досліджень в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові (1892–1940 рр.): історіографія» аналізувати літературу з теми, що стосується висвітлення стану розвитку не лише етнології як історичної дисципліни, а також фольклористики як філологічної науки. Плутанина в термінах та різне бачення авторами термінів «етнологія» і «фольклористика» як народознавчих дисциплін різних наукових напрямів призводила до того, що опис етнологічних досліджень міг, зокрема, проводитися в межах фольклористичних студій у НТШ.

Водночас треба зважати і на той факт, що етнологія як синтетична дисципліна використовує широкий комплекс джерел та різних даних для узагальнення матеріалу разом із побудовою відповідних концепцій етнологічного характеру. І тут, власне, можуть використовуватися джерела етнографічні та фольклористичні.

Отже, під час історіографічного аналізу розвитку етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр. ми будемо використовувати праці, що не лише безпосередньо, але й опосередковано торкаються предметного поля етнології як науки в сучасному розумінні значення цього терміна. Тому, крім літератури, в якій розглядається організація етнологічних досліджень у НТШ як загалом, так і через призму

---

¹ Глушко М. Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг / Михайло Глушко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. 259: Праці Секції етнографії і фольклористики. – С. 363.

діяльності окремих його членів, а також етнографічних студій Товариства як базової основи для подальших етнологічних теоретичних узагальнень, ми, згідно з наведеними вище аргументами, будемо залучати й інші історіографічні джерела. Останні торкаються фольклористичних, музикознавчих, краєзнавчих, статистичних та правничих досліджень в НТШ у визначений період у контексті їх значення для висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень в Товаристві відповідно до різного бачення предметного поля етнології як науки в період 1892–1940 рр.

Крім того, необхідність саме такого підходу до дослідження поставленої нами проблеми пояснюється ще й тим, що і досі є різнотлумачення щодо питання, що таке етнологія і якими проблемами вона повинна займатися. Водночас предметне поле етнології як науки є спільним з вищезазначеними науками та дозволяє виділити низку проблем етнологічного характеру в інших галузях знань, а саме: звичаєве право в юридичних науках; етносоціологічні та етнополітологічні аспекти в статистичних дослідженнях; а також багато етнологічних аспектів у фольклористичних, краєзнавчих та музикознавчих дослідженнях.

Всі вищеназвані дисципліни можуть використовувати один і той же джерельний комплекс, але трактувати його, виходячи з власного об'єкту дослідження і категоріального апарату. Тому література, що стосується, наприклад, формування збірок фольклорних матеріалів у НТШ, на нашу думку, повинна також аналізуватися в нашому дослідженні, оскільки зазначені раніше збірки можуть використовуватися як джерельний комплекс для суто етнологічних досліджень. Зокрема, весільні пісні, як правило, містять дані про обрядову сторону весілля разом із відомостями звичаєво-правового характеру. Що стосується краєзнавства, то це взагалі цілий комплекс знань, що містить низку проблем етнологічного характеру. Відповідно до цього, історіографічні джерела, що стосуються етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр. охоплюють не лише праці про розвиток етнології як науки в Товаристві, а й літературу, присвячену краєзнавчим, фольклористичним, музикознавчим, правовим та статистичним дослідженням у НТШ у Львові.

РОЗДІЛ. 2. ВИСВІТЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ НТШ: ЕТНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

2.1. Вивчення проблеми реформування Товариства

Процес організації етнологічних досліджень у НТШ пройшов тривалий період свого становлення в рамках цієї організації, що вплинуло на програмні засади Товариства та формування методології наукових пошуків. Тому в діяльності НТШ можна виокремити зміни в системі організації наукової роботи, починаючи з реформування цієї інституції в 1892 та закінчуючи її розпуском у січні 1940 р. Увесь цей період у НТШ відбувалися зміни програмного характеру, що простежувалися на рівні планів та реальних заходів з удосконалення, зокрема і системи етнологічних досліджень в установі.

Зазначена проблема знайшла своє відображення і на сторінках наукової літератури. У першу чергу тут доцільно виділити праці, що стосуються реформування НТШ в загальноукраїнську наукову інституцію академічного характеру. Незважаючи на важливість цього питання, воно досліджувалося переважно в межах вивчення історії Товариства, де проблема реформування цієї інституції висвітлювалася в загальних рисах, що не давало можливості простежити всі перипетії як внутрішньої організаційної роботи у цьому напрямі, включаючи різні думки членів НТШ щодо відповідної проблеми, так і зовнішньополітичний фактор, що полягав у складних обставинах існування наукової організації академічного рівня у народу, який був позбавлений власної державності.

Враховуючи зазначене вище, в межах поставленої проблеми доцільно виділити літературу, що присвячена питанню реформування та програмних засад діяльності НТШ, оскільки такі роботи проливають світло на формування основи для подальших широкомасштабних народознавчих пошуків у цій інституції. Історіографію з досліджуваної проблеми можемо умовно поділити на дві групи: літературу, присвячену реформуванню Товариства, а також праці, в яких

розкривається питання зміни статутів цієї організації. Насправді, як уже зазначалося раніше, цей поділ є умовним, оскільки зміна статуту НТШ була складовою частиною його реформування. Тому поділ літератури з цієї проблеми на дві групи пояснюється передовсім історіографічними підходами вчених до висвітлення питання реформування Товариства.

Окремі документи роз'яснювального характеру, що торкаються внутрішніх принципів діяльності НТШ як наукової інституції академічного рівня, зустрічаються у виданнях Товариства¹, але праці, в яких простежується науковий аналіз усіх колізій, пов'язаних з реформуванням цієї інституції, побачили світ вже після здобуття Україною незалежності. У цьому випадку ми не беремо до уваги праці з історії НТШ, видані його членами за часів діяльності цієї установи у Львові, а також відповідні дослідження представників української діаспори, де зазначена проблема висвітлювалась поверхнево та не була предметом наукового аналізу.

Водночас перші праці, присвячені Товариству та його діяльності, що вийшли після 1991 р. також не виділялися своєю ґрунтовністю стосовно висвітлення реформування цієї організації. Так, стаття В. Онопрієнка², що вийшла в 1993 р., містить лише довідкову інформацію з порушеної нами проблеми.

З другої половини 1990-х років до вивчення реформування НТШ в наукову інституцію долучилася З. Зайцева, яка надрукувала низку праць³, що безпосередньо

---

¹ [Б. а.] Регулямін секцій і наукових комісій Наукового Товариства ім. Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1 – С. 46–48.

² Онопрієнко В. Академія наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри українознавства / В. Онопрієнко // Вісник АН України. – 1993. – № 12. – С. 51–62.

³ Зайцева З. Українська наука і професія вченого на рубежі XIX–XX століть / Зінаїда Зайцева // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії, конфлікти, проблеми та прогнози на порозі XXI століття: Матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції. 22–25 травня

чи опосередковано висвітлюють цю проблему. Підсумком її наукових пошуків стало дисертаційне дослідження¹, в якому ґрунтовно з'ясовано не лише питання реорганізації Товариства, але і його діяльність загалом. Ідеться також і про організацію етнологічних досліджень у НТШ.

В одній зі своїх статей З. Зайцева дослідила роль і значення української національної інтелігенції у створенні та реформуванні Товариства². У цьому контексті слід зазначити, що дослідниця наголосила на важливому значенні етнологічних досліджень для розвитку української національної науки на рубежі ХІХ–ХХ століть. Зокрема, З. Зайцева зазначила, що «українська національна наука

1997 р. У 2-х част. – К.; Чернівці, 1997. – Ч. 2. – С. 571–576; її ж. Українська інтелігенція та деякі аспекти інституціоналізації української науки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / З. І. Зайцева // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 8. – С. 30–41; її ж. Товариство ім. Шевченка у Львові: перетворення з літературного на наукове / Зінаїда Зайцева // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. 26–29 серпня 2002 р., Чернівці. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. Історія: Зб. наук. статей. – С. 188–192; її ж. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.; її ж. Процес становлення української науки з позицій інституційної парадигми / Зінаїда Зайцева // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2007. – Вип. 325–326. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 53–59.

¹ Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

² Зайцева З. І. Українська інтелігенція та деякі аспекти інституціоналізації української науки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / З. І. Зайцева // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 8. – С. 30–41.

на рубежі століть розвивалася перш за все як гуманітарна, її осердя складала історія, етнографія, мовознавство, історія літератури та ін.»¹. У цій же статті авторка проаналізувала процес реорганізації НТШ у загальноукраїнську наукову інституцію академічного типу, враховуючи суспільно-політичний чинник, погляди української національної інтелігенції та розвиток тогочасної європейської й української науки.

На особливу увагу заслуговує стаття З. Зайцевої², що безпосередньо присвячена реформуванню Літературного товариства ім. Шевченка в НТШ у Львові, в якій авторка докладно проаналізувала цей процес. На її думку, він відбувався впродовж 1890–1898 років. Показовим у цьому випадку є той факт, що саме час створення Етнографічної комісії визначався як кінцева дата реформування Товариства.

Крім того, дослідниця зосередила увагу на одному важливому факті, а саме: «Проект перепрофілювання Товариства ім. Шевченка на українську наукову інституцію визрів під впливом позанаукових факторів»³. У цьому випадку З. Зайцева на низці фактів доводить тезу про те, що саме політичні чинники лежали в основі реформування НТШ. Авторка наводить думки з цього приводу провідних діячів того часу, які долучилися до діяльності Товариства – О. Барвінського, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, В. Гнатюка та ін.

Дослідниця дає власні оцінки проведеним реформам в Товаристві, які полягали в тому, що «постання НТШ відзначалося, по перше, демократизацією інституції,

---

¹ Зайцева З. І. Українська інтелігенція та деякі аспекти інституціоналізації української науки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / З. І. Зайцева // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 8. – С. 33.

² Зайцева З. Товариство ім. Шевченка у Львові: перетворення з літературного на наукове / Зінаїда Зайцева // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. 26–29 серпня 2002 р., Чернівці. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. Історія: Зб. наук. статей. – С. 188–192.

³ Там само. – С. 188.

свідченням чого було запровадження щорічних зборів, зменшення розміру членських внесків, значне зростання кількості членів, поступове подолання упереджень щодо партійно-політичних поглядів бажаючих вступити до НТШ та ін. По-друге, воно надало поштовху до пожвавлення контактів інтелігенції двох частин України, особливо учених»¹.

Водночас незважаючи на ґрунтовність статті З. Зайцевої, яка торкається багатьох аспектів реформування НТШ, ми погоджуємося з тезою дослідниці про те, що висвітлення багатьох питань є неповним та потребує подальшого ширшого дослідження².

Про важливе значення реформування НТШ, перебіг цього процесу та його наслідки З. Зайцева докладно зупинилась у своїй монографії у підрозділі «Початок трансформації Товариства ім. Шевченка у наукове: роль політичної компоненти»³, де дослідниця поглибила свої висновки, висловлені у вищезазначеній статті.

У подальшому основні принципові положення стосовно проблеми реформування НТШ З. Зайцева повторила у своєму дисертаційному дослідженні⁴.

Водночас доцільно відмітити той факт, що праці З. Зайцевої стосувалися реформування НТШ загалом і не акцентували увагу на етнологічній складовій наукових пошуків у цій організації, що дещо зменшує важливість цієї праці в

---

¹ Зайцева З. Товариство ім. Шевченка у Львові: перетворення з літературного на наукове / Зінаїда Зайцева // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. 26–29 серпня 2002 р., Чернівці. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. Історія: Зб. наук. статей. – С. 191.

² Там само. – С. 192.

³ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 30–40.

⁴ Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

контексті вирішення поставленого нами дослідницького завдання.

Проблема реформування НТШ в наукову інституцію академічного рівня піднімалася також у працях інших дослідників, але, на відміну від З. Зайцевої, в них ця проблема з'ясовувалась фрагментарно.

Стосовно наукових пошуків О. Сапеляк, то, незважаючи на те, що її монографічне дослідження було присвячене етнографічним студіям в НТШ¹, проблема реформування цієї інституції із літературної організації в наукову була лише окреслена в загальних рисах. Водночас дослідниця підняли низку інших проблем пов'язаних із реформуванням НТШ вже після його реорганізації 1892 р., виділила організаційну здобутки у цьому напрямі окремих його членів та керівників. Зокрема, дослідниця зупинилася на важливому значенні реформ, які провів М. Грушевський у Товаристві упродовж 1897 – 1913 рр.²

Отже, хочемо наголосити на тому, що лише останнім часом починають з'являтися ґрунтовні дослідження, що торкаються проблеми реформування НТШ в інституцію академічного рівня, де можна простежити організаційні основи майбутніх етнологічних досліджень. Водночас залишається ще низка проблем, що потребують подальшого вивчення. Особливо це стосуються дослідження поглядів окремих членів Товариства стосовно його подальшої долі, що пояснюються не лише їх науковими переконаннями та суспільно-політичними поглядами, але й особистісними стосунками, амбіціями та внутрішніми інтригами в НТШ, що в подальшому суттєво впливало і на організацію етнологічних наукових пошуків у цій організації.

Іншою важливою проблемою, що неодноразово ставала об'єктом наукового аналізу та потребує подальшого дослідження, є питання формування програмних засад діяльності НТШ. Тому проблема вивчення створення статуту НТШ,

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

² Там само. – С. 13–14.

особливостей його написання та відображення у ньому етнологічної складової діяльності Товариства потребує належного аналізу як на рівні історіографічних, так і на рівні історичних праць.

Якщо йдеться про сам текст статуту та перші коментарі до нього, то тут знову ж таки стають у нагоді друковані органи НТШ, де можна знайти подібну інформацію. Про хід справ щодо питання обговорення та ухвалення нового статуту (16 листопада 1892 р.), приблизно через місяць після його прийняття, повідомляв у своїй статті у жовтні 1892 р. О. Барвінський, де він в загальних рисах змальовував нові програмні завдання Товариства відповідно до новоприйнятого статуту¹.

Дещо пізніше у звітних матеріалах щодо діяльності НТШ обговорювалися питання зміни статуту цієї інституції та значення цієї події для подальшого розвитку Товариства². У цих матеріалах наводилися протоколи загальних зборів НТШ та інша інформація, що дозволяє простежити думки різних членів Товариства стосовно нового статуту цієї організації.

Отже, першим джерелом, у якому друкувалось багато інформації щодо статутних основ діяльності НТШ та його програмних завдань, були «Записки НТШ». Так, навіть у 1898 р. у XXIII–XXIV томах цього видання міститься надрукований статут Товариства³, хоча вже минуло сім років з часу реформування цієї інституції. Текст відповідного статуту містив коментарі, в яких зазначалося, що першопочатковий варіант статуту від 1892 р. в редакції 1898 р. був дещо змінений. Зміни ж, як зазначалося, стосувалися статусу, назв та прав окремих категорій членів

---

¹ Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові / Олександр Барвінський // Записки НТШ. – Львів, 1892. – Ч. 1. – С. 209–212.

² [Б. а.] Справозданне про діяльність і розвиток наукового товариства імени Шевченка [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1893. – Т. II. – С. 173–189.

³ [Б. а.] З Товариства (лютий – цвітень 1898 р.) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – С. 5–12.

Товариства, що впливало на внутрішню організацію НТШ.

Наукове опрацювання статутних документів НТШ розпочалося порівняно недавно. Перші подібні праці побачили світ у діаспорі. Доцільно виділити статтю Ю. Герича в «Українському історичному», що вийшла в 1973 р.¹ Це перша ґрунтовна стаття, присвячена порушеній проблемі, в якій автор на основі студіювання статуту Товариства виділив декілька етапів у розвитку НТШ. Праця Ю. Герича охоплює період у 40 років (з 1873 до 1913 рр.) та містить аналіз усіх статутів та статутних змін Товариства зазначеного періоду. Автор, фактично, вперше підняв цю проблему на науковому рівні та, використовуючи досить невелику джерельну базу, докладно проаналізував усі аспекти створення статутів НТШ і внесення змін до них. Важливим є те, що на прикладі формування основного програмного документа Товариства Ю. Герич подав різні думки провідних членів цієї організації, серед яких ми можемо, при належному аналізі, виділити і проблему організації етнологічних досліджень.

Саме полеміка таких діячів, як М. Грушевський, О. Барвінський, І. Франко, М. Драгоманов, В. Шухевич та ін., стосовно програмних засад діяльності НТШ у Львові дозволила автору виділити і питання налагодження широкомасштабних народознавчих пошуків у цій організації, що вплинуло на рівень формування статуту. Ю. Герич виділив декілька статутів, проектів його змін та внесення поправок, які мали різні відгуки серед його членів, наукової спільноти та громадських діячів.

Сам автор зазначив, що «як видно з того побіжного переліку дискусій навколо статутів, проектів, змін за час до першої світової війни, ця статутова справа

---

¹ Герич Ю. Статути Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / Ю. Герич // УІ. – Нью-Йорк, 1973. – № 1–2 (37–38). – С. 43–64.

відіграла не останню роль в формації й організаційній структурі Товариства, однієї з найважливіших і найбільш заслужених наших національних інституцій»¹.

Отже, Ю. Герич, фактично, підняв нову наукову проблему в межах дослідження НТШ та окреслив перспективи її студіювання у майбутньому. Автор також наголошував, що його дослідження є нарисом, який не охоплює всіх питань у межах поставленої проблеми, не торкається всіх статутів Товариства та проектів його змін. Крім того, від себе додамо, що стаття Ю. Герича обмежена хронологічними параметрами, верхньою межею якої є 1913 р. Тому аналіз програмних засад діяльності НТШ у Львові у зазначеній праці є неповним, оскільки не охоплює період до 1940 р. включно.

Водночас Ю. Герич, розглядаючи статутні зміни та їх проекти в НТШ, безпосередньо не пов'язує їх з організацією етнологічних досліджень у цій інституції. Про їх вплив на налагодження народознавчих студій у Товаристві можемо робити висновки лише опосередковано.

На сучасному етапі наукових студій проблема статутів Товариства не була предметом ґрунтовного аналізу. Навіть ті дослідники, які присвятили низку своїх праць НТШ загалом та Етнографічній комісії зокрема, лише в загальних рисах окреслили процес формування та зміни статутів у цій організації.

Так, наприклад, О. Сапеляк у своїй монографії торкнулася лише статутних змін у НТШ, ініційованих М. Грушевським², а також окремих аспектів положень статуту, які стосувалися діяльності Музею НТШ й Етнографічної комісії. Водночас у її праці відсутній комплексний аналіз усіх статутних змін і проектів змін, які обговорювалися членами НТШ у контексті організації народознавчих досліджень в інституції.

---

¹ Герич Ю. Статути Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / Ю. Герич // УІ. – Нью-Йорк, 1973. – № 1–2 (37–38). – С. 59.

² Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 15–19.

Питання вивчення статуту та його змін згідно з напрямками наукової діяльності НТШ у своїй монографії¹ та у виступі на конференції² також торкнулася З. Зайцева. Сильною стороною праць дослідниці є те, що вона комплексно проаналізувала всі зміни статутів Товариства, дала їм оцінку та визначила причини й наслідки цього процесу. Зокрема, З. Зайцева зазначає: «Декларуючи завдання розвивати національну науку, статuti НТШ відіграли чималу роль у процесах її інституціоналізації. З часу перейменування Товариства ім. Шевченка у 1892 р. на наукове і до Першої світової війни його статuti змінювалися двічі – у 1899 та 1904 роках. Кожного разу ставилося за мету наблизити структури асоціації до академічних параметрів. Навіть пропозиції одіозної *антигрушевської* партії 1913 р. щодо зміни статуту попри мотиви, які нею рухали, також мали академічне навантаження»³.

Дослідниця досить докладно висвітлила всі аспекти кулуарної боротьби різних угруповань у межах НТШ, а також назвала проблемні питання, навколо яких точилася боротьба та аргументацію кожної зі сторін конфлікту. Ми погоджуємося з думкою З. Зайцевої, що «удосконалюючи свої статuti, НТШ мало змінювало їх текстуально. Поправки та зміни стосувалися таких позицій, як членство, його категорії, уточнення мети діяльності. Доцільно наголосити, що хоча статутне питання нерідко було важелем боротьби окремих членів, груп, сформованих на

---

¹ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.

² Зайцева З. Зміна статутів Наукового товариства ім. Шевченка у контексті його академічної перспективи / З. І. Зайцева // III Міжнародний Науковий Конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк. 18–19 травня 2006 р. – Доповіді та повідомлення: В 3 т. – Луцьк: Вежа. – 2007. – Т. 1. – С. 134–139.

³ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 41.

основі спільних інтересів, політичних й особистих симпатій чи антипатій, зміна статуту кожен раз зумовлювалася потребою академізувати товариство»¹.

З іншого боку, З. Зайцева не аналізувала значення статутних змін у НТШ через призму їх значення для організації етнологічних досліджень в організації. Загальний же аналіз основного програмного документу Товариства не розкривав специфіки народознавчого напрямку роботи.

Історіографічний же аспект проблеми реформування НТШ піднімався нами у відповідній статті, де розглядаються історико-етнологічні оцінки організаційних і статутних змін у Товаристві у визначений хронологічний період².

Отже, підсумовуючи сучасний стан вивчення проблеми зміни статутів Товариства та їх значення для організації етнологічних досліджень у цій інституції, доцільно наголосити на тому, що це питання потребує подальшого дослідження. На нашу думку, потрібно передусім поєднати підхід до проблеми О. Сапеляк, яка акцентує увагу на етнографічному аспекті наукових студій у НТШ, та З. Зайцевої, яка докладно розглядає всі перипетії обговорення та затвердження змін до статутів Товариства, що дозволило б узагальнити інформацію про програмний документ НТШ в контексті його значення для налагодження широкомасштабної системи народознавчих досліджень в установі.

---

¹ Зайцева З. Зміна статутів Наукового товариства ім. Шевченка у контексті його академічної перспективи / З. І. Зайцева // III Міжнародний Науковий Конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк. 18–19 травня 2006 р. – Доповіді та повідомлення: В 3 т. – Луцьк: Вежа. – 2007. – Т. 1. – С. 138–139.

² Конта Р. Реформування Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1892–1940 рр.) в історико-етнологічних оцінках / Ростислав Конта // *The Caucasus. Economical and social analysis journal of Southern Caucasus. Historical Sciences.* – Tbilisi, November-December 2014 – Volume 05. – Issue 06. – P. 4–7.

2.2. Дослідження місця і ролі структурних підрозділів НТШ у розвитку народознавчих знань

Для з'ясування складності поставленої нами проблеми потрібно спочатку з'ясувати її складові частини, які дадуть можливість сформулювати загальне уявлення про етнологічні дослідження у НТШ. Науково-організаційна діяльність членів НТШ з налагодження народознавчих досліджень у цій організації включає вивчення формування структури Товариства, яка дозволяла проводити етнологічні дослідження.

Передовсім потрібно виділити ті структурні підрозділи Товариства, діяльність яких була пов'язана з накопиченням етнологічних знань. Це питання не отримало належного висвітлення в історіографії, оскільки всі попередні праці, автори яких торкаються проблеми етнологічних досліджень у НТШ, ґрунтовно не розкривають це важливе питання, а саме: які структурні підрозділи та в якій мірі причетні до організації етнологічних досліджень і накопичення етнографічних даних, а також видання матеріалів етнологічного характеру.

У цьому контексті, звичайно, на першому місці перебуває Етнографічна комісія, яка була заснована в 1898 р. і до діяльності якої були причетні найбільш відомі науковці – М. Грушевський, І. Франко, Ф. Вовк, В. Гнатюк, З. Кузеля та ін. Саме цій проблемі нині автори присвячують переважну більшість своїх праць і, задля об'єктивності, доцільно відмітити, що саме цей структурний підрозділ найбільше зробив у плані організації етнологічних досліджень у Товаристві.

Водночас треба виділити інші структурні підрозділи НТШ, які долучилися до проблеми етнографічного вивчення українських земель, зібрали та узагальнили значний масив даних етнологічного характеру. Це, зокрема, Правнича комісія, окремим напрямом діяльності якої було дослідження звичаєвого права в Україні. Відповідно нині, фактично, відсутні узагальнюючі матеріали, які торкалися б дослідження цього структурного підрозділу Товариства саме в такому науковому ракурсі.

Іншою проблемою, яка потребує дослідження, є аналіз діяльності Статистичної комісії НТШ через призму вивчення наукової цінності зібраних нею матеріалів для з'ясування етнонаціональних процесів на території українських земель. Ця проблема також лише починає розроблятися в сучасних наукових колах.

Крім того, потрібно врахувати той факт, що за час діяльності НТШ у Львові структура цієї організації змінювалася, також були різні плани з реорганізації та зміни структури Товариства, які обговорювалися його членами, що знайшло своє відображення в історіографії.

У цьому підрозділі ми не використовуємо друковані органи НТШ ні як історичні, ні як історіографічні джерела з вивчення досліджуваної проблеми, оскільки є відповідний підрозділ, де автор аналізує видання Товариства в аспекті наявності в них інформації про організацію етнологічних студій у Товаристві.

Враховуючи той факт, що структура НТШ у період його діяльності у Львові зазнавала змін, то лише праці, які вийшли після 1940 р. теоретично могли містити повну інформацію із зазначеної проблеми. Водночас ми вважаємо за потрібне аналізувати й інші узагальнюючі дослідження, які вийшли до 1940 р. та містили дані про структуру Товариства в контексті організації етнологічних досліджень в установі.

Перші коротенькі згадки про структуру НТШ наявні у праці Т. Флоринського¹, але особиста позиція автора стосовно української науки та мови не сприяла об'єктивній подачі інформації про діяльність Товариства.

Вперше більш-менш повна інформація про структурні підрозділи НТШ та етнологічний напрям роботи в цій організації наявні у працях її членів, зокрема, голови Товариства М. Грушевського². У своїх працях автор розглядав структуру

---

¹ Флоринский Т. Малорусский языкъ и «українсько-руський» литературный сепаратизмъ / Т. Флоринский. – СПб.: Типографія А. С. Суворина, 1900. – 163 с.

² Грушевский М. Львовское ученое общество имени Шевченка й его вклады в изучение Южной Руси / М. Грушевский // Журнал Министерства народного

НТШ, а також окремо виділяв його видання, в яких друкувалися етнографічні та фольклорні матеріали. Але незважаючи на це, що М. Грушевський був, фактично, основним організатором етнологічних досліджень у НТШ, провів низку реформ у цій інституції, які сприяли народознавчим науковим пошукам, у його працях докладно не аналізувалася діяльність його структурних підрозділів у визначеному нами контексті.

Загальну інформацію про секції та видання Товариства містила також і стаття Д. Дорошенка¹, хоча автор подав у ній більш докладну інформацію про організацію наукових експедицій та заснування Статистичної комісії. Саме на діяльність зазначеного підрозділу, за визначенням Д. Дорошенка, покладалися великі надії: «Комісія сподівається, що її робота, при співучасті й допомозі українського громадянства в Галичині, дасть цінні здобутки для ізучення громадського, культурного й національного життя галицької України»². Отже, як бачимо, зібраний Статистичною комісією матеріал мав стати важливою джерельною базою для етнологічних досліджень.

Цінним історіографічним джерелом є дослідження В. Дорошенка, в яких автор подав важливу інформацію про структуру НТШ та етнологічний напрям роботи в ньому³. Зокрема, в ґрунтовній праці автора, де міститься історія Товариства з 1873

просвещения. – 1904. – № 3. – С. 117–148; його ж. Развитие украинских изучений в XIX в. и раскрытие в них основных вопросов украиноведения / М. Грушевский // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – СПб., 1914. – Т. 1. – С. 1–37 с.

¹ Дорошенко Д. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові / Д. Дорошенко // Україна. – К., 1907. – Р. 1. – Т. 1. – С. 156–168.

² Там само. – С. 164.

³ Дорошенко В. Украинская Академия наук / В. Дорошенко // Украинская жизнь. – 1912. – № 10. – С. 23–38; його ж. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Показчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – 88 с.

до 1912 рік, окремо виділено підрозділ «Внутрішня організація Товариства і його видавництва», в якому наявна інформація не лише про секції НТШ, але й про комісії, загальні принципи управління, статус його членів та ін. Водночас дослідження етнографічного напрямку роботи, який включав інформацію про видання етнологічного характеру, не містив глибокого аналізу взаємозв'язку структурних підрозділів Товариства стосовно їх значення для налагодження народознавчих досліджень.

Можна стверджувати, що структура НТШ найбільше відображалася в узагальнюючих працях з історії цієї організації, хоча й не завжди належним чином висвітлювалося в подібних дослідженнях питання організації етнологічних досліджень.

Важливе місце в цьому контексті посідає праця В. Гнатюка, присвячена 50-річчю НТШ, що була написана на початку 1924 р. та вийшла окремими частинами в «Літературно-науковому вістнику» в 1925 р. У 1984 р. ця праця була перевидана в діаспорі окремим виданням з передмовою В. Яніва¹, яке і будемо використовувати у нашому дослідженні. Зважаючи на великий теоретичний та практичний досвід етнологічної роботи В. Гнатюка в Товаристві, він дав характеристику діяльності Етнографічної комісії, згадавши і про наукові експедиції, і про відповідні видання етнологічного характеру, редагуванням яких займалися вчені цього структурного підрозділу. Автор згадав також про створення у 1906 р. Статистичної комісії та заснування в 1908 р. окремої серії праць під назвою «Студії з поля суспільних наук і статистики». Щодо її діяльності автор навів такі відомості: «1910 р. зорганізувала статистична комісія акцію в справі контролі національної конскрипції в мішаних громадах Східної Галичини. Матеріали, що надійшли до комісії з різних сіл як відповіді на повисилані квестіонарі, принесли багато цінного, на жаль лишилися

---

¹ Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові. З нагоди 50-ліття заснування (1883–1823) / Володимир Гнатюк. – Мюнхен; Париж: Український вільний університет, 1984 – 175 с.

досі не використані»¹. Отже, В. Гнатюк високо цінував інформацію статистичного характеру щодо кількісних показників представників етнонаціонального складу певних регіонів українських земель, що свідчить про глибоке розуміння важливості цього напрямку роботи, який мав важливе значення не лише в науковому, але й у суспільно-політичному сенсі. Водночас ця інформація могла бути використана етнологами для етнополітичних та етносоціологічних досліджень. Натомість В. Гнатюк досить побіжно згадує про Правничу комісію та її видання «Часопись правничу», не надаючи великого значення цьому структурному підрозділу для народознавчих досліджень.

Окремою групою історіографічних джерел, які висвітлюють структуру НТШ та містять інформацію про етнологічний напрям роботи в досліджуваній установі, є студії з історії цієї організації, які були видані в українській діаспорі після змушеного саморозпуску Товариства 14 січня 1940 р. та еміграції великої частини його членів за кордон, переважно до європейських країн.

Так, у 1949 р. з нагоди 75-річчя НТШ було видано дослідження про історію цієї інституції², що охоплювало також період діяльності Товариства в еміграції до 1948 р. включно. У зазначеному колективному дослідженні міститься переважно загальна інформація про структуру Товариства та її зміни, відповідно до реформ у цій організації. Аналіз структури Товариства в зазначеній праці проводився з урахуванням організаційного вкладу окремих учених НТШ (М. Грушевського, В. Гнатюка, І. Франка та ін.) в справу налагодження етнологічних досліджень у цій організації.

У 1951 р. в діаспорі вийшло ще одне узагальнююче дослідження В. Дорошенка,

---

¹ Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові. З нагоди 50-ліття заснування (1883–1823) / Володимир Гнатюк. – Мюнхен; Париж: Український вільний університет, 1984 – С. 76.

² Історія Наукового Товариства ім. Шевченка: З нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. – 51 с.

в якому автор найбільш повно виклав історію розвитку науки в НТШ¹. Автор зупиняється на аналізі організаційного вкладу М. Грушевського в розбудову структури Товариства, а також доповнив історію цієї організації до 1944 р.

Відповідно, В. Дорошенко згадував у своїй праці і ті нові структурні підрозділи НТШ, які були створені у міжвоєнний період, та які могли бути причетні до народознавчих досліджень. Автор, зокрема наводить інформацію про заснування Музикологічної та Слов'янознавчої комісій, але, на жаль, не подав жодної інформації про діяльність цих структурних підрозділів та науковий доробок їх членів. Дещо більше інформації В. Дорошенко подав про наукові досягнення Статистичної комісії в ділянці дослідження окремих суспільно-економічних проблем певних регіонів України. Що найголовніше, автор навів відомості про досягнення Правничої комісії щодо вивчення звичаєвого права України. Зокрема, В. Дорошенко зазначив, що «...оживлюється діяльність Правничої Комісії, яка видала два томи свого «Збірника», де появилися оці праці з історії українського права Р. Лащенка «Копні Суди в Україні» і д-ра М. Чубатого «Правне становище українських земель Литовської Держави»².

Щодо праць представників української діаспори, які були приурочені до окремих ювілейних дат, пов'язаних із заснуванням НТШ, то далеко не всі вони були ґрунтовними з погляду інформаційного наповнення та висвітлення проблеми стосовно структури Товариства. Окремі статті мали характер популяризації вкладу Товариства в розвиток української науки та містили переважно довідкову інформацію про цю інституцію та її структуру. Крім того, у подібних дослідженнях не завжди робився акцент саме на періоді діяльності НТШ у Львові, а більше висвітлювався період діяльності Товариства в еміграції. Прикладом тут може бути

---

¹ Дорошенко В. Огнище української науки Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Дорошенко. – Нью-Йорк, 1951. – 116 с.

² Там само. – С. 103.

дослідження Є. Вертипороха¹, присвячене 80-м роковинам заснування НТШ. Враховуючи вищезазначене, ми не будемо зупинятися на подібних дослідженнях, оскільки вони не містять нової інформації щодо предмету наших наукових зацікавлень, а заодно і не є об'єктом наукового аналізу.

Але навіть ті діаспорні праці, які ми можемо назвати ґрунтовними, особливо ті, що почали виходити з 1960-х років, досить часто не містили якоїсь нової інформації щодо поставленого нами питання та багато в чому лише повторювали викладену у попередніх дослідженнях інформацію. Зокрема у дослідженнях В. Лева², М. Стахіва³, К. Паньківського⁴, П. Коваліва⁵ та ін. міститься коротка інформація енциклопедичного характеру про структуру НТШ та основні напрямки його роботи.

У цьому контексті доцільно виділити дослідження діаспорного вченого Я. Падох⁶, праці якого з історії НТШ виходили як за кордоном, так і в Україні після

---

¹ Вертипорох Є. 80-ліття НТШ / Єген Вертипорох // Бюлетень НТШ. – Торонто, 1953. – С. 19–32.

² Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – 55 с.; його ж. Наукова і видавнича діяльність НТШ / Василь Лев // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 55–62.

³ Стахів М. Наукове Товариство ім. Шевченка в Краю і на еміграції / Матвій Стахів // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 63–75.

⁴ Паньківський К. Спогади про НТШ / Кость Паньківський // УІ. – Нью-Йорк, 1978. – № 4 (60). – С. 94–99.

⁵ Ковалів П. Значення НТШ в історії української науки й наукової і літературної мови / Пантелеймон Ковалів // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 76–80.

⁶ Падох Я. Незнищиме товариство / Ярослав Падох // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1983. – № 73. – 164–174 с.; його ж. Правнича наука в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка впродовж сторіччя у 120-ту річницю НТШ / Ярослав Падох //

1991 р. Перші праці вченого¹ переважно повторювали в узагальненому вигляді попередні дослідження та лише в загальних рисах торкалися питання структури Товариства. Натомість важливими для нас є ті статті Я. Падоха, що стосуються розвитку правничої науки в НТШ², у яких учений досить докладно розглянув питання заснування Правничої комісії як окремого структурного підрозділу Товариства, його друкованих органів, що існували в різний час («Часопись Правничу», «Часопись Правничу і Економічну», «Збірник Правничої Комісії», «Правничу бібліотеку»), а також досліджував матеріали, які були вміщені в зазначених виданнях. Такий скрупульозний аналіз дозволяє з'ясувати місце, яке посідала Правнича комісія в загальній структурі НТШ, статус і науковий доробок видань цієї комісії разом із матеріалами правничого характеру, вміщених в інших виданнях Товариства (у «Записках НТШ», «Літературно-науковому вістнику» та ін.). Що найголовніше, статті автора дозволяють розкрити значення Правничої комісії для народознавчих студій у НТШ, зокрема, простежити окремі праці в конкретних виданнях, що стосувалися етнологічної тематики – побутування звичаєвого права на українських землях, його специфіку та історію тощо.

Представники радянської історіографії не торкалися не лише питання структури

Міжнародний конгрес українців (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес українців, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 81–87; його ж. Правнича наука в НТШ упродовж його першого сторіччя / Ярослав Падох // З історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів: НТШ, 1998. – С. 34–43.

¹ Падох Я. Незнищиме товариство / Ярослав Падох // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1983. – № 73. – С. 164–174 с.

² Падох Я. Правнича наука в НТШ упродовж його першого сторіччя / Ярослав Падох // З історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів: НТШ, 1998. – С. 34–43.

НТШ у контексті етнологічних досліджень, але й намагалися уникати згадок про цю організацію загалом. Ті ж невеликі замітки про НТШ в окремих радянських виданнях енциклопедичного характеру не відзначалися ні об'єктивністю, ні інформативністю.

Зважаючи на вищезазначене, праці, що стосуються поставленої нами проблеми, до 1991 р. виходили переважно за кордоном у середовищі представників української діаспори. Але з початком періоду перебудови, особливо після здобуття незалежності, починають виходити друком дослідження з історії Товариства також в Україні, авторами яких були як учені діаспори, так й автохтонних земель. Синхронно перевидаються також і відповідні дослідження, що раніше були надруковані за кордоном, і проводяться міжнародні конференції з історії Товариства, за результатами яких були видані збірники матеріалів¹. Із загальних праць з історії НТШ можна виділити дослідження В. Кубійовича² та Р. Кучера³. Крім того, в низці статей⁴, що вийшли незадовго після здобуття Україною

---

¹ З історії Наукового товариства імені Шевченка: Зб. доп. і повідом. наук. сесій і конф. у Львові. – Львів, 1997. – 321 с.; Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського Вільного університету: Міжнар. наук. конф. (Пряшів–Свидник, 12–15 черв. 1991 р.): Матеріали. – К.; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – 209 с.; Наукове товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія НТШ, березень, 1990: Доповіді, повідомлення, матеріали / Наукове товариство імені Шевченка у Львові; упоряд. О. Купчинський. – Львів, 1992. – 221 с.

² Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949) / Володимир Кубійович. – Львів, 1991. – 53 с.

³ Кучер Р. В. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї / Р. В. Кучер. – К., 1992. – 111 с.

⁴ Мушинка М. Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету / Микола Мушинка // Від Наукового товариства ім. Шевченка до

незалежності, піднімалася проблема структури Товариства та розглядався народознавчий напрям роботи в цій організації.

Окремо доцільно відзначити вчених, що системно займалися дослідженням проблемами історії НТШ і торкалися питання українознавчих досліджень у цій установі. У контексті доцільно виділити дослідження О. Романіва¹, в яких досить

Українського вільного університету: Міжнар. наук. конф. (Пряшів–Свидник, 12–15 черв. 1991 р.): Матеріали. – К.; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 19–27; Сохань П. У всьому спектрі знань: До 100-річ. Наук. т-ва ім. Шевченка / П. Сохань, І. Гирич // Політика і час. – 1992. – № 9–10. – С. 67–69; Стебельський Б. Наукове Товариство імені Т. Шевченка в Канаді: праця, плани / Богдан Стебельський, Юрій Курис // Наукове Товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія НТШ, березень, 1990: доповіді, повідомлення, матеріали / упоряд. О. Купчинський. – Львів, 1992. – С. 52–56; Онопрієнко В. Академія наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри українознавства / В. Онопрієнко // Вісник АН України. – 1993. – № 12. – С. 51–62.

¹ Романів О. М. НТШ: етапи діяльності / О. М. Романів, Я. Й. Грицак // Вісник АН УРСР. – 1990. – № 3. – С. 69–71; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка й українське національне відродження / Олег Романів // Наукове Товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія НТШ, березень, 1990: доповіді, повідомлення, матеріали / упоряд. О. Купчинський. – Львів, 1992. – С. 24–35; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка: традиції та перспективи розвитку / Олег Романів // Хроніка НТШ. – Львів, 1993. – Ч. 82. – С. 20–34; його ж. Наукова проблематика НТШ кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: Загальнонаціональний та світовий контекст / Олег Романів // Міжнародний конгрес україністів (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес україністів, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 74–80; його ж. Наукове товариство ім. Шевченка – перша Українська академія наук / Олег Романів // Київська старовина. – 1999. –

скрупульозно розглянуто історію НТШ та його структуру. І все ж праці автора переважно повторювали інформацію, запозичену з попередніх джерел. Крім того, в дослідженнях О. Романіва не виділялися окремо народознавчі пошуки в НТШ, а подавалася інформація про всі наукові напрями досліджень цієї організації загалом, через що аналіз структури Товариства був досить поверхневий, без ґрунтовного з'ясування історії тих комісій, які нас найбільше цікавлять у контексті порушеної проблеми.

Подібний підхід до висвітлення діяльності НТШ характерний і для праць Я. Грицака¹ та В. Савенка². Хоча розвідки останнього мали свою специфіку, яка полягає в переважаючому висвітленні впливу Товариства на українське національне

№ 2. – С. 49–72; його ж. Наукове товариство ім. Шевченка: між минулим і майбутнім (Рефлексії з нагоди 125-ліття) / Олег Романів // На службі Клію. – К., 2000. – С. 586–598; його ж. Наукове товариство ім. Шевченка. 130 років праці для України / Олег Романів. – Львів, 2003. – 40 с.

¹ Грицак Я. Почин для зросту на спільнім ґрунті: Погляд на НТШ, що діяло у Львові протягом 116 р. / Ярослав Грицак // Наука і суспільство. – 1989. – № 10. – С. 20–26; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка / Я. Грицак // Довідник з історії України / [за ред Р. Шуста, Б. Підкови]. – К.: Генеза, 1995. – Т. 2. (К–П). – С. 270–273; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка / Ярослав Грицак // Львів: Історичні нариси. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – С. 249–254.

² Савенко В. В. Наукове товариство імені Шевченка – українська праакадемія наук / В. В. Савенко // Україна і світ. Історія: минуле і сучасність. – Тернопіль, 1995. – С. 89–92; його ж. Наукова діяльність членів історико-філософської секції НТШ в українознавчій сфері (1892–1914) / В. Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1997. – Вип. 4. – С. 224–232.

відродження. Зокрема, цій темі В. Савенко присвятив дисертаційне дослідження¹. На особливу увагу заслуговує його стаття про наукову діяльність Історико-філософської секції Товариства, де автор наводить багато інформації про діяльність Етнографічної комісії, яка, згідно з В. Савенком «...зосередила свої зусиллі на систематичній і цілеспрямованій збиральницькій праці, розробивши для цього наукові принципи та методику польових етнографічних досліджень. І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк як і багато інших членів НТШ, приділяли цій ділянці роботи значну увагу поряд з аналізом концептуальних та методологічних засад, враховуючи при цьому набутий практичний досвід західноєвропейських етнологічних шкіл»². Автор розкрив окремі моменти, пов'язані з внутрішньою структурою організації народознавчої праці в секціях та комісіях НТШ. Зокрема, В. Савенко зазначав: «У збиранні усної народної творчості брали участь не тільки члени секції, а й залучене до активної роботи місцеве населення перш за все, студентська молодь»³.

Отже, найбільше значення для з'ясування особливостей структури НТШ у взаємозв'язку з етнологічними дослідженнями в цій інституції мають праці, що безпосередньо стосуються народознавчих студій у Товаристві. В середині 1990-х

---

¹ Савенко В. В. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Савенко Віктор Васильович. – Чернівці, 1997. – 289 арк.

² Савенко В. Наукова діяльність членів історико-філософської секції НТШ в українознавчій сфері (1892–1914) / В. Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1997. – Вип. 4. – С. 228.

³ Там само.

років вийшла низка таких досліджень під авторством Р. Кирчіва¹, І. Мазур², В. Наулка³, А. Франка⁴, С. Павлюка та О. Сапеляк⁵.

Дослідження питання структури НТШ у ракурсі етнологічних досліджень у цій організації є досить складним. Висновок про це можна зробити на основі оцінки А. Франком наукового доробку І. Франка та його участі у різних підрозділах Товариства. Автор зазначає, що «І. Франко входив з 1897 р. до складу Президії (Виділу) НТШ як референт філологічної секції, котру очолював упродовж майже п'ятнадцяти років, обирався головою етнографічної комісії, був заступником голови археографічної і статистичної, секретарем мовної та членом бібліографічної комісій Товариства. Вчений здійснював помітний вплив на організацію видавничої справи

---

¹ Кирчів Р. Історія української етнографії / Роман Кирчів // НЗ. – 1995. – № 1. – С. 2–4; його ж. Становлення і розвиток української етнографії / Р. Ф. Кирчів // Етнографія України: Навч. посібник / За ред. С. А. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – С. 13–25.

² Мазур І. Особливості українознавчих досліджень НТШ у Львові (20–30-х р.р. ХХ ст.) / Ірина Мазур // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання ХІХ–ХХ ст. і сучасні проблеми): Доповіді і повідом. міжнар. наук. конф. – Львів, 1995. – С. 139–140.

³ Наулко В. І. Етнографічна спадщина як джерело дослідження історії України / В. І. Наулко // Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи. – Харків, 1995. – С. 149–153.

⁴ Франко А. Іван Франко – керівник філологічної секції наукового товариства ім. Шевченка / Андрій Франко // Літературознавство, бібліографія, інформатика. – Харків, 1996. – С. 81–86.

⁵ Павлюк С. Стан етнографічної науки в Галичині (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) / Оксана Сапеляк, Степан Павлюк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 209–212.

НТШ»¹. Отже, окремі, найбільш талановиті, вчені Товариства були членами та обіймали керівні посади відразу декількох структурних підрозділів НТШ, що, з одного боку, ускладнює роботу дослідників із з'ясування народознавчого наукового доробку окремих комісій Товариства, а з іншого – пояснює багато важливих питань щодо організації етнологічних досліджень в цій інституції. Зокрема, зважаючи на те, що І. Франко був багаторічним керівником Етнографічної комісії та заступником голови Статистичної комісії, він міг координувати роботу зазначених структурних підрозділів НТШ у напрямі дослідження важливих народознавчих проблем та використовувати дані статистики для етнографічних досліджень.

Важливе значення має дослідження В. Шаповала², оскільки в ньому досить ґрунтовно подана інформація про діяльність Статистичної комісії НТШ та наявна оцінка діяльності цього структурного підрозділу з позиції етнологічної науки. На підтвердження цієї думки можна навести відомості про діяльність Статистичної комісії, вміщені в «Хроніці НТШ», де зазначається, що цей підрозділ Товариства повинен був «...збирати і оброблювати всякі статистичні матеріали, що давали би можливо повний всесторонній образ народнього життя на нашій етнографічній території в австрійсько-угорській державі»³. Тобто, й інформація зібрана відповідно до поставленого завдання має велику цінність з етнологічної точки зору.

Зі середини 1990-х рр. до проблеми вивчення розвитку етнографії долучається О. Сапеляк, яка видає низку праць з цієї проблематики⁴, зокрема і монографію¹, а

---

¹ Франко А. Іван Франко – керівник філологічної секції наукового товариства ім. Шевченка / Андрій Франко // Літературознавство, бібліографія, інформатика. – Харків, 1996. – С. 81.

² Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 33.

³ [Б. а.] Наукова діяльність товариства в 1906 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 29. – Вип. I. – С. 9–10.

⁴ Сапеляк О. Організатор народознавчої науки в НТШ (до 100-річчя від початку

також захищає дисертаційне дослідження². Важливість праць ученої в контексті вирішення поставленої у цьому підрозділі проблеми полягає в тому, що О. Сапеляк ґрунтовно розкрила всі напрями етнографічних студій у НТШ, включаючи дослідження формування етнографічної збірки музею Товариства та участі його членів у міжнародних конференціях і симпозиумах народознавчого характеру, де були представлені світовій науковій спільноті досягнення українських етнологів і т. ін. Дослідниця простежила науково-організаційну діяльність та науковий доробок багатьох етнографів у НТШ. О. Сапеляк показала внутрішню організацію Етнографічної комісії у взаємозв'язку з друкованими органами Товариства етнологічно-фольклористичного характеру. Крім того, авторка простежила весь процес організації етнологічних досліджень у НТШ, починаючи від проведення етнографічних експедицій, редагування та друку зібраних матеріалів, закінчуючи формуванням музейної етнографічної збірки.

Ще в першій своїй статті, яка вийшла у співавторстві з С. Павлюком, О. Сапеляк підсумувала всі результати етнографічної роботи членів НТШ, які зводилися до наступного: «За короткий час своєї діяльності Етнографічна комісія зуміла практично виконати програмні завдання НТШ в галузі народознавства і розгорнула величезну роботу по збору етнографічного матеріалу, поставила на високий науковий рівень опрацювання зібраних матеріалів, регулярно видавалися два етнографічні збірники, що стали золотим фондом українського народознавства,

---

діяльності НТШ) / Оксана Сапеляк // Український ліс. – 1994. – № 3. – С. 57–59; її ж. Стан етнографічної науки в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) / Оксана Сапеляк, Степан Павлюк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 210–212.

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

² Сапеляк О. А. Українська етнографія в діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1939 р.р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Сапеляк Оксана Адамівна. – Львів, 1998. – 175 арк.

організувала стаціонарні та експедиційні дослідження різних регіонів України, створила багату музейну етнографічну збірку, заклала основи етнографічної науки в Галичині»¹. Всі наступні дослідження, включаючи дисертаційне, були побудовані у напрямі поглиблення основних напрямів наукових пошуків дослідниці та доведенні викладених висновків на широкому джерельному матеріалі.

Але, незважаючи на ґрунтовність проведеного О. Сапеляк дослідження, ми хотіли б відмітити той факт, що авторка обмежилась вивченням діяльності лише Етнографічної комісії, хоча, як ми вже зазначали раніше, інші структурні підрозділи Товариства також зробили свій вклад в організацію народознавчих досліджень та мають наукових доробок, який може бути використаний сучасною етнологічною наукою. Крім того, в праці авторки є окремі неточності, що стосуються визначення керівного складу Етнографічної комісії Товариства. Зокрема, О. Сапеляк період головування О. Барвінського та Ф. Вовка в цьому структурному підрозділі з часу його заснування і до 1913 р. приписує І. Франку². Але ці дані не узгоджуються з матеріалами, вміщеними в «Хроніці НТШ», де зазначається, що з 1898 до 1905 року Етнографічну комісію очолював О. Барвінський³, наступником якого на цій посаді

---

¹ Сапеляк О. Стан етнографічної науки в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) / Оксана Сапеляк, Степан Павлюк // НЗ. –1996. – № 4. – С. 225–211.

² Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 25-29.

³ [Б. а.] Діяльність секцій і наукових комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 28; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 9. – Вип. I. –С. 22–25; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 17. – Вип. I. – С. 27; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 21. – Вип. I. – С. 26.

став Ф. Вовк¹. Згідно з авторкою, в 1913 р. наступним головою Етнографічної комісії (після І. Франка) був обраний В. Гнатюк². Цей факт також потребує уточнення, оскільки в період між О. Барвінським та В. Гнатюком структурний підрозділ Товариства (Етнографічну комісію) очолював Ф. Вовк, тоді як І. Франко займав посаду заступника голови³. Головою ж Етнографічної комісії І. Франко став лише в 1910 р.⁴ Водночас мусимо визнати той факт, що видання Товариства містять суперечливу інформацію щодо зазначеної проблеми. Окремі номери «Хроніки НТШ»⁵ та «Записок НТШ»⁶ підтверджують тезу О. Сапеляк про те, що І. Франко став головою Етнографічної комісії відразу після її заснування. Але вказані факти носять поодинокий характер та, на нашу думку, не є достатньо переконливими.

---

¹ [Б. а.] Засідання секцій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 23. – Вип. III. – С. 11.

² Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 26–29.

³ [Б. а.] Засідання секцій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 23. – Вип. III. – С. 11; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 25. – Вип. I. – С. 25; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 29. – Вип. I. – С. 26; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 33. – Вип. I. – С. 29; [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 37. – Вип. I. – С. 33.

⁴ [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 39.

⁵ [Б. а.] Хроніка і бібліографія / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. II. – Кн. VI. – С. 202.

⁶ Грушевський М. Наукове Товариство імени Шевченка і його діяльність в 1898 р. / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 7.

Найбільш глибоко проблему структури НТШ дослідила З. Зайцева. Враховуючи ґрунтовний підхід авторки до зазначеної проблеми, в її працях міститься багато важливої інформації, що стосується народознавчих досліджень у Товаристві як одного з аспектів інституціоналізації української науки. Цій проблемі, переважно, і присвячені праці З. Зайцевої, перші з яких були опубліковані у вигляді статей наприкінці 1990-х років¹ і стосувалися переважно загальних питань становлення НТШ як наукової інституції та його значення для подальшого розвитку української науки.

А вже з початку 2000-х років З. Зайцева видала низку статей², присвячених безпосередньо структурі Товариства та окремим його підрозділам Львівського

---

¹ Зайцева З. І. Наукові товариства як інституції української науки другої половини ХІХ – початку ХХ століття / З. Зайцева // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи: Зб. наук. праць. – К.; Чернівці, 1997. – Вип. 1. – С. 66–78; її ж. Українська наука і професія вченого на рубежі ХІХ–ХХ століть / Зінаїда Зайцева // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії, конфлікти, проблеми та прогнози на порозі ХХІ століття: Матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції. 22–25 травня 1997 р. У 2-х част. – К.; Чернівці, 1997. – Ч. 2. – С. 571–576; її ж. Дискурс науки в українській культурі наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Зінаїда Зайцева // Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці: Місто, 2000. – Т. 1. – С. 25–38.

² Зайцева З. І. Секції Наукового товариства ім. Шевченка: створення та початковий період діяльності (1893 – 1898 рр.) / З. І. Зайцева // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії НАН України. Відп. ред. В. М. Даниленко. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 48–60; її ж. Наукові комісії НТШ: статус та напрями діяльності до початку Першої світової війни (1896–1914 рр.) / З. І. Зайцева // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – Вип. VI. – С. 270–279; її ж. Вчені архівні комісії –

періоду діяльності. Ці дослідження дозволяють з'ясувати сам принцип організаційної побудову НТШ, його напрям наукової роботи та виділити ті структурні підрозділи, що займалися народознавчими дослідженнями. У цих дослідженнях наявні відомості про наукову роботу, яка проводилася в Етнографічній, Правничій та Статистичній комісіях.

3. Зайцева визначила причини створення окремих комісій у межах Товариства. Так, Етнографічна комісія, на думку авторки, була організована, оскільки вже сформувалась традиція певного напрямку українознавчих досліджень та вже були фахово визнані тоді результати цієї роботи у вигляді низки публікацій. Тому «сама необхідність продовження практики етнографічних, а точніше фольклорних видань зумовила абсолютну однотайність членів Наукового товариства ім. Шевченка вже в 1895 р. тобто у час, коли основні їх зусилля концентрувалися на підготовці титульного видання – «Записок НТШ», щодо започаткування етнографічного збірника, а згодом й утворення відповідної комісії»¹.

складова частина української науки кінця XIX – початку XX ст. / З. І. Зайцева // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2003. – Вип. V. – С. 142–153; її ж. Вчені архівні комісії як складова частина українського наукового співтовариства кінця XIX – початку XX ст. / З. І. Зайцева // Праці НТШ. – Львів: НТШ, 2004. – Т. XIII: Студії з поля історії української науки і техніки – С. 176–192; її ж. Роль наукових секцій в академізації Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1914 рр.) / Зінаїда Зайцева // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2005. – Вип. 8. – С. 48–56; її ж. Інтеграція Наукового товариства ім. Шевченка у науково-інформаційний простір (1894–1914 рр.) / Зінаїда Зайцева // Пам'ять століть. – 2005. – № 3/4. – С. 235–250.

¹ Зайцева З. І. Наукові комісії НТШ: статус та напрями діяльності до початку Першої світової війни (1896–1914 рр.) / З. І. Зайцева // Проблеми історії України

Статистична комісія, згідно з думкою З. Зайцевої, була створена внаслідок існування нагальної потреби подібного роду досліджень у середовищі науковців, політиків та публіцистів¹.

Основною ж передумовою заснування комісій, на думку вченої, «...була наявність групи вчених, здатної функціонувати як осередок науки з усіма її атрибутами – самостійними дослідженнями, публікаціями, періодичними спеціалізованими виданнями»². Визначені нами комісії, що мали відношення до народознавчих досліджень, за З. Зайцевою, мали власні можливості самоорганізації та згуртування дослідників, що, фактично, призводило до формування наукових шкіл. Авторка виділила не лише членів відповідних комісій НТШ, але й представників народознавчих наукових шкіл, до яких зачислила фольклористів, етнологів, етнографів та антропологів. У межах комісій організовувалися та проводилися програмні емпіричні обстеження, проводилася експертно-оціночна діяльність, яка полягала в рецензуванні рукописів наукових праць, публікації фахової літератури, тощо³.

Серія публікацій З. Зайцевої з означеної нами проблеми завершилася виходом монографії⁴, яка була покладена в основу дисертаційного дослідження⁵. У своїй монографії авторка поглибила низку положень, оприлюднених у попередніх статтях.

XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2003. – Вип. VI. – С. 271.

¹ Там само.

² Там само. – С. 272.

³ Там само. – С. 276.

⁴ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.

⁵ Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

Зокрема, важлива інформацію стосується діяльності Правничої та Статистичної комісій.

З. Зайцева детально зупинилася на створенні та реформуванні Правничої комісії разом з її друкованим органом. Авторка наголосила на важливій особливості правничих досліджень в НТШ довоєнного періоду, яка полягала у відкладанні досліджень давньоукраїнського права та зосередженні уваги переважно на трактуванні практичних аспектів австрійської конституції, що було спробою забезпечити розширення прав українського народу¹. Як наслідок, праці вчених Правничої комісії в цей період мали інформаційний, а не науковий характер, не торкалися питань українського звичаєвого права, отже, й позбавлені народознавчого спрямування. Ситуація змінилася у міжвоєнний період діяльності НТШ, але, на жаль, дослідження З. Зайцевої не охоплює цей важливий для українців хронологічний період.

Створення Статистичної комісії, на думку дослідниці, було пов'язане з низкою актуальних проблем існування українства на початку ХХ ст., а саме: українці проживали у різних державах та, як наслідок, не творили єдиного статистичного об'єкта для дослідження під час проведення державних переписів; у довідниках українці подавалися під кількома різними назвами (рутени, руснаки, малороси), що створювало додаткові труднощі, особливо для іноземних дослідників та видавців, тощо². Статистичні дослідження мали торкатися переважно проблем економічного характеру, але в результаті містили багато важливих даних про соціально-політичні процеси в українських спільнотах. Як зазначає З. Зайцева: «Реальна статистика українців мала підкріпити вимоги щодо збільшення кількості початкових і середніх

---

¹ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 105–106.

² Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 119.

шкіл, створення українського університету, перегляду квот на виборах та ін.»¹. Отже, можна зробити висновок про те, що дані, отримані в результаті діяльності Статистичної комісії можуть використовуватися і нині як джерело для етносоціологічних та етнополітичних досліджень.

Примітним є те, що останньою працею дослідниці в межах її наукової проблематики (вже після виходу монографії та дисертаційного дослідження) стала стаття, присвячена науково-організаційному аспекту діяльності Етнографічної комісії НТШ². Це свідчить про те, що З. Зайцева надавала важливе значення народознавчому напрямку роботи Товариства, студіюючи організацію етнологічної роботи в цій інституції разом з видавничою діяльністю.

Але оскільки хронологічні межі досліджень З. Зайцевої не охоплюють міжвоєнний період діяльності НТШ, то, фактично, залишилися не з'ясованими проблеми структурних особливостей організації та функціонування народознавчого напрямку роботи в Товаристві упродовж 1914–1940 рр. Зокрема, нагальною є потреба подальшого вивчення зміни структури НТШ міжвоєнного періоду як реальної, так і запланованої. Існує також необхідність висвітлення новостворених структурних підрозділів народознавчого характеру в цей час, їхнього призначення, умов функціонування, друкованих органів тощо.

На окрему увагу заслуговує також діяльність Музикологічної комісії, робота якої була пов'язана зі студіями фольклору та етнографічним музикознавством. Потребує подальшого вивчення науково-організаційна діяльність у зазначеному напрямі очільника цього структурного підрозділу Товариства С. Людкевича, а також голови НТШ та основоположника українського етнографічного музикознавства Ф. Колесси. Наявні дослідження, що стосуються діяльності Музикологічної комісії,

---

¹ Там само. – С. 120.

² Зайцева З. Етнографічна комісія НТШ: науково-організаційний та видавничий контексти діяльності до Першої світової війни / Зінаїда Зайцева // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 130–135.

зокрема, стаття О. Федорків¹, а також праці, присвячені зазначеним вище етномузикознавцям та фольклористам членам НТШ, лише окреслюють перспективи наукових пошуків у цьому напрямі. Так, уже згаданий нами М. Козлов у низці своїх праць та дисертаційному дослідженні, що стосуються історіографічного вивчення етнографічно-фольклористичної спадщини Ф. Колесси, не виділив науково-організаційної складової діяльності вченого.

Оригінальний підхід до вивчення народознавчого доробку окремих структурних підрозділів НТШ та його членів простежується у працях М. Глушка, який у своїй статті «Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)»² простежив перебіг антропологічних досліджень у цій установі з урахуванням діяльності не лише Етнографічної, але й Фізіографічної комісії, що входила до Математично-природописно-лікарської секції. Зважаючи на те, що членами Фізіографічної комісії були Ф. Вовк та В. Шухевич, а її діяльність охоплювала питання організації антропологічної науки та її методологічних засад, можна виділити окремий напрям дослідження науково-організаційного народознавчого доробку членів Товариства в межах відповідного структурного підрозділу. У цьому контексті дослідження М. Глушка має особливо важливе значення, оскільки воно окреслює загальні тенденції розвитку антропологічної науки в НТШ та розкриває перспективи подальших досліджень етнологічних здобутків його членів. Зазначена особливість організації

---

¹ Федорків О. Ідея професіоналізму в діяльності галицьких музичних товариств 1930-х років (на прикладі СУПроМу та Музикологічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка) / Оксана Федорків // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 19–20. – С. 173–179.

² Глушко М. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 413–436.

народознавчих досліджень в НТШ до останнього часу не піднімалася навіть в уже згаданих нами монографічних дослідженнях, що стосувалися розвитку науки в Товаристві загалом та етнології зокрема.

Отже, перші дослідження, що містять інформацію, яка стосується структури Товариства у взаємозв'язку з народознавчими дослідженнями в цій інституції були опубліковані вже на початку ХХ ст. Їх авторами були переважно члени НТШ, які писали історію цієї організації. Після розпуску Товариства основним осередком формування таких досліджень стає українська діаспора європейських країн, до якої належала велика кількість колишніх членів НТШ. Науковці, відірвані від джерельної бази дослідження, але маючи великий багаж знань про діяльність Товариства у Львові, його внутрішню структуру, напрями наукових досліджень та видання, продовжували писати історію цієї інституції. В цих працях вміщено й окремі відомості про організацію етнологічних досліджень.

У радянській історіографії питання, пов'язані з НТШ, або замовчувались, або трактувались в дусі вульгарного соціологізму. Методологія класового підходу зумовила виділення у Товаристві революційного крила та когорти т. зв. «буржуазних націоналістів». Безпідставно насаджувалася думка про надумане існування антагонізму між цими міфічними напрямками. Тому пізнавальний потенціал публікацій радянського періоду надзвичайно низький. До того ж більшість авторів, уникаючи цензурних заборон обмежувалася переважно загальною інформацією про діяльність НТШ.

У періоди «перебудови» та незалежності України до з'ясування поставленої нами проблеми долучається когорта дослідників, які вивчають різноманітні аспекти наукової діяльності Товариства, серед яких народознавчий аспект посідає одне з чільних місць. Вагомий доробок на цій науковій ниві мають уже згадані нами О. Сапеляк, З. Зайцева, В. Шаповал та інші дослідники. Водночас низка питань, що стосується структури НТШ та організації етнологічних студій у цій інституції, потребують подальшого вивчення. Доцільно також наголосити на тому, що дослідження в Товаристві мали диверсифікаційний характер, на що не завжди

звертали увагу попередні дослідники.

РОЗДІЛ 3. НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СКЛАДОВИХ НАРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НТШ

3.1. Програмні засади, методи та методологія етнологічних досліджень членів НТШ у наукових студіях

Важливим питанням у межах окресленої нами проблеми є дослідження методології та методів етнологічних досліджень у НТШ, яке має важливе значення, оскільки висвітлює не лише саму систему внутрішньої організації діяльності Етнографічної комісії, але й проливає світло на основні принципи збирання етнографічного матеріалу, його опрацювання та головні підходи до аналізу разом із формулюванням етнологічних теорій та гіпотез.

Складність цієї проблеми пояснюється тим, що не лише члени Товариства використовували різні методологічні прийоми під час роботи з етнографічним матеріалом у різні періоди своєї діяльності (згідно з тогочасними новітніми науковими досягненнями), а й науковці, які проводили аналіз методів та методик роботи етнологів НТШ мали власне бачення предметного поля етнології як науки та її зв'язків з іншими народознавчими дисциплінами, зокрема, з такими, як етнографія, антропологія, фольклористика та ін.

У період діяльності НТШ, фактично, були відсутні ґрунтовні теоретичні узагальнення, які стосувалися вивчення методології та методів етнологічних досліджень у цій організації. Автори деяких відгуків на праці етнографів Товариства лише інколи торкалися методологічної складової їх досліджень, та не проливають світло на уявлення про теоретичні підходи членів Товариства до організації народознавчих досліджень.

Зважаючи на фрагментарність цієї інформації, праці, в яких йдеться про методологічні аспекти діяльності етнологів НТШ до 1940 р., що містяться переважно у рецензіях та відгуках на дослідження членів Товариства, ми

розглядаємо у відповідному розділі, присвяченому історіографічному аналізу видань НТШ. Діаспорні дослідники з історії Товариства також лише в загальних рисах торкалися питання теоретичної складової етнологічних наукових пошуків у цій організації.

У радянській історіографії вся методологія етнологічних досліджень в НТШ розглядалася переважно в контексті боротьби з буржуазними науковими теоріями. Для прикладу наведемо статтю М. Матвійчука, присвячену методології фольклористичних досліджень І. Франка¹. Якщо усунути ідеологічну складову у зазначеній статті, то можна виділити низку принципово чітких оцінок наукових досліджень вченого в галузі фольклористики, а саме: встановлення автентичності українських народних пісень історичного характеру; вивчення методологічного наукового доробку європейських наукових шкіл та напрямів тощо. Але подібного роду аналіз теоретичної складової фольклористичних праць І. Франка багато в чому був спотворений ідеологічною складовою статті М. Матвійчука, автор якої поставив собі завдання «...показати ту напружену боротьбу, яку вели фольклористи революційно-демократичного табору проти реакційної буржуазної науки»².

Загалом же радянські вчені переважно обходили своєю увагою НТШ як наукову інституцію, особливо її етнологічний напрям роботи. Окремі згадки стосувалися лише наукової діяльності вчених, які кваліфікувалися як «революційні демократи» (І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса та ін.), без згадки самої організації, в якій вони працювали. Показовою в цьому відношенні може бути стаття П. Павлія³, в якій аналіз методології всіх згаданих етнологів-членів Товариства зводився до того, що

---

¹ Матвійчук М. Іван Франко в боротьбі з буржуазними фольклористичними теоріями XIX ст. / М. Матвійчук // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту. – Зб. 4. – 1955. – С. 75–98.

² Там само. – С. 77.

³ Павлій П. Д. Збирання та публікація зразків народної творчості / П. Д. Павлій // НТЕ. – 1957. – Кн. 2. – С. 16–30.

«дороговказом у всій роботі фольклориста – збирача і популяризатора народної творчості, як і кожного діяча в будь-якій галузі матеріальної і духовної культури, – є найпередовіша теорія сучасності – вчення марксизму-ленінізму, зокрема, вчення про класовість, партійність мистецтва, культури, літератури, науки»¹.

В. Сидельников наголошував на тому, що «віками в народній творчості відбивалася класова ненависть трудящих до експлуататорів і прагнення народів до соціальної і національної незалежності»². Відповідно й осмислення наукової спадщини фольклористів, зокрема і вчених НТШ, полягало у наступному: «Не огульне заперечення фольклористичної спадщини минулого, а критичний перегляд – таким є завдання, що стоїть перед радянськими фольклористами. Ми повинні видати з роз'яснюючими передмовами, післямовами, коментарями вибрані роботи з фольклору ... Ів. Франка .... Слід видати вибрані роботи радянських фольклористів: ... проф. Ф. Колесси...»³. Зрозуміло, що опрацювання етнологічної наукової спадщини, зокрема і вчених-членів НТШ, було можливе лише в межах марксистсько-ленінської методології.

Загалом у радянській історіографії, фактично, не досліджувалися та не використовувалися попередні методологічні напрацювання етнологів Товариства, оскільки вони не вкладалися в ідеологічну систему радянської науки. Навіть в узагальнюючих працях з методики етнографічних досліджень переважно не згадувався відповідний теоретичний доробок членів НТШ⁴.

Лише в окремих дослідженнях радянських учених, що стосувалися

---

¹ Павлій П. Д. Збирання та публікація зразків народної творчості / П. Д. Павлій // НТЕ. – 1957. – Кн. 2. – С. 17.

² Сидельников В. М. Критика і фольклор / В. М. Сидельников // НТЕ. – 1958. – Кн. 2. – С. 33–40.

³ Там само. – С. 38.

⁴ Громов Г. Методика этнографических экспедиций / Г. Громов. – М.: Московский университет, 1966. – 118 с.

незаборонених імен, можна виявити інформацію про методологічну складову їх робіт. Це, зокрема, дослідження О. Дея та С. Грици, що стосувалися вивчення наукової спадщини Ф. Колесси¹.

На окрему увагу заслуговує праця М. Сиваченка², в якій автор розглядає низку методологічних прийомів В. Гнатюка під час аналізу фольклорних текстів: атрибуція фольклорного твору (встановлення його приналежності народній традиції); вивчення джерелознавчої бази твору, його паралелей у творах інших народів та наявності різних його варіантів і т. д. Автор високо оцінював метод публікації фольклорних матеріалів, який використовував В. Гнатюк, оскільки «він створював необхідну базу для наукового дослідження, давав можливість те чи те явище фольклору розглядати широко, як у зв'язку з національним фольклорним процесом, так і з фольклорним процесом світовим»³.

Перехідною в сенсі оцінок методологічних засад наукової діяльності членів НТШ у радянській історіографії можна назвати статтю С. Мишанича⁴, яка, з одного боку, переважно позбавлена штампів радянської науки, а з іншого – визнавала фольклористичні праці Ф. Колесси як такі, що ґрунтувалися на помилкових методологічних засадах⁵.

---

¹ Грица С. Й. Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі: доповіді на VI Міжнарод. з'їзді славистів (Прага, серп. 1968) / С. Й. Грица, О. І. Дей. – К.: Наукова думка, 1968. – 38 с.

² Сиваченко М. Є. Володимир Гнатюк і деякі питання фольклорної текстології / М. Є. Сиваченка // Сиваченко М. Є. Літературознавчі та фольклористичні розвідки. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 402–436.

³ Там само. – С. 435.

⁴ Мишанич С. В. Текстологія видань українських народних дум / С. В. Мишанич // НТЕ. – 1990. – № 1. – С. 45–53.

⁵ Там само. – С. 51.

Із здобуттям Україною незалежності починають виходити ідеологічно незаангажовані праці, в яких ідеться про проблеми методології етнологічних досліджень у НТШ. Це, зокрема, стаття О. Купчинського¹ про В. Гнатюка, в якій автор, фактично, вперше визнав той факт, що вчені Товариства не критикували європейські наукові школи, а, навпаки, використовували новітні на той час методологічні розробки у своїй науковій роботі. Як зазначає О. Купчинський, «сьогодні, з перспективи часу, можемо сказати, що саме орієнтація на досягнення світової фольклорно-етнографічної науки склала у В. Гнатюка одну з основних підвалин трактування ним національного фольклору і народознавства взагалі»². Ми погоджуємося з автором у тому, що вчені Товариства (на прикладі В. Гнатюка) активно використовували популярний на той час історико-порівняльний метод, який дозволяв зробити ґрунтовний аналіз етнографічного матеріалу, виявити джерела його походження та провести паралелі з відповідними матеріалами інших народів.

Одночасно з працею О. Купчинського вийшла стаття Р. Кирчіва³, присвячена теоретичним засадам української фольклористики, де автор чітко підсумував методологічну складову фольклористичних досліджень в НТШ, яка полягала в плюралізмі та раціоналізмі у дослідницьких підходах, а також пильній увазі до різних течій, напрямів і шкіл тогочасної європейської і світової фольклористичної

---

¹ Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства / Олег Купчинський // Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів, 1992. – С. 72–88.

² Там само. – С. 73.

³ Кирчів Р. Розвиток теоретичних засад української фольклористики / Роман Кирчів // Наукове Товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження: Збірник наукових праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. Доповіді, повідомлення, матеріали. – Львів, 1992. – С. 147–152.

думки та докладної поінформованості про них¹.

Важливе значення має дослідження І. Денисюка², присвячене вивченню фольклористичних концепцій М. Грушевського та І. Франка. Автор дійшов висновку, що «...учені користувалися вже виробленими в європейській науці методами дослідження словесності. Концепцію культурно-історичної школи як своєї наукової прабази вони помножили на здобутки компаративізму, міфологічної та антропологічної, а подекуди психологічної школи і на власні методологічні пошуки»³. Отже, І. Денисюк ґрунтовно проаналізував методологічні прийоми різних шкіл, які застосовували у своїх народознавчих дослідженнях М. Грушевський та І. Франко, а також виділив специфіку їх методологічних вподобань. Зокрема, автор наголосив на тому, що «обидва вчені критикували крайності компаративізму й водночас глибоко поважали історично-порівняльний метод вивчення і виявлення подібностей і запозичень, як і визначення національної специфіки усної української словесності»⁴.

До вивчення проблеми методології народознавчих досліджень у НТШ долучилися також О. Сапеляк та Р. Кісь⁵, стаття яких стала найбільш ґрунтовною

---

¹ Кирчів Р. Розвиток теоретичних засад української фольклористики / Роман Кирчів // Наукове Товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження: Збірник наукових праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. Доповіді, повідомлення, матеріали. – Львів, 1992. – С. 151.

² Денисюк І. Фольклористичні концепції М. Грушевського і І. Франка / І. Денисюк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом., наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 229–233.

³ Там само. – С. 230.

⁴ Там само. – С. 231.

⁵ Сапеляк О. Комплексність методології українського народознавства кінця ХІХ – поч. ХХ ст. / Оксана Сапеляк, Роман Кісь // НЗ. – 1995. – № 3. – С. 132–138.

працею з цієї проблеми за останній період, оскільки в ній в узагальненому вигляді подається оцінка методів та методики наукових досліджень членів Товариства стосовно усіх народознавчих дисциплін. Автори наголосили на тому, що вчені-етнографи виробляли власні теоретико-методологічні засади, які відзначалися у підході до вивчення народного життя, а саме: застосовували стаціонарний метод дослідження; займалися групуванням матеріалів для ефективного застосування порівняльній студій, тощо. Тобто, якщо попередні дослідники торкалися методологічних аспектів наукових досліджень переважно в галузі фольклористики, то О. Сапеляк та Р. Кісь окреслили загальну картину теоретичних підвалин, що лежали в основі всіх народознавчих дисциплін, де етнологія виступала базовою дисципліною.

Методи етнологічних досліджень знайшли своє відображення у праці В. Наулка¹, який проаналізував програмні дослідження культури та побуту українського народу. Його стаття проливає світло на практичну сторону проведення народознавчих досліджень та дозволяє сформуванню комплексне бачення конкретних прийомів із збору етнографічного матеріалу на прикладі експедиційної діяльності Ф. Вовка.

Методологічний аспект наукових пошуків Ф. Вовка досліджувала також О. Таран², яка зосередила свою увагу на застосуванні французької школи антропології в НТШ та формуванні на її основі української наукової

---

¹ Наулко В. І. Програмні дослідження культури та побуту людності України за матеріалами епістолярної спадщини Ф. К. Вовка / В. І. Наулко // III Міжнародний конгрес україністів (Харків 26–29 серпня 1996 року) – Політологія. Етнологія. Соціологія. – Харків, 1996. – С. 92–97.

² Таран О. Хведір Вовк і французька школа антропології: формування української наукової антропологічної традиції на поч. ХХ ст. / О. Таран // Україна, українці, українознавство у ХХ ст. в джерелах і документах: Зб. наукових праць. У 2-х частинах. – К.: НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – Ч. 1. – С. 243–251.

антропологічної традиції. Як зазначає дослідниця, «саме завдяки Хв. Вовку українська етнографія та антропологія початку ХХ ст. піднялась на один щабель з європейськими народознавчими науками того часу»¹. Зі свого боку ми хочемо наголосити на тому, що етнологічна складова наукових пошуків Ф. Вовка у статті О. Таран залишилася переважно поза увагою, хоча методологічні прийоми досліджень ученого виходили за межі антропологічних знань у сучасному розумінні цього терміну та містили низку характеристик суто етнологічного спрямування.

Але найбільше праць, що містять оцінки методологічної складової наукових пошуків членів НТШ як у попередній період, так і нині, пов'язані з постаттю І. Франка, причому стосуються вони переважно його фольклористичних досліджень. Саме наприкінці 1990-х років українську історіографію наповнила низка досліджень подібного характеру. Це, зокрема, праці Г. Вервеса², І. Герасим'яка³ та Я. Гарасима⁴,

---

¹ Таран О. Хведір Вовк і французька школа антропології: формування української наукової антропологічної традиції на поч. ХХ ст. / О. Таран // Україна, українці, українознавство у ХХ ст. в джерелах і документах: Зб. наукових праць. У 2-х частинах. – К.: НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – Ч. 1. – С. 247.

² Вервес Г. Іван Франко і європейські літературознавчі та фольклористичні школи його доби (до постановки питання) / Григорій Вервес // Слов'янські літератури. – К., 1998. – С. 17–38.

³ Герасим'як І. Етнографічно-фольклористична парадигма Івана Франка / Іван Герасим'як // Етнос. Культура. Нація. – Дрогобич, 1999. – С. 47–51.

⁴ Гарасим Я. Іван Франко і культурно-історична школа / Ярослав Гарасим // Українське літературознавство. – 1997. – Вип. 62. – С. 67–75; його ж. Наукова методологія Франка-фольклориста / Я. Гарасим // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 284–289; його ж. Культурно-історична школа в українській фольклористиці /

що розглядають І. Франка як науковця, який активно використовував європейський досвід у справі вивчення народного фольклору.

Зокрема, Г. Вервес зупинився на опрацюванні І. Франком світової теоретичної думки, включаючи методологічні прийоми міграційної, антропологічної, біографічно-психологічної, культурно-історичної та історико-порівняльної шкіл, а також формування на цій основі власне франкового способу дослідження (який сам учений називав історико-психологічним) разом з його постпозитивістськими орієнтаціями в науці¹.

До важливих висновків у своїй статті дійшов І. Герасим'як, який здійснив критичний аналіз праць попередніх дослідників про методологічний аспект його етнографічно-фольклористичних зацікавлень. Цілком обґрунтованим є твердження автора про те, що «...теоретична і емпірична позиція Франка в галузі фольклористики чи етнографії до останнього часу всіляко перекручувалася і недооцінювалася, оскільки явно вписувалася в антиісторичну схему вульгарно-соціалістичних утопій. Побутувало, зокрема, твердження про нього як фольклориста-еклектика, дослідника, що безкритично поєднував різні концепції, запозичені від різних фольклористичних шкіл. Не бралися до уваги, а фактично ігнорувалися, думки зарубіжних учених про оригінальний науковий і світоглядно-методологічний рівень «Етнографічних збірників», «Нових матеріалів до галицького народознавства», насичених передусім чітко національними, а не абстрактно-космополітичними мотивами»².

Грунтовні теоретичні узагальнення щодо методології наукових досліджень

Ярослав Герасим. – Львів: Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1999. – 144 с.

¹ Вервес Г. Іван Франко і європейські літературознавчі та фольклористичні школи його доби (до постановки питання) / Григорій Вервес // Слов'янські літератури. – К., 1998. – С. 17.

² Герасим'як І. Етнографічно-фольклористична парадигма Івана Франка / Іван Герасим'як // Етнос. Культура. Нація. – Дрогобич, 1999. – С. 48.

І. Франка зробив Я. Гарасим, який розтлумачив бачення вченим пояснювальних можливостей різних наукових шкіл, згідно з основними принципами його наукової діяльності, яка полягала у тому, що І. Франко «...1) синтетично узагальнював теоретичні засади інших учених щодо наукових методів і шкіл і розробляв цю проблему далі сам; 2) здійснював свої фольклористичні студії добре виробленим і глибоко усвідомленим методом; 3) давав автохарактеристику свого методу дослідження. Це не був один якийсь універсальний метод, І. Франко ж радив не протиставляти різних методів, а, усвідомлюючи можливості й межі кожного з них, застосовувати їх, не вдаючись у крайнощі та враховуючи специфіку явища, що вивчається»¹.

Методологію українознавчих досліджень у НТШ, як уже ми зазначали, можна досліджувати і на працях, що стосуються наукової діяльності інших членів Товариства. Методологічні аспекти українознавчих наукових пошуків В. Гнатюка продовжував студіювати О. Купчинський. У 1999 р. дослідник надрукував ще одну статтю², яка доповнювала його попередню працю 1992 р.³ Як помітно із висновків автора про методологію етнографічно-фольклористичних досліджень В. Гнатюка, вчений у своїх поглядах на зазначену проблему погоджувався з І. Франком.

---

¹ Гарасим Я. Наукова методологія Франка-фольклориста / Я. Гарасим // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 284.

² Купчинський О. Українознавчі студії Володимира Гнатюка / Олег Купчинський // Київська старовина. – 1999. – № 2 (326). – С. 72–82.

³ Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства / Олег Купчинський // Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів, 1992. – С. 72–88.

Підтвердженням цьому може бути теза О. Купчинського про те, що «...як прихильник застосування порівняльного методу в гуманітарних і суспільних науках, В. Гнатюк, на відміну від інших учених, не відкидає таких шкіл у науці, як «історична», «антропологічна» чи навіть «міфологічна». Однак «жодна з них не може бути універсальною», хоча у кожній, на думку вченого, можна знайти щось раціональне»¹.

Продовжив тематику своїх наукових досліджень і В. Наулко, який у співавторстві з Н. Руденко надрукував статтю², написану на основі епістолярної спадщини Ф. Вовка, що торкалася теоретичних питань визначення предмета і об'єкта етнографічних досліджень, класифікації культурно-побутових явищ, програмності та методики їхнього вивчення. Як зазначили автори, «листи свідчать, що Ф. Вовк був послідовним прихильником комплексного дослідження етнографічних явищ із застосуванням суспільствознавчих і інших наук, зокрема, природничих, знаходячись під впливом, поширеної тоді еволюціоністської школи в етнографії, насамперед, концепцій Е. Тейлора. Він неодноразово підкреслював необхідність дослідження культури та побуту з найдавніших часів до сучасності, з обов'язковим застосуванням природничо-наукових методів і даних археології, фізичної антропології, палеонтології, історії первісного суспільства і навіть геології»³.

Питання методології наукових досліджень І. Франка подекуди піднімалося в загальних працях з історії фольклористики, зокрема, у монографії М. Дмитренка⁴.

---

¹ Купчинський О. Українознавчі студії Володимира Гнатюка / Олег Купчинський // Київська старовина. – 1999. – № 2 (326). – С. 80.

² Наулко В. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф. К. Вовка (Волкова) / В. Наулко, Н. Руденко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 454–456.

³ Там само. – С. 454.

⁴ Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми: Моногр. / НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та

Автор цієї праці дійшов висновку, що вчений до кінця XIX ст. перебував на засадах культурно-історичної школи та сповідував методологічний плюралізм, який полягав у застосуванні різних методик для об'єктивного та всебічного аналізу фольклорного матеріалу¹. Крім того, М. Дмитренко дійшов висновку, що, враховуючи значний доробок І. Франка як теоретичного, так і практичного характеру, можна говорити про те, що наприкінці XIX – на початку XX ст. вже склалася окрема фольклористична школа І. Франка, з чим можемо погодитися.

Майже недослідженим до останнього часу були методологічні основи етнографічно-фольклористичної спадщини А. Кримського. Лише в 2004 р. вийшла в світ стаття Н. Каймакан, в якій проаналізовано застосування теорії міграції сюжетів у працях вченого². У цій праці зазначалося, що А. Кримський протягом усього свого життя цікавився теоретичними проблемами дослідження етнографічного матеріалу та був прихильником теорії міграції сюжетів, яку доповнив власними фундаментальними працями з арабської літератури та усної народної творчості.

У період незалежності продовжували виходити праці С. Грици³, яка ще в

етнології ім. М. Рильського. Від. Фольклористики / Микола Дмитренко. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.

¹ Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми: Моногр. / НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Від. Фольклористики / Микола Дмитренко. – К.: Сталь, 2004. – С. 256.

² Каймакан Н. Арабский фольклор и теория миграции сюжетов в исследованиях А. Крымского / Н. Каймакан // Східний Світ. – 2004. – № 1. – С. 140–148.

³ Грица С. Класифікаційні засади в працях академіка Філарета Колесси в їх зустрічі з сучасною фольклористикою / Софія Грица // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття: зб. наук. пр. та матеріалів / упоряд. А. Вовчак, І. Довгалюк; відп. ред. В. Івашків; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – С. 188–198.

радянську добу вивчала етнографічно-фольклористичну діяльність Ф. Колесси. Досліджуючи систематизацію вченим фольклорного матеріалу, авторка стверджує: «Типовою для його праць є гнучка кореляція поміж не таким уже й великим практичним досвідом збирача фольклору і теоретичним осмисленням матеріалу для віднайдення засадничих прагматичних універсалій, які б працювали на впорядкування та класифікацію цього матеріалу і які б дали ключ до систематики того неосяжного предмету, яким є фольклор»¹. Водночас С. Грица у своєму дослідженні докладно не розкрила всіх аспектів методів та методології дослідницької діяльності Ф. Колесси як етнографа, а зупинилася на його способах класифікації фольклору.

У працях Я. Гарасима спостерігається поступове розширення наукових інтересів стосовно дослідження методологічних основ творчості окремих етнологів НТШ. Якщо в перших працях учений зосереджував свою увагу на дослідженні методів та методології етнографічно-фольклористичних пошуків І. Франка, то в іншій (пізнішій) статті² Я. Гарасим дослідив культурно-історичний підхід у фольклористичних дослідженнях Ф. Колесси.

Згідно з автором, Ф. Колесса вважав, що метод дослідження зумовлений специфікою матеріалу для студій. Тому, досліджуючи українські народні думи,

---

¹ Грица С. Класифікаційні засади в працях академіка Філарета Колесси в їх зустрічі з сучасною фольклористикою / Софія Грица // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття: зб. наук. пр. та матеріалів / упоряд. А. Вовчак, І. Довгалюк; відп. ред. В. Івашків; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – С. 189.

² Гарасим Я. Культурно-історичний підхід при вивченні дум у фольклористичних дослідженнях Філарета Колесси / Ярослав Гарасим // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX–XX століття: зб. наук. пр. та матеріалів / упоряд. А. Вовчак, І. Довгалюк; відп. ред. В. Івашків; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – С. 76–80.

вчений використовував культурно-історичний метод та був одним із найбільш талановитих представників цієї школи. Водночас Я. Гарасим залишив поза увагою методологічні аспекти інших праць ученого етнологічного характеру.

Загалом тематикою наукових досліджень Я. Герасима була культурно-історична школа в українській фольклористиці, риси якої він виявляв і у діячів НТШ. Цим і зумовлюється однобічність висвітлення методологічної складової народознавчих досліджень учених Товариства. Підсумком же наукових пошуків Я. Гарасима стало написане ним дисертаційне дослідження¹ та навчальний посібник², де висвітлено історію розвитку наукової методології української культурно-історичної школи у фольклористиці з урахуванням наукових досягнень у цьому напрямі І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси та ін.

Останнім часом помітна виявлена нами раніше тенденція до висвітлення теоретичних основ діяльності І. Франка як фольклориста. У цьому контексті досліджуються переважно методи та методологія наукової роботи вченого. Цій проблематиці присвячена низка праць дослідників, які вийшли після 2005 року³. У

---

¹ Гарасим Я. І. Культурно-історична школа в історії української фольклористики: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / Гарасим Ярослав Іванович. – Львів, 1997. – 196 арк.

² Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я. І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 301 с.

³ Ярмоленко Н. Методологія вивчення героїчного епосу в фольклористичній спадщині І. Я. Франка / Наталія Ярмоленко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 95. – С. 139–148; Александрова Г. Іван Франко та Михайло Грушевський: теоретичні проблеми порівняльних досліджень / Галина Александрова // Франкознавчі студії: збірник наукових праць / гол. ред.: Є. Пшеничний. – Дрогобич; Львів: Вимір, 2001. – Вип. 4. – Дрогобич: Коло, 2007. – С. 5–15; Давидюк В. Фольклористичні методи Івана Франка / Віктор Давидюк // Етнос і культура. – Івано-Франківськ, 2008. – № 4–5. – С. 51–60;

них наголошувалося на ґрунтовному знанні І. Франком сучасних йому методів опрацювання фольклорно-етнографічних матеріалів та вироблення на їх основі власної дослідницької методології. Зокрема, Н. Ярмоленко зазначила, що «досліджуючи народну творчість, Іван Франко прийшов до переконливого висновку, що універсальної методики для її вивчення не може запропонувати жодна з існуючих шкіл. У багатьох своїх працях він досить неприхильно ставився до крайнощів міфологічної школи, критикував дослідників, що «хилилися до міфології» – О. Веселовського, О. Потебню, М. Дикарьова, Ф. Буслаєва як «прихильників застарілої наукової методи», вказував на хибність міфологічного трактування фольклорних жанрів. Віддаючи належне дослідникам антропологічної школи, Франко справедливо піддавав сумніву універсальність і її методики. При осмисленні фольклорних явищ Франко цілеспрямовано комбінував методи дослідження та наявні на той час наукові теорії, віддаючи перевагу методам дослідження культурно-історичної школи. Франко-фольклорист вважав, що при вивченні жанрів фольклору доцільніше використовувати різні теоретичні підходи, наприклад, міфологічний, генетичний та історико-порівняльний при вивченні загадок, історичний та антропологічний при дослідженні обрядових пісень тощо»¹.

Доцільно виділити статтю В. Давидюка², в якій автор здійснив аналіз усіх попередніх підходів до оцінки методів та методології наукових досліджень І. Франка. Автор акцентує увагу на різного роду суперечностях серед учених при

Пилипчук С. «Шукання в орієнті»: міграційна школа в рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 227–238.

¹ Ярмоленко Н. Методологія вивчення героїчного епосу в фольклористичній спадщині І. Я. Франка / Наталія Ярмоленко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 95. – С. 140.

² Давидюк В. Фольклористичні методи Івана Франка / Віктор Давидюк // Етнос і культура. – Івано-Франківськ, 2008. – № 4–5. – С. 51–60.

трактуванні цієї проблеми, починаючи з критичних зауважень на адресу І. Франка з боку колег по НТШ, виділяючи радянську історіографію та закінчуючи сучасними оцінками методологічних аспектів етнографічно-фольклористичних досліджень ученого. На високу оцінку заслуговує також і безпосередній аналіз фольклористичних методів та методології І. Франка, який здійснив В. Давидюк. Автор, повторюючи висновки попередніх дослідників про великий арсенал методів, які використовував учений залежно від конкретного етнографічного матеріалу, дійшов висновку, що улюбленим методом І. Франка був компаративістичний метод. Постулат про раціональне використання вченим низки методів, залежно від ситуації, В. Давидюк доповнив важливим узагальненням про те, що «на українському ґрунті це було типовим (явищем – Р. К.). Жоден з українських фольклористів другої половини ХІХ ст. не зосереджувався на якомусь одному з методів. Його диктували насамперед матеріал та усталена традиція його дослідження. До епічних творів найчастіше застосовували практику міграційної школи, до календарно-обрядового фольклору – міфологічної, до пісенної лірики – романтичної чи культурно-історичної шкіл»¹. Саме ця інформація проливає світло на теоретичну складову етнологічних досліджень у НТШ загалом.

На відміну від комплексного бачення В. Давидюком проблеми методології фольклористичних праць І. Франка, С. Пилипчук² зупинився лише на сприйнятті вченим міграційної школи. Водночас висновки автора торкаються проблеми методології фольклористичних досліджень І. Франка загалом. Зокрема, С. Пилипчук відзначив, що вчений «...демонстрував глибоке розуміння постулатів, висловлених представниками різних фольклористичних шкіл, вказуючи на перспективність

---

¹ Давидюк В. Фольклористичні методи Івана Франка / Віктор Давидюк // Етнос і культура. – Івано-Франківськ, 2008. – № 4–5. – С. 60.

² Пилипчук С. «Шукання в орієнті»: міграційна школа в рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 227–238.

певних методологічних знахідок, систематично застосовував їх у власній науковій лабораторії, доповнював цінними спостереженнями та рекомендаціями, виявляв при цьому талант високолетного фольклориста-аналітика, який відмовляється від штучного, надуманого «підпирання» заздальгідь задекларованих теорій...»¹.

У контексті вирішення поставленого нами завдання доцільно наголосити на важливому значенні низки досліджень львівського вченого М. Глушка, праці якого розкривають принципові складові методів та методології етнологічних досліджень у НТШ². У навчальному посібнику з методики польового етнографічного дослідження та низці статей автор окреслює теоретичну основу народознавчих досліджень у Товаристві. М. Глушко проаналізував не лише теорію, але й практику проведення етнографічних та антропологічних експедицій і оцінив наукову цінність зібраного матеріалу. У результаті вчений дав комплексну оцінку методів та методики етнологічних досліджень у НТШ, а також виявив специфіку наукових пошуків у цьому напрямі залежно від поставлених дослідницьких завдань.

---

¹ Пилипчук С. «Шукання в орієнті»: міграційна школа в рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 237.

² Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 288 с.; його ж. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 413–436; його ж. Маловідомі і дискусійні аспекти з етнографічної діяльності Наукового товариства ім. Шевченка / Михайло Глушко // Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 40-річчю заснування Нац. музею нар. архіт. та побуту України, Київ, 8–10 жовтня 2009 / Нац. музей нар. архіт. та побуту України; уклад. і наук. ред. П. М. Федака. – К.: Задруга, 2010. – С. 171–182.

Позитивні тенденції стосовно комплексної оцінки методології етнологічних досліджень у НТШ можна простежити в працях Г. Сокіл¹. Авторка переконана в тому, що діяльністю Товариства українська наука утверджувала свій теоретико-методологічний рівень і виходила на світові обрії². Авторка зауважила, що «знакову роль відіграла «велика трійця» (І. Франко, М. Грушевський, В. Гнатюк), що інтегрувала всесторонню працю на збирацькому, едиційному теоретико-дослідницькому рівнях»³. Але, незважаючи на цілісне бачення методологічної складової в діяльності НТШ, Г. Сокіл переважно подавала загальні оцінки теоретичних засад наукової роботи в цій інституції, що не дає змоги простежити характерні риси та особливості застосування різних методик опрацювання етнографічно-фольклористичного матеріалу членами Товариства.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що актуальною залишається потреба більш докладного вивчення методів і методології етнологічних досліджень в НТШ в сучасному розумінні цього терміну. Це пояснюється тим, що, як свідчить попередній аналіз історіографії, більшість досліджень стосується методології фольклористичних досліджень. Водночас, як уже було зазначено нами, проблема ускладнюється довільним розумінням предметного поля різних народознавчих

---

¹ Сокіл Г. Співпраця наддніпрянських фольклористів у Науковому Товаристві імені Шевченка / Ганна Сокіл // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 32. – 2009. – С. 393–398; її ж. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в історії української фольклористики (до 140-річчя створення Товариства) / Ганна Сокіл // НЗ. – 2013. – № 5. – С. 775–781.

² Сокіл Г. Співпраця наддніпрянських фольклористів у Науковому Товаристві імені Шевченка / Ганна Сокіл // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 32. – 2009. – С. 397.

³ Сокіл Г. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в історії української фольклористики (до 140-річчя створення Товариства) / Ганна Сокіл // НЗ. – 2013. – № 5. – С. 780.

дисциплін як самими науковцями НТШ, так і вченими, які аналізували етнологічний науковий доробок його членів. Тому для вирішення поставленого завдання необхідно використовувати найновіші праці (зокрема, дослідження М. Глушка), які торкаються визначення таких дефініцій, як «етнологія», «етнографія», «фольклористика», «антропологія» на період їх використання у науковому обігу членами Товариства.

Крім того, ми можемо стверджувати також про те, що лише найбільш відомі етнологи НТШ (І. Франко, Ф. Колесса, Ф. Вовк та В. Гнатюк) отримали в історіографії більш-менш прийнятні оцінки методологічної складової їхніх праць. Натомість інші етнологи Товариства (як рядові, так і провідні) поки що недосліджені з погляду з'ясування теоретичного підґрунтя їхніх наукових праць. Відсутні комплексні праці, в яких проблема методів та методології етнологічних досліджень у НТШ отримала б системне узагальнення з урахуванням широкої палітри методологічних прийомів, які використовувалися в межах цієї організації різними науковцями. Тому ця проблема заслуговує подальшого ґрунтовного вивчення та узагальнення.

3.2. Висвітлення історії формування та подальшої долі музейної етнографічної збірки Товариства

Важливе значення для висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ має огляд стану вивчення питання формування та долі музейної етнографічної збірки Товариства. Саме дослідження зазначеної проблеми дозволяє виявити оцінки, що стосуються налагодження системної роботи НТШ по збиранню етнографічних пам'яток, які виконували подвійну роль: з одного боку, склали джерельну базу для наукових пошуків, а з іншого – популяризували автентичну українську культуру, сприяючи при цьому формуванню національної ідентичності українського народу, який на той час не мав своєї державності.

Доцільно відзначити, що музейна справа в Товаристві охоплювала широке коло проблем, згідно з якими і формувалися тематичні збірки (археологічна, природнича, військово-історична та етнографічна). Водночас збиранню етнографічних експонатів та формуванню етнографічної збірки музею приділялася велика увага, що пояснюється передовсім тим, що етнологічний напрям роботи Товариства займав пріоритетне становище.

Перші згадки про формування музею містяться у виданнях НТШ, зокрема, у 23–24 томах «Записок НТШ» за 1898 рік фігурують деякі матеріали, що передавалися до цього структурного підрозділу Товариства¹, а також наводився текст статуту НТШ в шостому пункті четвертого параграфу якого передбачалося створення та утримання музею у межах досліджуваної інституції².

Про те, що робота з впорядкування етнографічної збірки Музею НТШ велася активно і її з ентузіазмом сприйняли не лише науковці цієї організації, а й багато етнографів-аматорів, які надсилали свої матеріали до Товариства, свідчать дані,

---

¹ [Б. а.] З Товариства (лютий – цвітень 1898 р.) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – Кн. III–IV. – С. 1.

² Там само. – С. 2.

наведені в інших виданнях НТШ. Так у «Літературно-науковому вістнику» за 1899 р. зазначалося, що «Д. Осип Хмільевський, фотограф у Полтаві прислав до музею Наукового Товариства ім. Шевченка дев'ять фотографічних знімків краєвидів і сцен з околиць Полтави... Д. Хмільевський повідомляє, що подібних знімків має до 100» (одиниць – Р. К.)¹.

Водночас у вступній програмній статті до першого тому «Материялів до українсько-руської етнології», в якій наявний огляд попередніх здобутків у галузі української етнології, Ф. Вовк мовив про одне з важливих завдань сучасної української науки, що повинна переймати найкращі європейські зразки, а саме: необхідність створення аналогу «етнологічно-етнографічних Музеїв», які були поширені на той час в найбільших європейських містах². Зважаючи на те, що паралельно автор подав огляд наукової діяльності Товариства, покладаючи великі сподівання на цю інституцію, він актуалізував та наукового обґрунтовує доцільність розбудови етнографічної колекції Музею НТШ.

У «Хроніці НТШ» за 1900 р. наявний огляд роботи та перелік питань з організації етнографічної збірки музею, де зазначалося, «...що Виділ застановляв ся над помещенем музею і признав, що призначивши останніми часами відступити для нього одну кімнату, не має спромоги сього уміщення розширити. Колиб призбирало ся більше материялів, тоді вони мусіли б переховувати ся окремо, доки не кожна буде розширити дальше льокалю. По дискусії що вивязала ся в тій справі, ухвалено вибрати комісію, яка має заняти ся дальшим веденем справи збирання материялів для етнографічного музею»³. Крім того, до відповідної комісії, як зазначається у

---

¹ [Б. а.] Альбом фотографічних карток / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. IV–V. – С. 134.

² Вовк Ф. Дещо про теперішній стан і завдання української етнології / Хв. В. // МУРЕ. – Львів, 1899. – Т. I. – С. VI–VII.

³ [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 4.

«Хроніці» було обрано провідних етнографів НТШ – В. Гнатюка, В. Шухевича та О. Роздольського¹, завданням яких було формування етнографічної колекції музею Товариства.

Як помітно з видань НТШ, навколо проблеми створення етнографічного музею відбувалася активна наукова полеміка та висловлювалися різноманітні думки й пропозиції з цього питання. Так, на загальних зборах Товариства 1 квітня 1900 р. О. Барвінський запропонував, «... аби Товариство заснувало у себе «Народній музей», який був би подекуди доповненем бібліотеки. Для нього можна-б було виєднати субвенцію в соймі, а з часом і міністерство осьвіти спомагало-б його тим, що закупувало-б ріжні предмети від часу до часу і дарувало для нього. Зажадав також, аби виділ опублікував відозву з просьбою надсилати для музею всякі предмети та аби просив «Просьвіту» відступити нашому Товариству зібрані у неї музеальні предмети»². На таку пропозицію М. Грушевський зауважив, що подібний музей уже заснований та вже має деякі експонати, хоча й небагато, а слабкий розвиток цієї справи пояснюється, передусім браком людей та фондів для цієї роботи. Лунали також пропозиції залучення приватних дарів до заснованого музею та оголошувалися вже виявлені членами музейної комісії цінні експонати, які належали церковним установам та монастирям, і могли б бути використані для формування етнографічної збірки музею.

Водночас члени Товариства піднімали процедурні та правові питання залучення нових експонатів до музею. Вони зверталися до духовенства з проханням передавати етнографічні предмети до музею, а також займалися підготовкою відповідної процедури визнання міністерством освіти фахівців із зберігання музейних експонатів, які були членами НТШ.

---

¹ [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 4.

² [Б. а.] Про загальні збори Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – С. 65.

Одним із способів розширення етнографічної музейної колекції Товариства, яке обговорювалося на сторінках видань цієї організації, було друкування звернень до всіх небайдужих з проханням посприяти цій справі. Водночас члени НТШ планували звернутися до уряду з проханням отримати окрему субвенцію на формування музейних фондів.

Подібні обговорення, що стосувалися налагодження музейної роботи в Товаристві, як правило, закінчувалися обранням відповідальних осіб, які повинні були займатися відповідними напрямками роботи. Так, за результатами вже згаданого нами засідання від 1 квітня 1900 р. було «...вибрано депутацію до єпископів в справі музею, до якої увійшли: Ол[ександр] Барвінський, Сид[ір] Громницький д[октор] Волод[имир] Шухевич»¹.

Отже, можемо стверджувати, що на сторінках видань НТШ відбувалося інформування громадськості про стан справ щодо формування музейної збірки Товариства. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує таке видання, як «Хроніка», де регулярно друкувалися замітки під загальними назвами «Стан музею» чи «Справозданє з музею» за відповідний рік, в яких у загальних рисах описувалася ситуація із поповненням колекцій музею. Так, згідно з звітними матеріалами за 1901 р., зазначалося, що на період 1900 р. «Музей Товариства, недавно заснований, іще дуже невеликий, хоч має деякі цінні й інтересні предмети», а також перераховувалися ці предмети та зазначалися люди, які їх передали до музею².

На сторінках «Літературно-наукового вістника» питання формування Музею НТШ також обговорювалося. На початковому етапі формування етнографічної збірки, згідно з матеріалами «Літературно-наукового вістника», основну роль

---

¹ [Б. а.] Про загальні збори Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – С. 65.

² [Б. а.] Стан Музею в 1900 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – 1901. – Ч. 5. – Вип. I. – С. 40–41.

відігравали дари Товариству разом із закупленими експонатами, для яких було «... установлено окремі шафи і габльоти в осібній кімнаті»¹.

Водночас очевидно, зважаючи на різні думки щодо етнографічного музею, які висловлювалися членами НТШ на сторінках його друкованих органів, зустрічаються подекуди різні підходи до бачення цього структурного підрозділу та його подальших перспектив розвитку. Так, згідно з інформацією вміщеної в «Літературно-науковому вістнику» за 1901 р., стверджувалося, що «се товариство, крім етнографічних видань має на меті оснувати народописний музей усіх народів, що заселяють Австрію; руський відділ того музею поручено д[октору] Шухевичови»².

Відповідні матеріали, присвячені музею, друкувалися також і в «Записках НТШ». Це видання також не лише інформувало читачів про стан справ з цим структурним підрозділом, але й було інструментом залучення широкого загалу читачів до формування етнографічної збірки музею. Матеріали, вміщені в «Записках НТШ», були подекуди написані у формі відозв з проханням збирати на надсилати до Товариства цінні з наукового погляду матеріали. Так у заголовку однієї зі статей цього видання під назвою «В справі музею при Науковім Товаристві ім. Шевченка» містився підзаголовок «Відозва до ш[ановних] Земляків»³.

У зазначеній статті авторства М. Грушевського зазначалося: «Упорядковують ся – колекції етнографічні (писанок, вишивок виробів домашнього промислу,

---

¹ [Б. а.] Діяльність Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка за 1900 рік / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 57.

² [Б. а.] Автор «Гуцульщини» / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XVI. – Кн. IV. – С. 18–19.

³ Грушевський М. В справі музею при Науковім Товаристві ім. Шевченка. Відозва до ш[ановних] Земляків / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLIII. – Кн. V – С. 1–3.

убрань давніх і сучасних і т. н.»¹. Отже, можна було з'ясувати, які експонати склали етнографічну колекцію Музею НТШ. Автор наголошує на тому, що на цей напрям роботи Товариством виділявся порівняно невеликий бюджет (1500 крон), а тому він більше розраховує на допомогу у цій справі земляків, яких просить надсилати до музею предмети, серед яких можна виділити і ті, що стосуються безпосередньо і до формування етнографічних колекцій, а саме: «...б) давня посуда, інструменти, убрання, всякі вироби, особливо як є певна традиція чи взагалі певність, що се виробі свійські, руські; особливий інтерес мають давніші предмети руського домашнього промислу – різьби на дереві й металю, інкрустації, килимки, вишивки й т. и. ...з) вишивки, писанки, виробі різьбарства, ткацтва й иньшого подібного артистичного промислу...»².

М. Грушевський, як голова НТШ, ділився своїми планами щодо подальшого розвитку музею. Він, зокрема, передбачав «збиранне иньших предметів народнього життя, спорядженне манекенів з повним набором ноші, хатніх уряджень, моделей обійстя й народнього господарства...»³, але подібного роду робота вимагала наявності більших приміщень, яких на той час Товариство не мало.

Витримувався також і методологічний аспект роботи по формуванню етнографічних збірок. Зокрема, наголошувалося на тому, що «при всяких предметах просимо означати, звідки вони походять, де і ким зроблені, при давніших предметах – кому належали і чи нема про їх походження якоїсь традиції»⁴.

Як вже ми зазначали, найбільш системно питання формування етнографічної збірки Музею НТШ висвітлювалося на сторінках «Хроніки НТШ», аналізуючи яку

---

¹ Грушевський М. В справі музею при Науковім Товаристві ім. Шевченка. Відозва до ш[ановних] Земляків / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLIII. – Кн. V – С. 2.

² Там само.

³ Там само. – С. 3.

⁴ Там само.

можна крок за кроком простежити, як розвивався Музей Товариства до 1939 року включно. Спочатку це були анонімні статті, в яких лише в загальних рисах окреслювалася робота з формування збірок музею та перераховувались ті матеріали, які передавалися до цього структурного підрозділу¹. Важливість створення саме етнографічної збірки музею підкреслювалося членами Товариства та доводилося шляхом акцентування уваги на досягненнях європейської науки у цьому напрямі: «Русини повинні звернути більшу увагу на наш музей і присилати до нього різні предмети, які чужинці вибирають пильно і заповняють ними свої музеї, де опісля українські відділи становлять найкрасші збірки»². Наголошувалося також і на важливості значення музею для завдань національного розвитку українського народу: «Виділ складає при тім подяку жертводавцям і має надію, що суспільність підопре його змаганя витворити національний музей, де були би зібрані пам'ятки нашої минувшини, та була б представлена поглядова наука розвою та зросту нашої нації»³.

Відтак у «Хроніці НТШ» починають публікуватися статті із зазначенням автора конкретного члена Товариства⁴, переважно працівників музею. До Першої світової

---

¹ [Б. а.] Стан музею в 1901 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 9. – Вип. I. – С. 45; [Б. а.] Стан музею в 1903 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 17. – Вип. I. – С. 48; [Б. а.] Стан музею в 1904 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 21. – Вип. I. – С. 40; [Б. а.] Стан музею / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 25. – Вип. I. – С. 40.

² [Б. а.] Стан музею в 1901 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 9. – Вип. I. – С. 45.

³ [Б. а.] Стан музею в 1904 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 21. – Вип. I. – С. 40.

⁴ Януш Б. Справозданє з музею за час від 1 січня до 30 цвітня 1908 р. / Б. Януш // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 34. – Вип. II. – С. 19–20.

війни найбільшу кількість публікацій оприлюднив Микола Залізняк¹. Вивчаючи матеріали, що надходили до музею, автор наголошував на необхідності формування саме етнографічної збірки музею та каталогізації окремих експонатів музею за відповідними групами етнографічних предметів. Зокрема, у 1909 р. М. Залізняк зазначив: «На черзі тепер стоїть впорядковане етнографічного відділу Музея й скатальоговане досить численної й ріжнородної колекції писанок»². Водночас автор наголошував, що наплив предметів до музею такий, що їх вже немає де зберігати³.

Починаючи з 1910 р. М. Залізняк укладає більш докладні звіти про стан справ із становленням музею, що свідчить не лише про важливість цього напрямку роботи в цей період, але й про його зростаючу масштабність⁴. Для прикладу доцільно

---

¹ Залізняк М. Справозданє з музею / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 36. – Вип. IV. – С. 38–40; його ж. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1909 р. / М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 38. – Вип. II. – С. 44; його ж. Справозданє з Музея за час від 1 мая до 31 серпня 1909 р. / Мик[ола] Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39. – Вип. III. – С. 45–46; його ж. Стан Музея / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 64–65; його ж. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1910 р. / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 42. – Вип. II. – С. 26–27; його ж. Справозданє з Музея за час від 1 мая до 31 серпня 1910 р. / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 43. – Вип. III. – С. 30.

² Залізняк М. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1909 р. / М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 38. – Вип. II. – С. 44.

³ Залізняк М. Стан Музея / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 65.

⁴ Залізняк М. Справозданє з Музея за час від 1-го вересня до 31-го грудня 1910 р. / М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 44. – Вип. IV. – С. 25–30; його ж. Стан Музея / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45. – Вип. I. – С. 58–59; його ж. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1911 р. /

привести матеріали «Хроніки НТШ» за 1911 рік, у яких ідеться: «Що до етнографічного відділу, в 1910 році він також розширив ся. ... Закупнами, зробленими при посередництві д[обродія] Л. Гарматія, розширено значно колекцію предметів із Гуцульщини... Супроти такого розширення етнографічного відділу Музея довело ся значно розширити й його убікації. Провізоричне уміщенє моделів зі стрийської вистави в кімнаті на третім поверсі не можна було уважати за нормальне, а етнографічні набутки з рос[ійської] України й зовсім не було де примістити. З огляду на се постановив Виділ Наукового Товариства ім. Шевченка вповісти мешканє студентам, що займали два покої в партері. Обидва сі покої переняла Управа Музея, умістивши в однім з них збірку етнографічних виробів (плахта, килими, велика збірка вишивок, збірка начиня склянного, глиняного і деревляного) з лівобережної України, а в другім збірку предметів з Галичини (моделі, збірка гуцульської ноші, галицькі вишивки) і з правобережної Україно. Одначе і сих двох покоїв показало ся замало і наслідком частинної перебудови деяких убікацій в партері дістав Музей для етнографічного відділу ще один покій, що правда, значно менший від двох попередних. В ньому розвішено решту килимів із правобережної України, що не умістили ся в другім покою на партері...»¹.

Як помітно з матеріалів працівника музею О. Назарііва, які були вміщені в «Хроніці НТШ», цей структурний підрозділ Товариства отримував нові приміщення для експонатів. При цьому доцільно відзначити той факт, що всі музейні збірки на період 1912 р. розміщувалися в одній кімнаті, тоді як етнографічна колекція займала

М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 46. – Вип. II. – С. 26–27; його ж. Sprawozdane z muzeja za czas від 1 мая до 31 серпня 1911 р. / М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 47. – Вип. III. – С. 21–22; його ж. Sprawozdane z muzeja за час від 1 вересні по 31 грудня 1911 р. / М. Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 48. – Вип. IV. – С. 31–33.

¹ Залізняк М. Стан Музея / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45. – Вип. I. – С. 59.

дві кімнати¹. З цього можна зробити висновок про важливість саме етнографічної збірки Музею НТШ, якій відводилось більше уваги під час розбудови музею. Подібні статті, що безпосередньо торкалися формування етнографічної музейної збірки Товариства, виходили на сторінках «Хроніки НТШ» в період до Першої світової війни, фактично, кожні півроку.

У 1912 р. музейна справа в НТШ починає фігурувати і на сторінках інших видань. У статті, присвяченій науковій діяльності Товариства, яка вийшла в журналі «Украинская жизнь», В. Дорошенко зазначив: «Наукове Товариство содержит музей и библиотеку, которые, несмотря на сравнительно недавнее основание и на скудость средств, какия Товариство в состоянии им уделять, успешно развиваются и представляют в настоящее время весьма ценныя собрания книг и предметов из украинскаго быта и старины»².

У наступній своїй праці В. Дорошенко більш докладно розглянув питання формування Музею НТШ, перерахував окремі його експонати, внутрішню структуру роботи працівників цього структурного підрозділу Товариства, члени якого входили до керівного органу музею – музейної комісії та її роботу по формуванню колекцій³. Автор зазначив, що збільшення музею призвело до створення окремої посади його керівника, починаючи з 1907 р., та особливо відзначив успіхи на цій посаді М. Залізняка⁴. Підсумовуючи стан справ, пов'язаних з розвитком музею, В. Дорошенко відзначив: «Взагалі музей Наукового Товариства, не вважаючи на неприхильні умови, розвивається дуже гарно і тепер не уступає вже

---

¹ Назаріїв О. Справозданє з музею за час від 1 жовтня по 31 грудня р. / Ол[екса] Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 32.

² Дорошенко В. Украинская Академия наук / В. Дорошенко // Украинская жизнь. – 1912. – № 10. – С. 29.

³ Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Покажчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – С. 34.

⁴ Там само. – С. 37.

що до своїх зборів багатьом подібним музеям у чужих народів»¹. Оцінюючи етнографічну колекцію музею автор наголосив на тому, що «в етнографічному відділі особливо багаті колекції з Гуцульщини... Серед колекцій з російської України особливою цінністю визначається колекція килимів і різного убрання та вишивок. По за сим багата ще колекція писанок в цілої території України»². Мовлячи про важливість цієї справи, В. Дорошенко мав на увазі не лише наукову цінність музею, але і його важливе суспільно-політичне значення, яке полягало у доведенні всім, «...що ми дійсно дозріла нація, що ми нарід, свідомий своїх завдань»³.

Незважаючи на це, члени НТШ постійно наголошували на скрутному матеріальному становищі цієї організації, що заважало розвитку музейної справи (відсутність бюджетних коштів, приміщень і т. д.). У «Хроніці НТШ» за 1913 р. підтверджується висновок В. Дорошенка про серйозні досягнення членів Товариства у цьому напрямі. Так, зазначалося, що «в теперішнім своїм стані музей представляє вже значний інтерес для оглядачів та дослідників, посідаючи кілька цікавих або досить повних колекцій, котрим може позавидувати кождий інший музей, навіть той, що розпоряджає далеко ліпшими матеріальними засобами та розвивається серед ліпших культурних умов, аніж музей Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка. Сюди н[а]пр[имір] треба відвести ... колекцію українських вишивок і писанок, збірку килимів і вишивок з Полтавщини, Київщини і Поділя, різні предмети з Гуцульщини та інших місцевостей Галичини, що належать до відділів етнографічного та історичного»⁴. Визначалися також і перспективи подальшої роботи, які зводилися до комплектації нових музейних збірок, збільшення персоналу

---

¹ Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Покажчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – С. 39.

² Там само. – С. 38.

³ Там само. – С. 40.

⁴ Назаріїв О. Справозданє з музею за 1912 рік / О. Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 53. – Вип. I. – С. 55.

музею, закупку нових експонатів, проведення етнографічних експедицій для їх пошуку і т. д., що передбачало збільшення фінансування цього структурного підрозділу Товариства.

На сторінках «Хроніки НТШ» не лише друкувалися відозви із закликом збирати та надсилати до музею відповідні етнографічні предмети разом із чіткими інструкціями методологічного характеру, де описувалося те, як потрібно було це робити, але й аналізувалися результати такої роботи¹. Як помітно зі статей, вміщених у цьому виданні, найбільш плідним періодом розбудови етнографічної колекції музею був період перед початком Першої світової війни. У тогочасних статтях наявний великий перелік тих етнографічних предметів, що передавалися до музею².

Особливо тяжким для музею виявився період військових дій, коли, як свідчить «Хроніка НТШ», «Прихід російських військ до Галичини оставив і на музею своє тавро. Наслідком численних ревізій і перевертань уложених і змагазинованих експонатів, улягли частинному ушкодженню текстільні вироби. На кінець музей опечатали власти – так, що всяка робота в музею, чи доповнюване збірок стали фізично неможливі»³. Про ці події залишив свідчення Ю. Полянський, який докладно перерахував втрати музею під час військової окупації російськими військами Західної України.

---

¹ Назаріїв О. Sprawozdane z muzeja za miesiacz siczenn – cwtien 1913 roku / Ол[екса] Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 54. – Вип. II. – С. 24–31.

² [Б. а.] Sprawozdane z muzeja za miesiacz maj – sierpen 1913 roku / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 55. – Вип. III. – С. 17–29; [Б. а.] Sprawozdane z muzeja za miesiacz weresenn – grudenn 1913 roku / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 56. – Вип. IV. – С. 31–32; Залізняк М. Sprawozdane z muzeja za 1913 rik / Микола Залізняк // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 57. – Вип. I. – С. 52–53.

³ Полянський Ю. Стан музея в 1914–1920 pp. / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 102.

Згідно його свідчень, саме етнографічна збірка музею зазнала чи не найбільших втрат. Неможливість здійснення провітрювання в залах, де знаходилися музейні експонати, призвело до псування килимів та інших текстильних виробів через міль, інші етнографічні предмети бути конфісковані, оскільки були кваліфіковані як зброя. Були також втрати і серед ловецького знаряддя Гуцульщини. Як зазначає Ю. Полянський, була завдана непоправима шкода етнографічній збірці музею, особливо це стосувалося найбільшої та найкращої у всій Україні на той час колекції придніпрянських килимів і гобеленів¹.

За свідченнями автора, всупереч військовим діям 1914 р., які, звичайно, не сприяли збиранню нових етнографічних предметів для музею та комплектації окремих збірок, у військовий час управі музею вдалося придбати чимало цінних експонатів та готових збірок. Ю. Полянський також перераховує всі ці предмети, які були переважно подаровані музею в цей час². Але пізніше ці здобутки були знову зведені нанівець подіями 1918 р., коли музей втратив частину своїх приміщень, що в результаті призвело до втрати частини дерев'яних експонатів разом з їх описами.

Цікаві цифри наводить автор, щодо балансової кількості музейних експонатів на 1919 р. Із загальної їх кількості (а це 14173 екземпляри) найбільшою була саме етнографічна збірка – 9736 предметів³.

Перебіг подій у музеї 1920 р. описує вже згаданий нами керівник цього структурного підрозділу НТШ Ю. Полянський, який висвітлив питання повоєнної відбудови музею, створення гуцульської етнографічної колекції, описав музейні зали та їх експонати, а також відкриття музею для широкого загалу відвідувачів 31 жовтня 1921 р.⁴, що став, фактично, на той час важливим осередком української

---

¹ Полянський Ю. Стан музею в 1914–1920 рр. / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 102–103.

² Там само. – С. 104–106.

³ Там само. – С. 108.

⁴ Там само. – С. 108–113.

національної культури. Як зазначив Ю. Полянський, на кінець 1920 р. етнографічна збірка музею збільшилася до 9748 експонатів¹.

Зміни в системі організації музейної справи стали помітні в післявоєнний період. Як свідчать матеріали «Хроніки НТШ», «Музей перейшов в останнім часі зміну, яка буде мати для нього переломове значінє. На підставі ухвали Виділу з дня 7 серпня, 1920 р. дістав він назву: «Український національний музей Наукового Товариства ім. Шевченка». Безпосередня його управа належить до окремої музейної комісії, що вибрала зпосеред себе осібних управителів поодиноких відділів, крім президії»².

Саме в післявоєнний період була опублікована, фактично, перша узагальнююча праця українського вченого І. Свенціцького з теорії та історії світового музейництва³, де міститься інформація і про Музей НТШ. Як зазначив автор, музей Товариства розвивався переважно у двох напрямках, найближчих М. Грушевському і вченим, які проживали на території Російської імперії – археології та етнографії. Найбільше долучилися до справи розбудови музею, на думку І. Свенціцького, В. Антонович, Ф. Вовк, М. Грушевський, І. Франко та В. Гнатюк. Загалом, автор, оцінюючи розвиток музейництва у Львові в 1905 р., зазначав, що всі музеї, зокрема і Музей НТШ, не можна назвати справді українськими музеями, оскільки жоден із цих закладів не був самоуправним, не мав відповідних приміщень та фахового персоналу, не мав належним чином оформлених описів і каталогів експонатів музею, а також не мав конкретного плану діяльності, що призводило до нищення та

---

¹ Полянський Ю. Стан музею в 1914–1920 рр. / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 113.

² [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 5.

³ Свенціцький І. Про музеї і музейництво: (нариси і замітки) / Іларіон Свенціцький. – Львів: [б. в.], 1920. – 79 с.

вивезення за кордон цінних експонатів¹. Загалом же зазначена праця є загальним дослідженням з історії становлення музейництва та не розкриває характерні особливості формування етнографічної збірки Музею НТШ, а лише в основних рисах змальовує перебіг створення та діяльності музеїв на теренах Європи та Російської імперії.

У міжвоєнний період на сторінках «Хроніки НТШ» і надалі публікувалися статті, в яких описувалася робота Музею Товариства, де можна виявити відомості про формування його етнографічної збірки. Як помітно з матеріалів цього видання за 1922 р., саме етнографічні предмети склали основу музейних експонатів, кількість яких постійно збільшувалася: «Музей збільшився в сім часі о 1.836 предметів, між якими можна зазначити: збірку американських монет; збірку вишивок, що подарував україн[ський] Запомоговий Комітет у Відни; збірку гуцульських виробів, одержану від Л. Гарматія в заміну за видання; колекцію марок УНР; печатки, відзнаки, фотографії й ілюстрації У. Г. А. Через брак місця повикладано моделі деревляних будівель на коридор, а два моделі деревляних церков визичено «Відбудові» за реверсом»².

Водночас постійний брак коштів та приміщень для музею були основною проблемою, яка піднімалася на сторінках «Хроніки НТШ» міжвоєнного періоду. Незважаючи на це, кількість експонатів постійно збільшувалася. Як ми вже відзначили, особливо швидко збільшувалася кількість етнографічної колекції. Із уже згаданих 1836 предметів, що були передані до музею, за інформацією, яку надав керівник цього структурно підрозділу НТШ Ю. Полянський, більшість були етнографічного характеру. При цьому доцільно відзначити те, що етнографічні експонати знаходилися не лише в етнографічному відділі, але й у інших відділах

---

¹ Свенціцкий І. Про музеї і музейництво: (нариси і замітки) / Іларіон Свенціцкий. – Львів: [б. в.], 1920. – С. 24.

² [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 7.

музею. Як зазначається в «Хроніці НТШ» за 1922 рік, «...В етнографічному відділі начислюємо понад 900 нових предметів. Цінним набутком є тут величезна збірка гуцульських предметів (дерев'яні вироби, мосяжні, табівки, тайстри, порошниці, кубки, згарди, хрестики, запинки до коралів, то що), які одержано від п. Л. Гарматія дорогою обміни за видання товариства. Сею збіркою гуцульський відділ так скомплетований, що сьогодні він представляє майже повний образ народньої творчості із східних Карпат. Надто збірка вишивок збогатилася колекцією гафтів і вишивок, яку зложив для музею Український запомоговий комітет у Відні»¹.

Водночас в окремий відділ були віднесені предмети, що також є етнографічними за своєю суттю та з позиції сучасної етнологічної науки повинні були б складати саме етнографічну колекцію, а не виноситися окремо. У музейній же колекції НТШ окремо виділявся відділ кераміки, в якому експонувався традиційний посуд з різних регіонів України².

Загальні проблеми організаційного характеру та відсутність кваліфікованих кадрів негативно відбивалися і на проблемах налагодження музейної діяльності. Аналізуючи матеріали «Хроніки НТШ», можна простежити дії музейної комісії та зміни в її складі. Так, у тому ж таки 1922 р. зазначалося, що «...музейну комісію розв'язано тому, що при тодішнім її складі не можна було зібрати комплекту, потрібного для засідання. Рівночасно поручено заснувати нову комісію, з іншим складом членів, що була би здібна розвивати потрібну діяльність для дальшої розбудови потрібного й так цінного для наукових дослідів музею»³.

Незважаючи на складні роки міжвоєнного періоду, робота по впорядкуванню музею продовжувалася. За інформацією Ю. Полянського, музей почав відходити від

---

¹ Полянський Ю. Стан музею в 1921–1922 р. / Юрій Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 89–90.

² Там само. – С. 90.

³ Бaley С. Наукова діяльність Товариства / Степан Бaley // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 15.

попереднього кризового стану. Саме в статтях цього автора наявні цінні відомості щодо роботи зі збереження етнографічних експонатів музею, яка в цей період зводилася до налагодження системи зберігання колекцій, що включало знищення молі, яка з'явилася внаслідок відсутності провітрювання приміщень та ін. Крім того, Ю. Полянський подав цінні відомості щодо збирання нових експонатів, поповнення старих збірок та навів дані щодо фінансування музею¹.

У міжвоєнний період починають з'являтися перші ґрунтовні узагальнюючі праці з історії Товариства. У цьому контексті доцільно виділити працю В. Гнатюка, написану в 1924 р. з нагоди 50-річчя заснування НТШ та надруковану частинами в окремих випусках «Літературно-наукового вістника» в 1925 р.² У розділі «Інституції та фонди Товариства» автор окремо виділив підрозділ «Музей», де подав огляд створення цього структурного підрозділу та його діяльності до 1922 р. включно. М. Гнатюк тут досить детально переповів вже згадувану нами інформацію про діяльність музею, що систематично друкувалась на сторінках видань НТШ, переважно «Хроніки НТШ». В цій праці у концентрованому вигляді та у хронологічній послідовності подавалася вся важлива інформація, яка стосувалася формування етнографічної збірки (з перерахуванням експонатів), згадувалися імена жертводавців (тих, хто дарував етнографічні предмети до музею), а також перераховувалися заслуги та наукові досягнення працівників музею, докладно описувалося становище музею під час подій Першої світової війни. Крім того, що особливо важливо в контексті нашого дослідження, В. Гнатюк перераховував усі наявні колекції експонатів за певними тематичними рубриками в межах етнографічної збірки, наводячи конкретні дані про їх походження, специфічні

---

¹ Полянський Ю. Стан музею. Звідомлення музею за рр. 1923–1925 / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1926. – Ч. 67–68. – С. 142–156.

² Текст праці наводимо з її передруку 1984 р. – Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові. З нагоди 50-ліття заснування (1883–1823) / Володимир Гнатюк. – Мюнхен; Париж, 1984. – 175 с.

особливості та кількість¹. Цей ґрунтовний аналітичний матеріал дозволяє виявити особливості формування етнографічної збірки музею, її тематичне наповнення та кількість, а також виявити всі проблеми організаційного, кадрового та фінансового характеру пов'язані із діяльністю Музею НТШ до 1922 р.

Власне члени НТШ у різних виданнях, і не лише в друкованих органах Товариства, постійно торкалися проблеми музейної діяльності цієї організації та акцентували увагу саме на етнографічній збірці. Так, З. Кузеля, подаючи огляд етнографічної роботи на сторінках газети «Діло» за 1926 р., дав високу оцінку етнографічній колекції Музею НТШ, наголосивши на тому, що «...завдяки невтомним заходам Волод[имира] Гнатюка, (Етнографічна комісія – Р. К.) зуміла об'єднати довкола себе велике число етнографів, повести плянову й систематичну працю над збиранням і видаванням ціннішого етнографічного матеріалу та зібрати багатий і неоцінений матеріал (одяги, вишивки, знаряди, прикраси, писанки і и.) для власного музею». Ці матеріали були в наш час передруковані Т. Подолякою в «Народознавчих зошитах» за 2004 р.².

Важливе значення мають статті та звітні матеріали наступного директора Музею НТШ Я. Пастернака, що також друкувалися переважно у «Хроніці НТШ». Автор наводить більш детальну інформацію щодо роботи з впорядкування етнографічної збірки музею, її інвентаризацію, мовить про конкретних працівників музею, які формували окремі виставки в межах цієї збірки та ін., а також наводить дані, хто з вчених Товариства використовував музейний фонд як джерело та які саме матеріали й колекції етнографічної збірки стали предметом наукових досліджень³.

---

¹ Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові. З нагоди 50-ліття заснування (1883–1823) / Володимир Гнатюк. – Мюнхен; Париж, 1984. – С. 138–148.

² Кузеля З. За оживлення етнографічних розслідувань / Зенон Кузеля // НЗ. – 2004. – № 1–2. – С. 269.

³ Пастернак Я. Музей Наук[ового] Т[овариств]ва ім[ени] Шевченка у Львові у 1928 р. / Ярослав Пастернак // Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70. – С. 32–41.

Я. Пастернак у своїх статтях наводив систему організації пошуку та збирання експонатів для етнографічної збірки, а також формування відповідної методики складання описів окремих музейних колекцій. Ці дані можуть слугувати інструментом для пошуку відповідних експонатів етнографічної збірки Музею НТШ, а також демонструють плановість збирання предметів української народної культури та побуту. Подібна робота передбачала постійний аналіз наявних експонатів етнографічної збірки та відповідний пошук нових етнографічних предметів для поповнення музейної колекції. У планах музею передбачалося створення розгалуженої мережі дописувачів для покращення роботи музею¹.

В останньому звіті, вміщеному в «Хроніці НТШ», Я. Пастернак, крім традиційного огляду набутих за звітний період експонатів етнографічної збірки музею, зазначив, що цими матеріалами в 1938 р. скористалося для своєї роботи 63 рази 30 різних осіб та інституцій². Подібні дані свідчать про затребуваність експонатів музею у як джерел для наукових пошуків, що є показником наукової цінності етнографічної збірки Музею Товариства.

Наступним етапом у висвітленні формування та історичної долі етнографічної збірки Музею НТШ стали праці, присвячені історії цієї організації, що виходили переважно в діаспорі, де окремим аспектом дослідження виступав музей як структурний підрозділ Товариства.

У праці з історії НТШ, що була присвячена 75-річчю заснування цієї організації, взагалі не виділялася окремо етнографічна збірка музею, але при цьому наводилися важливі факти, що стосуються шляхів поповнення експонатів музею та їх втрат в роки Першої світової війни, а головне – тут міститься інформація щодо

---

¹ [Б. а.] Діяльність Секцій і Наукових Комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 45–62.

² Пастернак Я. Музеї Наук[ового] Т[овариств]ва ім[ени] Шевченка у 1938 р. І. Культурно-історичний музей / Ярослав Пастернак // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 95–100.

співпраці музею Товариства з іншими музеями, особливо провінційними краєзнавчими музеями, де члени НТШ «...були їх патронами керуючи напрямом роботи»¹. Цей важливий аспект роботи членів Товариства потребує подальшого вивчення.

В. Дорошенко у своїй праці, що вийшла в 1951 р., переважно повторив інформацію, вміщену у дослідженнях попередників та звітах працівників Музею НТШ. Водночас він уперше пролив світло на долю етнографічної музейної збірки після подій Другої світової війни та змушеного саморозпуску Товариства у січні 1940. За свідченнями В. Дорошенка, з приходом радянської влади Музей НТШ був розформований, а його етнографічна збірка перейшла до Етнографічного музею, який був безпосередньо створений на основі Культурно-історичного музею Товариства та навіть знаходився за тією ж адресою (м. Львів, вул. Чернецького, 24). При цьому автор зауважив, що під час вилучення музейних колекцій «...із музею НТШ до відповідних централізованих музеїв знищилося або й пропало чимало експонатів»².

Наступне ювілейне дослідження з історії НТШ, присвячене 80-річчю заснування організації, написав голова канадського відділення Товариства Є. Вертипорох. У ньому лише побіжно згадується Музей НТШ та відсутні будь-які згадки про його етнографічну збірку³.

Серед великої кількості праць Л. Винара, які переважно присвячені діяльності М. Грушевського в НТШ та грушевськознавству як окремому науковому напрямку, проблема етнографічної збірки музею Товариства також не отримала належного

---

¹ [Б. а.] Історія Наукового Товариства ім. Шевченка: З нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948 / [Б. а.]. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. – С. 35.

² Дорошенко В. Огнище української науки Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Дорошенко. – Нью-Йорк, 1951. – С. 75–76.

³ Вертипорох Є. 80-ліття НТШ / Єген Вертипорох // Бюлетень НТШ. – Торонто, 1953. – С. 19–32.

висвітлення. Окремі згадки про вагому роль М. Грушевського в розбудові Музею НТШ з посиланням на попередні дослідження не розкривають у повній мірі цю проблему¹.

Дещо більш структурованою виглядає праця В. Лева, присвячена 100-річчю заснування НТШ. У ній автор в окремому підрозділі «Музей» стисло подав історію зазначеного структурного підрозділу Товариства та торкнувся питання етнографічної збірки музею. В. Лев проаналізував створення організаційної структури музейної діяльності в НТШ, виділивши при цьому конкретних осіб, які очолювали окремі відділення музею та входили до музейної комісії. Автор також навів кількість музейних експонатів станом на 1 січня 1939 р.². І все ж інформація, подана у праці В. Лева має більше довідковий характер та лише окреслює загальний перебіг справ стосовно організації Музею НТШ. Отже, праці з історії НТШ, що активно видавалися в діаспорі до здобуття Україною незалежності, були альтернативним історіографічним джерелом до вивчення поставленої нами проблеми.

Доцільно відзначити, що праці узагальнюючого характеру з історії Товариства діаспорних авторів лише в загальних рисах подають інформацію про Музей НТШ та не завжди виділяють в його складі окрему етнографічну збірку. Тому зазначений тип історіографічних джерел не дає вичерпної інформації з проблеми формування та історичної долі етнографічної збірки Музею Товариства.

Праці ж радянських учених, як правило, оминали проблему музейного будівництва в НТШ. Навіть у дослідженнях, які виходили в 1920-х рр. та були

---

¹ Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970. – С. 36–38.

² Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – С. 15–17.

присвячені цій проблематиці¹, не було жодних згадок не лише про етнографічну збірку музею, але й про Товариство загалом. Зважаючи на ідеологічний аспект радянської науки, проблема музейної діяльності в НТШ у радянській історіографії також залишалася табуованою для вчених.

Але окремі згадки про музейну діяльність Товариства та його етнографічну збірку в радянський період все ж таки наявні, хоча вони носили несистемний характер, були ідеологічно заангажованими та не дозволяли читачу сформулювати цілісне уявлення не лише про розбудову музею, але й про наукові досягнення НТШ загалом. У діяльності цієї організації радянські вчені постійно намагалися виявити ознаки класової боротьби, що вплинуло і на якість праці з цієї тематики.

У досліджуваному контексті на особливу увагу заслуговує стаття, що вийшла в 1959 р. у співавторстві трьох вчених (М. Гембарович, І. Гургула, М. Івасюта)², де досить розлого, як для праць радянського періоду, оповідається про етнографічну збірку Музею НТШ. У вказаній статті ідеологічна складова хоча й була присутня, але у більш м'якій, порівняно з іншими радянськими працями, формі. Автори акцентували увагу на музейній діяльності революціонера-демократа І. Франка та його однодумця В. Гнатюка, не згадавши при цьому організаційні заслуги М. Грушевського по створенню музею Товариства та його діяльності. Але водночас згадувався науковий вклад іншого «буржуазного націоналіста» – Ф. Вовка. Критикуючи діяльність музею за окремі недоліки, автори статті відзначали і його серйозні досягнення, особливо з погляду формування етнографічної збірки: «Музей

---

¹ Дубровський В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Україні / В. Дубровський. – К.: «Київ-Друк», 1927. – 14 с.

² Гембарович М. Т. З історії українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / М. Т. Гембарович, І. В. Гургула, М. К. Івасюта // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства / Збірник статей. Ред. колегія: П. М. Жолтовський... М. К. Івасюта / відп. ред. / та інші. – К., 1959. – Вип. 4. – С. 3–12.

не мав змоги друкувати наукові збірки, не провадив експедицій, які зібрали б вичерпні матеріали по окремих округах і місцевостях. Не було лабораторії для реставрації і консервації збірок тощо. Проте, незважаючи на це, він мав велике значення для наукових досліджень в галузі етнографії та археології. З року в рік збагачуючи свої збірки, музей зібрав велику етнографічну колекцію, його працівники провадили значну культурно-освітню роботу»¹. У статті поданий також важливий матеріал про формування окремих етнографічних експозицій Музею НТШ та роботу його членів із збору етнографічних експонатів, перераховувалися етнографічні колекції та зазначалися імена людей, які їх передавали до музею, купували чи збирали під час етнографічних експедицій тощо. Крім того, важливе значення має інформація про всі організаційні пертурбації музею після саморозпуску НТШ, що дає змогу в загальних рисах простежити долю етнографічної збірки. Незважаючи на те, що автори ставили за мету показати вагомий вклад радянської влади по налагодженню музейної діяльності, підбираючи відповідним чином факти та тлумачачи їх згідно з поставленими завданнями, все ж таки при належному аналізі можна виділити дані про долю окремих музейних колекцій, зокрема, авторського походження, вкладу окремих членів НТШ у поповнення етнографічної збірки музею тощо. Зокрема, стає зрозумілим, що окремі експонати не увійшли до новоствореного Державного етнографічного музею та були передані до Державного музею українського мистецтва, що дозволяє пролити світло на питання подальшої долі етнографічної збірки Музею НТШ.

Наприкінці 1970-х рр. у світ виходять перші праці відомої в подальшому дослідниці українського етнографічного музейництва Г. Скрипник, в яких наявна

---

¹ Гембарович М. Т. З історії українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / М. Т. Гембарович, І. В. Гургула, М. К. Івасюта // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства / Збірник статей. Ред. колегія: П. М. Жолтовський... М. К. Івасюта / відп. ред. / та інші. – К., 1959. – Вип. 4. – С. 7.

інформація і про етнографічні збірки Музею НТШ¹. Незважаючи на те, що в першій статті авторки про історії етнографічних експозицій України лише один абзац присвячений Музею НТШ², але в ньому у концентрованому вигляді подаються основні ключові моменти формування етнографічної збірки. Враховуючи ідеологічні аспекти тогочасної радянської науки, вміщення інформації про діяльність організації, до якої належала низка вчених, кваліфікованих як «українські буржуазні націоналісти», можна вважати певним досягненням.

Лише в період «перебудови» в працях українських дослідників починає оприлюднюватися більш докладна інформація про етнографічну музейну збірку НТШ. Першими в цьому переліку доцільно виділити праці Г. Скрипник³, які були покладені в основу її дисертаційного дослідження⁴. У першій праці дослідниці, що вийшла 1989 р.⁵, хоча й були ще помітні ідеологічні штампи радянської науки, але водночас послаблення тиску партійно-державної системи на науку в цей час дозволили їй дати оцінку музейної діяльності НТШ. Авторка визначила роль окремих членів Товариства – етнографів, які найбільш активно долучилися до формування етнографічної збірки музею, та виділила їх конкретні заслуги у цьому напрямі. Проаналізувавши процес пошуку та отримання музеєм експонатів,

---

¹ Скрипник Г. А. З історії етнографічних експозицій України / Г. А. Скрипник // НТЕ. – 1979. – № 4. – С. 87–92.

² Там само. – С. 89.

³ Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Г. А. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 110–128; її ж. Українське етнографічне музейництво (20-ті – 90-ті роки ХХ ст.) / Г. А. Скрипник. – К., 1998. – С. 31–32.

⁴ Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Скрипник Ганна Аркадіївна. – К., 1998. – 407 арк.

⁵ Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Г. А. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1989. – 304 с.

дослідниця зачислила Музей НТШ до категорії спеціалізованого (профільного) етнографічного музею, специфічною особливістю якого було те, що в ньому формувалися фонди «...винятково на основі матеріалів місцевої народної культури...», було характерне планомірне комплектування фондів шляхом експедиційних виїздів», але водночас «...основним джерелом надходжень залишалися подарунки збирачів-колекціонерів та вчених»¹.

Крім того, Г. Скрипник виділила недоліки етнографічної збірки Музею НТШ, а саме: фрагментарність фондів музею; відсутність соціального підходу та справжнього історизму щодо оцінки етнографічних явищ; переважання статичності показу пам'яток; побудова експозицій на основі групування експонатів за видами та ін.²

Звичайно, що з багатьма тезами, викладеними в цій праці, не можна погодитися. Це, зокрема, стосується позитивної оцінки знищення радянською владою Музею НТШ, що лише сприяло «...упорядкуванню та піднесенню музейного будівництва»³, але їх можна пояснити як атавізм радянської науки, який в умовах «перебудови» ще повністю не віджив себе, чому сприяла і невизначеність політичної ситуації в країні, яка певною мірою передбачала присутність ідеологічної складової в наукових працях цього періоду.

Тому логічно, що в наступних працях Г. Скрипник, як і в дисертаційному дослідженні, були відсутні подібні оцінки стосовно музейної діяльності в НТШ. Саме в дисертаційному дослідженні⁴ авторка більше уваги звернула на етнографічну збірку музею Товариства, навела низку статистичних даних про окремі колекції

---

¹ Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Г. А. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 103–104.

² Там само. – С. 104.

³ Там само. – С. 195.

⁴ Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Скрипник Ганна Аркадіївна. – К., 1998. – 407 арк.

збірки тощо. Г. Скрипник наголосила на тому, що Музей НТШ, на відміну від побідних тогочасних закладів, був створений за заздальгідь розробленою та обґрунтованою програмою¹, що і забезпечило позитивні результати його діяльності.

Підсумовуючи науковий внесок Г. Скрипник у вивчення поставленої нами проблеми, варто наголосити на тому, що дослідження цієї авторки присвячені етнографічному музейництву в Україні загалом, а діяльність Музею НТШ є лише окремим фрагментом наукових пошуків ученої, а тому низка проблем, пов'язаних із формуванням етнографічної збірки музею Товариства та її долею, залишилася поза увагою дослідниці.

Отже, після 1991 р., коли були зняті всі ідеологічні обмеження радянської науки, центр дослідження історії музейної діяльності НТШ починає зміщуватися на територію України. З усього масиву історіографічних джерел, що стосуються цієї проблеми, на особливу увагу заслуговує перша ґрунтовна стаття, присвячена безпосередньо етнографічній збірці Музею НТШ, що вийшла незадовго після здобуття Україною незалежності. Її автором є Т. Гонтар². У своїй статті авторка дослідила витoki створення музею до періоду реформування Товариства у наукову інституцію академічного типу, а також підняла дискусійне питання щодо дати заснування Музею НТШ, яке до цього часу не розглядалося в історіографії. Наводячи різні погляди вчених з цього питання, Т. Гонтар схиляється до думки, що музей, як структурний підрозділ Товариства, був заснований у 1895 р.³, з чим ми, власне, і погоджуємося.

Авторка докладно зупиняється на проблемі фінансування музею та досліджує

---

¹ Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Скрипник Ганна Аркадіївна. – К., 1998. – Арк. 152.

² Гонтар Т. Етнографічні колекції Музею НТШ / Таїсія Гонтар // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 417–427.

³ Там само. – С. 418.

внутрішню роботу членів НТШ із комплектації окремих колекцій музейної збірки. Важливим аспектом дослідження Т. Гонтар є виділення методологічного аспекту музейної діяльності, який полягав як у теоретичному опрацюванні основ музейної діяльності НТШ та його основоположних принципів із формування фондів музею, так і в розробці методичних рекомендацій по збиранню цінних етнографічних експонатів, що друкувалися у вигляді відозв переважно на сторінках видань Товариства. Крім того, авторка навела по роках відомості щодо комплектування музейних збірок та їх кількості, штату музею, експозиційної роботи, тощо.

Грунтовність дослідження Т. Гонтар пояснюється перш за все використанням широкої джерельної бази, що включає матеріали, вміщені в виданнях НТШ (переважно в «Хроніці НТШ»), архівні документи, авторка також використала всі наявні на той час історіографічні джерела з історії Музею Товариства, аналізуючи при цьому різні погляди вчених у межах поставленої проблеми.

Комплексний підхід Т. Гонтар до проблеми дослідження етнографічної збірки Музею НТШ дозволив виділити два окремі періоди в історії розвитку музею: перший – з 1895 до 1920 рр., коли відбувалося нагромадження експонатів, зокрема й етнографічного профілю; другий – 20–30-ті рр. ХХ ст., коли було організовано планомірне поповнення музейних колекцій (зокрема, під час наукових експедицій)¹.

Водночас Т. Гонтар зовсім не торкнулася проблеми історичної долі етнографічної музейної збірки після її розформування і до сьогодні. Окремі питання до авторки залишаються також стосовно опису штату музею, оскільки під час аналізу керівного складу та рядових працівників цього структурного підрозділу НТШ Т. Гонтар не згадала про Ю. Полянського, який хоча й працював переважно на ниві археології, але активно долучився і до формування етнографічних колекцій музею.

У другій половині 1990-х проблема музейної діяльності членів НТШ починає

---

¹ Гонтар Т. Етнографічні колекції Музею НТШ / Таїсія Гонтар // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 427.

все частіше підніматися у наукових публікаціях. Колекціям музею Товариства присвятив свою статтю С. Костюк¹, в якій автор зосередив увагу на проблемі поповнення музейних колекцій та реорганізації Музею НТШ, починаючи від його заснування і закінчуючи розформуванням з наступним включенням його експонатів в систему відповідних структур Радянської України. Однак С. Костюк не виділив у своїй статті етнографічну збірку музею Товариства та не простежив наступну долю експонатів цієї збірки, що значно применшує важливість цієї праці в контексті нашого дослідження. Вагомий вклад у дослідження етнографічного музейництва в НТШ зробила вже згадувана нами відома львівська дослідниця О. Сапеляк², праці якої (як і дисертаційне дослідження³) були присвячені проблемі становлення української етнографії в Товаристві. У своїй статті «Про музейну справу в НТШ», що вийшла в 1996 р.⁴, авторка торкнулася низки важливих проблем, пов'язаних з роботою етнологів Товариства із формування етнографічної збірки музею.

Аналізуючи процес формування етнографічної збірки музею, її колекції, діяльність членів НТШ зі збору етнографічних пам'яток, авторка наголосила: «Без жодного перебільшення можемо твердити, що поряд із науковим одним з головних

---

¹ Костюк С. П. Колекції музею НТШ у Львові / С. П. Костюк // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди: матеріали круглого столу / упоряд. та заг. ред. Л. І. Ільницька; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка. – Львів: [б. в.], 1996. – С. 51–59.

² Сапеляк О. Про музейну справу НТШ / Оксана Сапеляк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 225–229; її ж. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

³ Сапеляк О. А. Українська етнографія в діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1939 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Сапеляк Оксана Адамівна. – Львів, 1998. – 175 арк.

⁴ Сапеляк О. Про музейну справу НТШ / Оксана Сапеляк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 225–229.

завдань, що покладались на музей, було проведення культурно-освітньої роботи передовсім щодо національного самоствердження, відродження національної самосвідомості народу, який сотні років як втратив свою державність»¹. Досліджуючи етнографічну збірку музею, О. Сапеляк дійшла іншого важливого висновку, який полягає в тому, що зазначена збірка «...багато і всесторонньо представляла всю етнічну територію України у всьому різнобарв'ї етнографічних особливостей її регіонів. Зібрані предмети представляли матеріальне і культурне життя українського народу. Збірка музею формувалась на наукових засадах найглибшої і найширшої ілюстрації всіх сфер тогочасного і минулого життя українського народу, де кожному річ скрупульозно документувалось і вносилося до каталогу за відділами згідно із загальноприйнятою у світі структуралізацією»². Саме на цілісності і на цінності етнографічної збірки музею авторка неодноразово наголошувала у своїх працях, зокрема, у монографічному дослідженні, присвяченому етнографічним студіям у НТШ³.

Водночас доцільно зауважити, що в статті та монографії О. Сапеляк міститься низка неточностей, особливо в оформленні посилань на відповідні джерела. Так, у вже згаданій нами статті авторка на підтвердження однієї зі своїх думок посилається на четвертий том «Записок НТШ» від 1898 року, хоча цей том «Записок НТШ» вийшов у 1894 р., а в 1898 р. кількість томів цього видання сягала за двадцять. Крім того, у статті твердиться, що статут НТШ був затверджений 1985 р., що також є очевидною опіскою. Подібні помилки спостерігаються і в монографії О. Сапеляк. Зокрема, вірно стверджуючи, що датою заснування Музею НТШ є 1895 р., авторка посилається на конкретну сторінку матеріалів, вміщених в десятому томі «Записок

---

¹ Сапеляк О. Про музейну справу НТШ / Оксана Сапеляк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 228.

² Там само. – С. 229.

³ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 99.

НТШ»¹, де начебто міститься інформація про внесення положення про музей у статут Товариства, хоча насправді ні на зазначеній сторінці, ні у визначеній статті загалом такої згадки немає. Водночас незважаючи на окремі описки та неточності, в дослідженнях О. Сапеляк міститься важлива інформація про організацію роботи етнологів НТШ з формування етнографічної збірки музею та наголошується на великому культурно-освітньому значенні цієї збірки з погляду формування національної самосвідомості українського народу.

У другій половині 1990-х років учені починають розробляти проблеми джерелознавчого та історіографічного вивчення історії діяльності українських музеїв, де міститься інформація, що стосується діяльності Музею НТШ. Так, у тезах конференції Е. Піскової² подається огляд джерел та літератури дорадянського періоду з історії українського музейництва кінця XIX – початку XX ст., є окремі посилання на праці, присвячені діяльності Музею НТШ, а також звітні матеріали, що друкувалися у виданнях цієї організації. Проте, ця інформація має фрагментарний характер та не охоплює всього комплексу джерел і літератури з поставленої нами проблеми.

Доцільно згадати також працю О. Сілецької з історії експозиції Музею НТШ³, в якій велика увага приділяється саме експонуванню етнографічних колекцій.

---

¹ Барвінський О. Справозданє з діяльности Виділу Наукового товариства імени Шевченка у Львові за час від 1 січня до 31 грудня 1895 р. / Олександр Барвінський, Остап Макарушка // Записки НТШ. – Львів, 1896. – Т. X. – Кн. II. – С. 4.

² Піскова Е. М. огляд літератури та джерел з історії українського музейництва кінця XIX – початку XX ст. (дорадянський період) / Е. М. Піскова // VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»: Наукові доповіді та повідомлення: У 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. – К.; Харків: Рідний край, 1997. – Ч. 2. – С. 356–358.

³ Сілецька О. З історії експозиції музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка / Леся Сілецька // НЗ. – 1997. – № 3. – С. 148–151.

Авторка, поряд з уже відомими фактами щодо формування та діяльності музею, наводить нові відомості. Зокрема, О. Сілецька відзначила основний недолік експонування музейних колекцій, який полягав у тому, що досить часто не дотримувалася єдиний принцип, а саме: зали з етнографічними збірками чергувалися із залами, в яких демонструвалися мистецькі твори та археологічні колекції. Водночас авторка звернула увагу і на той факт, що етнографічні матеріали групувалися за територіальною ознакою, окрім збірки кераміки¹. Незважаючи на те, що інформація про цю особливість формування етнографічних збірок у Музеї НТШ досить часто зустрічається у виданнях цієї організації, на неї дослідники, як правило, не звертали уваги.

О. Сілецька також розробила власну періодизацію історії експозиції Музею НТШ (яка дещо відрізняється від періодизації розвитку музею Т. Гонтар) та визначила характерні риси кожного етапу її становлення. Авторка також проаналізувала і відгуки на окремі етнографічні експозиції і дійшла до висновку про значний інтерес громадськості до культури та побуту українського народу і високу оцінку діяльності членів НТШ у напрямі формування етнографічних збірок та їх експонування.

Наприкінці 1990-х рр. до проблеми вивчення музейної діяльності долучилася також З. Зайцева, яка присвятила низку своїх праць Товариству, розглядаючи їх переважно через призму академізації української науки та її інституційного оформлення на рівні окремих наукових осередків. У надрукованих тезах до конференції авторка окреслила загальні моменти діяльності Музею НТШ², вивчення

---

¹ Сілецька О. З історії експозиції музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка / Леся Сілецька // НЗ. – 1997. – № 3. – С. 149.

² Зайцева З. І. Музеї при наукових товариствах на рубежі XIX–XX ст. / З. І. Зайцева // VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»: Наукові доповіді та повідомлення: у 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. – К.; Харків: Рідний край, 1997. – Ч. 2. – С. 389–391.

яких продовжила вже в наступних працях, зокрема, у монографії¹ та дисертаційному дослідженні². Оскільки в працях З. Зайцевої НТШ розглядається в контексті інституалізації української науки, в них міститься лише загальна інформація про музейну діяльність Товариства. Водночас комплексне бачення дослідницею проблеми сприяло поданню чітких та виважених оцінок, що стосуються формування членами Товариства етнографічної музейної збірки. Зокрема, авторка зазначила, що «Етнографічна комісія НТШ провела значну роботу з упорядкування етнографічної збірки музею товариства, у якій були представлені речі з усіх регіонів України. Отже, етнографічні дослідження НТШ набрали систематичного характеру, вийшли за межі регіональної і галузевої вузькості і нині є предметом наукового інтересу багатьох фахівців»³.

Важливу інформацію про етнографічні збірки Музею НТШ подає у своїй статті І. Головацький⁴. Автор наводить точні дані щодо кількості етнографічних експонатів музею перед Першою і Другою світовими війнами, аналізує структуру збірки та її колекції, а головне – піднімає проблеми долі етнографічних експонатів після вимушеного саморозпуску Товариства та подій Другої світової війни. Як зазначає І. Головацький, «під час німецько-фашистської окупації також пропало

---

¹ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.

² Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

³ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 114.

⁴ Головацький І. З історії музейництва Наукового товариства ім. Шевченка, зокрема музею історично-воєнних пам'яток у Львові та Празі / Іван Головацький // З історії Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 207–216.

багато музейних цінностей, частину їх пограбували німецькі військові старшини і адміністрація. Багато скринь з найкращими зразками українського народного мистецтва (килими, вишивки тощо) вивезли фашисти з Етнографічного музею при відступі зі Львова. На довершення цього після закінчення Другої світової війни музейні реліквії, зібрані українськими установами, були реквізовані радянськими спецслужбами»¹. Автор справедливо наголошує на тому, що багато цінних матеріалів було ліквідовано або заховано у невідомих місцях, а тому «обов'язок української громади і урядових чинників – виявити місцезнаходження пограбованих національно-історичних цінностей і повернути їх українському народові»².

Останнім часом помітною тенденцією в історіографії стає дослідження вкладу окремих етнологів НТШ у розвиток музейництва в організації. Доцільно виділити, зокрема, статті Д. Кепіна³ та В. Олійника⁴ про музейну діяльність І. Франка,

---

¹ Головацький І. З історії музейництва Наукового товариства ім. Шевченка, зокрема музею історично-воєнних пам'яток у Львові та Празі / Іван Головацький // З історії Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 216.

² Там само.

³ Кепін Д. В. Внесок І. Я. Франка в розвиток музейної справи України / Д. Кепін // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – К., 1999. – Вип. 8. – С. 210–214.

⁴ Олійник В. Іван Франко і музейництво / Василь Олійник // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка: (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Т. 2. – 2010. – С. 1134–1142.

відповідне дослідження І. Ковалю про Я. Пастернака¹ та ін. Подібні дослідження розкривають нові аспекти індивідуального внеску окремих діячів Товариства у формування етнографічної збірки музею та дозволяють сформулювати загальне уявлення про внутрішню структуру музейницької роботи, планів членів НТШ щодо розбудови цього структурного підрозділу, тощо. Зокрема, Д. Кепін розглядає І. Франка як теоретика музейної справи в Товаристві, а В. Олійник, продовжуючи цю тематику, наголосив, що «І. Франко як філософ, розуміючи важливість музейництва, намагався робити з нього місток між різними науками: етнографією і фольклористикою, мистецтвознавством і історією, етнографією й етнологією, релігієзнавством і літературознавством»².

Дещо подібним до праць З. Зайцевої є дослідження А. Надопти³, де розглядається діяльність та науковий вклад окремих організацій у розвиток музейництва в НТШ. Авторка підняла проблему, яка раніше була поза увагою дослідників – неодноразову зміну назви Музею НТШ упродовж його існування. Як зазначає А. Надопта, «за час свого існування музей кілька разів змінював назву: спочатку називався Музеєм Наукового товариства ім. Т. Шевченка або Музеєм

---

¹ Коваль І. «Справжній музейник повинен родитися ...» (Музейна діяльність Ярослава Пастернака) / Ігор Коваль // На вівтар історії України. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 468–475.

² Олійник В. Іван Франко і музейництво / Василь Олійник // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка: (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Т. 2. – 2010. – С. 1141.

³ Надопта А. Роль громадських, наукових організацій та церкви у формуванні та становленні українського етнографічного музейництва Галичини кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. / Андріана Надопта // НЗ. – 2012. – № 4. – С. 758–774.

старинностей, потім – Музеєм старожитностей, з 1920 р. – Українським національним музеєм ім. Т. Шевченка, а в 1930-х рр. ХХ ст. – Культурно-Історичним музеєм»¹. Дослідниця також звернула увагу і на діяльність «Товариства прихильників Культурно-Історичного музею НТШ». Вона докладно проаналізувала матеріальну базу цієї організації, кількість її членів, назвала найбільш активних її учасників, а також показала її вклад у формування етнографічних виставок та колекцій музею. До відповідного дослідження А. Надопти про діяльність «Товариства прихильників Культурно-Історичного музею НТШ» в історіографії були лише фрагментарні згадки. Свої наукові висновки авторка узагальнила у дисертаційному дослідженні, присвяченому етнографічним збіркам музеїв Галичини кін. ХІХ - 30-х рр. ХХ ст.²

Комплексну оцінку музейної діяльності НТШ подала у своїй розгорнутій статті вже згадана нами О. Сілецька³. Авторка ґрунтовно проаналізувала методологічний аспект створення та діяльності музею, надаючи при цьому важливе значення етнографічній збірці музею, оскільки «основу музейної збірки НТШ становили пам'ятки української археології та етнографії, що було свідченням динамічного розвитку цих наукових дисциплін у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. та необхідністю нагромадження фактологічного матеріалу для їх розвитку»⁴. О. Сілецька дійшла

---

¹ Надопта А. Роль громадських, наукових організацій та церкви у формуванні та становленні українського етнографічного музейництва Галичини кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. / Андріана Надопта // НЗ. – 2012. – № 4. – С. 760.

² Надопта А. В. Українські етнографічні збірки музеїв Галичини кін. ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. в контексті народознавчих досліджень: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / А. В. Надопта. – Львів, 2013. – 20 с.

³ Сілецька О. Засади діяльності Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові / Олександра Сілецька // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. ССXLII: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 595–604.

⁴ Там само. – С. 603.

висновку, що експонати етнографічної колекції музею яскраво демонстрували українську етнічну та культурну єдність. Як зазначає авторка: «Етнографічний відділ Музею містив пам'ятки зі Середнього Подніпров'я, Полісся, Поділля, Прикарпаття та Карпатського регіону. Його комплектування відбувалося в основному шляхом всенародної «толоки». Важливого значення набували методичні рекомендації щодо збирання пам'яток музейної вартости, розроблені ученими НТШ»¹.

Дослідниця відзначила важливе суспільно-політичне значення формування етнографічної музейної збірки, яке полягало у тому, що вона утверджувала ідею самобутності українського народу, етнокультурної спільності українців на всіх етнічних землях. Відповідно і сам Музей НТШ, як загальнонаціональна інституція, мав виразний українознавчий характер, що було зумовлено актуальними потребами процесу національного відродження українців кінця XIX – початку XX ст. Водночас О. Сілецька не торкнулася питання долі етнографічної збірки та не простежила всі перипетії, пов'язані з формуванням і зберіганням етнографічних колекцій, а також втрат, які зазнав музей під час подій Першої і Другої світових війн та його розформування радянською владою.

Останнім часом до вивчення проблеми діяльності Музею НТШ долучився Віталій Кушнір. Низка його праць присвячена проблемі становлення та початковому етапу розвитку музею². Формування етнографічного відділу Музею НТШ, на думку

---

¹ Сілецька О. Засади діяльності Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові / Олександра Сілецька // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. ССXLII: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 603.

² Кушнір В. Львівський музей Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1895–1914 рр. / Віталій Кушнір // Праці Музею українського народного декоративного мистецтва / ред. Н. Розсошинська. – К.: АртЕк, 2004. – Вип. 45: Музейна справа та музейна політика в Україні XX століття: збірник наукових праць / ред. М. Селівачова. – С. 107–110; Кушнір В. Українське музейництво Галичини і

автора, припадає на період 1900–1906 рр. і цією роботою займалася Етнографічна комісія, а зародком етнографічної збірки стала колекція подільських писанок, яку музей отримав не пізніше 1900 р.¹ Як зазначає В. Кушнір, напередодні Першої світової війни Музей НТШ за профілем своєї збірки був археологічно-етнографічним. При цьому він був одним з найбагатших музеїв України з погляду наукової цінності зібраних у ньому експонатів. У самому ж музеї, на думку дослідника, була репрезентована більша частина української етнічної території, хоча і нерівномірно, з помітним переважанням західного регіону². Автор дійшов висновку, що відсутність серйозного організаційного потенціалу разом із браком коштів, не давали можливості створювати окремі профільні музеї, зокрема, етнографічного спрямування. Враховуючи це, створення етнографічної збірки відповідало можливостям НТШ по створенню багатопрофільного музею.

Автор має власну думку щодо часу заснування музею Товариства та пов'язує цю дату з 1892 р., коли було внесено положення про цей структурний підрозділ у новий статут НТШ, а також з надходженням перших експонатів у 1893 р. В. Кушнір стверджує, що Музей Товариства був національною інституцією, головне завдання якої полягало у представленні музейними засобами всіх складових української історії та культури, інтерпретації зібраних артефактів як частини українського

Придніпрянська Україна (кін. XIX – поч. XX ст.) / Віталій Кушнір // НЗ. – 2006. – № 5–6. – С. 663–672; його ж. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції / Віталій Кушнір // НЗ. – 2012. – № 5. – С. 824–832.

¹ Кушнір В. Львівський музей Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1895–1914 рр. / Віталій Кушнір // Праці Музею українського народного декоративного мистецтва / ред. Н. Розсошинська. – К.: АртЕк, 2004. – Вип. 45: Музейна справа та музейна політика в Україні XX століття: збірник наукових праць / ред. М. Селівачова. – С. 108.

² Там само. – С. 110.

національного соціокультурного простору¹. Цим, власне, і пояснюється важливе значення формування етнографічної збірки музею в контексті його діяльності.

Автор також подає інформацію про перші етнографічні експонати, передані до музею, та перебіг організаційної роботи зі створення його етнографічної збірки. В. Кушнір наголошує на тому, що робота з розбудови етнографічної збірки музею Товариства стала важливим напрямом діяльності Етнографічної комісії НТШ². Автор виділив також цікавий факт, з історії діяльності Етнографічної комісії, пов'язаний з формуванням етнографічної збірки. Він полягає у відсутності даних про цей напрям роботи Етнографічної комісії НТШ до 1903 р.³

Під час висвітлення формування етнографічної музейної збірки Товариства, В. Кушнір виділив специфіку етнографічних досліджень НТШ, яка полягала в тому, що всі дослідницькі пошуки були спрямовані «...виключно на власний – український – народ, його традиційну культуру в усіх її різноманітних проявах. Це відрізняло українську етнографію від західноєвропейської, значною мірою орієнтованої на вивчення народів позаєвропейських...»⁴.

В. Кушнір дослідив також фінансовий аспект діяльності Музею НТШ⁵, що проливає світло на проблему формування бюджету для впорядкування

---

¹ Кушнір В. Українське музейництво Галичини і Придніпряньська Україна (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Віталій Кушнір // НЗ. – 2006. – № 5–6. – С. 664; його ж. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції / Віталій Кушнір // НЗ. – 2012. – № 5. – С. 825.

² Кушнір В. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції / Віталій Кушнір // НЗ. – 2012. – № 5. – С. 827.

³ Там само. – С. 828.

⁴ Там само. – С. 827.

⁵ Кушнір В. Джерела фінансування та видатки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у 1920–1930-х рр. / Віталій Кушнір // НЗ. – 2013. – № 4. – С. 586–590.

етнографічної збірки. Загалом же з низки статей автора можна дізнатися багато важливої інформації про формування етнографічної збірки Музею НТШ, заслуги окремих його членів у цій царині (Ф. Вовка, І. Франка, В. Гнатюка, В. Шухевича та ін.), з'ясувати, які саме експонати належали до цієї збірки і коли були до нею передані. Водночас В. Кушнір не обходить увагою питання розформування музею Товариства та подальшої долі його етнографічних експонатів.

Отже, досить часто інформація, що стосувалася формування етнографічної музейної збірки НТШ, разом з організаційними проблемами діяльності музею загалом, дублювалася на сторінках різних друкованих органів Товариства. Відповідні матеріали одночасно могли друкуватися в «Записках НТШ», «Літературно-науковому вістнику» та «Хроніці НТШ». Ці матеріали подекуди або повністю повторювалися, або містили одну й ту ж інформацію в розширеному чи скороченому варіантах. Інформація про етнографічну збірку, вміщена у названих виданнях, аналізувалася попередніми дослідниками переважно як історичне джерело для висвітлення історії формування та діяльності Музею НТШ. У своїй статті ми проаналізували ці видання як історіографічне джерело з'ясування етнографічного музейництва в Товаристві¹.

На нашу думку, важливий саме історіографічний аспект аналізу вищезазначених матеріалів, оскільки думка членів НТШ, яка висловлювалася на сторінках його друкованих органів, дозволяє простежити оцінку науковців Товариства щодо музейної діяльності його працівників, їх здобутків на цій ниві, а також виокремити погляди членів НТШ на недоліки, пов'язані з формуванням етнографічної колекції музею, плани щодо їх усунення та перспективи подальшої музейної діяльності. Саме на сторінках видань Товариства можна крок за кроком

---

¹ Конта Р. Етнографічне музейництво в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові (1892–1940 pp.) на сторінках його видань / Ростислав Конта // Black Sea. Scientific journal of academic research. Multidisciplinary journal. – Tbilisi, November 2014. – Volume 18 – Issue 11. – P. 4–9.

простежити низку проблем, пов'язаних із музейною діяльністю, а саме: як відбувалося накопичення етнографічних предметів, які відтак склали музейні колекції; скільки експонатів було втрачено і чому та як на це впливали суспільно-політичні й військові події; як формувався бюджет Музею НТШ, тощо. Паралельно з інформацією суто історичного характеру тут наявні і відомості, що стосуються оцінок музейної діяльності членів Товариства загалом, а також дані стосовно формування та долі етнографічної збірки музею.

Окремою групою історіографічних джерел, що торкаються проблеми формування етнографічної збірки Музею НТШ, є загальні праці з історії Товариства, які почали виходити у світ уже в період діяльності цієї організації у Львові, потім публікувалися переважно в діаспорі та все оприлюднюються в сучасній українській історіографії. Але основним недоліком подібного роду досліджень (у контексті висвітлення поставленої нами проблеми) є те, що в цих працях відтворюється перебіг науково-організаційного життя Товариства здебільшого в загальних рисах, а в тих випадках, коли мова йде про Музей НТШ, автори, як правило, не акцентують увагу на його етнографічній збірці.

Фактично нині наявні лише декілька статей, що безпосередньо присвячені Музею НТШ і тільки деякі з них торкаються етнографічної збірки цього структурного підрозділу. У монографічних дослідженнях ця проблематика розглядається побіжно. Власне етнологічний аспект формування та розвитку етнографічної збірки Товариства, який полягає в аналізі зазначеної музейної колекції з позиції її наукової цінності як джерельної бази для наукових досліджень, а також організаційна робота в напрямі формування етнографічної збірки музею, фактично, залишилися поза увагою дослідників. Крім того, необхідність подальшого дослідження цієї проблеми актуалізується ще й тим фактом, що низка проблем, пов'язаних з організаційними моментами формування етнографічної збірки НТШ та її подальшої долі, або залишаються не розкритими, або по-різному тлумачаться в історіографії. Іншою проблемою є те, що сучасні дослідження, які торкаються етнографічної музейної збірки або не використовують всієї джерельної бази з цієї

проблеми, або містять помилкові посилання на неіснуючі джерела.

Проаналізувавши доступну нам наявну літературу, що хоча б частково торкається формування та історичної долі етнографічної збірки Музею НТШ, доцільно виділити окремі перспективні напрями подальшої наукової розробки досліджуваної проблематики. Потрібно з'ясувати, які саме експонати з етнографічної колекції Музею НТШ були передані до новостворених музейних установ радянської влади, зокрема, до Етнографічного музею, та яка їх доля нині. Крім того, потребує з'ясування проблема втрати етнографічних музейних експонатів під час розформування Музею НТШ, а саме: які експонати та за яких умов були втрачені чи передані до інших колекцій (зокрема й приватних), де вони знаходяться тепер та чи існує перспектива їх повернення до сучасного відродженого Музею НТШ як правонаступника попередньої організації. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує довідник, складений Г. Сварник¹, що інформує про документальні матеріали Відділу рукописів Бібліотеки Товариства, які після Другої світової війни опинилися в Національній бібліотеці у Варшаві. У передмові до довідника² авторка розглянула організаційну структуру Музею НТШ, її зміну аж до розформування музею радянською владою, а також кількість експонатів. Г. Сварник зазначила, що музейні збірки НТШ були частково втрачені під час війни та в подальшому розформовані по профільних львівських музеях. Крім того, авторка навела дані щодо архівних та наукових установ, а також бібліотек України, до яких були передані колекції Музею Товариства. Але враховуючи те, що Г. Сварник

---

¹ Сварник Г. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві: каталог-інформатор / Галина Сварник; Канад. ін-т укр. студій в Едмонтоні, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. – Варшава; Львів; Нью-Йорк: Український архів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. – 352 с.

² Там само. – С. 5–15.

окремо не виділяла етнографічну збірку музею, то в її праці наявні лише поодинокі відомості про подальшу долю етнографічної колекції Музею НТШ.

Позитивною тенденцією, яка простежується у літературі останніх років, є те, що все більше досліджень стосується безпосередньо етнографічної збірки Музею НТШ. Якщо автори попередніх праць лише опосередковано торкалися цієї проблеми та подавали переважно інформацію загального характеру про діяльність музею, то сучасні українські дослідники розкривають окремі аспекти діяльності Музею НТШ більш глибоко, що сприяє виявленню нових даних, пов'язаних із формуванням та подальшою долею музейної етнографічної збірки НТШ у Львові.

3.3. Дослідження видавничої діяльності НТШ: етнологічний аспект

Пролити світло на проблему організації етнологічних досліджень в Товаристві можуть його видання, в яких містилися оцінки стану розвитку етнології в цій організації як самими її членами, так і відомими тогочасними європейськими вченими, а також російськими дослідниками. Водночас і досі залишається відкритою проблема історіографічного дослідження таких друкованих органів Товариства, як «Записки НТШ», «Літературно-науковий вістника» та «Хроніка НТШ», які подавали інформацію про етнографічні наукові пошуки в цій організації. У названих виданнях містяться важливі відомості щодо оцінки етнографічних здобутків членів Товариства, а також подається огляд видань Етнографічної комісії.

На сторінках зазначених друкованих органів можна простежити наукову полеміку вчених стосовно проблеми розвитку етнології в НТШ. Отож, вивчаючи видання Товариства, можна з'ясувати, як відбувався процес організації та проведення широкомасштабних народознавчих наукових пошуків в цій інституції. Крім того, матеріали видань НТШ містять елементи історіографічних узагальнень та дозволяють простежити, як оцінювали стан етнологічної роботи в цій організації її співробітники, а також інші науковці, які рецензували етнологічні праці Товариства та аналізували перебіг і результати етнографічних наукових пошуків її членів.

Під таким кутом зору друковані органи НТШ не аналізувалися, хоча нині наявна низка статей, монографій, дисертаційних досліджень, бібліографічних покажчиків, які присвячені окремим виданням Товариства або пов'язані з ними опосередковано. Пропонуємо таку схему класифікації наявних історіографічних джерел з цієї проблеми:

- 1) загальні дослідження з історії видавничої справи та друкарства в Україні, а також праці, присвячені видавничій діяльності НТШ та історії цієї організації;
- 2) дослідження, що присвячені окремим виданням Товариства та аналізу вміщених у них матеріалів;
- 3) історіографічні джерела, що висвітлюють редакційну чи видавничу

діяльність окремих членів НТШ у його виданнях;

4) праці, що торкаються висвітлення певної проблематики на сторінках видань Товариства;

5) бібліографічні покажчики.

Виходячи із наведеної класифікації всієї наявної літератури, що стосується видань НТШ львівського періоду його діяльності, ми будемо розглядати історіографічні джерела по темі згідно з проблемно-хронологічним принципом.

Як уже зазначалося вище, до *першої групи* історіографічних джерел відносяться загальні дослідження з історії видавничої справи і друкарства в Україні, а також праці, присвячені видавничій діяльності НТШ та історії цієї організації.

Перші огляди видань НТШ здійснив М. Грушевський у працях, присвячених безпосередньо Товариству та його діяльності. Як правило, це були статті в тих самих виданнях НТШ (переважно в «Записках НТШ» та «Хроніці НТШ»)¹ або інших журналах (зокрема й тих, що виходили на території Російської імперії)², де подавався огляд діяльності Товариства із згадками його друкованих органів разом з анотаціями, а подекуди й з аналізом вміщених у них матеріалів. Автор виділив основні видання, у яких друкувалися етнографічні та фольклорні матеріали, зазначивши при цьому, що «...методи вивчення і обробки фольклорного, етнологічного і археологічного матеріалу ... вироблені і засновані в наукових

---

¹ Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 р. Записка до загального збору 1898 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 10–17; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка і його діяльність в 1898 р. / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – С. 4–7; його ж. Дотеперішній розвій Наукового Товариства імені Шевченка / М. Грушевський // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 3–19 та ін.

² Грушевський М. Львовское ученое общество имени Шевченка и его вклады в изучение Южной Руси / М. Грушевский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1904. – № 3. – С. 117–148.

працях Товариства... мають свої особливості, іноді не тільки цікаві, але й повчальні (для російських дослідників – Р. К.)»¹. Отже, М. Грушевський наголосив на важливому значенні видань НТШ, в яких друкувалося багато етнологічних матеріалів, для розвитку науки не лише в Україні, але й поза її межами. Більш ґрунтовну працю з історії НТШ за період 1905–1909 рр. та його видань написав О. Грушевський², який докладно проаналізував зміст «Записок НТШ». При цьому автор не просто переказав зміст статей, вміщених у цьому виданні, але й доповнив окремі публікації власними матеріалами.

«Літературно-науковий вістник» отримав висвітлення в курсі лекцій під назвою «Нарис з історії української преси» А. Животка, який вийшов у Подєбрадах в 1937 р.³ Але тут зазначеному виданню було присвячено лише дві сторінки тексту. Сам же «Літературно-науковий вістник» аналізувався у контексті виховання українських визвольних сил⁴.

Не відрізнялася ґрунтовністю і праця Ю. Сірого⁵ з історії видавничої й книгарської справи в Україні, що також вийшла за кордоном. У ній окремо не аналізуються видання НТШ, а є лише окремі згадки про «Літературно-науковий

---

¹ Грушевський М. Львовское ученое общество имени Шевченка и его вклады в изучение Южной Руси / М. Грушевский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1904. – № 3. – С. 148.

² Грушевський А. Наукове Товариство імени Т. Шевченко и его издания 1905–1909 гг. / Александр Грушевский // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб., 1911. – Т. XVI. – Кн. 3. – СПб., 1912. – С. 66–132.

³ Животко А. Нарис з історії української преси / Аркадій Животко. – Подєбради, 1937. – 108 с.

⁴ Там само. – С. 41–42.

⁵ Сірий Ю. З історії видавничої і книгарської справи в Україні / Юрій Сірий. – Прага, 1940. – 14 с.

вістник», причому більш пізнього (київського) періоду виходу цього видання, яке було підпорядковане УРВС.

Видавнича діяльність НТШ в період радянської влади не досліджувалась. Про це свідчить праця «Книга і друкарство на Україні», що була видана у Києві в 1965 р., де в розділі «Книга і друкарство на Україні з 60 р. XIX ст. до Великого Жовтня» під авторством О. Дей¹, фактично, подавалася лише загальна інформація про Товариство і його друковані органи. Водночас інформація про видавничу діяльність НТШ розглядалася в контексті «...ідеологічної боротьби... соціальних суперечностей між різними шарами і угрупованнями суспільства – від революційно-демократичних діячів, які сприймають марксизм, на одному полюсі, до вкрай реакційних клерикалів – на другому»². Видавнича ж діяльність І. Франка та В. Гнатюка розглядалася лише під суспільно-політичним ракурсом, не охоплюючи проблем організації етнологічних досліджень у Товаристві. Це був прояв класичного підходу радянських учених до проблем, що не узгоджувалися з марксистсько-ленінською методологією – вони або замовчувалися, або подавалися у спотвореному вигляді. Водночас О. Дей у своїй праці згадав «Записки НТШ», «Літературно-науковий вістник» та деякі інші періодичні й серійні видання Товариства, а також окремі монографічні дослідження. Вчений лише коротко подав довідкову інформацію про такі етнологічні видання НТШ, як «Етнографічний збірник» та «Матеріали до української етнології».

Тому, зважаючи на ідеологічну складову наукових праць радянських вчених, саме в діаспорі продовжувалося дослідження видань НТШ, які розглядалися у контексті історії Товариства як наукової організації академічного типу³. Фактично

---

¹ Дей О. І. Книга і друкарство на Україні з 60-х років XIX ст. до Великого Жовтня / О. І. Дей // Книга і друкарство на Україні / О. І. Дей та ін. – К., 1965. – С. 128–205.

² Там само. – С. 170.

³ Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА,

українські вчені в еміграції, які досить часто в минулому були пов'язані з діяльністю Товариства у його львівський період існування, продовжували свою наукову роботу, засновану на наукових традиціях НТШ. Це помітно з праць В. Дорошенка з історії Товариства, що виходили, починаючи з дорадянського періоду, і закінчуючи його науковою діяльністю в діаспорі¹. Деякі з цих праць містили не лише інформацію про етнологічні видання Товариства, але й у загальних рисах подавали огляд організаційної діяльності його членів у напрямі налагодження народознавчих досліджень у зазначеній інституції².

Уже в період незалежності України питання видавничої діяльності НТШ стало предметом більш ґрунтовного аналізу. Цю проблему піднімав у своїх дослідженнях О. Купчинський³, який розглянув видавничу діяльність Товариства в міжнародному контексті. Крім того, видання НТШ обговорювалися на відповідних тематичних конференціях, присвячених українській періодиці⁴, а також отримали висвітлення у

1972. – 55 с.; Падох Я. Незнищиме товариство / Ярослав Падох // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1983. – № 73. – С. 164–174 та ін.

¹ Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Показчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – 88 с.; його ж. Украинская Академия наук / В. Дорошенко // Украинская жизнь. – 1912. – № 10. – С. 23 – 38; його ж. Огнище української науки Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Дорошенко. – Нью-Йорк, 1951. – 116 с.

² Лев В. Наукова і видавнича діяльність НТШ / Василь Лев // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 55–62.

³ Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 16–23.

⁴ Зелінська Н. Становлення професійної видавничої діяльності у дзеркалі

спеціальному навчальному посібнику про видавничу справу та редагування в Україні¹, де, зокрема, висвітлено основні аспекти видавничої діяльності М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка та З. Кузелі, які були організаторами етнологічних досліджень у Товаристві. На особливу увагу заслуговують дослідження З. Зайцевої², в яких виділено важливе значення періодичних фахових і серійних видань НТШ для організаційного оформлення науки та наукових досліджень в цій інституції.

До *другої групи* джерел відносяться дослідження, що присвячені окремим виданням НТШ та аналізу вміщених у них матеріалів загалом. Серед них найбільше праць, що стосуються «Літературно-наукового вістника» та «Записок НТШ».

У порушеному контексті на перше місце слід поставити праці, присвячені «Літературно-науковому вістнику», оскільки це видання найчастіше ставало

української періодики (кінець XIX – перша третина XX ст.) / Надія Зелінська // Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теор. конф., Львів, 17–18 трав. 2002 / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики [за ред М. М. Романюка; відп. за вип. Л. Сніцарчук]. – Львів, 2002. – С. 518–521.

¹ Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша третина XX ст.): навч. посіб. для студ. ВНЗ / [авт.-упоряд. Н. В. Зелінська]. – Львів: Світ, 2003. – 611 с.

² Зайцева З. Періодичні фахові та серійні видання НТШ періоду 1892–1914 р. як інструмент інституціоналізації української національної науки / Зінаїда Зайцева // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2004. – Вип. 14. – С. 323–328; її ж. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.; її ж. Етнографічна комісія НТШ: науково-організаційний та видавничий контексти діяльності до Першої світової війни / Зінаїда Зайцева // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 130–135.

об'єктом наукових досліджень учених. Огляди матеріалів «Літературно-наукового вістника» регулярно друкувалися на сторінках «Записок НТШ», переважно в розділі «Наукова хроніка». Перша згадка про «Літературно-науковий вістник» міститься у «Записках НТШ» за 1898 р., коли було повідомлено читачам про плани щодо створення даного друкованого органу¹.

У постійній же рубриці «Наукова хроніка» «Записок НТШ» у процесі огляду тогочасних періодичних видань постійно друкувалися аналітичні матеріали про зміст «Літературно-наукового вістника»². Окремо проаналізував редакційну політику «Літературно-наукового вістника», його реформування з подальшим переходом до УРВС та друком вісника в Києві В. Гнатюк³, зазначивши при цьому, що причиною змін у цьому виданні стали постійні претензії до його змісту, які висловлювались на засіданнях НТШ⁴.

«Літературно-науковий вістник» ставав предметом дослідження В. Дорошенка в діаспорний період його наукової діяльності. Цьому виданню автор присвятив як окреме монографічне дослідження⁵, так і статтю у цьому ж «Літературно-науковому

---

¹ Кокорудз І. Діяльність виділу. Вересень – грудень 1897 р. / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 5.

² Маковей О. Літературно-науковий Вістник / О[сип] М[аковей] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 1–7; Джиджора І. Огляд часописів за р. 1905. – Часописи українські / Іван Джиджора // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXIII. – Кн. V. – С. 166–175; Джиджора І. Літературно-Науковий Вістник / І[ван] Д[жиджора] // Записки НТШ. – Львів, 1908. – Т. LXXXVI. – Кн. VI. – С. 150–160 та ін.

³ Гнатюк В. Десятилітє українсько-руської видавничої спілки у Львові / В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1910. – Т. LII. – Кн. IX. – С. 335–344.

⁴ Там само. – С. 340.

⁵ Дорошенко В. Літературно-науковий вісник / Володимир Дорошенко. – Авгсбург: Укр. вільна акад. наук, 1948. – 14 с.

вістнику», який видавався за кордоном після вимушеного саморозпуску НТШ¹. Нині об'єднаний та відредагований варіант обох праць В. Дорошенка наявний у додатках до покажчика змісту «Літературно-наукового вістника», що вийшов у 2000 році². Головним завданням зазначеного видання В. Дорошенко визначив «...будування української культурної соборности, як передумови соборности державної»³. Відповідно питання етнографічного характеру, які піднімалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», виконували роль наукового обґрунтування єдності всіх українських етнічних земель.

Довідкова інформація про «Літературно-науковий вістник» була видана в англomовній енциклопедії України в Торонто в 1993 р. також зусиллями В. Дорошенка⁴.

Останнім часом дослідники почали піднімати проблему загальнотеоретичного характеру, пов'язану з «Літературно-науковим вістником», зокрема, питання його періодизації⁵. Також вийшли у світ узагальнюючі статті в енциклопедіях, присвячені цьому виданню⁶.

---

¹ Дорошенко В. Літературно-науковий вістник (3 нагоди 50-ліття заснування) / Володимир Дорошенко // ЛНВ. – Львів, 1948. – Т. XXXII. – Кн. I. – 1948. – С. 47–55.

² Ясь О. В. Літературно-науковий вістник: Покажчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / Б. Ясінський (уклад.); Наукове товариство ім. Шевченка. – К.; Нью-Йорк: «Смолоскип», 2000. – С. 527–542.

³ Там само. – С. 529.

⁴ Doroshenko V. Literaturno-naukovyі vistnyk / V. Doroshenko // Encyclopedia of Ukraine. – University of Toronto Press, 1993. – Vol. III. – S. 157–158.

⁵ Бартко О. «Літературно-науковий вістник»: до проблеми періодизації / Олександра Бартко // Слово і час. – 2007. – № 6. – С. 32–36.

⁶ Ясь О. В. Літературно-науковий вістник / О. В. Ясь // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2009. – 790 с.

«Записки НТШ» теж досить часто ставали предметом наукових досліджень. Перші відгуки на це видання були оприлюднені вже незадовго після публікацій його першого тому. Вихід «Записок НТШ» активно обговорювався на сторінках наукової періодики, а перші відгуки на цей друкований орган підготували А. Кримський¹ та М. Драгоманов². «Записки НТШ» неоднозначно оцінювалися в літературі, особливо до 1895 р., коли їх редагуванням зайнявся М. Грушевським, який суттєво підвищив науковий рівень цього видання.

Так, А. Кримський концентрував свою увагу на етнографічних матеріалах вміщених у «Записки НТШ», та зазначив, що в першому томі названого видання не було надруковано жодних матеріалів відомих вчених³. Автор критикує окремі етнографічні статті вчених Товариства за їх неточності, недосконалу мову викладу матеріалу та інші недоліки. Підсумовуючи загальне враження про перший том «Записок НТШ» А. Кримський написав: «Общее впечатление от нового издания не особенно благоприятное. Редакция сама чувствует это и обещает, что следующий

---

¹ Крымский А. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував др. Ю. Целевич. Т. 1. Львів. 1892 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1893. – Кн. 18. – № 3. – С. 177–179; його ж. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував О. Барвінський. – Т. 3. – Львів, 1894 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1894. – Кн. 23. – № 4. – С. 192–193.

² Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 14. – С. 128–130; № 17. – С. 186–188; № 18. – С. 207–208; № 19–20 – С. 235–237.

³ Крымский А. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував др. Ю. Целевич. – Т. 1. Львів. 1892 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1893. – Кн. 18. – № 3. – С. 178.

том будет серьезным и богатым»¹. Але, аналізуючи наступний том зазначеного видання, автор знову наголосив на тому, що «Записки НТШ» «...крайне смешанного содержания»². Водночас, критикуючи окремі праці, які стосуються етнологічних досліджень, А. Кримський наводив матеріали, що інформативно доповнювали підняту в статтях проблематику.

Досить низько оцінював перші томи «Записок НТШ» також і М. Драгоманов, який критикував це видання як таке, в якому немає «...найелементарнішої пошани до історичної правди, а через те й до громади»³. Він стверджував, що відомості в «Записках НТШ» неправдиві, а саме видання спізнилося на 20 років⁴. М. Драгоманов критикував статті, вміщені в «Записках НТШ». Зокрема, М. Сергієнка (один з псевдонімів М. Грушевського) називав молодим ученим, який відділяв історію російську від загальноєвропейської та, покладаючись на «свою мудрість» російських вчених, вдався до помилок⁵. Низько оцінював М. Драгоманов і праці О. Кониського й інших учених та, підсумовуючи зміст першого тому «Записок НТШ», зазначив, «...що він не дуже то може будити радість в українцях: ні наші

---

¹ Крымский А. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував др. Ю. Целевич. – Т. 1. Львів. 1892 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1893. – Кн. 18. – № 3. – С. 179.

² Крымский А. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував О. Барвінський. – Т. 3. – Львів, 1894 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1894. – Кн. 23. – № 4. – С. 192.

³ Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 14. – С. 128.

⁴ Там само. – С. 129.

⁵ Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 17. – С. 188.

учені в Росії, ні в Австрії, ні редакція, видимо, не приклали серйозно рук до того, що той том був як мога більш достійним нашого «велетня-народа». Хто тут більше винен, чи учені, чи редакція – судити не беремось»¹.

Другий том «Записок НТШ» учений оцінив не краще за перший, вважаючи, що в результаті українська наука лише «...збагатилась творами «собственных Платонов» по більшій часті мертворожденних...»². Загалом же позиція М. Драгоманова стосовно наукової цінності «Записок НТШ» складається із двох аспектів: суб'єктивного (міжособистісними непорозуміннями з членами НТШ) та об'єктивними (низьким рівнем наукових праць та редагуванням до часу, коли Товариство очолив М. Грушевський).

Цікавий матеріал щодо внутрішніх проблем у НТШ, пов'язаних із виходом «Записок НТШ» у контексті розвитку української етнології в Товаристві, міститься у статті М. Возняка «Ол[ександр] Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр[офана] Дикарева»³. Основна увага цієї статті зосереджувалася більше на проблемах створення та реорганізації НТШ, а також на виданні «Записок НТШ» і думок з цього приводу таких вчених, як О. Кониський, І. Франко, М. Драгоманов, А. Кримський та ін.

Водночас інформація, що розкриває міжособистісні стосунки вчених та їхнє бачення розвитку науки в НТШ проливає світло і на погляди окремих науковців щодо проблеми етнографічних досліджень у цій інституції. Так, М. Возняк наводив погляди А. Кримського про заплановане змістовне наповнення «Записок НТШ», що

---

¹ Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 18. – С. 208.

² Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 19–20. – С. 237.

³ Возняк М. Ол[ександр] Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр[офана] Дикарева / М. Возняк // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. СЛ. – С. 339–390.

дає можливість зрозуміти значення етнографії як окремого наукового напрямку в НТШ. Цитуючи слова А. Кримського, автор зазначав: «...Під назвою «Записок» мало виходити щороку кілька томів праць мішаного наукового змісту, але що «українофіли-вчені займаються виключно історією й етнографією», то «Записки» головню заповнятимуться історичним і етнографічним матеріалом»¹. Отже, показовим є те, що перша аналітична стаття, присвячена «Запискам НТШ», була вміщена в цьому ж друкованому органі і стосувалася організаційних проблем, пов'язаних із заснуванням та реформуванням цього видання, і саме в цій статті були вказівки на важливість етнографії як окремого напрямку наукової діяльності членів НТШ.

Активне дослідження «Записок НТШ» розпочалося із здобуттям Україною незалежності. Але перші видання цього історіографічного періоду про зазначений друкований орган мали переважно довідковий характер². Найбільш ґрунтовним дослідженням, присвяченим цьому виданню, є стаття О. Купчинського³, в якій проаналізовано всі томи «Записок НТШ» визначеного нами хронологічного періоду, їх тематику, структуру, періодичність виходу у світ і т. д.

Окрему групу історіографічних джерел складають праці, присвячені

---

¹ Возняк М. Ол[ександр] Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр[офана] Дикарева / М. Возняк // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. СЛ. – С. 353.

² Русіна О. В. «Записки» НТШ / О. В. Русіна // УІЖ. – 1991. – № 8. – С. 95–97; Антонович О. [Купчинський О.] Про 156-й том Записок Наукового товариства імені Шевченка, який не вийшов друком у 1939 році / Олег Антонович [Олег Купчинський] // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. Праці Історико-філософської секції. – С. 427–434; Романів О. Відродження «Записок НТШ» / Олег Романів // Вісник АН України. – 1992. – № 5. – С. 62–65.

³ Купчинський О. 230 томів «Записок НТШ» / Олег Купчинський // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССХХХ. Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 5–30.

дослідженню Товариства, де подається інформація про «Записки НТШ» як про важливий напрям науково-видавничої роботи цієї інституції¹. Можна виділити також праці, які присвячені дослідженню цього видання в контексті розвитку науки в Товаристві загалом, без виділення етнологічного напрямку. До останніх можна зачислити дослідження З. Зайцевої².

До *третьої групи* належать історіографічні джерела, що висвітлюють редакційну чи видавничу діяльність окремих членів НТШ у його друкованих органах. У цьому випадку всі наявні історіографічні джерела можна розділити на дві підгрупи: праці, присвячені редакторській діяльності у виданнях Товариства І. Франка, та редакційно-організаційній роботі у цьому напрямі М. Грушевського. Саме ці проблеми були покладені в основу багатьох дисертаційних досліджень.

Зважаючи на ідеологічні обмеження радянської науки, перші дисертаційні дослідження редакторської діяльності членів НТШ були присвячені І. Франку. Це, зокрема, праця Б. Канцелярука про діяльність І. Франка як співредактора «Літературно-наукового вісника»³, яка мало що дає для вивчення поставленої нами

---

¹ Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1928 рр.) / Кирило Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. СЛ. Праці філологічної та історично-філософської секції. – С. XI–XVIII; Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – 55 с.; Кучер Р. В. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї / Р. В. Кучер. – К., 1992. – 111 с. та ін.

² Зайцева З. І. «Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка»: започаткування та шлях до академічного стандарту (1892–1914 рр.) / З. І. Зайцева // УІЖ. – 2004. – № 2. – С. 104–112; її ж. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка»: започаткування та шлях до академічного стандарту (1892–1914 рр.): [Закінч.] // УІЖ. – 2004. – № 5. – С. 122–134.

³ Канцелярук Б. І. Іван Франко – співредактор журналу «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 рр.): дис. ... канд. філолог. наук: / Канцелярук Борис Іванович. –

проблеми, оскільки предметом її дослідження стали проблеми філологічного характеру, що не пов'язані з питаннями етнологічної організаційно-наукової та редакційної діяльності вченого.

Вагомий вклад у вивчення поставленої нами проблеми зробив А. Франко у дисертаційному дослідженні¹, що розкриває низку важливих проблем науково-організаційної діяльності І. Франка в НТШ та дозволяє з'ясувати його здобутки як організатора етнологічних досліджень.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років проблема редакційної та видавничої діяльності І. Франка стала предметом наукового аналізу низки дослідників². Але найбільш послідовно та ґрунтовно цю проблему почав розробляти Б. Якимович, статті³ та монографія¹ якого були покладені ним в основу

К., 1975. – 172 арк.

¹ Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02 / Франко Андрій Дмитрович. – Львів, 1995. – 226 арк.

² Шаповал Ю. «Літературно-науковий вісник» під редакторством Івана Франка (1898–1906 рр.): Генезис етнографічних і літературно-мистецьких процесів / Юрій Шаповал // НЗ. – 1997. – № 4. – С. 215–217; Франко А. Іван Франко – редактор видавничої серії Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка «Українсько-руська бібліотека» / Андрій Франко // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 578–585; Василенко М. Видавничі ідеї Івана Франка / Михайло Василенко // ДІЛ. – 2005. – № 2. – С. 44–51.

³ Якимович Б. Іван Франко – видатний теоретик і практик видавничої справи в Україні / Богдан Якимович // Галичина. – 2006/2007. – № 12–13. – С. 68–85; його ж. Видавнича діяльність Івана Франка в Науковому Товаристві ім. Шевченка / Богдан Якимович // Буття в мистецтві. – Львів, 2007. – С. 506–510; його ж. Видавнича

дисертаційного дослідження².

Діяльність М. Грушевського як редактора та фундатора наукових видань НТШ почала активно розроблятися лише з середини 1990-х років³. Найбільше досліджень присвячено редакційній діяльності М. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» та його співпраці в іншими членами Товариства, які належали до редколегії цього друкованого органу⁴. При цьому звертали увагу переважно на

діяльність Івана Франка: *ad fontes* / Богдан Якимович // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології: збірник наукових праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 116–144; його ж. Іван Франко як книгознавець і видавець / Б. З. Якимович // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2008. – Т. 23: Література. – С. 101–123 та ін.

¹ Якимович Б. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. / Богдан Якимович. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 691 с.

² Якимович Б. З. Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки ХІХ ст. – 1916 р.): дис. ... доктора іст. наук: 07.00.08 / Якимович Богдан Зіновійович. – К., 2007. – 487 арк.

³ Коновець О. М. Грушевський – фундатор Української національної наукової преси / Олександр Коновець // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 312–313; Квітко І. Грушевський як редактор / Ірина Квітко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 313–316.

⁴ Кузіна Н. Редакційна діяльність М. С. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» в 1907–1908 роках / Наталія Кузіна // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 26–28; Бурлака Г. Співпраця Михайла Грушевського та Осипа Маковея в перші роки видання «Літературно-наукового

публіцистичний, культурницький та політико-громадянський аспекти редакційної діяльності М. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику»¹, тоді як питання редакційної діяльності вченого як організатора етнологічної науки, залишався осторонь. Водночас окремі дослідження стосувалися і діяльності М. Грушевського не лише в «Літературно-науковому вістнику», але й у «Записках НТШ». Зокрема, цікавим є дослідження І. Цибенко², яка дослідила критико-бібліографічну діяльність вченого на сторінках зазначених видань, що дозволяє виявити джерельну базу поглядів М. Грушевського на науково-організаційні аспекти діяльності етнологів Товариства. Ця проблема отримала висвітлення й у дисертаційному дослідженні

вісника»: (З додатково вибраних листів О. Маковея до М. Грушевського) / Галина Бурлака // Слово і час. – 2004. – № 5. – С. 58–75; Ткаченко І. В. Редакційна політика М. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» (1907–1914 рр.) / І. В. Ткаченко // УІЖ. – 2010. – № 5. – С. 90–103.

¹ Зелінська Н. М. Грушевський і «Літературно-науковий вісник»: Кроки до культурницького об'єднання України / Надія Зелінська, Олександр Пилипів // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 318–321; Панькова С. «Літературно-науковий вісник» – рупор громадсько-політичної праці Михайла Грушевського (1907–1914 рр.) / Світлана Панькова // Київ і кияни: Матеріали щорічної науково-практичної конференції (Музей історії міста Києва). – К., 2005. – Вип. 4. – С. 139–157; Гирич І. Публіцистика М. Грушевського на сторінках «Літературно-наукового вісника» (1907–1914) / Ігор Гирич, Світлана Панькова // Грушевський М. Твори: У 50 т. – Львів, 2005. – Т. 2. – С. V–XXIII.

² Цибенко І. Критико-бібліографічна діяльність Михайла Грушевського на сторінках «Записок НТШ» та «Літературно-наукового вісника»: (Львівський період життя і творчості видатного вченого: 1894–1914 роки) / Ірина Цибенко // Вісник Книжкової палати. – К., 2004. – № 3. – С. 30–35.

авторки¹. В історіографії можна простежити й інші спроби комплексної оцінки редакційної та видавничої діяльності окремих членів Товариства. Так, якщо І. Цибенко розглядала діяльність М. Грушевського в різних виданнях НТШ, то Г. Корбич підійшла до цієї проблеми з іншого боку – розглянула діяльність різних редакторів у одному виданні (ЛНВ) Товариства². Окремі проблемні питання діяльності М. Грушевського у виданнях НТШ стали предметом історіографічних узагальнень³.

До *четвертої групи* історіографічних джерел відносяться праці, що стосуються висвітлення певної проблематики на сторінках видань НТШ. Цю групу джерел можна поділити на дві підгрупи: до першої належать праці, в яких розглядається висвітлення певної проблеми на сторінках усіх видань Товариства; до другої підгрупи – дослідження, що стосуються висвітлення певної проблеми на сторінках конкретного видання НТШ. У першій і другій підгрупах можна виділити праці, які нас найбільше цікавлять в контексті вирішення поставленого нами завдання, а саме: дослідження, що стосуються науково-організаційних питань етнологічних студій у Товаристві.

До першої підгрупи відноситься низка праць, в яких піднімається проблема друку на сторінках видань НТШ матеріалів етнографічного та фольклорного характеру. Деякі з цих праць побудовані за регіональним принципом. Так, зокрема,

---

¹ Цибенко І. П. Бібліографічні аспекти наукової спадщини М. С. Грушевського: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / І. П. Цибенко. – К., 2005. – 19 с.

² Корбич Г. Біля витоків Всеукраїнського видання: Діяльність редакторів часопису «Літературно-науковий вістник» у Львові протягом 1898–1906 рр. / Галина Корбич // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 113–122.

³ Капелюшний В. П. Висвітлення в літературі діяльності М. С. Грушевського по перенесенню «Літературно-наукового вістника» до Києва / В. П. Капелюшний, Н. В. Кузіна // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 1998. – № 2. – С. 151–156.

О. Сапеляк та О. Кровицька підняли проблему етнографії Гуцульщини та гуцульських матеріалів у виданнях Товариства¹.

Проблемі текстологічних публікацій фольклорних й етнографічних матеріалів у виданнях НТШ присвятив свої статті Р. Кирчів². Предметом дослідження вчених ставала також видавнича діяльність Товариства на історичну тематику окремих періодів³, а також студіювання видань НТШ, в яких піднімалися питання правничого характеру. У цьому контексті доцільно відзначити статтю Я. Падоха, який дослідив значення правничої науки в Товаристві, що дозволяє визначити, якою мірою правничі дослідження торкалися етнологічної проблематики та перетиналися з історією з'ясування звичаєвого права в Україні⁴.

---

¹ Сапеляк О. Етнографія Гуцульщини у виданнях НТШ / Оксана Сапеляк // Проблеми Гуцульщини (тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – С. 63–64; Кровицька О. Гуцульські матеріали у виданнях НТШ як джерело мовознавчих та етнологічних студій / Ольга Кровицька // Гуцульські говірки. – Львів, 2000. – С. 86–96.

² Кирчів Р. Текстологія публікацій фольклору у виданнях НТШ / Роман Кирчів // Міжнародний конгрес українців (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес українців, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 107–111; його ж. Текстологічні публікації фольклорних і етнографічних матеріалів у виданнях НТШ / Роман Кирчів // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 215–219.

³ Савенко В. Видавнича діяльність НТШ на історичну тематику протягом 1892–1913 рр. / Віктор Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 64–69.

⁴ Падох Я. Правнича наука в НТШ упродовж його першого сторіччя / Ярослав Падох // З історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і

Що стосується другої підгрупи, до якої ми віднесли дослідження, які розкривають певну проблематику на сторінках конкретних видань НТШ, то тут доцільно зауважити, що найбільше подібних праць стосується «Літературно-наукового вісника» і мають вони філологічний характер. Зупинившись лише на дисертаційних дослідженнях, стає помітно, що попередні вчені, як правило, виділяли різні хронологічні межі та різні аспекти діяльності цього видання, де пріоритетним напрямом було дослідження «Літературно-наукового вісника» через призму поширення ним ідей суспільно-політичного та культурно-просвітнього характеру; зазначене видання розглядалось також як джерело формування суспільної думки та поширення ідей національного відродження України¹.

В окремих дисертаційних дослідженнях «Літературно-науковий вісник» розглядається винятково з позиції літературознавства та філології². Деякі праці

повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів: НТШ, 1998. – С. 34–43.

¹ Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна. – К., 1996. – 232 арк.; Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна. – К., 2002. – 213 арк.; Шептицька Т. Л. Антималоросійський дискурс української літератури 1920-х – початку 1930-х років (на матеріалі «Літературно-наукового вісника»): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Т. Л. Шептицька. – К., 2005. – 209 арк.; Квіт С. М. Дмитро Донцов і «Літературно-науковий вісник» («Вісник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х – 30-х років: дис. ... доктора філолог. наук: 10.01.08 / Сергій Миронович Квіт. – К., 2000. – 366 арк.

² Гуменний М. Х. Публіцистика «Літературно-наукового вісника» (1898–1906): дис... канд. філол. наук / Гуменний Микола Хомич. – Дніпропетровськ, 1973. – 205 л.; Корбич Г. Г. Літературно-науковий вісник (1898–1906) і український

стосуються цього друкованого органу лише опосередковано або торкаються вузькопрофільного напрямку ніяк не пов'язаному з розвитком етнології в НТШ¹. Подібний підхід до аналізу матеріалів, розміщених у «Літературно-науковому вістнику», простежується і в низці статей та монографій, в яких розглядається зазначене видання з погляду дослідження українського літературного процесу² та як засобу для поширення державницької ідеології українства. Саме остання проблема стала об'єктом наукових інтересів Ю. Шаповала³. Найбільшу цінність для нашого дослідження становить праця В. Шаповала «Літературно-науковий вісник» (1898–

літературний процес: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Корбич Галина Григорівна. – К., 1994. – 189 с.

¹ Бутиріна М. В. Комунікативні фактори функціонування публіцистичних текстів (на матеріалі журналів «Літературно-науковий вісник» і «Питання філософії та психології»): дис. ... канд. філологічних наук: 10.01.08 / Бутиріна Марія Валеріївна. – Дніпропетровськ, 2001. – 162 арк.

² Корбич Г. Журнал «Літературно-науковий вісник» львівського періоду (1898–1906) / Галина Корбич; відп. ред. Федір Погребенник. – К.: Обереги, 1999. – 144 с.; Супрун Л. В. Український народ на сторінках «Літературно-наукового вістника» за редакцією Михайла Грушевського / Л. В. Супрун // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2010. – Т. 39. – С. 102–105.

³ Шаповал Ю. «Літературно-науковий вісник» під редакторством Івана Франка (1898–1906 рр.): Генезис етнографічних і літературно-мистецьких процесів / Юрій Шаповал // НЗ. – 1997. – № 4. – С. 214–226; його ж. Журнал «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 рр.): Публіцистична модель національних свобод і реальність / Юрій Шаповал // НЗ. – 1998. – № 1. – С. 1–10; його ж. «Літературно-Науковий Вісник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал – Львів, 2000. – 352 с.; його ж. Журнал «Літературно-науковий вісник» – творець державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Рівне, 2007. – 64 с.

1932 рр.): Творення державницької ідеології українства», яка була видана в 2000 р. у Львові. Це, фактично, єдина праця, в якій міститься огляд етнографічних матеріалів, опублікованих на сторінках «Літературно-наукового вістника» разом із досить вдалою спробою їх систематизації та аналізу. Крім того, окремо можна виділити матеріали, що стосуються першого львівського періоду існування журналу. Відповідна інформація знаходиться у підрозділі «Генезис етнологічних і літературно-мистецьких процесів»¹, хоча безпосередньо огляду етнографічних матеріалів присвячена лише половина підрозділу². Подібний підхід до аналізу матеріалів, розміщених у «Літературно-науковому вістнику» простежуються і в іншій статті зазначеного автора³, що була покладена в основу монографічного дослідження. Але праця В. Шаповала має власне тематичне спрямування та не виділяє аспекту історіографічного дослідження розвитку етнології в НТШ на сторінках «Літературно-наукового вістника». Водночас деякі аналітичні узагальнення, які стосуються поставленої нами проблеми, ми вважаємо досить ґрунтовними і будемо до них повертатися у процесі нашого дослідження.

Окремо слід виділити низку наших досліджень, присвячених аналізу матеріалів «Літературно-наукового вістника» з погляду висвітлення в них проблем організації етнологічних досліджень у Товаристві⁴.

---

¹ Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 29–55.

² Там само. – С. 29–41.

³ Шаповал Ю. «Літературно-науковий вісник» під редакторством Івана Франка (1898–1906 рр.): Генезис етнографічних і літературно-мистецьких процесів / Юрій Шаповал // НЗ. – 1997. – № 4. – С. 214–226.

⁴ Конта Р. Наукове товариство ім. Шевченка та етнографічна проблематика на сторінках «Літературно-наукового вісника» на початку ХХ ст. / Ростислав Конта // Київська старовина. – 2012. – № 5–6. – С. 231–236; його ж. Висвітлення питання етнологічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка в кінці ХІХ ст. (на

«Записки НТШ», як правило, досліджувалися крізь призму аналізу вміщених у них матеріалів з етнології та українознавства¹. Ґрунтовний аналіз «Записок НТШ» здійснила О. Сапеляк. Авторка у своїй статті² простежила те, як висвітлювалися етнографічні проблеми на сторінках цього видання. Цього ж питання авторка торкнулася і в своїй монографії³. «Записки НТШ» досліджувалися і як джерело для

матеріалах «Літературно-наукового вісника») / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 3 (67). – С. 89–95; його ж. Заснування «Літературно-наукового вісника» та його значення в контексті висвітлення етнологічних здобутків членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2013. – Вип. 2 (115). – С. 25–28; його ж. Збирання етнографічних матеріалів в Науковому товаристві ім. Шевченка у світлі матеріалів «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 рр.) / Ростислав Конта // Гілея. – К., 2013. – Вип. 73. – С. 101–103; його ж. Реформування «Літературно-наукового вісника» та проблема висвітлення етнографічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013. – № 10. – С. 36–38.

¹ Савенко В. Публікації Наукового Товариства ім. Шевченка з українознавчих дисциплін в «Записках НТШ» (1892–1914 рр.) / Віктор Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1999. – Вип. 8. – С. 104–108.

² Сапеляк О. Питання етнографії на сторінках «Записок НТШ». 1899–1937 роки / О. Сапеляк // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – С. 526–535.

³ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

вивчення наукових контактів Закарпаття й Галичини¹, що також частково проливає світло на організацію наукової роботи в Товаристві. Недостатнє дослідження «Записок НТШ» спонукало нас до написання статей, у яких зазначене видання аналізувалося як історіографічне джерело до вивчення етнологічних досліджень у Товаристві² та розвитку етнологічних знань в Україні³.

Крім того, у своїх статтях ми окреслили основні питання стосовно дослідження «Хроніки НТШ» як важливого видання Товариства, що містить цінну інформацію з організації та перебігу етнологічних досліджень в установі⁴, оскільки ця проблема,

---

¹ Світлик Н. М. Записки Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка як джерело вивчення наукових контактів Закарпаття і Галичини / Н. М. Світлик // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». – Ужгород, 2008. – № 21. – С. 172–178.

² Конта Р. «Записки НТШ» як джерело до історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (кінець XIX – початок XX ст.) / Ростислав Конта // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 5–12; його ж. Історіографічний аналіз розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на матеріалах «Записок НТШ» (1914–1940 рр.) / Р. М. Конта // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – К., 2013. – Вип. 106. – С. 248–254.

³ Конта Р. Дослідження проблеми розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на сторінках «Записок НТШ» (1906–1913 рр.) / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 1 (65). – С. 123–129; його ж. Реформування Наукового товариства ім. Шевченка та розвиток української етнології в 1892–1898 рр. (на матеріалах «Записок НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 29–34.

⁴ Конта Р. М. «Хроніки НТШ» як джерело до висвітлення етнологічного наукового доробку членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. М. Конта // Наукові праці

фактично, залишилася поза увагою вчених.

«Хроніка НТШ» вже ставала предметом аналізу як джерело до біобібліографії¹. Це видання аналізувалося також в історико-бібліографічному контексті². Але, незважаючи на попередні напрацювання, проблема історіографічного дослідження видань НТШ як джерела до вивчення розвитку української етнології в цій організації залишається відкритою.

П'яту групу джерел складають бібліографічні покажчики, що покликані полегшити роботу дослідників та сприяти всебічному висвітленню наукової цінності видань Товариства, зокрема, в аспекті наявності у них матеріалів,

---

історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 278–282; його ж. Суспільно-політичний аспект розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (на матеріалах «Хронік НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 40. – С. 8–13; його ж. Заснування «Хроніки НТШ» та їх значення як джерела до історіографічного дослідження розвитку української етнології в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові / Ростислав Конта // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2014. – Вип. 1. – Ч. 3. – С. 162–166; його ж. Розвиток етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (1914–1939 рр.): втрати та нереалізовані можливості (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2014. – № 6. – С. 29–32.

¹ Кульчицька Т. Ю. «Хроніка» НТШ як джерело до біобібліографії / Т. Ю. Кульчицька // Записки Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника. – Львів, 1995. – Вип. 3. – С. 125–130.

² Комариця М. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка / М. Комариця // Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Іст.-бібліогр. дослідж.: У 3 т. / НАН України ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики [уклад.: М. М. Романюк (кер. проекту), М. В. Галушко]. – Львів: Світ, 2002. – Т. 2: 1901–1919 рр. – С. 105–118.

присвячених організації широкомасштабних народознавчих пошуків у НТШ. Нині є низка бібліографічних покажчиків, які стосуються як усіх серійних та періодичних видань Товариства загалом¹, так й окремих його друкованих органів², виданих за кордоном та в Україні, що повинно сприяти подальшому вивченню поставленої нами проблеми.

Отже, доцільно зазначити, що в переважній більшості праць, які присвячені чи стосуються дослідження друкованих органів НТШ, не виділявся етнологічний науково-організаційний аспект діяльності цих видань. Лише останнім часом були опубліковані праці, в яких порушується не лише питання вивчення етнологічних матеріалів, що друкувалися у виданнях Товариства, а й проблеми історіографічного аналізу цих друкованих органів з метою з'ясування різних точок зору на проблему організації етнологічних досліджень у НТШ.

Крім того, і досі відсутні узагальнюючі дослідження, присвячені виданням Етнографічної комісії – «Етнографічному збірнику» та «Матеріялам до українсько-руської етнології» (з 1909 – «Матеріали до української етнології», з 1929 – «Матеріали до етнології та антропології»)*. Згідно з характером уміщених в них

---

¹ Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939): Анотований покажчик. Комісія бібліографії та книгознавства / Укладач Т. Кульчицька; Редактор Л. Ільницька. – Львів, 1990. – 103 с.

² Бойко М. «Записки наукового товариства ім. Шевченка»: покажчик 1892–1982 рр. / Максим Бойко. – Блумінгтон, 1984. – 151 с.; Ясінський Б. Літературно-науковий вістник. Покажчик змісту. Том 1–109 (1898–1932) / Богдан Ясінський. – К.: Смолоскип, 2000. – 544 с.; Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Бібліографічний покажчик (1892–2000) / Автор-укладач В. Майхер; Відп. редактор О. Купчинський. – Львів, 2003. – 720 с.

* У цьому випадку ми не беремо до уваги окремі посилання на відповідні видання із спробою їх аналізу, що час від часу публікувалися в деяких друкованих органах НТШ.

матеріалів, перше видання вважалося етнографічним, друге – етнологічним, що вже само по собі свідчить про глибоке теоретичне опрацювання проблем української етнології. Нині матеріали, вміщені у виданнях НТШ все частіше слугують джерелами для дослідження окремих етнологічних проблем.

Отже, особливістю сучасного стану розвитку етнологічної науки є те, що і досі, фактично, відсутні комплексні історіографічні праці, в яких з'ясовувалися б проблеми розвитку української етнології в НТШ у 1892–1940 рр. крізь призму матеріалів вміщених у виданнях цієї організації. Не зважаючи на наявність окремих праць, присвячених дослідженню певних проблем розвитку наукових знань у Товаристві, в них не виділений саме історіографічний контекст. Тому нагальною є потреба створення узагальнюючого історіографічного дослідження з проблеми розвитку української етнології в НТШ, де окремою складовою має стати дослідження видань Товариства як історіографічних джерел до вивчення зазначеної проблеми.

РОЗДІЛ 4. НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВКЛАДУ М. ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ЕТНОЛОГА ТА ОРГАНІЗАТОРА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НТШ

4.1. Етнологічний контекст висвітлення постаті М. Грушевського як реформатора НТШ

Діяльність М. Грушевського як реформатора НТШ має важливе значення в плані становлення етнологічної науки в Україні та організації етнографічних досліджень на території нашої держави, що сприяло накопиченню значного емпіричного матеріалу народознавчого характеру. Водночас саме етнологічний аспект реформаторської діяльності вченого в НТШ не завжди виділявся дослідниками, які торкалися діяльності М. Грушевського у цій організації. Перші наукові розвідки та замітки про вченого, що зі зрозумілих причин виходили або в дорадянський період, або в діаспорі, стосувалися переважно діяльності М. Грушевського в Товаристві як історика та організатора української науки загалом.

На високий науковий рівень зазначену наукову проблему підняв Л. Винар, який, власне, як про це вже йшлося раніше, став засновником окремої гуманітарної дисципліни під назвою «грушевськознавство». У серії своїх публікацій у журналі «Український історик»¹, що виходив у Нью-Йорку, автор окреслив основні напрями науково-організаційної роботи М. Грушевського в НТШ.

---

¹ Винар Л. Життя і наукова діяльність Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 15–31; його ж. Наукове Товариство ім. Шевченка і Михайло Грушевський / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1968. – № 1–4 (17–20). – С. 37–59; його ж. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Шевченка / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1969. – № 1–3 (21–23). – С. 5–46; його ж. Грушевський і НТШ / Любомир Винар. – Мюнхен, 1970. –

На основі зазначених статей автор у 1970 р. видав монографічне дослідження про діяльність вченого в Товаристві¹. Але Л. Винар лише опосередковано торкнувся проблеми реформування НТШ та зміни його статуту в аспекті значення цих дій для організації етнологічних досліджень в Товаристві. Автор переконаний, що саме М. Грушевський «...створив з Наукового Товариства некороновану українську академію наук, яка своєю працею і виданнями не уступала жодній чужинецькій науковій установі»². Згідно з цією тезою можна зробити висновок про важливе значення організації етнологічних досліджень у НТШ, що було помітною тенденцією в тогочасній європейській науці.

Згідно з Л. Винаром, навіть після відходу від керівництва Товариством в 1913 р. М. Грушевський залишався членом Етнографічної комісії. Це, в свою чергу свідчить, про те, що вчений надавав важливого значення народознавчим дослідженням у НТШ³.

Фактично до середини 1990-х рр. ХХ ст. в літературі зустрічаються лише окремі натяки на етнологічну складову науково-організаційної діяльності вченого в Товаристві. Так, зокрема, О. Романів у своїй статті зазначив: «Михайло Грушевський розпочав свою науково-організаційну діяльність в період, коли кволий розвиток науки на Україні проходив у рамках зарегламентованих антиукраїнськими указами великодержавних структур, а в Галичині він робив теж перші кроки у зв'язку з відсутністю належної організації та достатньої кількості наукових кадрів.

112 с.; його ж. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка: 1892–1930 / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1970. – № 1–2 (29–30). – С. 121–122.

¹ Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970 – 110 с.

² Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Шевченка / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1969. – № 1–3 (21–23). – С. 12.

³ Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970 – С. 71.

Велика заслуга Грушевського полягає в тому, що він вичленив наукові дослідження з українознавства і чужинецьких імперських структур, створивши для них спільні організаційні форми в рамках Наукового товариства ім. Шевченка»¹. Тому саме організація українознавчого напрямку роботи НТШ, разом із об'єднанням навколо цієї справи фахівців-етнографів, було одним з вагомих досягнень М. Грушевського, яке досить часто відзначалося в історіографії.

Згідно з О. Мальчевським, «М. Грушевський опрацював свою концепцію відродження української науки на ґрунті західної гуманітарної культури, керуючись при цьому ідеями філософського позитивізму»². Зважаючи на цю тезу, можна зробити висновок, що організація збору широкого масиву етнографічних даних із відповідним аналізом та теоретичним узагальненням відповідала принципам наукової роботи вченого.

Лише з середини 2000-х років в історіографії починає більш ґрунтовно розроблятися проблема організації М. Грушевським наукового українознавства в межах НТШ. І тут на увагу заслуговує стаття О. Гомотюк, яка, аналізуючи зазначену проблему, досить слушно зауважила, що «наявна грушевськіана найбільш повно віддзеркалює роль ученого у розвитку історичної науки як домінуючого компонента українознавства, залишаючи поза полем аналізу інші його центри. Виняток складає лише дослідження Л. Винара, в якому грушевськознавство розглядається як

---

¹ Романів О. Михайло Грушевський і його роль у становленні та розвитку української національної науки (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові) / Олег Романів // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 91.

² Мальчевський О. М. Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка / Олег Мальчевський // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 33.

підсистема українознавства»¹. Як наголошує авторка, саме М. Грушевський дав визначення поняття «українознавства», до якого, зокрема, включив український фольклор, етнологію, антропологію, звичаєве право, народну медицину та ін. галузі наук та ділянки народної культури², що безпосередньо пов'язані з предметним полем етнології.

О. Гомотюк торкнулася також іншої проблеми науково-організаційного характеру, яка раніше подекуди піднімалася, зокрема Л. Винаром, а саме: підготовки кваліфікованих наукових кадрів для українознавчих досліджень. У подальшому ці кадри стали основою організації етнологічних досліджень в НТШ. Одним з кроком підготовки фахівців-етнологів «...стала організація всеукраїнських літніх курсів з українознавства. ...Програма українознавчих курсів включала не тільки гуманітарні дисципліни (історію України, української літератури, культурного руху в Галичині, історію України в контексті Західної Європи, мовознавство, антропологію, етнографію, етнологію) але й природничі науки»³. Отже, підготовка кваліфікованих фахівців-етнологів була однією з нагальних потреб тогочасної української науки і цим питанням активно займався М. Грушевський. Загалом, ми погоджуємося з тезою О. Гомотюк про те, що «М. Грушевський залишив справжню скарбницю знань про Україну і українство, невичерпний досвід організації українознавчої науки, підготовки нової генерації дослідників, видавничої діяльності»⁴.

---

¹ Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українознавства / Оксана Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 288.

² Там само. – С. 290–291.

³ Там само. – С. 305.

⁴ Там само. – С. 309–310.

Першою працею, в якій була спеціально піднята проблема організації М. Грушевським етнографічних досліджень стала стаття М. Глушка¹. Автор слушно зауважив, що до останнього часу в історіографії піднімалися питання вивчення етнографічної спадщини таких членів НТШ як І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк та ін. тоді як «...поза увагою більшості сучасників залишилась постать Михайла Грушевського – одного з головних натхненників та організаторів етнологічних студій в Україні наприкінці XIX – на поч. XX ст.»². Автор комплексно підходить до вивчення науково-організаційної спадщини М. Грушевського у Товаристві в аспекті внеску вченого в налагодження широкомасштабних етнологічних досліджень членами цієї організації.

М. Глушко у своїй статті ставить низку принципових питань, що дозволяють пролити світло на питання: «Чому саме М. Грушевський став ініціатором та організатором народознавчих досліджень в НТШ, а не інші визнані на той час народознавці, зокрема І. Франко?». Відповідь на це запитання автор шукає в історії формування наукового світогляду М. Грушевського.

У результаті, М. Глушко дійшов висновку, що «...М. Грушевський ... активно переймався складними проблемами тогочасної української етнографії і прикладав максимум зусиль задля їх вирішення»³, тому, що була потреба апробації нового авторського підходу до дослідження історичних явищ і процесів, який учений «...сповна застосував згодом у своєму головному творі – «Історії України-Руси»⁴.

На думку автора, М. Грушевський уже на початку своєї активної діяльності в НТШ склав задум дослідити різні сфери життя українського народу княжого періоду та виявити елементи традиційної культури в культурному житті тогочасної еліти.

---

¹ Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 14–20.

² Там само. – С. 14.

³ Там само. – С. 16.

⁴ Там само.

Відсутність достовірної інформації про повсякденне народне життя, на думку М. Глушка, і призвела до того, що М. Грушевський запланував широкомасштабні народознавчі дослідження українських земель. Цей напрям наукової діяльності в подальшому був покладений на новостворену Етнографічну комісію. Крім того, згідно з автором «...важливішим для М. Грушевського було інше – з'ясувати і довести відмінність українського народу від сусідів, передусім від північного», що можна було зробити лише одним способом – залучивши дані «нових наук», до яких відносилась і етнологія¹.

Важливою рисою праці М. Глушка є те, що автор простежує динаміку зацікавлення М. Грушевським етнографічними та фольклористичними проблемами, постійне зростання інтересу вченого до цього напряму наукової роботи. Це засвідчує створення відповідного підрозділу Товариства (Етнографічної комісії) та заснування відповідних видань – «Етнографічного збірника» та «Матеріялів до українсько-руської етнології»².

У 2010 р. вийшов розширений варіант попередньої статті О. Гомотюк³, яка, використовуючи більш широку історіографічну та джерельну базу (зокрема й архівні матеріали), розвиває свої основні думки, викладені в дослідженні 2005 р.⁴ Щоправда, зазначені праці стосуються організації українознавчих досліджень загалом без виділення діяльності М. Грушевського в галузі етнології. Крім того, статті О. Гомотюк охоплюють не лише діяльність М. Грушевського в НТШ, але і

---

¹ Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 18.

² Там само. – С. 19.

³ Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / Оксана Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 26–52.

⁴ Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українознавства / Оксана Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 288–311.

його організаційно-наукову роботу на Наддніпрянській Україні, яку вчений проводив у межах іншої структури – Українського наукового товариства. Такий підхід до узагальнення матеріалу не дозволив авторці більш докладно зосередитись саме на висвітленні проблеми налагодження вченим широкомасштабних етнографічних досліджень у НТШ. Тому й оцінки даного напрямку роботи М. Грушевського мають, переважно, загальний характер та зводяться до того, що вирішальне значення для Товариства на рубежі XIX – XX століть мала науково-організаційна діяльність вченого, який у результаті реформи 1892 р. перетворив НТШ в українську академію наук¹.

На особливу увагу заслуговують системні дослідження З. Зайцевої², що стосуються ролі М. Грушевського в академізації Товариства та його впливу на українську науку наприкінці XIX – початку XX ст. В працях вченої наявні серйозні історіографічні узагальнення науково-організаційного внеску М. Грушевського в розвиток української науки, де можна виділити етнологічну складову його діяльності. З. Зайцева вважає, що НТШ як наукова інституція відбулася та піднялася до своїх вершин саме завдяки багаторічному головуванню в цій інституції М. Грушевського³. Авторка справедливо зазначає, що попередні дослідники творчої

---

¹ Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / Оксана Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 34, 36–37.

² Зайцева З. Роль Михайла Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка / Зінаїда Зайцева // Історичний журнал. – 2004. – № 10/11. – С. 109–117; її ж. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.; її ж. Михайло Грушевський в українському науковому русі до початку першої світової війни / З. Зайцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 16–19.

³ Зайцева З. Роль Михайла Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка / Зінаїда Зайцева // Історичний журнал. – 2004. – № 10/11. – С. 109.

спадщини великого вченого переважно концентрували свою увагу на українознавчих аспектах, тоді як науково-організаційна діяльність залишалася на другому плані. З. Зайцева докладно простежила низку питань, пов'язаних із реформуванням статуту НТШ та визначила, що ініціатором цим реформ був саме М. Грушевський.

Водночас зміст праць З. Зайцевої безпосередньо не стосується організації М. Грушевським етнологічних досліджень у Товаристві: вони містять опосередковану інформацію з цієї проблеми. Авторка зосереджує увагу переважно на дослідженні діяльності вченого з налагодження наукової роботи у НТШ в цілому. Щоправда подібного роду інформація дозволяє досягнути не лише принцип внутрішньої роботи Товариства, але й потенційні конфліктні ситуації, які були закладені в організаційну структуру установи. Зокрема, З. Зайцева наголосила на тому, що до початку Першої світової війни М. Грушевському «...вдалося згуртувати навколо НТШ старше і молодше покоління науковців як західноукраїнського, так і східноукраїнського регіонів. Влада Грушевського в НТШ сформувалася й сприймалася як привабливий, самоцінний і надто дефіцитний соціальний ресурс, об'єкт прагнень інших членів Товариства, зокрема відомих у своїх галузях вчених І. Горбачевського, С. Дністрянського, О. Колесси»¹.

З. Зайцева підмітила досить цікавий факт, який полягає в тому, що «коло осіб навколо М. Грушевського, яких єднав достатній ступінь згоди щодо завдань НТШ, було мінливим упродовж досліджуваного періоду. Спочатку це були І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк. Згодом додаються представники молодшої генерації – М. Кордуба, М. Залізник, В. Дорошенко, І. Джиджора, В. Липинський, на певний час С. Томашівський. Усім їм було притаманне сповідування ієрархії цінностей науки у різних її іпостасях – творчій, організаційній, видавничій, концентрування себе у

---

¹ Зайцева З. Роль Михайла Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка / Зінаїда Зайцева // Історичний журнал. – 2004. – № 10/11. – С. 116.

науковій сфері діяльності»¹. Отже, як ми бачимо, саме етнологи (етнографи, фольклористи та антропологи), особливо на початковому, найбільш відповідальному в організаційному плані періоді, були основними союзниками, помічниками та опорою М. Грушевського в розбудові Товариства. Відповідно, це не могло не позначитись і на налагодженні народознавчої діяльності в цій інституції, особливо якщо врахувати науковий авторитет у цій сфері таких визнаних на той час учених як Ф. Вовк, І. Франко та В. Гнатюк.

Підсумовуючи вклад ученого в розвиток української науки, З. Зайцева зауважила, що «завдяки М. Грушевському український науковий рух одержав вагомий організаційний ресурс, галузево-дисциплінарну розмаїтість, вийшов за межі етнографічно трактованого українознавства...»². Тим самим і етнологічна наука, виходячи з цього твердження, отримала своє остаточне становлення та друге дихання завдяки науково-організаційним заходам М. Грушевського.

Основні ж свої ідеї щодо зазначеної проблеми в найбільш завершеній формі авторка виклала у відповідному підрозділі свого монографічного дослідження «Роль М. Грушевського в академізації НТШ»³, в якій підвела підсумок науково-організаційного вкладу вченого в становлення і розвиток української національної науки. Дослідниця вважає важливою складовою інституціоналізації НТШ як наукової організації академічного рівня відмежування Товариства від тогочасної політики, що стало можливим завдяки особистій позиції М. Грушевського, яку, до речі, підтримали з різних причин все ті ж І. Франко та В. Гнатюк⁴, що також

---

¹ Зайцева З. Михайло Грушевський в українському науковому русі до початку першої світової війни / З. Зайцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 17.

² Там само. – С. 19.

³ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 57–78.

⁴ Там само. – С. 78.

свідчить про односторонність авторитетних та ключових фігур НТШ (які були етнографами) не лише в науковому, але й в ідеологічному плані, що позитивно вплинуло і на етнологічну складову наукової діяльності Товариства.

Одним з елементів організаційної роботи М. Грушевського як реформатора Товариства, що вплинув на розвиток етнологічної діяльності в цій інституції була популяризація у світі українського народного ужиткового мистецтва. Згідно з І. Гиричем, «саме завдяки М. Грушевському були проведені в 1905 р. виставка творів гуцульського мистецтва та виставка народних митців у Коломиї»¹.

Важливою складовою реформаторської діяльності М. Грушевського є його редакторська діяльність, а також робота із започаткування та розвитку нових серійних видань Товариства, що вирішальним чином вплинуло на розвиток етнологічних досліджень в організації. Свого часу ще Л. Винар зазначив: «Не улягає сумніву, що за головування Грушевського, Наукове Товариство ім. Шевченка дійшло у своїй видавничій діяльності до вершин. ... Видання Товариства охоплювали всі важливі царини науки й виразно документували перед чужинецьким світом самотність української культури»².

Історіографія видавничої та редакторської діяльності М. Грушевського також побіжно торкається етнологічного аспекту цього напряму діяльності вченого. Більшість праць, що стосуються цієї проблеми, почали виходити з другої половини 1990-х рр. та стосувалися загальних проблем діяльності М. Грушевського як

---

¹ Гирич І. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / Ігор Гирич // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 24; його ж. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / Ігор Гирич // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського). – К.: Український інститут національної пам'яті, 2012. – С. 269.

² Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970. – С. 27.

редактора. Зокрема, І. Квітко зауважила: «М. Грушевський був редактором: планував видання, замовляв матеріали, упорядковував і опрацьовував їх, дбав про видавничу культуру, контролював рух видань на виробництві, організовував розповсюдження, вів фінансові справи»¹.

О. Коновець, як і переважна більшість дослідників редакторської діяльності М. Грушевського, торкнувся цієї проблеми загалом, не виокремлюючи галузей наук, у яких працював учений². З усіх галузей наук автор виділив заслуги М. Грушевського як фундатора української національної преси. Організаційним центром такої діяльності стало, на думку О. Коновця, саме Товариство³. Водночас на нашу думку, потребує більш ґрунтовного аналізу проблема редакторської діяльності М. Грушевського крізь призму конкретних галузей наук та з аналізом його реального внеску в становлення і розвиток кожної науки, де етнологія повинна зайняти одне з чільних місць, зважаючи на особливо жвавий інтерес вченого до цієї дисципліни.

Інколи досить важко виділити в літературі оцінки редакторського наукового доробку М. Грушевського як етнолога, оскільки його заслуги в цьому напрямі або не виділялися зовсім, або об'єднувалися з іншими відомими членами НТШ. Зокрема, А. Франко зазначив, що «М. Грушевський та І. Франко стояли біля керма формування багатотомних видань НТШ. Вони сприяли утвердженню наукового

---

¹ Квітко І. Грушевський як редактор / Ірина Квітко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 314.

² Коновець О. М. Грушевський – фундатор Української національної наукової преси / Олександр Коновець // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 312–313.

³ Там само. – С. 313.

характеру публікацій Товариства та удосконаленню структури його ґрунтовних видань...»¹. Згідно із зауваженнями автора, досить важко виділити редакторські здобутки названих учених в упорядкуванні етнологічних видань. Так, наприклад, А. Франко зауважив: «...Офіційно за його підписом (М. Грушевського – Р. К.) вийшли перші томи «Етнографічного збірника», де левову частку праці щодо їх упорядкування зробив І. Франко»².

Ця проблема актуалізується ще й тим, що вже в період незалежності з'явилася низка досліджень³, зокрема і дисертаційних⁴, присвячених виданням НТШ та редакційній діяльності в них М. Грушевського, на яких ми докладно зупинимось в

---

¹ Франко А. Співпраця М. Грушевського та І. Франка у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Франко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 36.

² Там само. – С. 37.

³ Кузіна Н. Редакційна діяльність М. С. Грушевського в «Літературно-науковому віснику» в 1907–1908 роках / Наталія Кузіна // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 26–28; Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 16–23 та ін.

⁴ Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна. – К., 1996. – 232 арк.; Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна. – К., 2002. – 213 арк. та ін.

іншому розділі (присвяченому виданням Товариства). Тут зазначимо лише те, що у цих працях піднімалися окремі аспекти наукових та суспільно-політичних поглядів ученого, тоді як етнологічна науково-організаційна складова цієї діяльності М. Грушевського залишається до кінця не розкритою.

О. Гомотюк наголошувала на тому, що пріоритетним напрямом науково-практичної роботи М. Грушевського в Товаристві була організація видавничої справи, яка призвела до документалізації значного масиву етнографічних матеріалів. Водночас авторка не виділяє конкретні здобутки вченого-редактора етнографічно-фольклористичних видань¹.

Л. Зашкільняк, характеризуючи ідейні засади історичних досліджень М. Грушевського, наголошує на тому, що вони оригінально поєднувалися з новітніми на той час тенденціями в європейській науці та полягали в розбудові «...новочасної концепції історії України, яка обґрунтовувала б прагнення до окремішності і самобутності історичної еволюції українського етносу»². У цьому контексті організація етнологічних досліджень у межах НТШ та їх результати мали важливе значення – вони науково обґрунтовували етнокультурну самобутність українського народу, що було основою для подальшого розвитку українства, зокрема й у державницькому вимірі.

Не можна не погодитись з В. Педичем, який вважає, що важливу роль у діяльності історичної школи М. Грушевського у Львові відіграла саме видавнича робота, яка прискорювала обіг наукової інформації та сприяла входженню українських досліджень у європейський науковий простір. Автор слушно вказав на

---

¹ Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українознавства / Оксана Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 304, 306.

² Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця ХІХ – початку ХХ століття / Леонід Зашкільняк // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 17.

важливу особливість друкованих органів Товариства під керівництвом ученого: наявність розлогого критично-бібліографічного відділу, який не лише ознайомлював читачів з останніми науковими дослідженнями, але й мобілізував дослідника «...на новаторське дослідження проблем вітчизняної історії в контексті світової науки»¹.

Загалом же доцільно відмітити, що аналіз редакційної діяльності М. Грушевського через призму організації ним етнологічних досліджень у НТШ комплексно не проводився. Є окремі дослідження О. Сапеляк, М. Глушка та ін. етнологів про які вже йшлося раніше, що безпосередньо пов'язані з налагодженням ученим етнографічної роботи в Товаристві. Переважна ж більшість праць як діаспорних (Л. Винар та ін.), так і сучасних українських учених (З. Зайцева та ін.) висвітлюють діяльність М. Грушевського з погляду організації української національної науки в НТШ в цілому, не виділяючи етнологічний аспект цієї роботи.

Якщо торкатися проблем організаційного характеру, то не можна обійти увагою історіографію, присвячену проблемам та конфліктам всередині Товариства, що негативно позначилися на впорядкуванні етнологічних досліджень в цій інституції. Більшість подібного роду праць безпосередньо стосувалися непростих стосунків між І. Франком та М. Грушевським. Ця проблематика була особливо актуальною на початку 1990-х років, коли постало питання спростування ідеологем радянської історіографії, яка намагалася зобразити великих учених як запеклих ідеологічних суперників, що належали до різних таборів. Відповідно, М. Грушевський зображувався як «буржуазний націоналіст», а І. Франко – як «революціонер-демократ».

---

¹ Педич В. Науково-організаційна діяльність історичної школи Михайла Грушевського / Василь Педич // Українська історична наука на шляху творчого поступу: Матеріали III міжнародного наукового конгресу українських істориків; 17–19 травня 2006 р. Луцьк: У 3 т. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1 / Ред. Л. Винар; І. Коцан. – С. 344.

У радянський період навіть найбільш відомі дослідники цієї проблеми змушені були дотримуватися ідеологічних штампів партійної науки. Праці радянських франкознавців (М. Возняка, І. Басса, О. Білецького, О. Дея, О. Кисельова, О. Мороз та ін.¹) штучно перебільшували певні непорозуміння між І. Франком та М. Грушевським, що виникали як з об'єктивних, так і через суб'єктивні причини та надавали їм антагоністичного характеру. Але, незважаючи на це, радянська історіографія зробила певні успіхи в дослідженні етнологічної діяльності І. Франка, про що буде сказано далі. Стосовно М. Грушевського, то штамп «українського буржуазного націоналіста», фактично, забороняв дослідження і його науково-організаційної спадщини. Окремі ж спотворені дані про непримиренну ідеологічну боротьбу між вченими не давали жодних конкретних даних про поставлену нами проблему.

Лише позбавлені ідеологічної заангажованості праці представників української діаспори, зокрема дослідження Л. Винара², В. Дорошенка³, О. Домбровського¹ та

---

¹ Дей О. І. Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості / О. І. Дей / АН УРСР. Ін-т суспіл. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953. – 90 с.; Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк / АН УРСР. Ін-т сусп. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 304 с.; Білецький О. І. Іван Франко: життя і творчість / О. І. Білецький, І. І. Басс, О. І. Кисельов; АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Видавництво АН УРСР, 1956. – 358 с.; Басс І. І. Іван Франко: біографія / І. І. Басс. – К.: Наукова думка, 1966. – 256 с.; Мороз О. Н. Іван Франко / О. Н. Мороз. – 2-е вид. перероб. – К., 1977. – 389 с.

² Винар Л. Історичні праці Івана Франка / Любомир Винар // Збірник «Української літературної газети». – Мюнхен, 1957. – С. 48–63; його ж. Михайло Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970. – 110 с. та ін.

³ Дорошенко В. Великий каменярь (Життя й заслуги Івана Франка): з нагоди 100-ліття народження й 40-ліття смерті / Вол[одимир] Дорошенко. – Вінніпег:

Ю. Герича² містили неупереджені оцінки досить складних стосунків між такими неординарними особистостями та великими вченими, як І. Франко та М. Грушевський.

Не вникаючи у подробиці самого конфлікту між найбільш впливовими членами НТШ (оскільки це не відповідає предмету нашого дослідження), ми хотіли б зазначити, що література з цієї проблеми складає окремий історіографічний пласт та містить інформацію, яка дотично стосується питання організації наукової діяльності в Товаристві, зокрема і етнологічної. Але подібного роду історіографічні джерела потребують скрупульозного аналізу, оскільки містять лише фрагментарні відомості та крихти інформації, що вибудовуються у складну мозаїку як об'єктивних наукових процесів, які мали місце в НТШ, так і складну палітру особистих симпатій-антипатій, а також амбіцій, що вплинули на організаційні здобутки М. Грушевського стосовно налагодження народознавчих пошуків у Товаристві.

Велика кількість конфліктів у НТШ лежала в площині видавничо-редакційної діяльності, якою досить ретельно опікувався М. Грушевський, особливо якщо зважати на те, що він особисто причетний до редагування та друку багатьох матеріалів етнологічного характеру, зокрема, в таких виданнях, як «Записки НТШ», «Етнографічний збірник», «Матеріяли до українсько-руської етнології», «Літературно-науковий вістник» та ін. У багатьох з цих видань друкувалися рецензії на етнологічні, етнографічно-фольклористичні та антропологічні праці як членів Товариства (зокрема, членів Етнографічної комісії), так й інших дослідників,

---

Накладом Ком. укр. Канади, 1956. – 63 с.; його ж. Іван Франко і Михайло Грушевський / Володимир Дорошенко // Сучасність. – Мюнхен, 1962. – № 1. – С. 16–36.

¹ Домбровський О. Критичні зауваги І. Франка до «Історії» М. Грушевського / Олександр Домбровський // УІ. – Нью-Йорк, 1970. – Ч. 1–3. – С. 122–123.

² Герич Ю. До біографії М. Грушевського (Дещо про конфлікт в НТШ і про «донос», якого не було) / Ю. Герич // УІ. – Нью-Йорк, 1972. – Ч. 1–2 (33–34). – С. 66–84.

зокрема й іноземних. Отже, певна частина рецензій містила критичні зауваження, які спонукали до наукової полеміки на сторінках цих видань, що не завжди мала конструктивний характер та переходила на рівень особистих образ. Крім того, конфлікти в НТШ виникали і на ґрунті відмови М. Грушевського друкувати певні матеріали у виданнях Товариства. Зокрема, найбільший конфлікт подібного характеру виник між М. Грушевським та І. Франком, хоча його причини були набагато глибші і ця обставина, фактично, була використана як привід для образ з боку останнього.

Коротко узагальнивши глибинну суть конфліктів, які досить часто переходили в міжособистісні суперечки між членами НТШ, можна виділити такі його рівні: 1) невизначеність внутрішньої структури і підпорядкування підрозділів Товариства, редколегій його друкованих органів навіть після проведення М. Грушевським реформ; 2) різні політичні уподобання членів НТШ та непорозуміння на цьому ґрунті; 3) конфліктні ситуації, пов'язані з працездатністю окремих його членів (зокрема, І. Франка та В. Гнатюка), які, зважаючи на об'єктивні обставини, пов'язані з хворобами останніх, впливали на рішення М. Грушевського щодо усунення їх від провідних ролей у діяльності Товариства. Саме останній чинник особливо серйозно позначився на діяльності Етнографічної комісії та етнологічно-фольклористичних видань, а також інших друкованих органів, що містили інформацію про перебіг народознавчих досліджень в організації.

Яскравим прикладом цього бути саме конфлікт між такими провідними етнологами НТШ, як І. Франко та В. Гнатюк, з одного боку, та М. Грушевським, з іншого, який досить докладно описав Я. Грицак у своїй статті¹. Для нас це дослідження є особливо цінним, оскільки воно містить інформацію про те, як особисті конфлікти в Товаристві впливали на організацію етнологічних досліджень у інституції. Як зазначає автор: «Як акцію, спрямовану особисто проти нього

---

¹ Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки / Ярослав Грицак // УІ. – Нью-Йорк, 1991–1992. – № 110–115. – С. 319–332.

(«Грушевський пішов на мене війною») Гнатюк сприйняв рішення голови НТШ не видавати томи етнографічної комісії обсягом більше 15 аркушів, а якщо більше – то лише два томи на рік. У такому випадку видання підготовлених Гнатюком етнографічних матеріалів з демонології могло б розтягнутися на 20 років»¹.

Незважаючи на те, що рішення М. Грушевського було пов'язане не з особистою неприязню до В. Гнатюка, а з об'єктивними обставинами зменшення субвенцій на цей вид діяльності НТШ, останній був ображений на такі дії керівництва. У подальшому ця образа була підсилена позбавленням В. Гнатюка звання директора УРВС та редактора видань й адміністратора «Літературно-наукового вістника». Якщо до цього додати і те, що В. Гнатюка підтримував у цій ситуації Ф. Вовк, а І. Франко мав власні причини ображатися на М. Грушевського, які підсилювались тяжким станом його психічного здоров'я, то в результаті ми можемо констатувати той факт, що українські провідні етнологи зі світовим ім'ям, які були, фактично, основоположниками етнологічної науки в межах Товариства та співпрацювали у цьому питанні з М. Грушевським, в результаті опинилися в опозиції до останнього, що звичайно не додавало конструктиву в питання налагодження народознавчих досліджень у Товаристві.

Конфлікт досяг свого апогею у 1913 р., коли М. Грушевський самоусунувся від головування у НТШ. Як справедливо зазначив Я. Грицак, зазначений конфлікт «...не приніс жодної позитивної розв'язки ні щодо наукової, ні щодо організаційної сторони діяльності Товариства. Єдиним його результатом було усунення М. Грушевського від керівництва НТШ. Негативні наслідки цього кроку не були спочатку такими помітними на фоні загальної кризи Товариства у воєнні і перші післявоєнні роки. Однак, коли становище більш-менш нормалізувалося, НТШ так і

---

¹ Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки / Ярослав Грицак // УІ. – Нью-Йорк, 1991–1992. – № 110–115. – С. 327.

не вдалося досягнути такої потужної наукової діяльності, якою воно відзначалося в роки головування М. Грушевського»¹.

Проблема конфліктів у НТШ з середини 1990-х рр. постійно піднімалася в історіографії та, як правило, стосувалася висвітлення суперечок між М. Грушевським та іншими членами Товариства. Багато з таких праць не привносили нічого нового у висвітлення поставленої нами проблеми, тому і не є предметом нашого аналізу. Це, зокрема, стаття П. Шкраб'юка про конфлікт М. Грушевського та М. Павлика², дослідження В. Гориня щодо конфліктів вченого з іншими членами НТШ³ та ін.

Останнім часом вийшли дослідження, що визнають великі науково-організаційні заслуги М. Грушевського в питанні розбудови Товариства, які подаються через призму висвітлення конфлікту в цій організації. На думку О. Романіва, на сьогодні відсутня велика кількість матеріалів, які дозволили б пролити світло на відповідну проблему, оскільки «...з відстані років усі відчули, кого втратило Товариство з відходом М. Грушевського з подачі саме тих науково-

---

¹ Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки / Ярослав Грицак // УІ. – Нью-Йорк, 1991–1992. – № 110–115. – С. 332.

² Шкраб'юк П. М. Грушевський і М. Павлик: Довкола конфлікту в НТШ / Петро Шкраб'юк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 79–88.

³ Горинь В. Михайло Грушевський і конфлікти в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка / Василь Горинь // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць / НАНУ, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 143–156; його ж. Останній конфлікт М. Грушевського в НТШ / Василь Горинь // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 38–41.

організаційно неспроможних епігонів, що так енергійно домагалися відсторонення Грушевського з НТШ»¹.

Більшість же закидів на адресу М. Грушевського, що призвели до його самоусунення від головування в Товаристві, дослідники бачили в суспільно-політичних поглядах та уподобаннях ученого, які відвернули від нього галицьку інтелігенцію. Приводом для звинувачень ставали вигадані зловживання М. Грушевського в НТШ як його керівника, зокрема й фінансового характеру.

Ми абсолютно погоджуємося з думкою О. Романіва, що найбільш переконливим свідченням визначної науково-організаційної ролі М. Грушевського в НТШ стала історія Товариства після його відходу від головування в цій організації. Хоча занепад у Товаристві був пов'язаний і з низкою об'єктивних причин, що визначалися дискримінаційною політикою польської влади, але все ж таки саме після М. Грушевського настав «...етап повного організаційного провалу, повної байдужості тих же опозиціонерів до справ української академії наук – НТШ. І це яскравий доказ того, як багато, плідно і талановито творив М. Грушевський як учений, координатор, лідер-організатор, моральний і суспільний авторитет»². Відповідно, саме великому українському вченому належить заслуга організації етнологічних досліджень у НТШ, які багато в чому визначили подальший розвиток української етнології як науки.

Стосовно проблеми взаємовідносин у Товаристві М. Грушевського та І. Франка,

---

¹ Романів О. До історії конфлікту Михайла Грушевського з галичанами у 1913 р. [рецензія]: Грушевськіяна. Т. 7: М. Грушевський. Наша політика; [С. Томашівський]. Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського; Матеріяли до історії конфлікту в НТШ 1913 року / Упорядкув. Л. Винара та Євгена Пшеничного. – Нью-Йорк; Дрогобич: Коло, 2003. – 242 с. / Олег Романів // УІ. – Нью-Йорк, 2004–2005. – № 3–4 (163–164) / 1(165). – С. 284.

² Там само. – С. 289.

що мають важливе значення для нас в контексті поставленої проблеми, оскільки можуть безпосередньо чи опосередковано свідчити про науково-організаційні аспекти етнологічних досліджень у НТШ, то тут доцільно виділити останні дослідження з цієї проблематики І. Гирича, Г. Бурлаки¹ та О. Крижановської². Зокрема, в статтях І. Гирича досить докладно розглядається історія стосунків двох великих учених та узагальнюється значна кількість історіографічного матеріалу з цього питання. Охолодження стосунків між М. Грушевським та І. Франком, починаючи з 1906 р., автор пояснює «...не стільки різницею ідейних, культурних чи естетичних настанов, як передусім важкою хворобою І. Франка, неможливістю далі продуктивно працювати»³.

---

¹ Гирич І. М. Грушевський та І. Франко: єдність протилежностей / Ігор Гирич // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II Регіональної науково-практичної конференції, К.; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Бар / Відп. ред. М. Х. Комісарчук; наук. ред. І. Б. Гирич; Вінницька обласна держ. адміністрація, Вінницька обласна рада, Інститут історії України НАН України, Інститут української археографії і джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України, Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – К.: Книга-Вега, 2006. – С. 19–59; його ж. Грушевський і Франко / Ігор Гирич // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 21–24; його ж. М. Грушевський та І. Франко: громадське і приватне / Ігор Гирич // Неопалима купина. – 2007. – №. 1–2. – С. 91–122; Бурлака Г. Франко і Грушевський: спроба об'єктивної характеристики / Галина Бурлака, Ігор Гирич // Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія. – К.: ВД «Стилос», 2010. – Т. 5. – С. 27–66.

² Крижановська О. О. Співпраця і незгоди між І. Я. Франком та М. С. Грушевським / О. О. Крижановська // Проблеми історії України XIX – початку XX століття. – К., 2007. – Вип. XIII. – С. 56–59.

³ Гирич І. М. Грушевський та І. Франко: громадське і приватне / Ігор Гирич // Неопалима купина. – 2007. – №. 1–2. – С. 92.

О. Крижановська ж переконана, що розбіжності між ученими були не в ідеології чи належності І. Франка та М. Грушевського до різних соціальних станів, а «...в тому, що гору в стосунках між ними взяло банальне суперництво, яке підживлювалося відмінностями в цілях діяльності обох виразників української національної ідеї»¹. Пояснювала це авторка тим, що, мріючи про відродження українського народу, І. Франко та М. Грушевського визначали різні напрями діяльності для досягнення поставленої мети. Якщо діяльність І. Франка була спрямована у площину загальнолюдської культури, історії, моралі, то М. Грушевський переважно шукав місце України в історії та сучасній політиці.

Якщо ж абстрагуватися від причини конфліктів та розбіжностей у поглядах великих українських учених, що в історіографії трактуються по-різному, то доцільно відмітити ті спільні моменти у поглядах М. Грушевського та І. Франка, які вплинули на організацію етнологічних досліджень у період їхньої співпраці в НТШ. Спільною для них була ідея наукового обґрунтування етнонаціональної окремішності українського народу як початкового етапу його відродження, що мало завершитися здобуттям державності. І тут організація етнологічних досліджень в межах Товариства мала особливо важливе значення, а саме: збір, аналіз та видання наукових матеріалів етнологічного характеру доводили самобутність українського народу. Етнологи НТШ науково обґрунтовували наявність окремої європейської нації з власною історією державності, мовою, культурою, особливостями побуту, звичаєвого права, фольклору, соціальної організації та ін. Саме етнологічна наука теоретичного та емпіричного рівнів, розбудові якої приділив багато уваги М. Грушевський, могла справитися із поставленим завданням.

Як слушно зауважив М. Глушко: «...уже до приїзду до Львова молодий історик був добре обізнаний із загальним станом тогочасної української етнографічної науки

---

¹ Крижановська О. О. Співпраця і незгоди між І. Я. Франком та М. С. Грушевським / О. О. Крижановська // Проблеми історії України XIX – початку XX століття. – К., 2007. – Вип. XIII. – С. 58.

та усвідомлював її важливе місце у загальній системі гуманітарних знань. Інакше він не ініціював би видання «Етнографічного збірника», тим паче не брався б за його редагування. Тим більше, вже 1895 р. М. Грушевський, згідно з М. Глушком, запланував створення Етнографічної комісії для підготовки та випуску «Етнографічного збірника»¹. Автор проаналізував зміст його перших видань та дійшов висновку, що вони містили переважно фольклорний матеріал замість етнографічного. Саме цим, на думку М. Глушка, пояснюється бажання М. Грушевського реорганізувати етнологічний напрям роботи в НТШ, що призвело до створення Етнографічної комісії та започаткування іншого друкованого органу – «Матеріялів до українсько-руської етнології». Згідно з автором: «1899 р. був, мабуть, знаменним і для самого М. Грушевського, оскільки з цього моменту етнографія стає однією з класичних дисциплін історичного циклу в Україні»².

Отже, нині є не так уже й багато праць, безпосередньо присвячених проблемі реформування НТШ, що цілком стосувалися б питання організації М. Грушевським етнологічних досліджень в установі. Окрему групу історіографічних джерел становлять праці, присвячені редакторській та видавничій діяльності вченого в межах Товариства, в яких висвітлюються певні питання організації друкованих органів етнологічного характеру. На увагу заслуговує також і проблема дослідження в історіографії питання конфліктів у НТШ, особливо між етнологами, оскільки цей аспект впливав на організацію народознавчих досліджень у межах Товариства. У подальшому актуальною проблемою для досліджень залишається комплексне з'ясування всіх названих нами чинників, що вплинули на процес реформування Товариства та організацію етнологічних досліджень у цій інституції, на становлення етнологічних знань в Україні загалом.

---

¹ Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 16.

² Там само. – С. 20.

4.2. Історіографічні оцінки розробки вченим методології етнологічних досліджень

Досліджуючи питання розробки М. Грушевським методології етнологічних досліджень нам необхідно проаналізувати праці, що стосуються методології історичних досліджень вченого загалом, виокремивши при цьому етнологічний аспект його наукових пошуків. У пригоді нам може стати література, присвячена науковій школі М. Грушевського, яка дозволить сформулювати загальне враження щодо розробки в історіографії окресленого питання.

Проблема методології історичних досліджень вченого і його школи почала підніматися радянськими вченими в 1940-х рр. в ідеологічному контексті для обґрунтування наукової неспроможності історичної концепції М. Грушевського як «буржуазного націоналіста»¹. Звичайно, що ідеологічно заангажовані праці радянських науковців, присвячені висвітленню наукового здобутку забороненого вченого, не дають жодної корисної інформації щодо поставленого нами питання, особливо в контексті розгляду діяльності НТШ.

Перші праці, що мають наукову цінність для з'ясування методології етно-історичних досліджень М. Грушевського, були опубліковані в журналі «Український історик». Але в цих дослідженнях аналізувалася переважно методологія вченого в історичних студіях загалом, хоча інколи згадувалися деякі

---

¹ Горбатюк В. Т. М. Грушевський та його так звана школа (Історіографічні замітки) / В. Т. Горбатюк // Наукові записки Львівського державного університету. Серія історична. – Львів, 1946. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 3–39; Круть В. Г. К вопросу об антинаучном буржуазно-националистическом извращении и фальсификации истории Украины в работах М. Грушевского и его «школы» / В. Г. Круть // Ученые записки Московского педагогического института им. В. И. Ленина. – М., 1949. – Т. 60. – С. 17–42; Литовченко М. М. На службі антинародної політики про історичну концепцію М. Грушевського та його «школи» / М. М. Литовченко. – К., 1973. – 62 с.

підходи вченого до вивчення етногенезу українського народу та його початків національної еволюції¹.

Лише зі здобуттям Україною незалежності у світ виходять перші праці, присвячені історичній школі М. Грушевського. Щоправда у цих публікаціях питання методологічних основ етнологічних досліджень вченого, як правило, не піднімалися².

Етнологічною складовою наукових досліджень М. Грушевського вчені почали цікавитись дещо пізніше. Зокрема, як зазначає В. Гоцуляк зазначив, що «зусиллями В. Б. Антоновича й М. С. Грушевського та учнів їх наукових шкіл була подолана відсталість у наукових пошуках, дослідження у таких галузях як етнографія, історія, де раніше українські вчені займали досить високі позиції»³.

Загальні питання, що стосуються діяльності школи М. Грушевського, отримали подальше висвітлення на сторінках «Українського історика», який вийшов у 1996 р. та був приурочений до 130-річчя від дня народження вченого⁴. Етнологічний

---

¹ Витанович І. Уваги до методології й історіософії Михайла Грушевського / Ілля Витанович // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 34.

² Тронько Я. Я. Приреченість школи Грушевського (М. С. Грушевський) / П. Т. Тронько // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К.; Хмельницький, 1991. – С. 6–16.

³ Гоцуляк В. До оцінки львівського періоду історичної школи Грушевського Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народж. / Віктор Гоцуляк // УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1996. – Т. XXXIII, № 1–4 (128–131). – С. 253.

⁴ Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його Львівською школою за радянських часів / Ярослав Дашкевич // УІ. – Т. XXXIII. – Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народження. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 88–141; Домбровський О. Традиції школи Грушевського у львівському НТШ / Олександр Домбровський // Там само. –

методологічний аспект, вміщених у цьому друкованому органі матеріалів, стосувався переважно питань дослідження вченим етногенезу та етногенетичного розвитку українського народу від сивої давнини до сьогодення. Причому науково-організаційна діяльність М. Грушевського в НТШ розглядалася як важливий етап народження школи, яка продовжила своє існування у Львові й у подальший період¹. Окремі статті, що стосувалися цієї проблеми та вийшли друком в другій половині 1990-х в «Українському історичному», були передруковані пізніше в інших працях².

У 1999 р. згадані дослідження були, фактично, передруковані у вигляді матеріалів конференцій, які відбулися в середині 1990-х рр. і стосувалися місця М. Грушевського в українській історичній науці³. Загалом же зазначені дослідження

С. 259–267; Грицак Я. Михайло Грушевський та його історична школа: Конференційні здобутки / Я. Грицак, Я. Дашкевич // Там само. – С. 395–396.

¹ Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у львівському НТШ / Олександр Домбровський // УІ. – Т. XXXIII. – Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народження. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 260.

² Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів: Львівське відділення ІУДА ім. М. С. Грушевського НАНУ, ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 369–401 та ін.

³ Грицак Я. Чи була школа Грушевського? / Ярослав Грицак // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф., присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1999 р. – Львів, 1999. – С. 162–172; Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Там само. – С. 226–269; Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 30-х роках / Олександр Домбровський // Там само. – С. 217–226.

лише окреслили перспективи пошуків у напрямі вивчення розробки М. Грушевським методології етнологічних досліджень у Товаристві.

Наступним важливим етапом у розробці цієї теми стали матеріали надруковані за результатами конференції «Михайло Грушевський і Західна Україна», що була приурочена до 100-річчя від початку діяльності вченого у Львівському університеті¹. Низка статей у цьому збірнику була присвячена методологічним аспектам фольклористичної наукової діяльності М. Грушевського. Зважаючи на тісний зв'язок фольклористики та етнології, а також труднощі розмежування предметного поля цих наук у Львівський період діяльності НТШ (про що більш докладно йшлося раніше), зазначені дослідження за авторством І. Денисюка² та Я. Герасима³ розглядають науковий здобуток вченого з цього погляду.

Незважаючи на невеликий об'єм публікацій цих авторів, вони порушують, на нашу думку, дві важливі проблеми: по-перше, розглядають наукову спадщину М. Грушевського-фольклориста; а по-друге, виділяють у вищезазначеній проблемі методологічну складову.

І. Денисюк наголосив на тому, що фольклористичні дослідження вченого до останнього часу залишалися поза увагою науковців, та проаналізував бачення М. Грушевським фольклору на основі дослідження його праці «Історія української

---

¹ Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – 352 с.

² Денисюк І. Фольклористичні концепції М. Грушевського і І. Франка / І. Денисюк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 229–233.

³ Гарасим Я. Традиції культурно-історичної школи у науковім методі М. Грушевського-фольклориста / Ярослав Гарасим // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – С. 234–236.

літератури»¹. Автор відзначив, що вчений користувався європейськими методами дослідження словесності, використовуючи у якості бази культурно-історичну школу із здобутками компаративізму, міфологічної, антропологічної та психологічної шкіл разом із власними методологічними прийомами². Згідно з поглядами І. Денисюка, М. Грушевський критично підходив до методології компаративізму, критикував теорію запозичень й, отже, формував власну комплексну методологію дослідження фольклору, що базувалась на передових досягненнях європейської науки разом з авторським підходом вченого до вирішення конкретних дослідницьких завдань.

З поглядами І. Денисюка погоджується Я. Гарасим, який схильний вважати, що М. Грушевський створив власну синтетичну методологічну систему. Автор вважає, що «історія словесності, за М. Грушевським, повинна наблизитись до соціологічних наук, які ставлять своїм завданням висвітлити психологічні функції людини в загальній еволюції її соціального життя»³. Я. Гарасим вважає, що вчений трактує фольклор як органічну частину історії літератури, до вивчення якого застосовує принцип історизму, хронологізуючи при цьому фольклор українців від первісних часів до сучасності. Автор наголошує на тому, що М. Грушевський акцентує увагу на психіці людини первісних часів, що є ознакою популярних на той час психологічної та антропологічної шкіл⁴.

У зазначеному збірнику міститься також цікава стаття Л. Кондратика та

---

¹ Денисюк І. Фольклористичні концепції М. Грушевського і І. Франка / І. Денисюк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 229–230.

² Там само. – С. 230.

³ Гарасим Я. Традиції культурно-історичної школи у науковій методі М. Грушевського-фольклориста / Ярослав Гарасим // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – С. 234–235.

⁴ Там само. – С. 236.

О. Кондратик про методологічні аспекти генетичної соціології М. Грушевського, що стосуються вивчення проблем релігійних вірувань¹. Питання дослідження первісних релігійних вірувань є предметним полем етнології як науки в тому контексті, як цю проблему поставив М. Грушевський, який досліджував, зокрема, обряди магічного характеру. Це підхід, що був характерний для класиків європейської етнологічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Навіть у тих працях, що безпосередньо не стосуються вивчення методології етнологічних досліджень в роботах М. Грушевського, можна виділити окрему складову поглядів науковців, яка свідчить про пріоритетність вивчення суб'єктивних аспектів життя простого люду. Так, В. Лисий наголошував на тому, що «М. Грушевський чітко усвідомлював проблему синтезу об'єктивного і суб'єктивного в оцінці історичного процесу, зазначав, що реальне, дійсне на кожному повороті завжди набуває суб'єктивних рис, довершує себе до потреби, до ідеалу епохи»². Отже, можна зробити висновок про те, що методологія організації етнографічних досліджень в НТШ мала вирішальне значення для реалізації тих важливих дослідницьких завдань, які поставив перед собою М. Грушевський.

Окремі напрацювання в історіографії стосуються застосування історико-соціологічного методу до вивчення давньої історії України у працях М. Грушевського. Н. Черниш вважає, що хоча вчений і працював у руслі загальноєволюціоністських соціологічних концепцій, але він мав власне бачення

---

¹ Кондратик Л. Проблема релігії в концепції генетичної соціології М. Грушевського / Леонід Кондратик, Ольга Кондратик // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 248–250.

² Лисий В. Про методологію історії в спадщині М. Грушевського / Василь Лисий // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 151.

розвитку людства та висловлював сумніви у правомірності суто позитивістських чи психологічних поглядів на соціальну еволюцію¹. Ми погоджуємося з думкою авторки про комплексність методології дослідження соціальних явищ М. Грушевським, зокрема і в етнологічному вимірі. Соціум, де діють лише емпіричні закони, є складною соціальною реальністю, яку можна дослідити практичним шляхом, одним із яких була організація етнографічних експедицій в Товаристві.

Загалом же більшість праць, що стосувалися дослідження методологічної основи історичних праць М. Грушевського, обходили увагою проблему наукової методики етнологічних праць ученого. У кращому випадку в окремих працях міститься інформація, що лише опосередковано торкається поставленої нами проблеми.

У небагатьох дисертаційних дослідження ця проблема також не отримала належного висвітлення. Так, В. Педич описав методи науково-дослідної роботи М. Грушевського загалом, не вдаючись у подробиці та не виділяючи окремо методологічну складову його етнологічних наукових пошуків². Окремі статті автора,

---

¹ Черниш Н. Історико-соціологічний метод М. Грушевського і сучасність / Наталія Черниш // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 324–327.

² Педич В. П. Львівська історична школа М. Грушевського (1894–1914 р.р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Педич Василь Пилипович. – К., 1996. – 204 с.

які були покладені в основу дисертаційного дослідження¹ та ті, що вийшли друком пізніше, також не проливали світло на зазначену проблему².

Лише деякі праці заслуговують на особливу увагу з нашого боку, оскільки в них розробляються окремі концептуальні питання, пов'язані з методологією

---

¹ Педич В. Роль історичного семінару М. Грушевського у формуванні львівської історичної школи / Василь Педич // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 49–51.

² Педич В. Наукова школа як об'єкт історіографічного вивчення (на прикладі історичної школи М. Грушевського у Львові) / Василь Педич // Українська історична наука на сучасному етапі розвитку: Доповіді та повідомлення II-го Міжнародного наукового конгресу українських істориків, Кам'янець-Подільський, 17–18 вересня 2003 р.: У 4-х т. Т. 1 / Ред.: Л. Винар, О. Завальнюк; Українське історичне товариство (США, Україна, Канада, Європа). – Кам'янець-Подільський державний університет, Інститут історії України НАН України, світова наукова рада при Світовому Конгресі українців. – Кам'янець-Подільський, К., Нью-Йорк, Острог: Вид-во національного університету «Острозька академія», 2005. – С. 348–352; його ж. Науково-організаційна діяльність історичної школи Михайла Грушевського / Василь Педич // Українська історична наука на шляху творчого поступу: Матеріали III міжнародного наукового конгресу українських істориків; 17–19 травня 2006 р. Луцьк: У 3 т. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1 / Ред. Л. Винар; І. Коцан: Українське історичне товариство (США, Україна, Канада, Європа), Інститут історії України НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Світова наукова рада при Світовому конгресі українців, Історична секція Української вільної академії наук у США. – С. 340–346; Голобін В. М. Наукова діяльність Львівської історичної школи Михайла Грушевського (1894–1914 рр.) / В. М. Голобін, Я. І. Кісь, В. П. Педич // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – Івано-Франківськ, 2009. – № 3. – С. 138–148.

етнологічних досліджень. У цьому контексті доцільно виділити дослідження, авторами якого є І. Сенько та В. Делеган¹. Характеризуючи методологічну складову вивчення М. Грушевським українського етносу, автори називають вченого етнологом, який зробив свій внесок у розробку теорії етносу, виділивши в ньому ядро та його консолідуючі ознаки². На прикладі вивчення українського етносу М. Грушевським автори наводять його диференціюючі ознаки в розумінні вченого, де виділяють низку факторів етнопсихологічного характеру, а також розробки вченим методики визначення етнічної території народу тощо³. Отже, це дослідження піднімає низку важливих питань теоретичного характеру в доробку М. Грушевського, що стосуються теорії етносу та є основоположними в плані формування методології етнологічних досліджень. Водночас у цій статті зазначені проблеми були лише окреслені та потребують подальшої наукової розробки.

На жаль, не завжди підняті проблеми отримують подальше дослідження. У випадку із М. Грушевським ми можемо констатувати відсутність жвавого інтересу науковців до методології його етнологічних досліджень, тоді як постать вченого зі здобуттям Україною незалежності активно досліджується.

Останнім часом вийшла низка праць, присвячена методології історичних досліджень М. Грушевського загалом, без виділення етнологічного аспекту. Зупинимося лише на деяких з них, що частково проливають світло на підняту нами проблему.

---

¹ Сенько І. М. Методичні засади Михайла Грушевського при вивченні історії українського народу / І. М. Сенько, В. В. Делеган // Спадщина Великого Українця: Наук.-метод. зб. матеріалів конф., присвяч. 130-й річниці ювілею М. С. Грушевського та п'ятій річниці незалежності України. – Ужгород, 1997. – С. 76–83.

² Там само. – С. 78–79.

³ Там само. – С. 82–83.

У цьому контексті доцільно виділити дисертаційне дослідження¹ та монографію² В. Тельвака, а також окремі його статті³. Автор наголошує на важливій методологічній ролі соціально-психологічного підходу у творах М. Грушевського, який полягає у тому, щоби з'ясувати не лише історичну важливість для України тієї чи іншої події, а й її сприйняття у суспільстві, причому намагаючись відтворити мотиви, якими керувалися історичні персонажі⁴. Саме такий підхід можна простежити і в розроблених під керівництвом М. Грушевського методичних матеріалах зі збирання етнографічних даних, що передбачають відповіді на питання: «Як розуміє нарід...?», «Що уважає нарід...?», «Як трактує нарід...?» і т. ін.⁵

Саме аналізу «Програми до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід», що була розроблена в НТШ у 1895 р. під керівництвом М. Грушевського,

---

¹ Тельвак В. В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів М. С. Грушевського (кінець ХІХ – початок ХХ століття): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Тельвак Віталій Васильович. – Дрогобич, 2000. – 211 арк.

² Тельвак В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів Михайла Грушевського (кінець ХІХ – початок ХХ століття) / Віталій Тельвак; Українське Історичне Товариство, Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Нью Йорк; Дрогобич: [б. в.], 2002. – 236 с.

³ Тельвак В. Інституційні та теоретичні засади української історичної науки на зламі ХІХ – початку ХХ століття в науковій діяльності Михайла Грушевського / Віталій Тельвак // Історія та історіографія в Європі. – К., 2004. – Вип. 3.: Історична наука як засіб політичної легітимації в Німеччині та в Україні у ХХ столітті. – С. 107–115.

⁴ Тельвак В. В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів М. С. Грушевського (кінець ХІХ – початок ХХ століття): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Тельвак Віталій Васильович. – Дрогобич, 2000. – Арк. 155.

⁵ [Б. а.] Програма для збирання відомостей про українсько-руський край і нарід уложена членами наукового Товариства ім. Шевченка / [Б. а.] // ЕЗ. – Львів, 1895. – Т. І. – С. 1–16.

торкнулася у своєму дослідженні О. Сапеляк¹. Авторка відзначила те, що ця програма є досить широкою та актуальною навіть нині. Дослідивши програму, О. Сапеляк підрахувала, що з чотирьох розділів, з яких вона складається (історичний, етнографічний, суспільно-економічний та правничий), саме етнографічний розділ є найбільшим – 168 позицій (для порівняння: розділ історичний – 10, розділ суспільно-економічний – 23 позиції). Відповідно, можна зробити висновок про важливе значення етнологічних даних для наукових досліджень у НТШ.

Згідно з О. Сапеляк, зазначена програма спрямовувала науковців до студій недостатньо дослідженого питання – народного світосприймання і світорозуміння, а також виявлення соціально-психологічних устремлінь народу, стереотипних уявлень, ставлення до громади, інших народів та різних соціальних прошарків².

У цьому контексті доцільно також виділити статтю І. Щербак, в якій безпосередньо аналізується програма зі збирання етнографічного матеріалу, розроблена М. Грушевським під назвою «Постриження й інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками», а також її значення для наукових досліджень української етнологічної школи 20–30-х рр. ХХ ст.³ Як відомо, вихід останньої програми припадає на 1926 р. і пов'язаний він з активною науковою діяльністю М. Грушевського в Наддніпрянській Україні, який організаційно не пов'язаний із діяльністю НТШ. Але незважаючи на окремі непорозуміння між галицькими вченими та М. Грушевським, що й призвели до його розриву з

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

² Там само. – С. 38–39.

³ Щербак І. Програма Михайла Грушевського «Постриження й інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками» в контексті наукових досліджень української етнологічної школи 20–30-х рр. ХХ ст. / І. Щербак // Матеріали до української етнології: щорічник. – К., 2002. – Вип. 2 (5). – С. 338–341.

Товариством та наступної наукової діяльності в Києві та за кордоном, у визначений у статті хронологічний період відбувалася співпраця між науковими структурами західної та східної України. Зрозуміло, і методологічні розробки М. Грушевського впливали на розвиток етнологічних знань у НТШ.

Зокрема, ми погоджуємося з думкою І. Щербак, яка відзначила, що «важливу роль у визначенні наукових засад етнографічних студій в Україні в 20–30-х рр. ХХ ст. відіграв М. Грушевський»¹. Згідно з авторкою, вчений у зазначеній вище програмі вперше в українській етнографії поставив проблему статевовікової диференціації суспільства, що попередніми збирачами етнографічного матеріалу сприймалася як природна біологічна даність. М. Грушевський же виділив обряди, пов'язані зі статевовіковою диференціацією в окрему систему, де відправною крапкою був ритуал визнання новонародженої дитини «своєю» чи «чужою» для роду та ритуал її статевої ідентифікації².

Саме в загальних працях, що торкаються методології історії у творчості М. Грушевського, науковцями аналізується використання такої складної категорії, як «народ-нація», що багато в чому визначає бачення вченим історичного процесу. На цю проблему звернув увагу Л. Зашкільняк, який у процесі аналізу методологічних основ історичних праць М. Грушевського дійшов висновку, що останній уважав «народи-нації» такими, що складаються під впливом переважно об'єктивних та частково суб'єктивних умов. Ці умови підпорядковуються ідеї загального прогресу людства, але кожен народ виступає окремою індивідуальністю з властивими йому етнічно-культурними рисами. Таке бачення «народу-нації» у творчості М. Грушевського, на думку Л. Зашкільняка, породжує суперечність між етнічно-

---

¹ Щербак І. Програма Михайла Грушевського «Постриження й інші обряди, відправлявані над дітьми й підлітками» в контексті наукових досліджень української етнологічної школи 20–30-х рр. ХХ ст. / І. Щербак // Матеріали до української етнології: щорічник. – К., 2002. – Вип. 2 (5). – С. 338.

² Там само. – С. 340.

культурними і соціальними елементами народу як суб'єкта історії. Як наслідок, об'єктом історичного досліджу М. Грушевський визначав «етнографічну» соціальну спільність («народ-націю»), основним напрямом вивчення якої є дослідження її матеріальної та духовної складової. Згідно з думкою до Л. Зашкільняка, на початку ХХ ст. теоретичні погляди М. Грушевського здобувають чіткі обриси етнічно-соціальної доктрини, відповідно до якої «народ-нація», еволюціонуючи в конкретних природно-географічних умовах та у взаємодії з іншими народами, створює свою матеріальну і духовну культуру¹.

У наступній статті² Л. Зашкільняк наголосив на тому, що М. Грушевський уважав найбільш стійким елементом суспільного життя народ-націю, яка є творцем і споживачем культурних цінностей, та яка, в свою чергу, трансформується залежно від змінюваних природно-соціальних обставин. Згідно з автором, «у зрілому віці М. Грушевський писав, що в соціальному житті діють лише емпіричні закономірності, які заперечують автоматизм і механічність прогресу. Ці емпіричні закономірності виявляються у дії біологічних, економічних, психологічних чинників...»³.

На важливості методологічної складової наукових досліджень М. Грушевського наголошує З. Зайцева, яка вважає, що саме це питання стало наріжним каменем непорозуміння між ученим та його учнями в межах НТШ та сприяло його розриву з

---

¹ Зашкільняк Л. Методологічні погляди Михайла Грушевського / Леонід Зашкільняк // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 233–253; його ж. Соціальні функції історії в оцінці Михайла Грушевського / Леонід Зашкільняк // УІ. – Нью-Йорк, 2003. – № 1–5 (156–160). – С. 191–197.

² Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця ХІХ – початку ХХ століття / Леонід Зашкільняк // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 17–20.

³ Там само. – С. 20.

цією інституцією¹. «Методологічні погляди українського вченого були своєрідним синтезом класичних зразків історіописання з новішими ідеями історіографії зламу XIX і XX ст. У центрі його концепції була категорія «народу-нації» як етно-соціальної спільноти, витвореної унаслідок тривалої еволюції під впливом природно-географічних, господарських і культурно-духовних чинників. Попри те, на відміну від романтиків і неоромантиків, М. Грушевський не надавав переважного значення культурно-психологічним особливостям, прагнучи повсякчас дотримуватися комплексності в з'ясуванні впливу чинників»².

Цієї ж проблеми торкнувся у своїй статті С. Шамара, який досить слушно зауважив, що до останнього часу дослідники фактично оминали бачення М. Грушевським категорії «нація» як соціологічної. Автор аналізує вклад ученого в націологію. С. Шамара відзначив суперечливість поглядів М. Грушевського на націю, у трактуванні якої він залишився на півшляху від традиціоналістів до інструменталістів. Як наслідок, основна категорія етнології трактувалась ученим двояко: як народ (у вимірі культури) та як, власне, нація (у політико-громадянському вимірі)³.

Окремо доцільно виділити дослідження О. Гомотюк, яка проаналізувала генетично-соціологічний підхід М. Грушевського до вивчення культурно-побутових

---

¹ Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 76–77.

² Зашкільняк Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця XIX – початку XX століття / Леонід Зашкільняк // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 19.

³ Шамара С. Нація в позитивістській школі Михайла Грушевського / Сергій Шамара // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II Регіональної науково-практичної конференції, К.; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Бар / Відп. ред. М. Х. Комісарчук; наук. ред. І. Б. Гирич. – К.: Книга-Вега, 2006. – С. 99–104.

умов народу у зв'язку із його соціальним життям. Авторка вважає, що згідно з вченим, еволюція соціального процесу тісно пов'язана з біологічними, економічними та психічними факторами. О. Гомотюк справедливо відзначила, що «М. Грушевський по суті першим в українському країнознавстві звернувся до психологічних аспектів суспільних процесів. Він обґрунтував думку про те, що не менш важливо з'ясувати, як події сприймалися й відчувалися сучасниками, як переломилися в їх свідомості і які враження й настрої серед них викликали»¹. В аспекті ж методології авторка наголосила, що методи наукового пізнання вчений використовував комплексно та системно, а «пізнавальні можливості максималізувалися шляхом поєднання генетичного, порівняльного із типологічним та ретроспективним методами. Своїми українознавчими працями учений залишив неперевершений зразок системного застосування наукового інструментарію»².

Проблему дослідження наукової методології фольклористичних досліджень М. Грушевського продовжив Я. Гарасим, який після друку тез на цю тематику в 1995 р.³, видав монографію⁴ та навчальний посібник⁵, що містить окремий розділ під назвою «Традиції культурно-історичної школи у науковій методи Михайла

---

¹ Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українознавства / Оксана Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 301.

² Там само.

³ Гарасим Я. Традиції культурно-історичної школи у науковій методи М. Грушевського-фольклориста / Ярослав Гарасим // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – С. 234–236.

⁴ Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Ярослав Гарасим. – Львів: Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1999. – 144 с.

⁵ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я. І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – 301 с.

Грушевського-фольклориста»¹. Основною думкою цих праць у контексті висвітлення методології фольклористичних досліджень М. Грушевського є визнання того, що вчений як історик і фольклорист в царині вивчення ментальності українців примикає до учених представників культурно-історичної школи.

Методологічної складової етнологічних поглядів М. Грушевського торкнувся у своїй статті М. Глушко², який проаналізував етнографічну програму НТШ, розроблену під керівництвом вченого, та дійшов до цікавого висновку про «...збіжність тематики цієї програми з тогочасними науковими зацікавленнями М. Грушевського з царини давньої культури та побуту українців, що додатково підтверджує закономірність ініціювання вченим випуску «Етнографічного збірника» та його історико-етнографічне спрямування»³.

На думку О. Гомотюк, праці М. Грушевського утвердили принципово новий методологічний підхід до українського історичного процесу, що полягав у розкритті історичної тяглості українського народу, його територіальної і національної єдності разом з окресленням кордонів, а також інформацією про клімат, рельєф, землі, обряди, моральні засади, торгівлю, промисел, зовнішні впливи та інші фактори, що вплинули на історію України⁴. Згідно з авторкою, у творчості вченого «пріоритетними були ідеї самобутності українського народу, безперервності його буття-повсякдення на власній землі, особливості національної культури, мови, звичаїв, удачі, характеру, створення реальної картини його державницьких і бездержавницьких періодів минулого, геополітичного місця українців у світовому

---

¹ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я. І. Гарасим. – К.: Знання, 2009. – С. 201–233.

² Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 14–20.

³ Там само. – С. 20.

⁴ Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / Оксана Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 29.

просторі, напрямів майбутньої зовнішньополітичної орієнтації»¹.

Важливою подією на ниві висвітлення методології етнологічних досліджень М. Грушевського стало монографічне дослідження В. Капелюшного у співавторстві з Г. Казакевичем та Н. Чернищук «Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.)»². Уже загадана нами співпраця між НТШ та науковими установами радянської України до початку 1930-х рр., а також активна наукова діяльність М. Грушевського в галузі етнології як за кордоном, так і в системі ВУАН, дозволяє виділити літературу, присвячену методологічним розробкам вченого, здійснених після його відходу від керівництва НТШ. Тому, зважаючи на зв'язки М. Грушевського з науковцями Товариства та його авторитет у цій організації, методологічні аспекти розробленої ним генетичної соціології впливали на становлення та розвиток етнологічних знань у НТШ. З цією думкою погоджуються й інші дослідники, які акцентують увагу на тому, що традиції наукової школи М. Грушевського в НТШ продовжили своє існування і після відходу вченого від активної участі в цій організації у міжвоєнний період³. Крім того, у зазначеному дослідженні автори дають оцінку науково-організаційним здобуткам М. Грушевського в галузі етнології під час його головування в Товаристві. Зокрема, зазначається, що хоча етнологія і не була провідною сферою наукових зацікавлень М. Грушевського, вчений ще на рубежі XIX–XX століття зробив величезну

---

¹ Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / Оксана Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 33.

² Капелюшний В. П. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.) / В. П. Капелюшний, Г. М. Казакевич, Н. В. Чернищук. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 209 с.

³ Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у львівському НТШ в 30-х роках / О. Домбровський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – С. 557–561.

організаційну роботу у налагодженні етнографічних досліджень НТШ у Львові. Серед важливого методологічного розробку М. Грушевського автори вважають його порівняльно-етнологічні дослідження, а за науковим світоглядом зачисляють вченого до поміркованих еволюціоністів, який був прихильником підходів французької соціологічної школи. Ця праця містить ґрунтовні оцінки науково-організаційного вкладу М. Грушевського в становлення та розвиток української етнології, а саме: як зазначають автори, наукові праці вченого розширили коло проблематики української етнології, дозволили по-новому оцінити явища, які вивчалися раніше, ввели український матеріал у контекст етнокультури народів світу; діяльність М. Грушевського у сфері популяризації досягнень європейської етнологічної думки стала поштовхом до розвитку теоретико-методологічної бази української етнології; сформульовані вченим наукові ідеї та його організаторська діяльність започаткували нове явище в українській етнології – школу генетичної соціології. Вплив цієї школи, яку, фактично, вчений започаткував у Відні та продовжив свою роботу в Радянській Україні, був також помітний і на діяльності етнологів НТШ міжвоєнного періоду, які залучали передовий науковий досвід, використовуючи його для організації етнологічних досліджень.

Отже, незважаючи на те, що нині маємо велику кількість праць, що стосуються проблеми методології історичних досліджень М. Грушевського, літератури, присвяченої безпосередньо методології етнологічних досліджень, у спадщині вченого порівняно небагато. Наявні дослідження розкривають переважно загальні методологічні прийоми вченого та основоположні принципи історичних досліджень, що не дають комплексного бачення проблеми організації М. Грушевським етнологічних досліджень у НТШ. Потребує подальшого з'ясування проблема методологічних аспектів наукових досліджень вченого народознавчого характеру, що охоплюють такі галузі науки як етнологія, етнографія, фольклористика, літературознавство та антропологія.

4.3. Вивчення наукової діяльності М. Грушевського в НТШ як етнолога

У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження ми вже зупинилися на багатогранній науково-організаційній роботі М. Грушевського по налагодженню етнологічних досліджень у НТШ, що включає низку напрямів: формування відповідних структурних підрозділів Товариства, покликаних займатися етнологічними дослідженнями; проведення етнографічних експедицій разом з розробкою відповідної методології збору та аналізу етнографічного матеріалу; заснування та редагування етнологічно-фольклористичних видань; створення етнографічної збірки музею НТШ; підготовки нового покоління етнологів; опрацювання та залучення передового європейського наукового досвіду в галузі етнології та ін.

Загалом же, в історіографії організаційно-методологічна складова наукової діяльності М. Грушевського в Товаристві у визначений нами хронологічний період хоча і не вивчена комплексно, але сучасниками поставлено низку наукових проблем, що дозволяють простежити основні її складові та хронологічні етапи, а також визначити перспективи подальших наукових пошуків.

Стосовно, власне, наукової діяльності М. Грушевського як етнолога, то проблема є складною, оскільки наукова спадщина вченого досить рідко досліджувалася саме з цього погляду. Крім того, треба зважати на історіографічні оцінки М. Грушевського не лише як етнолога (етнографа, соціального антрополога), але і як фольклориста, літературознавця, а також краєзнавця. Це пояснюється не лише тим, що предметне поле цих наук подекуди перетинається, але й неоднозначністю трактування об'єкту дослідження цих дисциплін, особливо наприкінці XIX – на початку XX ст., на чому ми наголошували раніше.

Водночас доцільно зауважити, що власні етнологічні дослідження М. Грушевський почав проводити вже після своєї активної участі в НТШ, хоч це не означає, що вони не впливали на організацію етнологічних досліджень у цій інституції у міжвоєнний період.

Після поразки Центральної Ради та еміграції за кордон учений продовжив свою наукову та викладацьку діяльність у Відні, Празі, Женеві, Берліні та Парижі. Саме тоді М. Грушевський підготував свої основні праці, що були пов'язані з етнологічною проблематикою. Це, зокрема, монографія «Початки громадянства (генетична соціологія)»¹ та перший том «Історії української літератури»², що були написані М. Грушевським за кордоном, а саме тоді, коли він активно займався створенням Соціологічного інституту.

Першу частину «Історії української літератури» автор присвятив переважно усній народній творчості, яка, за поглядами М. Грушевського, відіграла важливу роль у формуванні українського етносу. Вчений наголошував на тому, що усна народна творчість не зазнала значних асиміляційних впливів і формувала суспільну свідомість та менталітет українців.

У праці «Початки громадянства (генетична соціологія)» М. Грушевський, фактично, є виразником ідей соціальної антропології як, власне, європейського аналога етнології як науки з окремими особливостями методологічного характеру. Через це, основний акцент у зазначеній праці автор зробив на аналізі та критичному розгляді всіх наявних на той час методологічних шкіл, що стосувалися етнологічних знань. Вивчаючи окремі елементи матеріальної та духовної культури людства, М. Грушевський розробляє власну методологічну систему, яка базувалася на засадах французької соціологічної школи з урахуванням новітніх досягнень інших наукових напрямів та методологічних розробок.

Специфіка етнологічної складової наукових досліджень М. Грушевського полягала в тому, що вчений був більше теоретиком та талановитим розробником методології етнологічної науки, але не класичним етнографом у вузькому розумінні

---

¹ Грушевський М. Початки громадянства (генетична соціологія) / М. Грушевський. – Відень: Український соціологічний інститут, 1921. – 328 с.

² Грушевський М. С. Історія української літератури / М. С. Грушевський. – Т. 1. – К.; Львів, 1923. – 360 с.

цього слова. Тобто, М. Грушевський не був польовим дослідником та особисто не збирав етнографічний матеріал. Як наслідок, у його працях ми не знаходимо значного масиву введених в обіг нових фольклорно-етнографічних матеріалів, але це з надлишком компенсується новітніми комплексними підходами до аналізу вже наявної джерельної основи.

Крім названих праць, М. Грушевський опублікував також три статті етнологічного спрямування: «Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання»¹, «Постриження і інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками»² та «Відродження французької соціологічної школи»³. Перша й остання з перелічених статей стосуються історії етнологічної науки, включаючи сучасний її стан, а також новітніх методологічних розробок та перспективних напрямів етнографічних студій, що окреслювали нові завдання для розвитку української етнології. Стаття «Постриження і інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками» також має переважно теоретичний характер і стосується обрядів ініціацій в Україні як інструменту статевовікової диференціації традиційного соціуму, порівнюючи та проводячи аналогії з подібними обрядами у

---

¹ Грушевський М. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання / Михайло Грушевський // Україна. – 1925. – Кн. V. – С. 3–14.

² Грушевський М. Постриження і інші обряди, відправлювані над дітьми й підлітками / Михайло Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні: наук. щорічник. – К., 1926. – № 1–2. – С. 83–86.

³ Грушевський М. Відродження французької соціологічної школи / Михайло Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні: наук. щорічник. – К., 1926. – № 1–2. – С. 113–117.

південних слов'ян, поляків та індійців.

Невелика кількість суто етнологічних праць М. Грушевського не означає, що етнологічний науковий доробок вченого є незначним, оскільки названі дослідження включають дві монографії, які не лише об'ємні, але є фактично програмними в плані розвитку етнологічної науки. Крім того, в багатьох інших історичних працях, зокрема, в основному дослідженні М. Грушевського – багатотомній «Історії України-Руси» вчений подає багато інформації етнологічного характеру: з матеріальної та духовної культури українського народу, етногенезу українців тощо.

Отже, названі фактори суттєво ускладнюють комплексне дослідження етнологічних праць та поглядів М. Грушевського, а також його наукового доробку загалом, що містить низку важливих ідей етнологічного характеру. Зазначений підхід до вивчення творчої спадщини М. Грушевського передбачає системний аналіз великого масиву наукових праць ученого та виділення в них етнологічних ідей та методологічних принципів збирання й аналізу етнографічного матеріалу.

Історіографія з поставленої нами проблеми починається, фактично, вже зі здобуттям Україною незалежності, коли постать М. Грушевського стала активно вивчатися дослідниками. Були, звичайно, й більш ранні спроби аналізу наукової спадщини вченого, зокрема, праці діаспорних дослідників (вже згаданого нами Л. Винара та ін.), але в них не виділялася етнологічна складова наукових здобутків М. Грушевського, через що вони не є предметом наших студій.

Якщо аналізувати літературу, присвячену висвітленню етнологічних здобутків М. Грушевського загалом, то доцільно відзначити той факт, що більшість праць на відповідну тематику були невеликі за об'ємом та вийшли в збірках матеріалів конференцій, приурочених до окремих ювілейних подій, пов'язаних із життям і творчістю вченого.

Першою такою збіркою стали надруковані матеріали Івано-Франківської конференції, яка відбулася 1991 р. і приурочувалась до 125-річчя від дня

народження М. Грушевського¹. Згідно з матеріалами конференції, одним із перших в історіографії почав підніматися історико-краєзнавчий аспект наукових досліджень М. Грушевського, який подекуди трактувався вченими як історико-регіональний чи регіональний.

У тезах С. Марценюк та П. Пирога зазначається, що праці М. Грушевського торкаються різних галузей наукових знань та подають поступальний розвиток українського народу, де розкривається значення в цьому процесі окремих земель-регіонів. Відповідно, об'єктом уваги авторів стала проблема дослідження вченим Чернігівщини², що охопила низку питань, пов'язаних з історичним розвитком краю та його зв'язків з іншими регіонами України.

М. Грушевський, на думку С. Марценюка та П. Пирога, проаналізував географічне розташування Чернігівщини та геополітичний фактор у взаємозв'язку з суспільно-політичними процесами, військовою організацією, господарством тощо. Водночас автори виділили низку проблем етнологічного характеру, які вчений підняв у своїх працях, а саме: етнічний склад стародавніх мешканців Чернігівщини та їх мовно-культурне життя. М. Грушевський підкреслював, що «...поряд з іншими українськими землями стара Сіверщина в XVII–XVIII століттях стала випробуваною лабораторією державності, нового українського побуту і культури козацької доби»³. Отже, висновки вище згаданих авторів спонукали вчених до вивчення

---

¹ Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дні народження академіка Михайла Грушевського / Ред. В. В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1991. – 84 с.

² Марценюк С. П. Грушевський про місце та роль Чернігівщини в етногенетичному процесі українського народу / С. П. Марценюк, П. В. Пиріг // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції [Ів.-Франк., ун-ту], присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. Івано-Франківськ, 1991. – С. 56–57.

³ Там само. – С. 57.

культурно-побутових та етногенетичних проблеми українського населення Чернігівщини.

У цьому ж збірнику матеріалів конференції містилися тези Б. Гаврилів¹, в яких в узагальненому вигляді поданий огляд історико-краєзнавчих інтересів М. Грушевського та його праць на цю тематику. Автор особливо виділив захоплення його історією та культурою Галичини. Аналізуючи дослідження М. Грушевським багатьох історико-краєзнавчих проблеми низки регіонів України, Б. Гаврилів зазначив, що вчений, поряд з власними дослідженнями, займався серйозною організаційною роботою у цьому напрямі. Він спрямовував учених «...на поглиблене вивчення первісної культури, збирання та опрацювання пам'яток українського фольклору». Отже, як помітно з висновків Б. Гаврилів, історико-краєзнавча тематика в баченні М. Грушевського включала низку проблем етнографічно-фольклористичного характеру, що досліджувалися на рівні окремо взятого регіону.

Загалом, зазначені вище тези конференції, враховуючи їх невеликий обсяг, лише окреслили новий напрям у вивченні етнологічної наукової спадщини М. Грушевського та дали поштовх для подальшої наукової розробки цього питання.

Наступним етапом у висвітленні етнологічної наукової спадщини вченого стали матеріали міжнародної ювілейної конференції з аналогічної нагоди (125-річчя з дня народження М. Грушевського), надруковані 1994 р. вже у Львові². Як помітно зі збірника наукових праць та матеріалів цієї конференції, проблема історико-краєзнавчого аспекту досліджень М. Грушевського залишалася в полі зору вчених

---

¹ Гаврилів Б. М. Історико-краєзнавча тема в наукових дослідженнях М. Грушевського / Б. М. Гаврилів // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 48–49.

² Михайло Грушевський: 3б. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – 487 с.

та отримала подальше з'ясування.

У цьому контексті доцільно виділити дослідження П. Арсенича, присвячене історико-географічному вивченню М. Грушевським Гуцульщини¹. Автор звернув увагу на участь М. Грушевського в Етнографічній комісії та його співпрацю з такими етнологами, як І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк, В. Шухевич та ін. П. Арсенич наголосив на вагомому вкладу М. Грушевського в організацію етнографічних експедицій на Гуцульщину, зокрема, в значній фінансовій підтримці цих досліджень, що включала виділення коштів на придбання етнографічних експонатів, виявлених учасниками експедицій.

Автор окремо виділив заслуги М. Грушевського як редактора, співредактора та засновника багатьох видань Товариства як етнографічно-фольклорного характеру, так і друкованих органів іншого тематичного спрямування, в яких за сприянням ученого друкувалися етнологічні матеріали. Проаналізувавши зв'язки М. Грушевського з багатьма етнографами Гуцульщини (як з професійними вченими, так і аматорами) П. Арсенич зазначив, що вчений дбав про збереження пам'яток гуцульського народного мистецтва: «За допомогою В. Гнатюка, В. Шухевича, учителів, які працювали на Гуцульщині, – Л. Гарматія, Б. Заклинського, О. Іваничука, якому допоміг влаштуватися на роботу в «Літературно-науковому віснику», та інших, Грушевський скуповував вироби народних майстрів для етнографічного відділу музею НТШ та своєї власної збірки»². На основі аналізу окремих статей вченого П. Арсенич дійшов висновку, що М. Грушевський активно пропагував народне й образотворче мистецтво на гуцульську тематику.

Підсумовуючи значення невеликої за обсягом статті П. Арсенича доцільно наголосити на тому, що автор на прикладі висвітлення дослідження

---

¹ Арсенич П. Михайло Грушевський і Гуцульщина / Петро Арсенич // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 337–339.

² Там само. – С. 338.

М. Грушевським окремого етнографічного району України показав масштабність етнологічної діяльності вченого в межах Товариства.

У зазначеній збірці праць наявна також стаття В. Ягнищака, в якій було порушено питання дослідження М. Грушевським Лемківщини¹. У цій праці автор аналізує визначення вченим етнічних меж проживання лемків та доходить важливого висновку етнополітичного характеру: «Лемківщина є частиною України-Русі. Її західною віткою, яка збереглась упродовж століть, незважаючи на полонізацію, мадяризацію і ословачення»². Отже, як помітно з дослідження В. Ягнищака, М. Грушевський науково обґрунтував єдність українських етнічних земель та простежив асиміляційні впливи сусідніх держав на територіях західноукраїнських земель. Подібні висновки мали не лише наукове, але й важливе суспільно-політичне значення.

У наступній збірці матеріалів конференції, приуроченій до 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського в Львівському університеті³, була продовжена тема історико-краєзнавчих досліджень. На цей раз об'єктом наукових зацікавлень А. Козій стало дослідження М. Грушевським Холмщини⁴. Авторка зосередила увагу на висвітленні історії краю, тоді як етнологічні аспекти залишилися здебільшого не

---

¹ Ягнищак В. Лемківщина в науковій спадщині Михайла Грушевського / Володимир Ягнищак // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 215–218.

² Там само. – С. 217.

³ Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – 352 с.

⁴ Козій А. М. Грушевський – дослідник Холмської землі / Анісія Козій // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 340–341.

дослідженими. У своїй розвідці А. Козій посилається переважно на перший том «Історії України-Руси» М. Грушевського та торкається лише одного етнологічного аспекту – етнічного складу населення Холмщини. Авторка відзначає, що, згідно з поглядом вченого, Холмщину населяли українці, що помітно з імен та прізвищ місцевого населення¹.

Питання зв'язків М. Грушевського з Галичиною порушив у своїй статті В. Тарабан, зосередившись на науковому здобутку вченого як краєзнавця². До певної міри автор обмежився інформацією з цієї проблеми, наявної у згаданій нами статті П. Арсенича. Зокрема, його цікавило ставлення М. Грушевського до збереження та популяризації пам'яток гуцульського народного мистецтва. Поновому автор висвітлив лише значення діяльності учнів М. Грушевського для розвитку історичного краєзнавства в Галичині. Це певною мірою стосується розгляду постаті М. Грушевського як засновника школи історичного краєзнавства в Галичині.

Новим етапом у вивченні зв'язків М. Грушевського з Галичиною стали дослідження Л. Зашкільняка³, але праці цього автора стосуються переважно

---

¹ Козій А. М. Грушевський – дослідник Холмської землі / Анісія Козій // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 341.

² Тарабан В. Історичне краєзнавство Галичини у науковій спадщині М. Грушевського / Віталій Тарабан // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 143–144.

³ Зашкільняк Л. Початки зв'язків М. С. Грушевського з Галичиною (1885–1894) / Леонід Зашкільняк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 18–20; його ж. М. Грушевський і

передумов переїзду вченого до Львова, що базувалися на бажанні «надати нового імпульсу розвитку національної науки і культури». Автор не розглядає постать вченого в контексті його досліджень, присвячених Галичині. Водночас, аналізуючи ранні наукові твори М. Грушевського, Л. Зашкільняк подекуди торкається праць вченого, що пов'язані з етнологією, зокрема, пов'язаних з окремими етнонаціональними спільнотами на території України. Так, наприклад, Л. Зашкільняк аналізує рецензію М. Грушевського на працю петербурзького історика Д. Бершадського про «єврейське питання», що мала ґрунтовний характер та окреслювала історичний аспект становища євреїв в Україні¹.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. питання історико-регіональних досліджень М. Грушевського почало підніматися на рівні теоретичних узагальнень. Дослідники намагалися розглянути організацію вченим регіонально-історичних досліджень. Серед них доцільно виділити статті Я. Верменич² та Р. Пиріга³.

Згідно з думкою Я. Верменич, М. Грушевський постійно цікавився

Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.) / Леонід Зашкільняк // УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 204–219; його ж. М. Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.) / Леонід Зашкільняк // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф., присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1966 р. – Львів, 1999. – С. 141–156.

¹ Зашкільняк Л. М. Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.) / Леонід Зашкільняк // УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 210.

² Верменич Я. В. Роль М. С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні / Я. В. Верменич // УІЖ. – 1998. – № 2. – С. 92–101.

³ Пиріг Р. Організація М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень / Руслан Пиріг // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 52–56.

регіональними дослідженнями, але на певний період відійшов від регіональної проблематики, «зайнявшись написанням «суцільної історії України», а також науково-організаційною та громадською діяльністю»¹. М. Грушевський, як вважає Я. Верменич, теоретично обґрунтував регіональні дослідження, увів в історіографію поняття «район», яке трактував не у вузькому адміністративному вимірі, але як окрему «сконсолідовану територію-землю». Саме на основі регіонального підходу до історичних досліджень М. Грушевський дійшов висновків про джерела формування територіальної єдності України, поєднавши це з міркуваннями про етнічну інтеграцію та етнічні кордони нашої держави². Отже, стаття Я. Верменич, що стосується теоретичних аспектів організації та планування регіональних досліджень М. Грушевським, торкалася й окремих етнологічних проблем, пов'язаних формуванням етнічної території України.

У наступній своїй статті Я. Верменич³ зазначила, що після того, як М. Грушевський став головою НТШ, він спрямував наукові пошуки цієї організації на вивчення не лише загальних, але й локальних проблем. Авторка акцентувала увагу на формуванні вченим школи регіонально-історичних досліджень та підготовці відповідних наукових кадрів. Найбільшим же здобутком львівського періоду діяльності М. Грушевського стало теоретичне обґрунтування єдності і безперервності історичного процесу на всій етнічній території України. Захоплення М. Грушевського регіонально-історичними дослідженнями, на думку Я. Верменич, впливало із «...переконаності вченого у детермінованості історичного процесу

---

¹ Пиріг Р. Організація М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень / Руслан Пиріг // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 94.

² Там само. – С. 96–97.

³ Верменич Я. В. Розвиток регіонально-історичних досліджень у Львівській та Київській школах М. Грушевського / Я. В. Верменич // Історія України: Маловідомі імена, події, факти (збірник статей). – К., 2001. – Вип. 13. – С. 5–23.

політичними, фізичними, соціально-економічними, культурними особливостями розвитку окремих країн і регіонів»¹. Не можна оминати київський період наукової діяльності М. Грушевського, коли в системі ВУАН була створена низка комісій для вивчення історії України в регіональному розрізі. Як зазначає Я. Верменич, саме для цього була створена Комісія Західної України. Загалом же, «співробітництво ВУАН і НТШ у Львові повинно було забезпечити планове вивчення всієї етнографічної території Українського народу»².

У статті Р. Пирога увага зосереджується на діяльності М. Грушевського з розробки історико-регіональних досліджень у наукових установах ВУАН, коли ця проблема була поставлена вченим в ранг актуальних. Зважаючи на цей фактор, ми можемо вести мову лише про опосередкований вплив регіональних досліджень М. Грушевського на розвиток подібних пошуків у НТШ. Саме в середині 1920-х рр. вчений створив чотири порайонні комісії для вивчення історії, одна з яких охоплювала західноукраїнські землі. На думку Р. Пирога, враховуючи «невиїзний» статус М. Грушевського, останній спеціально створював науково-організаційні прецеденти для запрошення до Києва західноукраїнських учених, передусім членів Товариства³. Саме на подібних зустрічах відбувався обмін науковим досвідом, зокрема і з питання регіональних досліджень та етнологічних пошуків загалом. Р. Пиріг дійшов висновку про незаперечне визнання вкладу М. Грушевського в реалізацію програми розгортання історико-регіональних досліджень з наданням особливого значення західноукраїнській проблематиці.

---

¹ Верменич Я. В. Розвиток регіонально-історичних досліджень у Львівській та Київській школах М. Грушевського / Я. В. Верменич // Історія України: Маловідомі імена, події, факти (збірник статей). – К., 2001. – Вип. 13. – С. 7.

² Там само. – С. 18.

³ Пиріг Р. Організація М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень / Руслан Пиріг // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 54.

Проблема історико-регіональних досліджень М. Грушевського і надалі піднімалася дослідниками, але ґрунтовні наукові розробки з цієї тематики наразі відсутні. До подібних досліджень частково можна зачислити праці, в яких досліджується зв'язок вченого з окремими регіонами та населеними пунктами України. Це дослідження, в яких висвітлюється перебування М. Грушевського в окремих куточках України, його зв'язки з місцевим населенням та науковцями, а також наукова діяльність вченого в цих регіонах та її результати.

Так, у статті М. Кугутяка¹ наявна інформація про зв'язок вченого з Прикарпаттям, зокрема, з Гуцульщиною. Точніше, автор описує особливості перебування М. Грушевського у Криворівні. Подібний характер має дослідження В. Гориня про науково-культурні взаємозв'язки вченого з Буковиною², статті В. Страшного³ та М. Вишневської⁴ про його зв'язки з Поділлям.

---

¹ Кугутяк М. Криворівня і Михайло Грушевський / Микола Кугутяк // Криворівня: Матеріали міжнародних наукових конференцій. – Івано-Франківськ: «Плай», 2003. – С. 61–65.

² Горинь В. Михайло Грушевський і Буковина (До початків науково-культурних взаємозв'язків) / Василь Горинь // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 263–264.

³ Страшний В. Над Поділлям дух Грушевського витає / Василь Страшний // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 208–215.

⁴ Вишневська М. М. С. Грушевський і Поділля / Марина Вишневська // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 153–155.

Особливість таких досліджень можна простежити на прикладі праці О. Валіон¹, в якій лише розкриваються зв'язки М. Грушевського з Наддніпрянщиною, без аналізу його наукового зацікавлення цим регіоном. Для нас важливість цієї публікації полягає передусім у тому, що О. Валіон проводить аналогії між НТШ у Львові та Українським науковим товариством у Києві, виявляючи заодно багато схожого, а також акцентуючи увагу на етнографічний характер роботи в цих організаціях.

Аналіз історико-регіональних досліджень М. Грушевського проводився і в другій половині 2000-х років. Зокрема, Ю. Зінько та І. Романюк окреслили вклад М. Грушевського в дослідження історії Поділля². На особливу увагу заслуговує стаття І. Цибенко, яка вперше здійснила аналіз територіально-історичних досліджень М. Грушевського, виділивши при цьому документознавчу та бібліографічну інформацію³. Авторка розглянула також регіональні дослідження з етнографії та фольклористики. У підсумку, І. Цибенко підтвердила важливу роль територіально-історичних досліджень у творчій діяльності вченого.

Словом, проблема дослідження історико-регіональних студій у творчості

---

¹ Валіон О. Михайло Грушевський і Наддніпрянщина (кін. XIX – поч. XX ст.) / Оксана Валіон // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2005. – Вип. 3. – С. 101–106.

² Зінько Ю. Поділля і Поділлєзнавство як історико-географічний фактор у творчості М. Грушевського / Юрій Зінько, Іван Романюк // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 200–205.

³ Цибенко І. Територіально-історичні дослідження Михайла Грушевського: бібліографічний аспект / Ірина Цибенко // Вісник Книжкової палати. – К., 2010. – № 12. – С. 1–4.

М. Грушевського в ракурсі його етнологічних наукових здобутків є актуальною та потребує подальшого вивчення. Нашими зусиллями було узагальнено попередній науковий доробок сучасних українських фахівців, присвячений етнографічно-краєзнавчому аспекту етнологічної науково-організаційної діяльності М. Грушевського¹.

Як зазначає В. Наулко, вчений підкреслював необхідність дослідження культури людності України за відповідними історико-етнографічними районами². Саме цим і зумовлюється актуальність цього напрямку наукових пошуків, який передбачає як аналіз теорії регіональних досліджень у науковій спадщині М. Грушевського, так і практичні результати дослідження вченим окремих українських етнічних земель.

Дещо пізніше, з середини 1990-х рр., в історіографії почала розроблятися інша проблема етнологічного характеру пов'язана з науковою спадщиною М. Грушевського – етногенез українського народу. Перші матеріали, що стосуються цього питання, були також надруковані за результатами тематичних наукових конференцій, присвячених видатному українському вченому³. Першим таким

---

¹ Конта Р. Етнографічно-краєзнавчий аспект етнологічної науково-організаційної діяльності М. Грушевського: історіографія / Ростислав Конта // *The Caucasus. Economical and social analysis journal of Southern Caucasus. Historical Sciences.* – Tbilisi, September-October 2014. – Volume 04. – Issue 05. – P. 12–16.

² Наулко В. Діяльність Михайла Грушевського в галузі української етнології та етнографії / Всеволод Наулко // *Українська історична наука на порозі ХХІ століття: Міжнародний Науковий Конгрес, Чернівці, 16–18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення / Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Інститут історії України НАН України / Ред.: О. Добржанський.* – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 3. – С. 215.

³ Михайло Грушевський: (До 130-ї річниці від дня народження): 3б. матеріалів. – Херсон, 1996. – С. 8–10; Солошенко В. М. М. Грушевський про розселення і

дослідженням стала стаття Л. Залізняка, в якій М. Грушевський розглядався як фундатор наукової концепції походження українського народу¹. Автор високо оцінив ранньослов'янську концепцію походження українського народу, сформульовану М. Грушевським, яка підтверджується, зокрема, й етнографічними та фольклорними даними.

Окремі аспекти методичного характеру, що стосувалися питання етногенезу українського народу в баченні М. Грушевського, підняли на конференції І. Сенько та В. Делеган². Автори, проаналізувавши працю вченого «Нарис українського народу», дійшли важливого висновку щодо правильності наукових прийомів М. Грушевського у визначенні етнічної території українців, які пройшли перевірку часом. Цьому сприяла здатність вченого розуміти етнічну ментальність того чи іншого народу, але передусім українського. І. Сенько та В. Делеган зауважили, що багато в чому саме завдяки етнологічній та політичній діяльності М. Грушевського нині більшість українських етнічних земель об'єднані в одну державу.

Зазначена проблема піднімалася також і на наступній конференції, що також

походження українського народу / В. М. Солошенко, В. П. Капелюшний // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 30–32.

¹ Залізняк Л. М. Грушевський – фундатор наукової концепції походження українського народу / Леонід Залізняк // Михайло Грушевський (До 130-ї річниці від дня народження): Зб. матеріалів. – Херсон, 1996. – С. 8–10.

² Сенько І. М. Методичні засади М. Грушевського при вивченні історії українського народу / І. М. Сенько, В. В. Делеган // Спадщина великого українця: науково-методологічний збірник матеріалів конференцій, присвячених 130-й річниці ювілею М. С. Грушевського та п'ятій річниці незалежності України. – Ужгород, 1997. – С. 76–83.

була присвяченій 130-ій річниці від дня народження М. Грушевського¹. Автори дослідження В. Солошенко та В. Капелюшний зосередили свою увагу на питанні розселення і походження українського народу в науковій спадщині вченого. Наголошуючи на автономістичному підході М. Грушевського до етнічної спадщини Давньої Русі, автори відзначили, що проблема етногенезу українського народу є однією з найбільш актуальних проблем української історії, оскільки «вона охоплює такі фундаментальні поняття, як місце української народності в етногенезі східнослов'янських народів, час складання її етнічної території, мови, культури, етнічних відносин та етнічної самосвідомості»².

Згідно з тезами В. Масненка³, М. Грушевський уважав, що формування етнічної (національної) території пов'язане з опануванням своєї території. У випадку з українським етносом, враховуючи відсутність сталих природних кордонів, таке опанування власної території відбувається вже протягом півтори тисячі років. Саме стільки часу, згідно з поглядами М. Грушевського, відбувається процес національного формування українців.

Близькими до проблем етногенезу є проблеми обґрунтування єдності українських земель у науковій спадщині М. Грушевського, які підняв І. Гошуляк⁴.

---

¹ Солошенко В. М. М. Грушевський про розселення і походження українського народу / В. М. Солошенко, В. П. Капелюшний // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 30–32.

² Там само. – С. 30.

³ Масненко В. Дискусії щодо етногенезу (націогенезу) українців в українській історичній та етнологічній науці 1920-их рр. / Віталій Масненко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 408–412.

⁴ Гошуляк І. Ідея єдності українських земель у творчості М. Грушевського / Іван Гошуляк // Михайло Грушевський – науковець і політик в контексті сучасності. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 230–237.

Автор наголосив на важливій ролі вченого щодо обґрунтування етнічної ідентичності українців разом з ідеологією української державності на всіх етнічних українських землях. Розробка ж і обґрунтування української поборницької концепції у творчості М. Грушевського, на думку І. Гошуляка, потребує подальшого дослідження.

Відтак в українській історіографії почали розроблятися окремі аспекти вивчення етногенезу українців в науковій спадщині М. Грушевського. Так, В. Крот у своїй статті проаналізував публіцистичні праці вченого та його практичні заходи, спрямовані на подолання регіональних розбіжностей, які існували на початку ХХ ст. серед українців.¹ Як зазначає автор, «М. Грушевський послідовно до кінця свого життя залишався переконливим поборником єдності українських земель»². Цю ідею він обстоював не лише своїми науковими та публіцистичними працями, але й на практиці: своєю активною громадською та суспільно-політичною діяльністю сприяв об'єднанню західноукраїнських земель та Наддніпрянщини. Отже, В. Крот виділив переважно політичний аспект науково-публіцистичної діяльності вченого, спрямованої на згуртування, наукове, культурне, громадське та економічне об'єднання усіх українських етнічних земель.

Багато праць опосередковано містить низку оцінок досягнень М. Грушевського стосовно етногенезу українців. Йдеться передусім про дослідження М. Глушка, який зауважив, що в працях «Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студіях Східної Європи» та «Спірні питання староруської етнографії» вчений «...порушив дуже складні за характером історіософські проблеми – етногенезу українського народу, його історичного часу і простору, збіжності давньої української території з етнічними землями наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст.,

---

¹ Крот В. Проблема єдності українських земель в творчій спадщині М. Грушевського / В. Крот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 33–34.

² Там само. – С. 34.

етнокультурної тяглості й спадковості тощо»¹.

Проблема етногенезу українського народу у працях М. Грушевського цікавить дослідників і досі. Найчастіше вони звертаються до багатотомного фундаментального дослідження М. Грушевського «Історія України-Руси». Натомість О. Лебедева, крім вищеназваної праці аналізує також «Звичайну схему «руської» історії й справу раціонального укладу історії східного слов'янства»². Зокрема, проаналізувавши розселення слов'янських племен на території України, їх переміщення, історичну еволюцію тощо авторка дійшла висновку, що «...саме М. Грушевський є основоположником сучасної ранньосередньовічної теорії походження українського народу»³.

Отже, як засвідчує аналіз історіографії, вчені неодноразово вивчали наукову етнологічну спадщину М. Грушевського. Зокрема, об'єктом наукових пошуків дослідників стала одна з ключових теоретичних проблем української етнології – проблема етногенезу українського народу в наукових працях ученого. Водночас етнологічний контекст дослідження проблеми цим не вичерпується. Залишається місце для комплексного аналізу дослідження М. Грушевським стосовно етногенезу українців, що має включати як ґрунтовний аналіз теоретичної концепції вченого, так і вивчення всього комплексу його наукових праць, пов'язаних з зазначеною проблемою.

Починаючи з 2000-х років в історіографії активно розробляється проблема дослідження М. Грушевським етнопсихологічної складової українського етносу.

---

¹ Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 17.

² Лебедева О. Проблема походження українського народу в працях Михайла Грушевського «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» та «Історія України-Руси» / Ольга Лебедева // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 287–290.

³ Там само. – С. 289.

Вона включає питання ментальності, національної свідомості та світогляду українців.

Перші праці на цю тематику стосувалися саме аналізу наукової спадщини М. Грушевського як дослідника релігійного та міфологічного світогляду. Вчені досліджували вивчення М. Грушевським магічних уявлень первісної людини та систему обрядів магічного характеру¹, які в подальшому трансформувались у більш складні релігійні системи. Зокрема, О. Гринів² наголосив на тому, що вчений дослідив шлях розвитку міфологічних ідей, який сформував слов'янський релігійний світогляд дохристиянського періоду.

Особливості бачення української культури в наукових працях М. Грушевського дослідила Н. Лешкович³. Авторка виділила відмінності української культури від культури інших народів, зокрема російського, в баченні вченого. За Н. Лешкович, «Грушевський зазначав, що головні риси, які окреслювали історичну українську культуру, були споріднені з тими, які визначали культури народів західної

---

¹ Кондратик Л. Проблема релігії в концепції генетичної соціології М. Грушевського / Леонід Кондратик, Ольга Кондратик // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 248–250.

² Гринів О. Проблеми релігійного світогляду наших предків у праці М. Грушевського «Історія України-Руси» / Олег Гринів // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 245–248.

³ Лешкович Н. М. Грушевський про основи і характер української культури / Наталія Лешкович // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 238–241.

цивілізації...»¹.

Стосовно усної народної творчості, то О. Колесник зазначила, що вчений розглядав індивідуальну та колективну творчість як «форму буття народу», через що досліджував, крім літератури, ще й усну народну творчість, яка демонструвала світосприйняття українцями оточуючого світу². Авторка проаналізувала методологію дослідження фольклору, яку використовував у своїх працях М. Грушевський. О. Колесник наводить також принципи класифікації фольклорних мотивів з урахуванням елементів космічних сил та персонажів нижчої міфології, що були ближчими до людини та наповнювали світ українського селянина. Авторка дійшла висновку, що підхід «...М. Грушевського до аналізу історії культури дає методологічні засади для розуміння етнонаціональної світоглядної парадигми»³. Важливість подібного підходу О. Колесник полягає у можливості перенесення результатів студій М. Грушевського міфопоетичного світовідношення українського народу через пояснення семантики міфологічних фольклорних образів у багатьох творах не лише традиційного, але й сучасного неоміфологічного мистецтва.

І. Грабовська також торкнулася аналізу низки праць вченого, де досліджується проблема формування міфологічного світогляду українського народу, починаючи з найдавніших часів⁴. Авторка досить обґрунтовано заперечує твердження

---

¹ Лешкович Н. М. Грушевський про основи і характер української культури / Наталія Лешкович // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 241.

² Колесник О. Михайло Грушевський як дослідник міфопоетичного світовідношення / Олена Колесник // Сіверянський літопис. – 2001. – № 3. – С. 74–77.

³ Там само. – С. 77.

⁴ Грабовська І. Дослідження М. Грушевським міфологічного світогляду українського народу крізь призму сучасних досліджень міфу / Ірина Грабовська //

М. Грушевського про безболісну заміну міфологічного світогляду на землях Київської Русі християнським віровченням та підтримує позицію сучасних дослідників, які вважають, «...що конфлікт світоглядів, закладений у насильницькій християнізації неготової відмовитися від своїх традиційних богів праукраїнської людності призвів до формування стресогенезу, що вплинув і впливає до цього часу на глибинні ментальні структури етносу»¹. Водночас ми не зовсім погоджуємося з думкою І. Грабовської про те, що проблема міфологічного світогляду українців досліджена М. Грушевським поверхнево та переважно науково-популярно. Хоча здобутки вченого у цій сфері і не можна кваліфікувати як особливо визначні, передусім через те, що українська міфологія перебувала на периферії його наукових інтересів. І все ж, нові методологічні підходи М. Грушевського на ниві нових історичних парадигм в оцінці значення індивідуальних та колективних духовно-психологічних чинників у розвитку українського народу назавжди вписали вченого в історію науки як дослідника міфологічного світогляду українців.

Етнопсихологічну складову наукових досліджень М. Грушевського торкнулася у своїх працях Т. Воропаєва², яка зазначила, що вчений використовував метод порівняльного аналізу, за допомогою якого досліджував риси українського національного характеру, порівнюючи їх з рисами національного характеру росіян і поляків. Дослідниця зазначила, що вчений виділив низку чинників етнопсихогенезу

Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 293–297.

¹ Грабовська І. Дослідження М. Грушевським міфологічного світогляду українського народу крізь призму сучасних досліджень міфу / Ірина Грабовська // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 296.

² Воропаєва Т. Етнопсихологічні аспекти у творчості М. Грушевського / Тетяна Воропаєва // Михайло Грушевський – науковець і політик в контексті сучасності. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 298–302.

– біологічних, географічних, культурних, історичних, економічних та політичних, які й зумовлюють утворення певного ментального типу, зокрема, українського. Згідно з думкою Т. Воропаєвої, М. Грушевський одним з перших окреслив етапи формування української національної свідомості та української національної ідеї. Авторка виділила також конкретні етнопсихологічні риси українців, відповідно до бачення М. Грушевського, які підтверджуються сучасними емпіричними дослідженнями. Цей напрям опрацювання наукової спадщини вченого, на нашу думку, має важливе значення, оскільки він дає науковий інструментарій для забезпечення міжетнічного миру та злагоди в Україні на сучасному етапі та може стати основою для формування національної свідомості українців як у етнічному, так і в політичному вимірі.

Філософський підхід до аналізу формування національної свідомості у працях М. Грушевського простежується у статті В. Будза¹. Автор глибоко проаналізував бачення вченим факторів, що об'єднують народ, серед яких важливе місце, поряд із зовнішніми чинниками, посідають внутрішні (психологічні) чинники. Як наслідок, «...основою існування нації, народу є не межі й кордони, не географічні обставини, а швидше цінності й почуття, які зв'язують, солідаризують націю в єдине ціле»². Отже, згідно з тезою М. Будза, М. Грушевський визнав вплив природних умов на формування психічних якостей та світосприйняття етносу чи нації, а також виділив окремо культурні впливи, що також сприяли формуванню національної свідомості.

Висвітлення ментальності українського селянства у творах М. Грушевського стало об'єктом наукового зацікавлення Ю. Котляра, який вважає, що найглибинніші шари української ментальності закладені землеробством, яке з найдавніших часів було основним заняттям українців. У результаті, саме землеробство визначило

---

¹ Будз В. Проблеми формування національної свідомості в філософії історії М. Грушевського / Володимир Будз // Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С. 91–95.

² Там само. – С. 92.

особливості світобачення, культурні орієнтири та соціальну організацію українців. Ця інформація закодована на рівні підсвідомості та закріплена у традиціях, звичаях і мові, сформувала основу українського національного характеру¹. Ю. Котляр наголошує на тому, що українські селяни мають ментальні відмінності залежно від регіону їх проживання, та акцентує свою увагу на дослідженні Півдня України. Але у своїх висновках стосовно цієї проблеми автор лише подекуди посилається на думки М. Грушевського, що не дозволяє повною мірою розкрити бачення великим українським вченим проблеми ментальності українського селянства південного регіону України. Уважаємо, що, уточнення також потребує і теза автора про відмінність ментальності українських селян різних українських земель. Постає питання, чи насправді така відмінність простежується, згідно з працями М. Грушевського, і наскільки вона є принциповою.

Об'єктом наукових інтересів учених стали також проблеми етнополітичного та етносоціологічного характеру, включаючи питання національних меншин, формування української етнонації загалом та особливостей формування української сім'ї в творчості М. Грушевського. Ці проблеми подекуди висвітлювалися не лише в етнологічній площині, але і через призму філософських та культурологічних ідей.

Р. Чмелик звернув увагу на концепцію М. Грушевського про походження української сім'ї². Автор, виділив, зокрема, основні ознаки та етапи формування базового соціального осередку української нації, що є уособленням та носієм

---

¹ Котляр Ю. В. Ментальність українського селянства в творах М. Грушевського / Ю. Котляр // М. С. Грушевський – визначний український історик, літературознавець, вчений-правознавець, академік АН УРСР та АН СРСР, громадський діяч, Голова Центральної Ради в 1917–1918 рр.: матеріали наук.-практ. конф. 30 вересня 2006 року, присвяч. 140-й річниці від дня народження М. С. Грушевського / Відп. ред. В. П. Шкварець. – Миколаїв: [б. в.], 2006. – С. 22.

² Чмелик Р. Концепція М. Грушевського про походження української сім'ї / Роман Чмелик // НЗ. – 1996. – № 1. – С. 53–54.

самобутності українського народу. На думку Р. Чмелика, М. Грушевський не погоджувався з поглядами Ф. Енгельса на виникнення сім'ї, стверджуючи при цьому, що в українців з прадавніх часів шлюб та сімейне життя було на досить високому організаційному рівні, а основною формою в розвитку української родини була патріархальна моногамна сім'я¹.

Ставлення М. Грушевського до національних меншин в Україні було предметом дослідження Г. Смолина², який комплексно підійшов до проблеми та проаналізував не лише фундаментальні наукові праці вченого, але й окремі статті, а також універсали Центральної ради, що торкалися національних меншин. Отже, автор розкрив бачення цієї проблеми не лише на рівні наукових теоретичних узагальнень М. Грушевського, але і його практичну реалізацію етнополітичних рішень, що стосувалися питання національних меншин за часів головування в Центральній раді. За Г. Смолиним, М. Грушевський обстоював рівноправність усіх націй та народностей України, їх право участі в органах влади і т. д. Крім того, автор проаналізував розроблену вченим специфіку взаємозв'язків українців з найбільш чисельними національними меншинами в Україні, що мало забезпечити гармонійну етнонаціональну політику в державі, зміцнити її та згуртувати.

Вже згаданий нами В. Будз розглянув бачення М. Грушевським народу і культури в філософії історії³. Автор намагався довести перевагу загальних

---

¹ Чмелик Р. Концепція М. Грушевського про походження української сім'ї / Роман Чмелик // НЗ. – 1996. – № 1. – С. 54.

² Смолин Г. М. Грушевський і проблеми національних меншостей в Україні / Григорій Смолин // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнарод. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 67–70.

³ Будз В. Народ і культура в філософії історії Михайла Грушевського / Володимир Будз // Етнос. Культура. Нація: Збірник наукових праць за матеріалами Другої міжнародної науково-практичної конференції 27–28 жовтня 2000 року / Інститут

гуманістичних цінностей у творчості вченого над конкретно-національними, що мало забезпечити у майбутньому федеративній устрій народів у державних утвореннях і запобігти міжнаціональним та міжетнічним конфліктам. Водночас окремі висновки В. Будза, на нашу думку, потребують уточнень. Не викликає заперечень висновок автора про те, що М. Грушевський уважав народ головним діючим суб'єктом історичного процесу. Але вважаємо досить сумнівною тезу В. Будза про те, що вчений у співвідношенні понять «народ» і «культура» вирішального значення надавав останньому терміну, оскільки саме культура проголошує певні норми та цінності, які можуть запобігти виникненню проблем національного та расового характеру в житті людства.

Етнополітичний аспект історичної думки М. Грушевського продовжив досліджувати В. Масненко¹. Автор дійшов висновку, що згідно з поглядами ученого, історична традиція, як і національна свідомість, формується правлячою верхівкою в державі і таке свідоме конструювання минулого необхідне для формування спільної свідомості народу шляхом «...згладжування відмінностей культових, мовних, расових, тобто вироблення спільної мови, релігії тощо»². В. Масненко виділив

мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. – Дрогобич, 2001. – Вип. 2. – С. 22–26.

¹ Масненко В. Етнополітична функція української історичної думки у рецепції Михайла Грушевського / Віталій Масненко // УІ. – Т. XXXIX. Михайло Грушевський. Життя, діяльність, творчість. З нагоди 135-річчя від дня народження. Ювілейне видання. – 2002. – № 1–4 (152–155). – С. 154–163; його ж. Етнополітична функція української історичної думки у концепції Михайла Грушевського / Віталій Масненко // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 16–24.

² Масненко В. Етнополітична функція української історичної думки у концепції Михайла Грушевського / Віталій Масненко // Михайло Грушевський – науковець і

основні та принципові моменти поглядів ученого в етнонаціональній сфері, які були далекі від етноцентричності та етнічної зацикленості на українському народі. Навпаки, М. Грушевський розглядав різні етнічні компоненти в Україні як необхідну базову складову для національного усвідомлення. Ми погоджуємося з поглядами В. Масненка стосовно оцінки конструктивності підходів М. Грушевського до етнополітичних проблем населення українських земель. Саме ці підходи і передбачали необхідність вивчення представників тих етнічних груп, що проживають на території України, їх історію та сучасний стан.

Т. Талько торкнулася аналізу етноантропологічних та культурологічних ідей М. Грушевського¹. Авторка також відзначила толерантність та демократизм поглядів ученого, який дивився на культуру українців як на вираз «душі народу», що тісно пов'язана з всесвітньою культурою. Водночас необхідною умовою розвою національної культури є незалежність держави, що вирішальним чином пливає на формування національної самосвідомості. У результаті, як зазначає Т. Талько, М. Грушевський виступав проти національного шовінізму, що передбачає використання всіх засобів для досягнення мети. Тезу про необхідність рівноправного співробітництва країн з різними культурами, а не панування свого народу над іншими, дослідниця визначає як одну з основних у поглядах М. Грушевського в сфері етнополітики та культурології. У даному контексті виникає логічне запитання до авторки стосовно історіографічних оцінок вченого як «націоналіста» та відповідного узгодження цих поглядів з тезою про інтернаціоналістичні вподобання М. Грушевського.

політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 18.

¹ Талько Т. Культурологічні та етноантропологічні ідеї М. Грушевського у контексті вітчизняної філософії / Тетяна Талько // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 250–257.

С. Шамара розглянув тлумачення М. Грушевським терміну «нація»¹, що має важливе значення у контексті з'ясування понятійно-категоріального апарату етнологічної науки. На думку автора, бачення М. Грушевським цього терміну мало внутрішньо-суперечливий характер, а саме: «з одного боку, це поняття вживалося вченим як прямий синонім «народу», тобто не передбачало окремого визначення. ... З іншого боку, нація у нього є поняттям, що виривається за рамки традиційно-народницького трактування етнічної спільноти, адже передбачає існування національної еліти, що потенційно здатна до формування національної держави»².

Окремо доцільно відмітити дослідження, що розглядають М. Грушевського як етнолога (етнографа) та фольклориста³. До цієї групи праць треба зачислити дослідження присвячені вирішенню вченим окремих проблем, що безпосередньо стосуються предметного поля етнології: дослідження М. Грушевським традиційних

---

¹ Шамара С. Нація в позитивістській соціології Михайла Грушевського / Сергій Шамара // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 99–104.

² Там само. – С. 103.

³ Наулко В. Діяльність Михайла Грушевського в галузі української етнології та етнографії / Всеволод Наулко // Українська історична наука на порозі XXI століття: Міжнародний Науковий Конгрес, Чернівці, 16–18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення / Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Інститут історії України НАН України / Ред.: О. Добржанський. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 3. – С. 215–216; Кириченко Ю. Етнологічні та фольклористичні погляди М. С. Грушевського (на матеріалах «Історії української літератури») / Юлія Кириченко // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 63–66; Паньків М. І. М. Грушевський-етнограф / І. М. Паньків // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка М. Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 24 та ін.

методів ведення господарства¹; вивчення звичаїв та обрядів українського народу² тощо.

Зокрема, М. Паньків дослідив постать М. Грушевського як етнографа³. Автор виділив низку проблем етнографічного характеру, до вирішення яких долучився вчений, а саме: визначення етнічних меж українців та їх загальної чисельності в Україні; визначення відсотка українців у відношенні до інших етнічних груп у різних регіонах України; формування концепції етногенезу українців; дослідження культурно-побутових відмінностей українського населення в різні періоди історії; вивчення історії землеробства в Україні та допоміжних промислів; дослідження особливостей харчування українців, типів жител, одягу, а також елементів духовної культури, включаючи релігійний світогляд тощо. Отже, оцінюючи М. Грушевського як етнографа, М. Паньків насправді охарактеризував вченого як етнолога, оскільки виділена в його науковій спадщині низка проблем має науково-порівняльне та історичне спрямування. Це свідчить про те, що автор ототожнює поняття «етнологія» та «етнографія» незважаючи на принципові відмінності між зазначеними науковими напрямками.

С. Злупко, розвиваючи тему етнографічних зацікавлень М. Грушевського,

---

¹ Злупко С. Генетика українських господарських форм в історичній концепції М. Грушевського / Степан Злупко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 138–140.

² Боруцький С. М. Грушевський – дослідник «звичаїв» та обрядів українського народу / Степан Боруцький // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. вип.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 241–243.

³ Паньків М. І. М. Грушевський-етнограф / І. М. Паньків // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка М. Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 24.

акцентував увагу на дослідженні вченим традиційних форм ведення господарства українцями в історичній ретроспективі¹. Не можна не погодитись з автором в тому, що вчений вважав суб'єктом українства селянство. Через це у його працях велике значення посідала проблема вивчення господарських відносин в Україні з найдавніших часів, зокрема, з урахуванням природного середовища. Автор виділив також важливий аспект господарської діяльності українців – індивідуально-родинну форму господарювання, що суттєво відрізняє українців від сусіднього російського народу. Крім того, відповідна форма господарювання сформувала особливості менталітету українців.

Цікавим є підхід С. Боруцького, який зробив критичний аналіз наукової спадщини М. Грушевського як дослідника звичаїв та обрядів українського народу². Як зазначає автор, учений не лише виявив джерела проукраїнських звичаїв і обрядів, але й простежив взаємовпливи дохристиянської та християнської культури на формування звичаїв та обрядів українців. До здобутків ученого С. Боруцький зачислив і те, що на відміну від інших науковців, він не реставрував символічне значення звичаєво-обрядової культури українців. Водночас недоліком праць М. Грушевського С. Боруцький уважав те, що вчений «...інколи, оперуючи величезним фактичним матеріалом, з одного боку, тяжів до аналізу історії мотивів, з іншого – губився у їхній різномірності, висновках інших учених»³.

---

¹ Злупко С. Генетика українських господарських форм в історичній концепції М. Грушевського / Степан Злупко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 138–140.

² Боруцький С. М. Грушевський – дослідник «звичаїв» та обрядів українського народу / Степан Боруцький // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. вип.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 241–243.

³ Там само. – С. 243.

Зазначену проблему продовжив студіювати І. Гунчик, який в одній зі статей торкнувся вивчення okazіонально-обрядового фольклору різними дослідниками першої половини ХХ ст.¹, зокрема й М. Грушевським. Як відзначає автор, останній, досліджуючи молитви-закляття та календарно-обрядову творчість, пов'язував їх з явищем магізму. І. Гунчик вказує на те, що вироблення української мови, за М. Грушевським, пов'язане з ідеєю магічної сили слова. Згідно з автором, уявлення про слово, що здатне керувати людьми у баченні вченого тісно пов'язане з okazіонально-обрядовим фольклором українського народу, який відображає ці стародавні вірування.

І. Денисюк у своїй статті² наголосив, що на середину 1990-х років про М. Грушевського як фольклориста фактично не було нічого написано. Автор розглянув здобутки вченого у цій галузі знань, порівнюючи його з іншим вченим НТШ – І. Франком. Згідно з думкою І. Денисюка, М. Грушевський своїм досягненням у фольклористиці завдячує І. Франку в теоретико-методологічному плані та В. Гнатюку як збирачу емпіричного матеріалу, який учений використав для наукових узагальнень. Виходячи з цього твердження, ми можемо дійти висновку, що М. Грушевський, як етнограф та фольклорист, багато в чому сформувався завдяки співпраці з етнологами НТШ.

В. Наулко відзначив, що М. Грушевський досліджував питання, які стосувалися етнології, зокрема, походження українців, їх національної самосвідомості, чисельності, розселення та етнічних меж. Автор зауважив, що у багатьох працях

---

¹ Гунчик І. З історії вивчення українського okazіонально-обрядового фольклору в першій половині ХХ ст. / Ігор Гунчик // Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія: Філологічна. – Львів, 2002. – Вип. 31. – С. 52–60.

² Денисюк І. Фольклористичні концепції М. Грушевського і І. Франка / І. Денисюк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 229–233.

ученого, особливо в першому томі «Історії України-Руси», міститься велика кількість даних про культуру та побут населення українських земель, починаючи від найдавніших часів, а також простежуються, поширені на той час, європейські етнологічні концепції, зокрема, еволюціонізм та дифузійонізм. Оцінюючи наукову літературу, присвячену аналізу творчої спадщини вченого, ще в 2001 р. В. Наулко наголосив, що «недостатньо дослідженим залишається внесок Михайла Грушевського у становлення і розвиток таких важливих галузей знань, як етнографія, етнологія, антропологія, історія первісного суспільства, краєзнавство»¹. Нині ситуація, фактично, не змінилася: відсутні ґрунтовні наукові дослідження, в яких би отримала комплексне висвітлення тема «М. Грушевський – етнолог». Поставлені в межах цього наукового напрямку окремі наукові проблеми, про які вже зазначалося раніше, не отримали належного комплексного висвітлення.

Лише останнім часом ця проблема починає більш активно розроблятися народознавцями. Зокрема, на кафедрі етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка вийшли друком статті аспірантки кафедри Ю. Кириченко² з порушеної тематики. Важливість дослідження усної народної творчості у наукових поглядах М. Грушевського, на думку авторки, пояснюється її провідною роллю у формуванні українського етносу. Водночас у своїй статті Ю. Кириченко обмежується аналізом лише однієї праці

---

¹ Наулко В. Діяльність Михайла Грушевського в галузі української етнології та етнографії / Всеволод Наулко // Українська історична наука на порозі ХХІ століття: Міжнародний Науковий Конгрес, Чернівці, 16–18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення / Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Інститут історії України НАН України / Ред.: О. Добржанський. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 3. – С. 215.

² Кириченко Ю. Етнологічні та фольклористичні погляди М. С. Грушевського (на матеріалах «Історії української літератури») / Юлія Кириченко // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 63–66.

вченого та не охоплює всієї палітри етнологічних здобутків М. Грушевського, акцентуючи увагу переважно на вивченні вченим усної народної творчості.

Ми погоджуємося з тезою М. Глушка про те, що «...проблемами української етнографії М. Грушевський переймався не випадково чи спонтанно, а свідомо, задля втілення в життя свого найбільшого дослідницького проекту – в рамках підготовки «Історії України-Руси». Інакше кажучи, етнологія як окрема галузь гуманітарних знань постала в НТШ завдяки науковим запитів та організаторських здібностей історика за фахом, але народознавця за покликом у широкому сенсі цього слова»¹.

Отже, зважаючи на масштаб, багатоплановість та незаурядний талант М. Грушевського, його науковий доробок як етнолога є досить вагомим і складається з низки наукових праць. Серед питань, які були висвітлені в історіографії саме під таким кутом зору, треба виділити наступні: дослідження вченого як краєзнавця в контексті його історико-регіональних досліджень; проблема етногенезу українського народу в науковій спадщині М. Грушевського; дослідження постаті вченого як фольклориста, літературознавця, дослідника міфопоетичної творчості; вивчення вченим ментальності та самосвідомості українців, а також інших етнопсихологічних аспектів; М. Грушевський як дослідник звичаєвого права та обрядової культури українців; етнополітичний та етносоціологічний аспекти наукових праць вченого, які включають дослідження М. Грушевським проблеми національних меншин та принципів побудови держави з поліетнічним складом населення; дослідження вченим вірувань українського народу, починаючи з магічних уявлень та закінчуючи особливостями християнських релігійних поглядів тощо.

Зазначений підхід спрощує аналіз історіографії з поставленої проблеми, оскільки дозволяє об'єднати висвітлення в літературі етнологічних здобутків вченого, напрацьованих не лише в межах класичної етнології (етнографії), але й в

---

¹ Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 20.

інших галузях знань, наближених до предмету нашого дослідження. З іншого боку, недоліком цього підходу до історіографічного дослідження етнологічної наукової спадщини М. Грушевського є те, що подекуди виникають труднощі з аналізом праць, в яких науковий доробок вченого аналізується відразу за декількома напрямками (наприклад, в етнографічному та фольклористичному).

Отже, нині етнологічний аспект наукового доробку М. Грушевського тільки починає розроблятися в історіографії. У великих монографіях, присвячених вченому, ця проблема або не піднімається зовсім, або згадується лише фрагментарно. Порушена проблема піднімається переважно на рівні тез конференції та невеликих статей, що не дозволяє повною мірою розкрити всю складність та глибину етнологічних поглядів ученого як на рівні його методологічних розробок, так і крізь призму конкретних етнологічно-фольклористичних досліджень М. Грушевського. Історіографічний аспект цієї проблеми нами вже піднімався в окремих публікаціях та виступах на конференціях¹.

Словом, хоча проблема «М. Грушевський-етнолог» вирішена поки що слабо, але сформульована та окреслена вченими ціла низка важливих етнологічних питань, що мають добру перспективу наукового вирішення в майбутньому.

---

¹ Конта Р. Проблема етногенезу в науковій спадщині М. Грушевського: історіографія / Р. М. Конта // Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 14–15 листопада 2014 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2014. – С. 23-26; його ж. Етнографічно-краєзнавчий аспект етнологічної науково-організаційної діяльності М. Грушевського: історіографія / Ростислав Конта // The Caucasus. Economical and social analysis journal of Southern Caucasus. Historical Sciences. – Tbilisi, September-October 2014. – Volume 04. – Issue 05. – P. 12–16.

РОЗДІЛ 5. ВИСВІТЛЕННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТОРІНКАХ ВИДАНЬ НТШ

5.1. Дослідження народознавчої діяльності членів Товариства у «Хроніці НТШ»

Активна етнографічна діяльність членів Товариства висвітлювалася на сторінках друкованих видань цієї організації. Серед них доцільно виділити «Хроніку НТШ», яка є цінним джерелом для вивчення поставленої нами проблеми. Зародження цього видання засвідчує інший друкований орган Товариства – це «Записки НТШ», де до 33 тому включно (до січня 1900 р.) існував окремий розділ «З Товариства»¹. У цьому ж томі було поінформовано про зміни у структурі видання: «Далі справоздання з Товариства не будуть подавати ся в Записках, а виходитимуть в осібних бюлетенях»².

Отже, «Хроніка НТШ», фактично, стала розширеним варіантом розділу «Записок НТШ» під назвою «З Товариства» та виходила окремим виданням. Зокрема перший випуск «Хроніки НТШ» за обсягом перевищував 100 сторінок³ і був дуже інформативним з погляду висвітлення етнографічної діяльності членів Товариства та їхніх досягнень у цій царині.

Специфіка «Хроніки НТШ» полягала у тому, що в ній друкувалися огляди всієї організаційної роботи Товариства: протокольні рішення загальних зборів, Виділу (Президії), секцій та комісій НТШ (зокрема й етнографічної). Вони стосувалися багатьох аспектів роботи цієї наукової організації: створення нових підрозділів та друкованих органів, рекомендації до друку окремих праць, проведення

---

¹ [Б. а.] З Товариства (вересень-грудень) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 1–5.

² Там само. – С. 5.

³ Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 116.

етнографічних експедицій, виділення стипендій молодим дослідникам тощо. Наводились тут дані і про дійсних членів Товариства, напрями його роботи за останній період і т. ін. Крім того, в «Хроніці НТШ» друкувалися окремі статті членів Товариства, які були присвячені розвитку науки в цій організації, а зважаючи на те, що етнографічні дослідження у НТШ займали пріоритетне місце, то багато відомостей про досягнення членів цієї організації мають важливе значення для дослідження історії української етнології. Через це і виділяємо історіографічний аспект аналізу відповідних матеріалів, наявних у «Хроніці НТШ», оскільки це дозволяє простежити, як члени Товариства бачили розвиток української етнології, а також як вони, власне, оцінювали свої науково-організаційні досягнення у цій галузі.

Уже в першому випуску «Хроніки НТШ» у розділі «Діяльність секцій і наукових комісій Товариства» наявна інформація про керівний склад та членів Етнографічної комісії¹. В окремому розділі «Дійсні члени Товариства» містяться дані про членів НТШ, які були безпосередньо пов'язані з етнографічними науковими пошуками. Це, зокрема, біографічні довідки про М. Грушевського та інших дійсних членів, серед них і члени Етнографічної комісії – Ф. Вовка, В. Охримовича, О. Барвінського, В. Гнатюка, О. Колесси, І. Франка. Крім загальної інформації про життєвий і творчий шлях учених, тут містилися відомості і про сферу наукових інтересів кожного з них, їх основні праці, зокрема й етнологічні, а також про їхню діяльність із впорядкування етнографічних видань Товариства². Окрема посмертна стаття була присвячена М. Дикареву, в якій наголошувалося на історії етнографічних зацікавлень вченого та наводилися його праці з цієї тематики,

---

¹ [Б. а.] Діяльність секцій і наукових комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 28.

² [Б. а.] Дійсні члени Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 50–54, 58–59, 64–68, 73–75.

частина з яких була надрукована в етнологічних виданнях НТШ¹.

З другого випуску «Хроніки НТШ», що вийшов у 1900 р. і до початку Першої світової війни, зміст, обсяг і періодичність цього видання були більш-менш усталені. «Хроніка НТШ» виходила чотири рази на рік, обсягом близько 30 сторінок, а в її структурі виділялись такі постійні рубрики: «Засідання Виділу», «Засідання секцій і комісій Товариства» (згодом вона в була розділена на окремі підрозділи – «Засідання секцій» та «Засідання комісій»), «Видання Товариства» (з 1902 р. – «Нові видання Товариства»). Починаючи з кінця 1905 р., у «Хроніці НТШ» почали регулярно виділяти рубрику «Справозданє з бібліотеки» (до цього часу була нерегулярна рубрика «Стан бібліотеки»), а з 1908 р. – рубрика «Справозданє з музея».

Час від часу в зазначеному виданні виділялись рубрики «Загальні збори Наукового Товариства імени Шевченка», «Надзвичайні загальні збори», «Звичайні загальні збори», «Дійсні члени Товариства», публікувалися різного роду відозви, статті тощо, і щонайголовніше – окремі матеріали, присвячені фіксації етнографічних відомостей, проведенню етнографічних та антропологічних експедицій, а також біографії та некрологи етнографів НТШ, на яких зупинимось більш докладно згодом, оскільки вони безпосередньо стосуються поставленої нами проблеми.

У рубриці «Нові видання Товариства» регулярно друкувалася інформація про етнографічні видання НТШ («Етнографічний збірник» та «Матеріяли до українсько-руської етнології»), а також про інші друковані органи Товариства («Записки НТШ», «Літературно-науковий вістник» та ін.), в якій ішлося про етнографічні дослідження у НТШ та відповідні наукові праці членів цієї організації. Оскільки інформація про вищезазначені видання зводилась до переліку їх змісту, то ми не будемо зупинятися на аналізі цієї рубрики. Наголосимо на тому, що зі сторінок «Хроніки НТШ» читачі мали можливість довідатися про нові томи етнографічних

---

¹ [Б. а.] Митрофан Дикарив / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 88.

видань Товариства, що, безумовно, позитивно впливало на інформування громадськості про творчі досягнення членів цієї наукової інституції.

На сторінках «Хроніки НТШ» наявні також вимоги, які ставилися етнографами Товариства щодо проведення етнографічних експедицій. Саме вони засвідчують основні принципи наукової роботи у цьому напрямі. Аналіз рішень Етнографічної комісії дозволяє з'ясувати, що напередодні проведення експедиції вчені розробляли чіткі інструкції із збору етнографічних даних, які базувалися на попередньому вивченні як проблематики дослідження, так і території, де планувалося проводити експедицію. Так, в одному з рішень Етнографічної комісії мовилось: «Обговорено подрібно спосіб збирання як етнографічних, так і інших материялів для уділено інструкції експедиції»¹. Крім того, як помітно з матеріалів «Хроніки НТШ», докладне звітування про результати етнографічної експедиції стало одним з обов'язкових завершальних етапів її проведення, що також стимулювало етнографів Товариства до плідної та ефективної роботи. Так, згідно з рішенням виділити 1000 крон на організацію та проведення етнографічної експедиції за участю І. Франка, О. Колесси, М. Павлика, О. Роздольського та В. Гнатюка останнім пунктом значилося: «... жадати від учасників експедиції докладного справоздання (звіту – Р. К.)»².

Крім рубрики «Нові видання Товариства», інформація про етнографічні праці членів НТШ постійно друкувалася в рубриці «Засідання секцій і комісій Товариства», де, крім змісту зазначених досліджень, інколи містилися і їх оцінки з боку колег по організації. Якщо розглядати останню рубрику загалом, то її важливе значення в контексті нашого дослідження пояснюється тим, що тут містився докладний огляд етнологічних досліджень та етнографічних збірок членів Товариства разом з оглядом змісту профільних видань Етнографічної комісії. Це

---

¹ [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 3. – С. 9.

² Там само.

дозволяло читачам відстежити основні напрями етнографічної діяльності членів НТШ та ознайомитися з новітніми працями у цій галузі.

На сторінках «Хроніки НТШ» систематично публікувалися матеріали про рекомендації до друку етнографічних праць членів Товариства. Процедура рекомендації передбачала реферування цих праць та їх обговорення, що в свою чергу сприяло висвітленню змісту досліджень та їх основних думок у підрозділі, присвяченому засіданням профільних секцій та комісій НТШ, серед яких особливий інтерес для нас становлять засідання Історико-філософської секції та Етнографічної комісії.

У «Хроніці НТШ» наявні відомості про популяризацію етнографічних досліджень членів НТШ за кордоном шляхом участі його членів у міжнародних конгресах і конференціях. Інформація про подібну діяльність українських етнографів сприяла формуванню позитивного іміджу Товариства як наукової інституції, члени якої, інтегруючись у світовий науковий простір, підтверджували тим самим високий рівень своїх наукових досліджень шляхом обговорення їх результатів на міжнародних конференціях. Так, у статті «Участь Товариства у наукових конгресах у Парижі» був виділений окремий розділ присвячений конгресу фольклористів, який проходив у вересні 1900 р. Незважаючи на назву конгресу, на ньому були виголошені доповіді членів НТШ, які мали суто етнографічний характер. Це, зокрема, доповідь В. Охримовича про залишки первісного комунізму у Галичині та доповідь Ф. Вовка «Про народні знання взагалі і особливо на Україні»¹. Загалом результатами своєї роботи у міжнародних конгресах члени НТШ були задоволені. Це засвідчує і висновок М. Грушевського на загальних зборах Товариства від 25 березня 1901 р.: «... Як перший виступ на сьвітових зборах треба

---

¹ [Б. а.] Участь Товариства у наукових конгресах у Парижі / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 16–17.

признати його вповні удачним»¹.

Особливу цінність для нашого дослідження мають звіти про результати етнографічних та етнографічно-антропологічних експедицій, які періодично оприлюднювалися на сторінках «Хроніки НТШ». Саме ці матеріали вирішальним чином впливали на формування наукових знань про розвиток української етнології в НТШ. У них, крім, власне, фактологічного матеріалу, що стосувався території та проблеми дослідження, зібраних матеріалів тощо, містилися дані про ті проблеми, з якими стикався автор у процесі збирання етнографічних даних, а головне – оцінки успішності проведеної роботи з боку членів Етнографічної комісії.

Уперше такого роду інформація наявна з четвертого випуску «Хроніки НТШ» зокрема, у статті «Справоздання з етнографічної експедиції», де розглядалися результати наукових звітів О. Роздольського, І. Франка, О. Колесси, М. Павлика².

Починаючи з 1901 р. у виданнях «Хроніки НТШ» визначалася не лише частина, але й випуск, яких нараховувалося чотири кожного року. Важливо, що, крім україномовного видання «Хроніки», був також і німецькомовний її варіант, що дозволяло інформувати європейських учених про стан розвитку науки, зокрема й етнології, в НТШ. Отже, окремим напрямом роботи Товариства було встановлення наукових контактів з європейськими та російськими науковими організаціями. Про міжнародний напрям наукового співробітництва НТШ свідчать слова М. Грушевського, виголошені на загальних зборах Товариства: «До розширення зносин його (НТШ – Р. К.) з науковими інституціями і видавництвами причинило ся багато заснування постійного білетеня в німецькій мові: минувшого року на ново приступило до обміну видань близько 70 наукових інституцій і наукових видавництв, і річ замітна, що особливо вростає число таких обмінів із краями

---

¹ [Б. а.] Загальні Збори (Дня 25 марта 1901) / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Ч. 6. – Вип. II. – С. 4.

² [Б. а.] Справоздання з етнографічної експедиції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 18–22.

англьо-саксонськими і скандинавськими»¹. Загалом саме існування видання «Хроніки НТШ» наближало Товариство до наукових організацій європейського рівня, де така практика була поширеною. Тому, незважаючи на суперечки всередині Товариства щодо доцільності існування цього видання, взяли гору погляди О. Колесси, який наполягав на тому, що «...руська «Хроніка» також конче потрібна, що так само поступають і інші наукові інституції, друкуючи свої білетини у своїй і иньшій конгресовій мові...»². Саме цими поглядами і пояснюється паралельний вихід «Хроніки НТШ» німецькою мовою, що була в цей час поширеною мовою міжнародного наукового спілкування.

Виходячи з матеріалів, наявних у «Хроніці НТШ», можна зробити висновки про те, що члени НТШ планували масштабне та системне вивчення всіх українських земель, але реалізації поставленого завдання заважав брак коштів. Про це мовиться так: «Етнографічна Комісія наміряє виробити систематичний плян дальших екскурзий і відповідних на них праць, виконанє його буде одначе лиш тоді можливе, коли підмога для комісії буде збільшена, бо кошти екскурзий – особливо в дальші околиці – дужі значні»³.

Перебіг етнографічних досліджень у НТШ засвідчують також звернення членів цієї організації до збирачів етнографічного матеріалу, у яких надавалися методологічні рекомендації щодо особливостей цієї роботи та визначалися пріоритетні й малодосліджені проблеми для того, щоб зорієнтувати етнографів-аматорів та молодих учених щодо перспективних напрямів наукових пошуків. Подібного роду інформація дублювалася у «Літературно-науковому вістнику» та інших періодичних виданнях Товариства.

---

¹ [Б. а.] Загальні Збори / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Ч. 6. – Вип. II. – С. 4–5.

² Там само. – С. 7.

³ [Б. а.] Справозданє з етнографічної експедиції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Ч. 15. – Вип. III. – С. 24.

Особливістю звернень, опублікованих на сторінках «Хроніки НТШ», було те, що вони подавалися під авторством тих учених, які їх розробили, а не були безособовими, як більшість інших матеріалів цього видання. Так у зверненні «До збирачів етнографічних матеріалів» І. Франко та В. Гнатюк¹ виклали методологічні рекомендації зі збирання етнографічних даних, які є достатньо розробленими та відповідають сучасним принципам організації і проведення етнологічних досліджень. Зокрема, автори наголосили на збереженні особливостей говору під час фіксації етнографічного матеріалу та дали чіткі вказівки щодо технічного аспекту цієї роботи: «Кожний запис мусить бути виразний, чіткий, написаний лише на одній стороні паперу. Довші оповідання найліпше списувати на чвертках звичайного паперу, менші на вісімках; приповідки, загадки, вірування, ліки записувати на маленьких карточках, але все окремо; на одній карточці не можна писати дві приповідки або загадки; карточки по записі звязати шнурочками. аби не порозсипали ся. При довших оповіданнях належить під кожним із окрема подати місце запису (село), імя оповідача і записувача; під такими коротким, як приповідки, вистане податі місце, а лише раз на одній картці написати своє імя і тої особи, що говорила»². Ця детальна інструкція технічного аспекту збирання етнографічних даних разом із визначенням кола проблем, що планувалося висвітлити в наступних номерах видань Етнографічної комісії, була дуже корисною для проведення подібних досліджень та сприяла налагодженню планомірної роботи із збору етнографічних даних. Зазначена інформація дозволяла читачам зорієнтуватися у проблематиці наукових пошуків та забезпечувала наукову цінність зібраних даних.

Саме в результатах етнографічних, етнографічно-антропологічних експедицій, проведених членами НТШ та опублікованих на сторінках «Хроніки НТШ», міститься низка важливих даних з погляду нашого дослідження, оскільки подібні

---

¹ Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів / І[ван] Франко, Вол[одимир] Гнатюк // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 20. – Вип. IV. – С. 14–17.

² Там само. – С. 14.

матеріали містять бачення самих вчених Товариства щодо стану та перспектив розвитку української етнології, а також вкладу НТШ на цій ниві.

Починаючи з 1907 р. на сторінках «Хроніки НТШ» періодично публікувалися узагальнені звіти про наукові здобутки Товариства за попередній рік. У зазначених матеріалах окремим блоком виділялись етнографічні дослідження членів НТШ. Крім того, в цих матеріалах інформувалося про роботу Правничої та Статистичної комісій, що також містили відомості про розвиток етнологічного напрямку роботи в Товаристві.

Характерною ознакою матеріалів «Хроніки НТШ» була критика членів Етнографічної комісії щодо етнографічних праць їхніх колег, що мала на меті підвищувати науковий рівень досліджень у Товаристві. Прикладом у цьому випадку може бути рецензія В. Гнатюка на матеріали, зібрані Ю. Кмітом, В. Левинським та З. Кузелею, що стосувалися бойківського весілля. Узагальнюючи зібрані матеріали та виявляючи спільні риси у весільних обрядах, рецензент заодно наголосив і на проблемних моментах та недоліках методологічного характеру у роботі своїх колег, які виявлялися в упущенні важливих даних під час записування весільних обрядів. І все ж критика межувала з високою оцінкою проведеної ними роботи. Зокрема, аналізуючи зібраний З. Кузелею матеріал, В. Гнатюк відзначив, що «записуючи весіле автор старався бути в усім найточнішим, випитувався про всі подробиці розв'язавши сващин язик сільським «шампаном»¹. Отже, оцінка зібраного членами Товариства етнографічного матеріалу з боку колег, залежала від їх наукової якості, їх докладності та точності, що в багатьох випадках залежали від вміння етнографа працювати з респондентами.

Організація збору етнографічних матеріалів у НТШ вирізнялася своєю послідовною політикою, спрямованою на пошук даних ділянок матеріальної і духовної культури. Тому програми і відозви про збір етнографічного матеріалу, що

---

¹ [Б. а.] Засідання історично-філософської секції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 34. – Вип. II. – С. 8–9.

друкувалися на сторінках «Хроніки НТШ», містили передусім інформацію про те, над якою темою працюють члени Етнографічної комісії. Крім того, ті методичні вказівки не повторювали, а доповнювали одна одну та формували у читачів загальне враження про етнографію як науку. Це пояснюється тим, що відозви та відповідні програми розкривали методологію етнографічних досліджень.

На основі матеріалів «Хроніки НТШ», зокрема з наукових звітів, можна зробити висновок про те, що широкомасштабні етнографічні експедиції поступово відходять на другий план у зв'язку з браком фінансування, а видання нових етнографічних збірників було пов'язане з опрацюванням раніше зібраних та надісланих до Етнографічної комісії НТШ матеріалів, як дослідники зафіксували за відповідними відозвами вище. Зокрема, у звіті 1909 р. зазначалося, що в етнографічних експедиціях працювали тоді «д[окто]р Ів[ан] Раковський, що робив антропометричні поміри та О. Роздольський, що збирав при помочи фонографа мельодії пісень. Екскурзій на ширшу скалю не можна було урядити задля їх значного кошту та задля браку відповідних фондів; з усуненем сеї перешкоди планові екскурзії моглиб привести величезні користи нашій науці, бо сил для такої праці в між членами доволі»¹.

Тому наступні звіти з етнографічних екскурсій були невеликими за обсягом та не містили загальних оцінок стосовно їх значення і впливу на розвиток етнологічної науки в НТШ. Натомість, такі матеріали містили висновки щодо загального стану дослідження конкретних етнографічних проблем, а саме: виявлення районів поширення окремих звичаїв і зразків фольклору на українських землях, особливо на прикордонних з іншими народами територіях, тощо.

Ситуація з етнографічними дослідженнями в НТШ у подальшому лише погіршувалася, що було пов'язано спочатку із самоусунення від головування в

---

¹ [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 11.

Товаристві М. Грушевського¹, а потім подіями Першої світової війни. У 1914 р. вийшов лише один номер «Хроніки НТШ» попереднього зразка, в якому у гаслі «Наукова діяльність Товариства»² була, фактично, відсутня інформація про етнографічну роботу у цій організації.

Номери «Хроніки НТШ» періоду 1914–1918 рр. виходили об'єднаними (по декілька випусків) в одній книжці, хоча й зберігали попередню структуру³. Частина матеріалів, що мали входити до цих видань, була втрачена внаслідок військових дій. У цілому ж, що стосується об'єднаної 58–59 частини «Хроніки НТШ», то в ній відсутні матеріали про наукові дослідження в Товаристві, а також звіти з музейної та бібліотечної справи, які раніше регулярно друкувалися. Народознавча діяльність Товариства представлена лише планами Етнографічної комісії щодо подальшої її роботи у вигляді ухвалених протокольних рішень⁴ та новими виданнями Товариства⁵.

Наступне видання «Хроніки НТШ» (випуски 60–62) охоплювало період з липня 1914 до липня 1918 рр.⁶, що само по собі свідчить про занепад наукової роботи в цей період, зумовлений подіями Першої світової війни. Великий хронологічний період, що охоплювало це видання, не міг бути компенсований ні збільшеним обсягом

---

¹ [Б. а.] Надзвичайні Загальні Збори (26 грудня 1913 р.) / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 56. – Вип. IV. – С. 25–26.

² [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 57. – Вип. I. – С. 7–9.

³ Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – 55 с.; Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – 164 с.

⁴ [Б. а.] Засідання Етнографічної комісії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – С. 20–22.

⁵ [Б. а.] Нові видання Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – С. 41–45.

⁶ Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – 164 с.

«Хроніки НТШ», ні їх змістовним наповненням. У науковому звіті зазначалося: «...При таких обставинах і теперішніх злиднях швидше можна би дивувати ся, що загалом науковий рух не завмер та що якісь наукові видання виходять, хоч не так, як перед війною та не в таких розмірах»¹. На етнографічні наукові досягнення НТШ вплинула також і суттєва зміна складу секцій та комісій цієї організації, а також відсутність контактів із закордонними членами Товариства.

Найбільше інформації про етнографічні здобутки членів Товариства у «Хроніці НТШ» воєнного періоду міститься в рубриці «Некрологи», де було розглянуто життєвий та творчий шлях відомих етнологів НТШ зі світовим іменем – І. Франка, Ф. Вовка, В. Шухевича та менш знаних членів Етнографічної комісії, зокрема, М. Павлика². У рубриці «Почесні члени» подано розгорнуту характеристику наукових здобутків І. Франка разом із оглядом основних етапів розвитку НТШ, включаючи видання та структурні підрозділи, до діяльності яких активно долучився вчений. У цьому контексті особлива увага приділена роботі І. Франка в Етнографічній комісії та її друкованих органах, хоча етнологічна складова наукових здобутків ученого в некролозі не отримала належної оцінки. У «Хроніці НТШ» зазначалося, що з 1898 до 1907 р. (до початку хвороби) учений працював лише в Товаристві і цей період його діяльності був «найінтензивніший, найпродуктивніший та найкористніший для нашого письменства»³.

Отже, як помітно з матеріалів «Хроніки НТШ» у період Першої світової війни, етнографічна діяльність НТШ була, фактична, згорнута, а окремі досягнення на цій ниві мали епізодичний характер. Крім того, Етнографічна комісія за цей період понесла суттєві кадрові втрати: пішли з життя такі видатні українські народознавці

---

¹ [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 13.

² [Б. а.] Некрольоги / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 89–131.

³ Там само. – С. 91.

як Ф. Вовк, І. Франко, В. Шухевич та ін., що не могло не позначились на стані розвитку етнологічної науки в Товаристві. У роки війни НТШ, фактично, втратило провідних етнологів, які були відомі в Європі та визначали напрям етнографічних досліджень в Україні. Перші ж узагальнення їх внеску у розвиток української науки були приурочені до роковин смерті цих учених, не завжди відзначалися ґрунтовністю та містили переважно загальні відомості про життєвий і творчий шлях покійних лише з короткими згадками про їх досягнення як етнографів.

Матеріали «Хроніки НТШ» містять також важливі дані щодо втрат, яких зазнала етнологічна наука в результаті окупації Львова російськими військами. Безслідно зникла низка важливих етнографічних матеріалів, серед яких: «етнографічні матеріали численних галицьких збирачів; всі ті матеріали опубліковані далиб около 20 томів друку, що на тій основі, не числячи наукової стійности, мали вартість около 40.000 К[рон]»¹.

Безцінними, на нашу думку, з погляду історіографічного аналізу були матеріали переписки В. Гнатюка з відомими іноземними та українськими вченими, оскільки вони могли пролити світло на багато питань, пов'язаних з організацією етнологічної роботи членів НТШ. Але й ці матеріали були втрачені. При цьому вражає їх об'єм, оскільки опублікована переписка В. Гнатюка за 1894–1914 рр. могла б скласти 10 томів. Найгірше ж було те, що, як зазначається у «Хроніці НТШ», «... таких втрат, як понищене матеріалів і документів, не можна покрити ніякими цінами, бо їх на ново не можна зібрати за ніяку ціну; вони більше не існують»².

У міжвоєнний період «Хроніка НТШ» продовжувала виходити набагато рідше, ніж раніше, і переважно подвійними номерами. Тобто, якщо в період до Першої світової війни журнал виходив чотири рази на рік, то з 1919 до 1940 рр. вийшли лише 63–74 випуски, з яких 63–70 були здвоєні випуски.

---

¹ [Б. а.] Страти Товариства в часи російської інвазії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918. – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 143.

² Там само. – С. 144.

У 63–64 випусках вміщений огляд стану наукової роботи в Товаристві за період з липня 1918 р. до кінця 1920 р. Однією із головних проблем, яка обговорювалась на сторінках цієї частини «Хроніки НТШ», було те, «...що перший раз від коли Товариство перемінило ся в наукове, відпали йому всі субвенції, і краєві і державні, визначувані на піддержуване наукової діяльності»¹. Як наслідок, це вплинуло на інтенсивність етнологічної наукової роботи членів НТШ разом з обмеженням видавничої діяльності, що в свою чергу давало менше інформаційних приводів до обговорення проблем, пов'язаних з етнологічними досягненнями членів Товариства. Отже, фінансові труднощі в НТШ призвели не лише до згорання широкомасштабних етнографічних досліджень в цій організації, але вплинули на суттєве скорочення інформації про цей науковий напрям, що раніше оприлюднювалася у «Хроніці НТШ».

Історіографічний аналіз матеріалів «Хроніки НТШ» дозволяє простежити характерну особливість цього видання в міжвоєнний період, яка полягає у біографічних узагальненнях наукової діяльності членів НТШ. Зміни в редакційній політиці журналу, на нашу думку, можна пояснити двома факторами: по-перше, вагомий науковий доробок НТШ попереднього періоду та участь у ньому відомих учених як українських, так і зарубіжних, які піднесли авторитет Товариства в наукових колах разом з порівняно тривалим часом існування цієї організації, дозволяли виділити етнологічні наукові здобутки окремих його членів; по-друге, різке скорочення фінансового забезпечення, що негативно вплинуло на розмах наукових досліджень у НТШ, змусили редколегію «Хроніки НТШ» сфокусувати більше уваги на теоретичних узагальненнях наукової роботи Товариства загалом та його членів внаслідок неможливості проведення широкомасштабних наукових пошуків, зокрема, великих етнографічних експедицій.

---

¹ [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 2.

Відповідні узагальнення основних віх життя та наукових здобутків членів Товариства на сторінках «Хроніки НТШ» подавалися у вигляді біографій новообраних членів та некрологів, які поділялися за принципом: почесні, дійсні та звичайні члени НТШ. Так, у 63–64 випусках у рубриці «Біографії нововибраних членів» був проаналізований етнографічний науковий доробок Г. Стрипського, що полягав у дослідженні побуту українців Угорської Русі та україно-угорських культурних зв'язків¹. У некролозі про М. Зубрицького окремо був виділений етнографічний аспект наукових пошуків ученого, зокрема, були перераховані його праці етнологічного характеру, опубліковані в «Записках НТШ», «Матеріалах до української етнології» та інших виданнях².

Оцінюючи матеріали «Хроніки НТШ» у міжвоєнний період загалом, можна простежити наступну тенденцію – акцентування уваги на участі членів Товариства в міжнародних етнографічних конференціях та намагання долучитися до діяльності тогочасних європейських структур, які займалися дослідженням окремих етнологічних проблем. У «Хроніці НТШ» наводилися дані про участь голови та заступника Етнографічної комісії у I з'їзді слов'янських географів та етнографів у Польщі 1927 р., у I та II міжнародних з'їздах дослідників народного мистецтва у Празі 1928 і в Бельгії 1930 р. За результатами останніх з'їздів при Етнографічній комісії було створено «Український Комітет для досліджування людого мистецтва, щоб увійти в співробітництво із аналогічною міжнародньою комісією в Парижі (СІАР)»³. З відомих етнографів НТШ до цього комітету увійшли Ф. Колесса, І. Свенціцький, І. Раковський, Я. Пастернак та ін. Саме активна участь етнографів

---

¹ [Б. а.] Біографії нововибраних членів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 41–42.

² Лотоцький О. Дійсні члени / О. Лотоцький // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 56–59.

³ [Б. а.] Діяльність секцій і комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1930 – Ч. 69–70. – Вип. I–II. – С. 75.

НТШ у міжнародних конференціях та організаціях сприяла формуванню позитивного іміджу Товариства в європейських наукових колах, але вона не могла компенсувати спад етнографічних досліджень всередині організації, що була наслідком фінансових проблем та несприятливої політичної ситуації.

Незважаючи на суттєве зниження активності наукової роботи в НТШ, на сторінках «Хроніки НТШ» подекуди простежується тенденція видавати бажане за дійсне та дещо перебільшувати наукові здобутки вчених Товариства, зокрема й етнографічні. Так у 69–70 випуску цього періодичного видання, що вийшов у 1930 р. та подавав огляд стану справ у НТШ за 1926–1929 рр., зазначалося: «...Наукова робота членів Товариства плила далі широким руслом. Учені подвоїли працю, друкуючи свої твори не тільки у Львові, але й на Україні. Окрім цього Наукове Товариство ім. Шевченка і «Національний Музей» у Львові захистили в себе молодь і дали спомогу науково працювати також новим співробітникам»¹.

Не можна заперечувати факт наявності нових кадрів у НТШ у міжвоєнний період, але це більше пояснювалось тим, що в роки війни була втрачена значна частина кадрового потенціалу Товариства та його зв'язки з іноземними членами. Крім того, пішла з життя ціла когорта класиків етнографічної науки Товариства (І. Франко, Ф. Вовк, В. Гнатюк та ін.), які не лише визначали напрям розвитку етнографії в Україні, але й були визнаними вченими європейського масштабу. І звичайно, що молоде покоління науковців, яке влилося в лави НТШ, було необхідною передумовою його подальшого існування і виживання як наукової інституції, але воно не могло одразу повноцінно замінити попередніх членів Етнографічної комісії, які присвятили все своє життя розвитку етнологічної науки в Україні.

Оцінюючи роботу Етнографічної комісії на ниві фіксації етнографічного матеріалу, доцільно відзначити вихід у грудні 1934 р. першої, за довгий період,

---

¹ [Б. а.] Діяльність секцій і комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70. – Вип. I–II. – С. 69.

«Програми для записування косарських звичаїв», яка була надрукована в 1600 примірниках¹. У наступному номері «Хроніки НТШ» також зазначалося, що в червні 1935 р. комісія видала «Квестіонар для записування похоронних звичаїв і вірувань у загробне життя» у 1500 екземплярах². Тобто, незважаючи на суттєве послаблення етнографічної роботи в НТШ, можна виділити окремі спроби продовжити колишню масштабну роботу членів Етнографічної комісії зі збору етнографічних матеріалів, що насправді лише нагадували про колишній розмах етнологічної діяльності в цій організації.

Розуміючи глибоку кризу, в якій опинилося НТШ, його керівництво намагалося провести деякі реформи з метою вивести наукову роботу в Товаристві на більш високий рівень. Зокрема, зазначалося, що «з 3. IV. 1935. р. Президія Товариства задумується над способами оживлення наукової праці Товариства, вислідом чого референт наукових справ предложив 24. V. 35. р. і Президія 28. VI. 1935. р. прийняла та негайно всім секціям доручила проєкт реорганізації наукової праці, а саме – перенесення її на Наукові Комісії Товариства»³. Крім того, планувалося об'єднати всі українознавчі дослідження у НТШ в рамках нового структурного підрозділу – «Інституту українознавства» разом із заснуванням окремого видання для друку в ньому наукових доробків новоствореного підрозділу Товариства. Планувалося, що це буде «установа, яка б об'єднувала б усі досліди над українським народом у минулому й сучасному та яка мала б завдання виховувати нових дослідників усіх проявів життя народу та всіх обставин його існування...»⁴.

Досить влучно стан розвитку науки в НТШ у другій половині 1930–х рр. охарактеризував референт з наукових справ Товариства В. Сімович: «Наукове

---

¹ [Б. а.] Комісії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 83.

² [Б. а.] Діяльність Секцій і Наукових Комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 62.

³ [Б. а.] Наукові справи / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 30.

⁴ Там само. – С. 31.

Товариство не має засобів на видання своїх наукових видавництв, через те наукові праці, виконані в робітнях, чи в наукових Комісіях Товариства, роками чекають на появу друком і втрачають свою вартість, а тим науковці знеохочуються до наукової праці та переходять на журналістику або літературу; наукові Комісії й робітні НТШ не мають засобів на наукову працю, їх діяльність нидіє, тимто старші дослідники перестають працювати, а молодші шукають собі верстату праці у чужих; що раз більше утруднений для нашої молоді до високих шкіл і їх наукових семінарів і робітень спричинює постійне зменшування наукового доросту. Все це разом дає жахливий образ поступневого занепаду української науки в межах польської держави, а це мусить мати катастрофальний вплив на наш дальший культурний розвиток»¹.

В останньому 74 випуску «Хроніки НТШ» досліджуваного нами періоду міститься інформація про розвиток української етнології в НТШ за період з 26 грудня 1937 р. по 31 грудня 1938 р. У цілому стан справ у Товаристві, згідно з матеріалами видання, залишає бажати кращого та демонструє всі негативні тенденції у розвитку науки в організації, починаючи з подій Першої світової війни. Вже згадуваний нами брак коштів на етнологічні дослідження призвів до того, що почала зникати наукова школа українських етнологів. На загальних зборах НТШ від 26 грудня 1937 р. М. Андрусак звернув увагу на «незавидну долю молодих наукових дослідників, які в Науковому Товаристві не знаходять належної опіки і матеріальної піддержки»². Ця ситуація призвела до іншої серйозної проблеми наукового розвитку НТШ, а саме до методологічної кризи та відірваності української етнології від європейської науки.

Тобто, якщо раніше молоде покоління етнологів НТШ виховувалось на новітніх досягненнях європейської науки із залученням тогочасних передових методик

---

¹ [Б. а.] Наукові справи / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 42.

² [Б. а.] Загальні Збори Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові дня 26. грудня 1937 р. в салі Музею НТШ / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 11.

збирання та опрацювання етнографічних матеріалів під керівництвом досвідчених українських науковців зі світовим ім'ям, то вже в наприкінці 30-х років ХХ століття ці наукові традиції були, фактично, втрачені разом із втратою цілої наукової школи з підготовки фахівців-етнологів високого рівня. Отже, до початку Другої світової війни більшість відомих українських етнографів-членів НТШ, які визначали розвиток української етнології та стали знаковими фігурами не лише в Україні, але й за кордоном, пішли з життя (Ф. Вовк, І. Франко, В. Гнатюк, М. Грушевський, М. Дикарев та ін.), а ті що залишились (Ф. Колесса, З. Кузеля, М. Кордуба та ін.) були позбавлені будь-якої можливості розвивати українську етнологію в руслі традицій її основоположників у межах НТШ.

Водночас розуміння проблем розвитку української етнології в НТШ спонукало вчених до розробки низки реформ для виходу науки з кризового становища, серед яких В. Кубійович визначив такі: «...3) заснування журналу українознавства, пристосованого до широких освічених кол нашої суспільности, щоби й наше громадянство і чужинців інформувати про наші наукові досліди на полі українознавства та здобути засоби на такі досліди...; [...]; 5) розбудова Товариства на віддільні наукові інститути в яких булаб зорганізована наукова праця в даних означених ділянках і напрямках; 6) поширення наукових дослідів на всі етнографічні українські землі по цей бік Ризького кордону; 7) здобуття засобів на більшу кількість наукових стипендій для молодих adeptів науки, щоби виховувати нових молодих дослідників»¹.

Грандіозні плани реформи НТШ переважно залишилися на папері. Як свідчать матеріали засідань Етнографічної комісії², етнологічна діяльність її членів обмежувалась переважно розробкою теоретичних питань та й то не досить жваво,

---

¹ [Б. а.] Загальні Збори Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові дня 26. грудня 1937 р. в салі Музею НТШ / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 12.

² [Б. а.] Діяльність Секцій і Наукових Комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 54–55.

порівняно з довоєнним періодом. Так, за річний період діяльності (з 26 грудня 1937 р. до 31 грудня 1938 р.) на засіданні комісії було заслухано лише три реферати: П. Каструби «Деякі нові причинки до легенди про Вернигору», Р. Герасимчука «Картографічна метода в етнографічному відділі обласного музею» та В. Сімовича «До проблеми етнографічних записів». Втілення в життя побажань керівництва НТШ стосовно активізації етнографічної роботи, так і не відбулося із вже згадуваних причин політичного та економічного характеру. Матеріали «Хроніки НТШ» свідчать про те, що НТШ з академічної установи всеукраїнського масштабу в довоєнний період, після закінчення Першої світової війни, перетворилося на регіональну організацію з відповідним рівнем наукової роботи в галузі етнографії.

Отже, на сторінках 74 випуску «Хроніки НТШ» висловлювалися сподівання на подальший розвиток української етнології в НТШ, але події кінця 1939 р. остаточно призупинили цей процес. Прихід радянської влади на західноукраїнські землі у вересні 1939 р. та змушений саморозпуск НТШ в січні 1940 р. остаточно зруйнував надії українських учених на розвиток етнологічних знань в Україні.

На сторінках «Хроніки НТШ» у військовий час та в міжвоєнний період простежується подвійна тенденція: з одного боку, висвітлення етнографічної діяльності членів НТШ, як і, власне, наукові дослідження, в цей період починають занепадати, а з іншого – підсилюється історіографічна складова оцінки діяльності та наукового вкладу Товариства в розвиток української етнології шляхом дослідження діяльності етнографів НТШ як дійсних, так і тих, що пішли з життя, але залишили глибокий слід в історії етнологічної науки в Україні.

Висновки про значення «Хроніки НТШ» для дослідження проблеми організації етнологічних досліджень містяться в низці наших статей, що стосуються цієї тематики¹. Останнім часом починають з'являтися дослідження, в яких матеріали,

---

¹ Конта Р. «Хроніки НТШ» як джерело до висвітлення етнологічного наукового доробку членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. М. Конта // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя,

вміщені в цьому виданні, стають основою для вивчення етнографічних студій в Товаристві¹. У цілому ж інформація, що розміщувалася в «Хроніці НТШ» дозволяє не лише проаналізувати, як розвивалася українська етнологія в НТШ, але й

2013. – Вип. XXXVII. – С. 278–282; його ж. Суспільно-політичний аспект розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (на матеріалах «Хронік НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 40. – С. 8–13; його ж. Етнографічні дослідження в Науковому товаристві ім. Шевченка на початку ХХ ст. (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Записки історичного факультету. – Одеса, 2013. – Вип. 24 – С. 162–173; його ж. Заснування «Хроніки НТШ» та їх значення як джерела до історіографічного дослідження розвитку української етнології в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові / Ростислав Конта // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2014. – Вип. 1. – Ч. 3. – С. 162–166; його ж. Видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові як історіографічне джерело до вивчення розвитку української етнології / Р. М. Конта // «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук» 2014. – С. 75–79; його ж. Розвиток етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (1914–1939 рр.): втрати та нереалізовані можливості (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2014. – № 6. – С. 29–32; його ж. Розвиток української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на початку ХХ ст. (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Black Sea. Scientific journal of academic research. Multidisciplinary journal. – Tbilisi, September-October 2014. – Volume 16 – Issue 09. – P. 95–99.

¹ Пацай Т. Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії) / Тамара Пацай // Народознавчі зошити. – 2012. – № 2 (104). – С. 294–299.

з'ясувати, як відбувався процес накопичення знань з цієї проблематики. Тут, крім матеріалів про методику та тематику етнографічних досліджень в Товаристві, разом з відповідним аналізом результатів цієї діяльності у вигляді оглядів етнологічних праць членів цієї організації, друкувалися відповідні програми та відозви із збору етнографічних відомостей про український народ з детальними інструкціями як це потрібно робити, тематикою досліджуваних проблем та вже виданими етнографічними збірками, що повинні були використовуватися аматорами-етнографами у вигляді зразків для подальшої роботи.

Постійний огляд етнографічних праць, які рекомендувалися до друку у профільних виданнях Етнографічної комісії, тримав у курсі читачів «Хроніки НТШ» про напрями наукової роботи щодо етнографічного дослідження українських земель. Висновки ж, які були зроблені в результаті низки етнографічних досліджень, етнологічних праць та проведення етнографічних й антропологічних експедицій, давали загальне уявлення щодо стану розвитку української етнології в НТШ. Історіографічний аналіз матеріалів «Хроніки НТШ» свідчить про наявність теоретичних узагальнень етнографічного доробку членів НТШ колегами по організації, а в деяких випадках на сторінках цього видання можна простежити дослідження стану висвітлення в літературі діяльності окремих відомих етнологів Товариства.

5.2. «Записки НТШ» як історіографічне джерело до вивчення етнологічних досліджень в Товаристві

Друкованим органом Товариства, де вперше зустрічається огляд, а подекуди і аналіз етнологічних здобутків членів НТШ, відразу після реформування цієї інституції у наукову організацію, є «Записки НТШ», яких до 1940 р. вийшло 155 томів. Важливе значення з погляду висвітлення поставленої нами проблеми мають рецензії на етнологічні праці членів Товариства, написані як співробітниками цієї інституції, так й іншими науковцями, в тому числі й іноземними. Дані про етнографічні студії у НТШ та відповідні наукові видання можна також отримати, аналізуючи особливий вид історіографічних джерел, який був поширений у досліджуваний період – реферативні огляди наукової літератури, які відігравали важливу роль: вони знайомили читачів з останніми науковими досягнення в галузі етнології та сприяли активізації етнографічних наукових пошуків. Тут, у розділі, присвяченому етнографії та фольклористиці, поряд з оглядами переважно європейської літератури, були вміщені короткі огляди змісту окремих етнологічних праць членів Товариства.

У першому ж томі зазначеного видання наявна стаття О. Барвінського, присвячена діяльності Товариства¹. Але в ній лише в загальних рисах окреслено попередню діяльність цієї організації (до реформування) та подані плани подальших наукових пошуків разом з описом нової організаційної структури НТШ. Про перспективи розвитку етнологічної науки в реорганізованому Товаристві можна лише опосередковано зробити висновки, виходячи з поставлених завдань, які зводяться до того, що: «Наукове товариство ім. Шевченка має плекати та розвивати науки в українсько-руській мові та штуки і збирати та зберегати всякі памятки,

---

¹ Барвінський О. Про заснування і теперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові / Олександр Барвінський // Записки НТШ. – Львів, 1892. – Ч. 1. – С. 209–212.

старинності і наукові предмети України-Руси»¹.

Наступний том «Записок НТШ», який вийшов у 1893 р., був багато в чому подібний до першого. В останньому розділі цього видання також у загальних рисах подавався опис діяльності та перспектив розвитку Товариства². Вже перші дискусії щодо напрямів наукової діяльності цієї установи мали наслідком пропозицію П. Щурата, який «...домагався, щоб «Записки» товариства виходили чверть річними томами і щоб окрім наукових видань товариство видавало збірники матеріалів етнографічних»³. Отже, ще на етапі реорганізаційних змін та планування наукової діяльності НТШ його члени розуміли важливість розвитку етнологічних студій у цій інституції.

Ситуація докорінно змінилася, коли редагуванням «Записок НТШ» почав займатися М. Грушевський, який у 1894 р. став директором Історико-філософської секції Товариства. Зміни стосуватися не лише змістовного наповнення видання, але і його структури. У «Записках НТШ» почали вміщувати лише матеріали двох секцій: історико-філософської та філологічної, діяльність яких найбільше відповідала етнографічному напрямку роботи. Крім того, до структури видання було додано три нові розділи, а саме: «Бібліографія», «Наукові розвідки та матеріали» і «Наукова хроніка». Як зазначає О. Сапеляк, розділи «Наукова хроніка» і «Бібліографія» стали постійним головним науково-інформативним джерелом НТШ з питань етнографії⁴.

Водночас про перебіг організаційної роботи, зокрема і щодо питання

---

¹ Барвінський О. Про заснування і теперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові / Олександр Барвінський // Записки НТШ. – Львів, 1892. – Ч. 1. – С. 211.

² [Б. а.] Справозданне про діяльність і розвиток наукового товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1893. – Т. II. – С. 173–189.

³ Там само. – С. 186.

⁴ Сапеляк О. Питання етнографії на сторінках «Записок НТШ». 1899–1937 роки / О. Сапеляк // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – С. 527.

етнографічної діяльності, можна було отримати інформацію в рубриці «З Товариства». Зазначені нововведення М. Грушевського були досить важливими, оскільки вони дозволили регулярно подавати огляди та рецензії на етнологічні здобутки в загальноєвропейському масштабі, включаючи наукові пошуки у цьому напрямі членів НТШ.

Але до часу заснування Етнографічної комісії в 1898 р. «Записки НТШ» містили переважно лише згадки та коротенькі замітки, які стосувалися досягнень членів Товариства в галузі етнографії. Це пояснюється тим, що до часу створення цього підрозділу етнологічний напрям роботи в НТШ ще не був належним чином організаційно оформленим, а тому і досягнення у цій галузі, на той час були порівняно невеликі.

Аналізуючи стан розвитку етнографічної науки в НТШ, М. Грушевський дійшов важливого висновку щодо перспектив подальшого розвитку цього наукового напрямку з виробленням конкретних рекомендацій стосовно організаційного оформлення відповідного підрозділу Товариства, який би займався етнологічними науковими пошуками. Вчений дійшов до думки, що «наплив етнографічних матеріалів і розвій роботи на тім полі ставить на чергу утворення осібною етнографічної комісії»¹. У цьому контексті слід зазначити, що плани М. Грушевський активно долучився до створення відповідного підрозділу в межах Товариства – Етнографічної комісії та відповідних етнологічних друкованих органів, що фактично стали базою для подальших етнографічних досліджень у всеукраїнському масштабі.

Нова організаційна структура Товариства вирішила основну проблему, що заважала розширенню масштабів етнологічних досліджень та впорядкуванню етнографічних матеріалів – відсутність фахівців-етнографів. Системна робота у цьому напрямі принесла свої результати. Саме 1898 р. – рік створення

---

¹ Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імени Шевченка в 1896 і 1897 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.

Етнографічної комісії – став переломним у цьому плані, хоча ці успіхи були забезпечені попередньою етнографічною діяльністю НТШ. Саме 1898 р. М. Грушевський відзначив: «Ми-ж з особливою утіхою мусимо піднести, що наші жалі про брак сил для оброблення етнографічних матеріалів усовують ся: і тут виступають молоді сили підховані нашим Товариством»¹.

За підсумками аналізу досягнень НТШ в плані розвитку етнографічної діяльності в 1899 р. М. Грушевський відзначив значне зростання етнографічних публікацій, що пояснив напливом етнологічних та фольклорних матеріалів до Товариства. Про масштаби роботи у цьому напрямку свідчить звіт М. Грушевського про наукову діяльність Товариства в 1898 р., вміщений у 27 томі «Записок НТШ», в якому зазначається, що «сього року вийшло три томи етнографічних матеріалів, разом 50 аркушів, хоч розуміється й се число невідповідає ще потребі і запасам матеріалів. Для ведення сих видавництв, збирання і оброблювання матеріалів секції історично-філософична вибрали осібну етнографічну комісію, до президії котрої увійшли редактори видавництв: Д[октор]р І[ван] Франко, Хв[едір] Вовк (Волков) і Вол[одимир] Гнатюк»².

Про масштаби етнографічної роботи членів Товариства свідчить фінансова звітність цієї організації, що також вміщалася в «Записках НТШ» у вже згадуваному нами розділі «З Товариства». Так, згідно з прийнятим бюджетом наукових видань, запланованих на 1899 р., НТШ виділило найбільшу суму саме на друковані органи Етнографічної комісії: два томи «Етнографічної збірника» і два томи «Матеріялів до українсько-руської етнології». В абсолютних показниках ця сума становила 4200 злотих із загальної суми 16250 злотих. Якщо порівнювати кошти, що їх отримали інші структурні підрозділи Товариства в цей період, то вони становили приблизно

---

¹ Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імени Шевченка в 1896 і 1897 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.

² Грушевський М. Наукове Товариство імени Шевченка і його діяльність в 1898 р. / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 7.

половину суми, передбаченої на етнологічні видання. Наприклад, другою в списку витрат НТШ була Археографічна комісія, на яку виділялося 2800 злотих¹.

Як помітно з матеріалів поданих у «Записках НТШ», попередня плідна робота, спрямована на розвиток етнологічних досліджень в установі, почала приносити свої позитивні наслідки з початку ХХ ст. Фактично, за декілька років з часу реформування Товариства та за два роки з часу створення Етнографічної комісії етнологічні здобутки НТШ стали обговорюватися в наукових колах. Так, у 39 томі «Записок НТШ», аналізуючи етнографічні праці, опубліковані в другому номері часопису «Живая Старина», В. Гнатюк відзначив, що тут вперше в історії цього видання згадуються друковані органи Товариства, а саме: перший том «Материялів до українсько-руської етнольоґії» та 25 том «Записок НТШ» з вказівкою на зміст цих видань². Це було досить знаковою подією, оскільки, як зазначив автор, «редакция «Жив[ой] Стар[ины]» подає в кожній книжці рецензії на етнографічні новости славянські, німецькі, французькі – але про наші мовчить чомусь. Може бути, що відтепер буде все інакше»³.

Можна стверджувати, що сподівання В. Гнатюка виправдовувалися, оскільки саме з початку ХХ ст. відгуки на етнографічні здобутки членів Товариства, разом з його етнологічними друкованими органами, починають зустрічатися все частіше у відповідних розділах тогочасних часописів, присвячених оглядам етнографічної літератури.

Як засвідчують матеріали «Записок НТШ», учені Товариства пильно стежили за критикою на їхні етнографічні розвідки, погоджуючись або спростовуючи окремі зауваження своїх опонентів. Це, на нашу думку, було дуже корисним з огляду

---

¹ [Б. а.] Засідання виділу (лютий-цвітень) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXX. – Кн. VI. – С. 1.

² Г[натюк] В. Живая Старина. – Год IX / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 70–71.

³ Там само.

вдосконалення етнологічної роботи в НТШ, оскільки досить часто лише сторонній незаангажований учений міг вказати на допущені помилки. У цьому випадку адекватна цивілізована реакція на конструктивну наукову критику лише підвищувала науковий рівень етнографічних досліджень у Товаристві.

Наукова полеміка та визнання окремих помилок, допущених у дослідженнях етнологами-членами Етнографічної комісії НТШ свідчить про сприйняття цивілізованих правил європейської наукової дискусії. Тому у виданнях «Записок НТШ» на початку ХХ ст. все більше зустрічалося коротких позитивних відгуків на етнографічні праці членів Товариства, що свідчить про те, що наукові дослідження у цьому напрямі вийшли на більш високий рівень. Зокрема, в 46 томі «Записок НТШ» В. Гнатюк зазначав: «...В сім річнику (1900 р. – Р. К.) Ж[ивой] Ст[арини] надруковано також дві рецензії на наші видання: Гуцульщину д[октора] Шухевича і Етногр[афічний] Збірник, т. VI. Обі рецензії прихильні»¹. В іншому відгуку на рецензію С. Здзярського вміщену в часописі «Вісла» В. Гнатюк говорить, що «оцінка наших видань прихильна», а стосовно окремих зауважень вчений дискутує вказуючи на помилки самого рецензента².

До проблеми рецензування етнографічних праць, як видно із зауважень вміщених в «Записках НТШ» В. Гнатюком, інколи потрібно ставитись досить обережно, оскільки вони могли мати багато елементів суб'єктивізму та нашарування особистих образ, що виникали під час науково-організаційної діяльності вченого. Зазначену проблему можна простежити на прикладі негативних рецензій д. Гавронського (Ф. Равіта-Гавронського) на окремі матеріали вміщені в першій книзі «Записок НТШ» за 1900 р. та першому томі «Материялів до українсько-руської етнології», надрукованих в часописі «Lud», які, на думку В. Гнатюка,

---

¹ Г[натюк] В. Живая Старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 11.

² Г[натюк] В. Wisła / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 16–17.

пояснюються помстою за негативний відгук етнографів НТШ на адресу праць рецензента, вміщених у попередньому річнику згаданого видання. Нічим не підкріплені амбіції автора змусили В. Гнатюка сформулювати висновок з цього питання, який і поставив крапку у взаємних звинуваченнях, що звучить: «Ми однак й тепер не можемо признати його поваги в етнографії і радимо йому щиро покинути її зовсім – особливо українську – бо, на жаль, маємо переконанє, що він не потрапить нічого доброго зробити для неї»¹.

На особливу увагу заслуговує матеріал, вміщений «Записках НТШ», що стосується оцінки наукової діяльності Товариства з боку російських видань. Популярний щомісячний літературно-політичний журнал «Русская мысль», який виходив у Москві, на диво дуже позитивно відгукнувся про «Записки НТШ» (розглядалися 33–38 томи). Як наслідок, автор цієї замітки М. Тишкевич навів наступну цитату з рецензії: «В общем «Записки» производят очень отрадное впечатление, и приходится только пожалеть, что политическая разобщенность и незнание малорусского языка мешают широкому распространению в России этих интересных и содержательных львовский изданий»².

Відстежуючи вихід у тогочасних виданнях відгуків на етнографічні праці членів НТШ, останні інколи висловлювали своє невдоволення з того, що в окремих друкованих органах, які присвячені розгляду питань слов'янської етнографії, зовсім немає рецензій на етнологічні дослідження членів Етнографічної комісії, або ж ці рецензії були настільки куці, що не виправдовували навіть своєї назви. Інколи навіть саме слово «рецензія» бралось в лапки для позначення її невідповідності поставленим завданням.

Окремим напрямом оглядів етнографічної літератури, що вміщені в «Записках НТШ», є виявлення плагіату з відповідних праць членів організації. Це свідчить не

---

¹ Г[натюк] В. Lud / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 19.

² [Тишкевич М.] Русская мысль / М. О. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. L. – Кн. VI. – С. 3.

лише про непорядність окремих науковців, але й про наукову цінність етнологічних видань Товариства, матеріали яких в цей час почали використовуватись без посилань на їх авторство. Прикладом тут може бути стаття проф. І. Філевича «Из истории Карпатской Руси»¹, матеріал для якої автор частково бере взяв із праць І. Франка, переробляючи його «на своє копито»². Як наслідок, рецензент зазначає, що «сей інтерес з науковістю нічого не має, то ж і ми з сеї сторони статті д[октора] Філевича не вважаємо відповідним дотикати тут»³. Отже, вияви плагіату через друк у «Записках НТШ» ставали відомими науковій спільноті, і в подальшому праці подібних авторів не рецензувалися етнографами Товариства.

Члени НТШ дбали про розвиток етнографії, а тому, рецензуючи відповідні видання, рекомендували їхнім редакторам дбати про фахові методики збору та аналізу етнологічного матеріалу з метою підвищення наукового рівня вміщених у цих видання етнографічних робіт. Таке зауваження, зокрема, було висловлене на сторінках «Записок НТШ» по відношенню до редакції журналу «Lud», в якому, на думку В. Гнатюка, була погано налагоджена робота з публікації етнографічних матеріалів, особливо українських. Рецензент висловлював сподівання, що у майбутньому «українські матеріали будуть стояти висше, коли для них винайде собі редакція якогось фахового референта, що не лише не пустить що будь до друку, але й подасть охочим вказівки, як робити записи, аби вони принесли науці якусь користь»⁴.

---

¹ Филевич И. Из истории Карпатской Руси / И. Филевич // Варшавские университетские известия. – 1902. – № IV. – С. 1–47; № VII. – С. 1–32; № IX. – С. 33–40.

² С[упранівський] В. Варшавскія Университетскія Извѣстія / С. В. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 21.

³ Там само.

⁴ Г[натюк] В. Lud / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 40–41.

Постійне рецензування етнографічних праць членами Товариства сприяло покращенню методологічної бази проведення етнологічних досліджень з окремих проблем. Діячі Етнографічної комісії час від часу виявляли новітні методологічні розробки, які використовували для формування власних програм для проведення етнографічних експедицій. У 68 томі «Записок НТШ» В. Гнатюк надрукував короткий аналіз «Программы для собирания сведений о родильных крестильных обрядов у русских крестьян и инородцев» В. Харузіної, яка, на думку рецензента, є дуже ґрунтовною та «й у нас може послужити колись для зібрання матеріалів з сеї недослідженої у нас галузи етнографії»¹. Отже, члени Етнографічної комісії не лише залучали новітні теоретичні розробки в галузі етнографії, але й виявляли недосліджені проблеми української етнології, спонукаючи наукову спільноту до розробки нових наукових напрямів в українському народознавстві.

Політичні події в Російській імперії, пов'язані з революцією 1905–1907 рр. вплинули і на видавничу справу в Товаристві. У 69 томі «Записок НТШ» М. Грушевський у вступній статті сповістив про зміни цього видання, що були пов'язані з відміною цензурної заборони українських видань у Російській імперії. На думку автора, саме жорстка російська цензура та «неприхильність офіційних або шовіністично настроєних наукових сфер (російських і польських)» призвели до замовчування та ігнорування наукових досліджень (зокрема й етнографічних) в НТШ, а ті праці, які виходили за межі зазначених обмежень, розглядалися як робота «темних сил»².

Зміни стосувалися кращого оформлення цього видання одночасно зі збільшенням його обсягу, що було покликано задовольнити потреби українського (і не тільки) читача на всій території українських земель. Відповідно, ці зміни в

---

¹ Г[натюк] В. Этнографическое Обзорѣніе / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1905. – Т. LXVIII. – Кн. VI. – С. 30.

² Грушевський М. Вступне слово / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXIX. – Кн. I. – С. 5–6.

подальшому позитивно позначилися і на проблемі інформування громадськості щодо розвитку української етнології в НТШ.

Огляд європейських етнологічних видань та матеріалів, вміщених у них, які подавав в «Записках НТШ» З. Кузеля, час від часу виявляли окремі прогалини в знаннях учених стосовно питань української етнології. Рецензуючи статтю німецького етнографа, вміщену в журналі «*Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*» за 1905 р., що була присвячена «звичайю комори», З. Кузеля вказує на те, що «автор не має поняття про існуванє великої літератури на сю тему і приймає на свій здогад се, що від десятки літ знають наші етнографи. Завважу також, що і праця Вовка авторови незнана»¹. Цим самим рецензент не лише виявляв слабкі сторони окремих іноземних праць, але й вводив у науковий обіг етнологічні праці членів НТШ, сприяючи тим самим розвитку етнології в загальноєвропейському масштабі.

На сторінках «Записок НТШ» наявний огляд етнографічних праць невтомного рецензента В. Гнатюка. Причому автором цього огляду був вже згаданий нами З. Кузеля, який також активно займався рецензуванням та реферуванням як іноземних, так й українських етнологічних праць. У дослідженнях В. Гнатюка оглядач виділив досить цікавий напрямок етнографічної діяльності вченого – дослідження еротики та статевої моралі в традиційному українському суспільстві. Притому З. Кузеля прорецензував три праці вченого, які вийшли в німецькому журналі та розкривали окремі аспекти поставленої проблеми, а саме: українські еротичні пісні з відповідними порівняннями з пісенної творчості сусідніх народів, а також «звичай комори». Автор дійшов висновку, що В. Гнатюку «хотілося познайомити чужих вчених з деякими питаннями нашої етнографії та з декотрими нашими народніми звичаями і оголошеним матеріалом звернути пильнішу увагу на забуту і все ще мало знану Україну, яка саме для етнографів представляє правдиву скарбницю і невичерпне жерело для цінних і важних спостережень і результатів,

---

¹ Кузеля З. Етнографія в західноєвропейських часописах за 1905 р. /З. Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. LXXVIII. – Кн. IV. – С. 189.

цікаві його статті і для українських дослідників, бо побіч більше знаних річий і пояснень конечних для чужинців містять також нові матеріали і замітки з мало студійованого поля еротики»¹. Отже, З. Кузеля своєю рецензією на праці В. Гнатюка не лише розкриває намір ученого відкрити українську етнографію для європейських учених, але й виявляє цікаві аспекти етнологічних знань, які є перспективним напрямом наукових пошуків не лише для українських, а й для іноземних дослідників.

Із наступної рецензії на працю автора, написаної також З. Кузелею, що була вміщена в 98 томі «Записок НТШ»², можна зробити висновок про серйозність наукових досліджень В. Гнатюка, який вивчав не лише українські, але й польські еротичні пісні, що давало йому можливість робити порівняльні дослідження на цю тему. Це в свою чергу суттєво підвищувало наукову цінність етнологічних студій вченого.

Досить примітно, що в «Записках НТШ» міститься багато коротких повідомлень про праці етнографів Товариства, що виходили іноземною (переважно німецькою) мовою в європейських виданнях (німецьких, французьких та ін.). Ці повідомлення були як у вигляді коротких анотацій праць автора, так і у вигляді оглядів рецензій на ці праці у інших виданнях та стосувалися імен таких відомих

---

¹ Кузеля З. Hnatjuk Vol. Ein erotisches ukrainisches Lied aus dem XVII Jahrhundert (‘ANTPOPHYTEIA, Jahrbücher für Folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss. – 1909. – Bd. VI. – S. 344–347) / З. Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХCV. – Кн. III. – С. 226.

² К[узеля] З. Wołodymyr Hnatjuk. Polnische erotische Lieder aus dem XVIII Jahr Mitgeteilt von... (‘ANTPOPHYTEIA, Jahrbücher für Folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss. – 1910. – Bd. VII. – S. 359–365.) // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХCVIII. – Кн. VI. – С. 217.

народознавців Товариства як І. Франко, В. Шухевич, З. Кузеля, Ф. Вовк та ін. Праці українських учених вміщені в іноземних виданнях торкалися багатьох проблем української етнографії та фольклористики.

Окремо слід виділити огляди праць, що безпосередньо стосуються проблеми заохочення молоді до етнографічної роботи. Тут доцільно згадати анотацію статті З. Кузеля, вміщену в «Записках НТШ»¹, в якій ідеться не лише про нагальну потребу етнографічних досліджень, але й подається інформація щодо методики роботи з відповідною літературою на цю тематику, а також наводяться найважливіші збірки та праці з поля етнографії. Саме такого роду інформація сприяла активному залученню молодого покоління вчених до збирання та дослідження етнографічного матеріалу. Великий плюс інформативності таких, по суті, невеликих заміток полягав у тому, що рецензенти на подібні праці наводили не лише одну подібну статтю-звернення, але й інші її варіанти в інших виданнях. У наступних томах «Записок НТШ» інші видання цих звернень анотувалися окремо². Це дозволяло читачу ефективно скористатися цією інформацією та при бажанні легко знайти відповідні матеріали для подальшої етнографічної роботи.

Огляди вдалих прикладів етнографічної діяльності, вміщених в «Записках НТШ», не лише доводили до громадськості результати збиральницької роботи та наукових досліджень, але й спонукали ентузіастів до етнологічної роботи. Для прикладу можна навести анотацію на працю О. Сластіона, присвячену записуванню на Полтавщині українських народних дум на фонограф та участі у цьому процесі

---

¹ Кузеля З. З. Кузеля. Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів («Діло» 1909, ч. 105 Передруковано в «Укр. Хаті» ч. 5, ст. 260–266) / З. К. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСV. – Кн. III. – С. 232.

² Кузеля З. Зенон Кузеля. В справі збирання етнографічних матеріалів (Буковина 1909, ч. 152 і окремо. Чернівці 1909, ст. 12) / З. К. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСVІІІ. – Кн. VI. – С. 219.

Ф. Колесси за підтримки НТШ¹. Важливим було те, що невелика за обсягом анотація була досить інформативною та містила дані про етнографічні праці О. Сластіона. Крім того, в ній наявні посилання на інші матеріали в «Записках НТШ», що містили дані стосовно зазначеної експедиції².

Окремою групою історіографічних джерел про членів Товариства, вміщених у «Записках НТШ» є огляди некрологів. Так, у 96 томі цього видання наводяться свідчення про низку некрологів, приурочених смерті В. Антоновича³. Серед останніх можна виділити окремий некролог, присвячений етнографічним здобуткам ученого⁴, що дозволяло читачу сформуванню загального враження про внесок В. Антоновича в розвиток етнології в Україні.

Зміни в структурі «Записок НТШ» стали помітні з об'єднаного 117–118 томів, що вийшли 1914 р. та були присвячені сорокалітньому ювілею письменницької діяльності І. Франка. Кількість матеріалів, вміщених у виданні поступово зростала, а саме видання почало виходити раз в два місяці. У розділі «Бібліографія» став виділятися підрозділ «Етнографія», спочатку в поєднанні археологією, антропологією та ін. науками, а потім й окремо. Основним недоліком, який, на нашу думку, зменшив наукову цінність цього видання в аспекті розгляду проблеми організації етнологічних досліджень в Товаристві, була відсутність розділів «Наукова хроніка» та «Бібліографія», де подавалися рецензії на праці етнографів

---

¹ Сластіон О. Записування дум на фонографі / О. Сластіон // Рідний Край. – 1909. – Ч. 22. – С. 8–9; Ч. 23. – С. 7–10; Ч. 24. – С. 6–8.

² Д[орошенко] В. О. Сластьон. Записування дум на фонограф («Рідний край», 1909. – чч. 22–24, ст. 8–9, 7–10 і 6–8) / В. Д. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХCV. – Кн. III. – С. 232.

³ Дорошенко В. Некрольоґія / В. Дорошенко // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХCVI. – Кн. IV. – С. 234–235.

⁴ Лобода А. Праці Антоновича по етнографії та літературі / А. Лобода // Записки Українського наукового товариства в Києві. – К., 1909. – Т. III. – С. 23–28.

НТШ. Ці розділи давали можливість простежити, як формувалася та розвивалася етнологія в НТШ, які погляди на цю проблему мали як члени цієї організації, так і європейські вчені.

Згідно з О. Сапеляк, із відходом М. Грушевського, структура «Записок НТШ» була зламана: вони почали виходити окремими збірниками праць Історико-філософської та Філологічної секцій без бібліографічно-рецензійного відділу, «що, безумовно, викликало атрофію і самого часопису, і стану організації наукової інформації у цілому. Почався насамперед дезінтеграційний процес, перетворення НТШ у товариство суто регіонального характеру»¹.

У цей час на сторінках «Записок НТШ» зустрічаються лише поодинокі спроби узагальнення історіографічного матеріалу стосовно наукових досліджень у НТШ, але вони досить опосередковано торкаються розвитку етнології в цій організації. Водночас тоді публікувалися окремі етнографічні праці членів НТШ, але це були, як правило попередні напрацювання.

У подальшому польська окупаційна влада на західноукраїнських землях також не сприяла розвитку української науки в цьому регіоні. Тому наступні очільники НТШ – В. Щурат (в.о. голови – 1919–1921 рр.; голова – 1921–1923 рр.), К. Студинський (1923–1932 рр.), В. Левицький (1932–1935 рр.), І. Раковський (1935–1940 рр.) не змогли відновити роботу Товариства в попередніх масштабах.

Хоча з цього приводу є і дещо відмінні думки. Зокрема, Я. Грицак вважає, що в міжвоєнний період «товариство продовжувало розбудовувати свою академічну структуру... Збільшено кількість комісій, утворено окремі науково-дослідницькі інститути, започатковано нові серійні видання...»². Але в етнологічній діяльності

---

¹ Сапеляк О. Питання етнографії на сторінках «Записок НТШ». 1899–1937 роки / О. Сапеляк // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – С. 527.

² Грицак Я. Наукове Товариство ім. Шевченка / Я. Грицак // Довідник з історії України / [за ред Р. Шуста, Б. Підкови]. – К.: Генеза, 1995. – Т. 2. (К–П). – С. 272.

членів НТШ в цей період, особливо у висвітленні цієї проблематики на сторінках «Записок НТШ», ми більше погоджуємось з думкою О. Сапеляк, яка наводить свідчення членів Етнографічної комісії, які констатують повний застій на полі етнографії в міжвоєнний період¹.

У цей час трапляються лише окремі видання «Записок НТШ», де подаються узагальнення розвитку української науки, подібні до колишніх розділів «Наукова хроніка» або «Бібліографія», але ці спроби не були системними і стосувалися лише окремих проблем, які, фактично, мало були пов'язані з розвитком етнології в Україні або торкалися цієї теми лише опосередковано. Так, в 134-135 томах «Записок НТШ» було виділено розділ «Наукова хроніка», де вміщалася лише одна стаття І. Кривецького «Українська історіографія на переломі»², в якій йшлося лише про дві праці, причому жодна з них не стосувалася етнографії в Товаристві.

У цьому ж томі замість розділу «Бібліографія» наявна лише одна стаття І. Калиновича «Українська історична бібліографія за 1914–1923 рр.»³, в якій, незважаючи на назву статті, є розділ «Археологія», але відсутній розділ, присвячений етнографії. У праці В. Калиновича в підрозділі «Наукові товариства» поданий лише перелік праць В. Гнатюка та В. Дорошенка, присвячених ювілею наукової діяльності НТШ⁴, що частково можна пов'язати з дослідженням поставленої нами проблеми.

Подібні спроби історіографічних узагальнень матеріалу на сторінках «Записок НТШ» траплялися і надалі, але вони з погляду проблем, пов'язаних з організацією

---

¹ Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк. – Львів, 2000. – С. 34.

² Кривецький І. Українська історіографія на переломі / Ів[ан] Кривецький // Записки НТШ. – Львів, 1924. – Т. СXXXIV–СXXXV. – С. 161–184.

³ Калинович І. Українська історична бібліографія за 1914–1923 рр. / Іван Калинович // Записки НТШ. – Львів, 1924. – Т. СXXXIV–СXXXV. – С. 185–239.

⁴ Там само. – С. 203.

етнологічних досліджень в Товаристві, не містили жодної суттєвої інформації¹. На думку, О. Сапеляк, якщо деякі томи «Записок НТШ» після 1917 р. й містили певний інформативний матеріал, то рецензій на праці з етнографії у них не було, окрім коротких публікацій переважно довідкового характеру².

Тобто, в міжвоєнний період в «Записках НТШ» навіть якщо і зустрічалися окремі бібліографічні чи історіографічні огляди, то вони, фактично, ніяким чином не були пов'язані з проблемою розвитку української етнології в НТШ. Про відсутність системної роботи у цьому напрямі свідчить той факт, що відповідні розділи («Наукова хроніка» та «Бібліографія») в цей період з'являються лише в окремих томах «Записок НТШ», а не у кожному виданні, як це було раніше.

У контексті сказаного слід виділи ювілейний 150 том «Записок НТШ», в якому, хоча і не було докладно окреслено сучасний стан і перспективи розвитку української етнології в НТШ, але подано загальні тенденції розвитку науки в Товаристві. У своїй вступній статті до тому М. Грушевський зазначив, що, незважаючи на наявність академічних наукових установ в радянській Україні, потреба в існуванні НТШ не відпала, оскільки «проблеми загальноукраїнського характеру дуже корисно і навіть необхідно бачити в аспекті взаємовідносин західних і східних українських земель, і самі ці взаємовідносини повинні обслідуватися під кутом зору Наддніпрянщини і Наддністрянщини, щоб про них

---

¹ Заїкин В. Наукова хроніка / В'ячеслав Заїкин / Записки НТШ. – Львів, 1926. – Т. CXLIV–CXLV. – С. 225–257; Крип'якевич І. Нові праці з історії Гетьманщини XVII–XVIII в. Публікації 1924–1926 р. / І. Крип'якевич // Записки НТШ. – Львів, 1926. – Т. CXLIV–CXLV. – С. 259–271; його ж. Історичні видання Української Академії Наук у Києві 1926–1927 р. / І. К[рип'якевич]ч // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. CXLIX. – С. 223–235.

² Сапеляк О. Питання етнографії на сторінках «Записок НТШ». 1899–1937 роки / О. Сапеляк // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. CCXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – С. 527.

можна було виробити собі об'єктивний суд. Ріжні ділянки української культури, і так само – наукового дослідження можуть розроблятися повніш і користніш то в нашім українськїм науковім центрі, то в Західньо-Українськїм»¹. Звичайно, це побажання залишилося нереалізованим. Хоча Товариство продовжувало діяльність до свого офіційного «саморозпуску» в 1940 р., відновити попередній розмах наукових досліджень всеукраїнського масштабу, в тому числі і етнографічних, цій організації вже не вдалося.

У 151 томі «Записок НТШ» також присутні певні узагальнення етнографічного доробку членів Товариства у вигляді статті, присвяченої п'ятдесятилітньому ювілею наукової діяльності Є. Сіцинського², а також статті-некролога, приуроченого до роковини смерті С. Томашівського³. У обох статтях, які написав І. Крип'якевич, у творчості вчених виділявся етнографічний аспект їхніх наукових зацікавлень. У статтях наводився перелік праць учених, серед яких фігурують й етнографічні дослідження, деяким з них давалися оцінки. Доцільно відзначити, що більшість учених Товариства мали широкий спектр наукових зацікавлень. І показовими в цьому випадку будуть постаті М. Грушевського, Ф. Вовка, І. Франка та ін., але багато з них починали свій шлях в науку саме з етнографічних досліджень. Це яскраво помітно із згадки І. Крип'якевича про те, що першою статтею Є. Сіцинського, яка вийшла на шостому курсі семінарії, була саме етнографічна стаття «Народное предание о Полозе (Этнографический эскиз)»⁴.

---

¹ Грушевський М. З нагоди 150-ої книги «Записок» / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. СL. – С. VII.

² К[рип'якевич] І. П'ятдесятиліття наукової праці Євфима Сіцинського / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СLІ. – С. 217–223.

³ К[рип'якевич] І. Степан Томашівський / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СLІ. – С. 225–230.

⁴ К[рип'якевич] І. П'ятдесятиліття наукової праці Євфима Сіцинського / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СLІ. – С. 219.

Отже, незважаючи на суттєве зменшення інформативності «Записок НТШ» щодо висвітлення розвитку етнології в Товаристві у міжвоєнний період, що було пов'язано з багатьма причинами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, в останніх томах цього видання наявні певні узагальнення етнографічного доробку вчених цієї організації. Відповідна інформація вміщалася у вигляді оглядів наукового доробку вчених, що присвячувалися або до певних круглих дат їх наукової діяльності, або приурочувалися до роковин смерті вчених. Це було показником тривалої наукової традиції вчених НТШ, зокрема й етнографів, та їхніх заслуг і авторитету в наукових колах. Тому наукові доробки, як і самі постаті вчених, починають активно досліджуватися в цей період, що призводить до формування окремого типу історіографічних джерел, які є досить інформативними для висвітлення поставленої нами теми.

Наявність внутрішніх інтриг і непорозумінь в НТШ, з одного боку, багато в чому заважала консолідації наукових сил та знижувала ефективність наукових досліджень в плані відсутності чітких пріоритетів, напрямів та планів наукової роботи цієї інституції, а з іншого – стимулювала вчених до написання високоякісних наукових праць, які змогли б витримати критику не лише зовнішніх, але й внутрішніх опонентів. Це все не лише вплинуло на розвиток етнологічних знань в Товаристві, але й впливало на перебіг висвітлення цієї проблематики на сторінках «Записок НТШ», починаючи з 1913 р.

Отже, в процесі аналізу «Записок НТШ», як важливого друкованого органу НТШ, ми простежили особливості формування наукових знань про розвиток етнології в цій організації від початку перетворення її на установу академічного характеру після реформи 1892 р. до змушеного саморозпуску Товариства в 1940 р. Результати наших досліджень з цієї проблеми ми виклали у низці статей¹.

---

¹ Конта Р. Реформування Наукового товариства ім. Шевченка та розвиток української етнології в 1892–1898 рр. (на матеріалах «Записок НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 29–34; його ж.

Загалом же вміщені в «Записках НТШ» матеріали дозволили виділити окремі етапи розвитку етнології в Товаристві, а головне – простежити особливості висвітлення цієї проблеми членами організації, а також іншими вченими, зокрема й закордонними. Специфіка цього друкованого органу, як джерела до історіографічного вивчення розвитку етнології в НТШ, полягає в тому, що на їх основі можна простежити думку членів цієї інституції щодо поставленої проблеми, а також з'ясувати реакцію членів на критику інших дослідників (зокрема й іноземних), спрямовану на етнологічні дослідження в Товаристві. У цьому контексті особливу цінність для нас мають огляди рецензій на етнографічні праці членів НТШ, що дозволили сформуванню загального уявлення про основні напрями наукової полеміки вчених, яка велася стосовно розвитку етнологічних знань не лише в загальноукраїнському, але й у загальноєвропейському масштабі.

Історіографічний аналіз розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на матеріалах «Записок НТШ» (1914–1940 рр.) / Р. М. Конта // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – К., 2013. – Вип. 106. – С. 248–254; його ж. Дослідження проблеми розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на сторінках «Записок НТШ» (1906–1913 рр.) / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 1 (65). – С. 123–129; його ж. «Записки НТШ» як джерело до історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Ростислав Конта // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 5–12.

5.3. Висвітлення народознавчих досліджень в НТШ на сторінках «Літературно-наукового вістника»

Серед видань НТШ інформацію про стан розвитку етнографічної науки в цій організації наявна також у «Літературно-науковому вістнику». Інформація про його заснування міститься в 21 томі «Записок НТШ», де в підрозділі «З Товариства» розглядалась діяльність Виділу за вересень-грудень 1897 р. Рішенням Виділу від 22 жовтня та 3 листопада було прийнято два рішення, які доповнювали один одного та зводились до реформування часопису «Зоря» і створення «Літературно-наукового вістника»¹.

Ці рішення аргументувались тим, що часопис «Зоря» вже не вдовольняв потреби українського читача, а тому його, за пропозицією М. Грушевського, заплановано було реорганізувати в «місячник, об'ємом вдвоє більший, що містив би в собі оригінальну та перекладну белетристику та огляд літературного та культурного життя Русинів і інших народів»². Основою майбутнього «Літературно-наукового вістника», крім часопису «Зоря», послужило також інше видання – «Житє і слово»³. Причиною таких змін, на думку Л. Шологон, стало те, що «часопис «Зоря» вимагав серйознішого підбору матеріалу та кращого

---

¹ Кокорудз І. Діяльність виділу. Вересень–грудень 1897 року / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – С. 1.

² Там само. – С. 5.

³ Канцелярук Б. И. Иван Франко – соредатор журнала «Літературно-науковий вістник» (1898–1906 гг.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.10 / Б. И. Канцелярук. – К., 1975. – С. 9; Ясь О. В. Літературно-науковий вістник / О. В. Ясь // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6: Ла–Мі. – С. 233.

редагування, а журнал «Житє і слово» мав небагато передплатників»¹. Тому об'єднання цих двох видань мало на меті створити новий, якісно кращий, та більш популярний періодичний друкований орган.

«Літературно-науковий вістник» почав виходити з 1898 р. під колективною редакцією О. Борковського, М. Грушевського, О. Маковея та І. Франка. Автор замітки про діяльність Товариства І. Кокорудз висловлював свої сподівання щодо перспектив цього друкованого органу: «...Надіятися належить, що українсько-руська спільність, свідомо великої ваги такого видавництва в культурнім розвою народа, підпре сей «Вістник» многочисельною передплатою, бо лиш від того зависить его розвій і дальше розширенє»².

Загалом в історії «Літературно-наукового вістника» можна виділити декілька періодів, де критерієм виступає місце видання журналу: перший львівський період (січень 1898 – грудень 1906 рр.); київський період (січень 1907 – серпень 1914 рр.; липень 1917 – вересень 1919 рр.); другий львівський період (травень 1922 – липень 1932 рр.) та німецький період (1948–1949 рр.)³. Деякі вчені окремо виділяють період 1933–1939 рр. в історії «Літературно-наукового вістника», коли цей журнал, хоча й виходив під редакторством Д. Донцова як «Вістник літератури, мистецтва, науки й

---

¹ Шологон Л. І. «Літературно-науковий вістник» (1898–1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини / Л. І. Шологон // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія». – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 14. – С. 93.

² Кокорудз І. Секретарська справозданє з діяльности виділу Наукового Товариства імени Шевченка за рік 1897 / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – С. 5–6.

³ Ясь О. В. Літературно-науковий вістник / О. В. Ясь // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6: Ла–Мі. – С. 233.

громадського життя», але фактично продовжував попереднє видання¹. Крім відмінностей, пов'язаних із місцем видання цього друкованого органу, були й інші зміни, які впливали на висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ.

Спочатку (1898–1905 рр.) цей друкований орган був заснований як видання НТШ, але пізніше, в 1905 р., він був переданий до УРВС та з 1907 р. почав виходити в Києві. Як зазначає Н. Кузіна, перенесення «Літературно-наукового вістника» до Києва було зумовлено необхідністю подолання в національному розвитку негативного впливу державно-територіальної розмежованості та створенням умов для національного відродження на основі єдиної української ідеї².

У контексті висвітлення поставленої нами проблеми нас цікавить саме перший львівський період існування «Літературно-наукового вістника», який майже повністю збігається з часом його видання як друкованого органу НТШ. Цим і визначаються хронологічні межі нашого дослідження. Ключову роль у діяльності журналу в перший період відіграв І. Франко. Наступні ж організаційні пертурбації вплинули як на змістовне наповнення цього друкованого органу, так і на його структуру.

Стосовно структури «Літературно-наукового вістника», то в контексті вирішення поставлених завдань, нас найбільше цікавить розділ «Хроніка та

---

¹ Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / М. П. Леськова. – К., 1996. – С. 3, 9–10; Ясінський Б. Від упорядника / Богдан Ясінський // Літературно-науковий вістник: Показчик змісту. Т. 1–109 (1898 – 1932) / Уклад. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. – С. VIII.

² Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. В. Кузіна. – К., 2003. – С. 14.

бібліографія», а також окремі статті з інших розділів, які стосуються проблеми етнологічних досліджень у НТШ. Зазначений розділ поділявся на окремі тематичні підрозділи: «Літературні вісти і уваги», «Нові книжки», «З газет і журналів», «Персоналія», «З науки і штуки», «Із суспільного життя», «Від редакції». Вони були стабільно присутні у розділі «Хроніка та бібліографія» першого львівського періоду існування «Літературно-наукового вістника», хоча і зазнавали певних невеликих модифікацій та змін у назві, про що буде сказано далі. У цьому розділі предметом нашого аналізу є окремі підрозділи, в яких подавалася різного роду інформація про організаційну роботу НТШ, що стосувалася етнографічних досліджень, та етнологічні праці його членів.

Окремі важливі відомості щодо етнологічних досліджень у НТШ наявні в підрозділі «Із науки і штуки», де друкувалися рішення засідань як окремих структурних підрозділів Товариства (зокрема Етнографічної комісії), так і вищого керівництва цієї організації, що стосувалися етнологічних проблем.

Важливе значення для нашого дослідження має також підрозділ «Нові книжки», де подавався огляд етнографічних праць членів НТШ разом з рецензіями на них, а також відповідних видань етнологічного характеру цієї організації, зокрема таких як «Етнографічний збірник» та «Матеріяли до українсько-руської етнології». У цьому підрозділі розглядалися також й інші видання Товариства, де можна було знайти інформацію про етнологічні дослідження в інституції, а саме: «Записки НТШ» та «Хроніки НТШ». Відповідно, і матеріали, вміщені в інших підрозділах розділу «Хроніка та бібліографія», що стосуються проблеми розвитку української етнології в НТШ, також є предметом нашого аналізу.

Отже, зважаючи на те, що перший львівський період «Літературно-наукового вістника» був тісно пов'язаний з діяльністю Товариства, в розділі «Хроніка та бібліографія» подавалася інформація про видання цієї організації разом з коротким аналізом їх змісту. Перший том цього видання ще не був остаточно структурований з погляду змістовного наповнення. Вже з другого тому «Літературно-наукового вістника» в його структурі була виділена лише одна рубрика «Хроніка і

бібліографія», в якій друкувалася інформація про найважливіші події в науковому, суспільно-політичному та культурному житті України за останній період, а також давався коротенький огляд праць, що виходили як в Україні, так і за кордоном. Ці праці були різного спрямування – наукові, програми політичних партій, художні твори тощо. Предметом нашого аналізу буде лише література, що безпосередньо чи опосередковано стосується розвитку етнології в НТШ.

Якщо порівнювати «Літературно-науковий вістник» з іншими виданнями НТШ, доцільно відмітити, що цільова аудиторія цього друкованого органу була значно ширшою, ніж інших видань Товариства суто наукового спрямування. Це розширювало потенційні можливості «Літературно-наукового вістника» щодо донесення інформації про розвиток етнологічних знань у НТШ разом із залученням читачів до наукової роботи в цьому напрямі.

З іншого боку, в цьому виданні переважали праці художнього та публіцистичного характеру (порівняно з науковими матеріалами). У цьому і полягала специфіка «Літературно-наукового вістника», який був розрахований на широке коло читачів, через що рубрики, присвячені науці, подавалися тут у більш популярному викладі та не були такими об'ємними, як у наукових друкованих органах Товариства. Тому у зазначеному виданні рідко зустрічаються глибокі аналітичні огляди стану розвитку української етнології в НТШ, але тут подавалася, як правило, загальна інформація для широкого загалу українського читача, яка формувала уявлення про стан розвитку цього наукового напрямку в межах Товариства.

У шостому томі «Літературно-наукового вістника» (1899 р.) його структура стала більш чіткою, в рубриці «Хроніка і бібліографія» почали виділяти окремі підрубрики «Рецензії і звістки», «Нові книжки», «З газет і журналів», «Пам'ятні дні», «З науки і штуки», «Із суспільного життя». Це значно полегшило сприйняття інформації, що була структурована за відповідними напрямками. Відповідно, зміни у структурі змістовного наповнення рубрики «Хроніка і бібліографія» дозволили редакторам збірника чіткіше виділити огляд етнографічних праць. У цьому томі

«Літературно-наукового вістника» крім постійних посилань на нові томи «Записок НТШ»¹ із вказівкою на їх зміст у різних підрубриках рубрики «Хроніка і бібліографія» починають публікуватися огляди етнографічних праць членів Товариства.

У підрубриці «Рецензії і звістки» досить часто вміщалася інформація протокольного характеру про окремі організаційні рішення, прийняті НТШ, які в багатьох питаннях дублювали аналогічні матеріали, вміщені спочатку в рубриці «З Товариства» в «Записках НТШ», а в подальшому в іншому виданні Товариства – «Хроніці НТШ». Тут друкувалася інформація щодо обрання дійсних членів Товариства (зокрема й етнографів), змін у структурі цієї організації, створення нових видань та видання нових томів друкованих органів НТШ, проведення різних заходів і т. д.²

Окремим джерелом до вивчення формування наукових знань про етнологічну діяльність членів Товариства стали рішення загальних зборів та Виділу НТШ, які друкувалися на сторінках «Літературно-наукового вістника». Серед загальної маси матеріалу, вміщеного в таких замітках, що стосувався вирішення переважно організаційних проблем, можна виділити окремі згадки про померлих етнологів, які давали можливість читачам сформулювати уявлення про кадровий потенціал, що був залучений до вирішення етнологічних дослідницьких завдань у Товаристві. Саме в

---

¹ [Б. а.] Записки Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка, рік VIII, т. XXVIII / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VI. – Кн. V. – С. 125.

² [Б. а.] З Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 59; [Б. а.] Витяг із протоколів засідання виділу Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 59–60; [Б. а.] Збірник фільольогічної секції Наукового Товариства ім[ени] Шевченка т. II – Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Том I. Ст. 260 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 64.

такому контексті можна розглядати інформацію про смерть М. Дикарева, яка була вміщена в «Літературно-науковому вістнику» під час огляду засідання загальних зборів НТШ від 1 квітня 1900 р.¹

Огляд окремих, переважно позитивних, рецензій відомих на той час європейських учених на праці етнологів-членів НТШ в подальшому друкуватися і в інших підрубриках «Літературно-наукового вістника». Це свідчило як про високий рівень фахової підготовки українських учених, так і про зацікавлення іноземних учених українською етнографією. У підрубриці «З газет і журналів» наявна інформація про огляд європейських видань, де подавалася оцінка досліджень етнографів-членів Товариства. Так, у «Літературно-науковому вістнику» за 1900 р. розміщений огляд матеріалів опублікованих в авторитетному німецькомовному виданні «Archiv für slavische Philologie» (Т. XXII), де зазначалося, що «проф. Полівка подає багаті паралелі до казок і анекдотів опублікованих у остатніх томах нашого Етнографічного збірника, обговорює коротко перший том «Етнольогічних матеріалів»...»². Тобто, крім інформування європейської наукової спільноти про народознавчі дослідження членів НТШ відомий чеський філолог-славіст, один із основоположників слов'янської порівняльної фольклористики, фактично допомагав українським науковцям, наводячи матеріал для подальших порівняльних студій щодо певного кола етнографічних проблем.

Окремим джерелом до висвітлення етнографічної діяльності членів НТШ, що міститься на сторінках «Літературно-наукового вістника», є посмертні статті про життєвий та творчий шлях вчених. Серед цієї інформації доцільно виділити статтю

---

¹ [Б. а.] Про загальні збори Наукового Товариства імени Шевченка дня 1. цвітня 1900 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 64.

² [Б. а.] «Archiv für slavische Philologie», т. XXII / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 71.

О. Кониського про М. Дикарева¹. Крім інформації біографічного характеру автор статті наводить відомості про етнографічну діяльність вченого та, що особливо важливо для історіографічного дослідження, оцінки цієї діяльності разом з етнографічними працями М. Дикарева, як тогочасними українськими вченими, так і російськими й європейськими науковцями. Причому О. Кониський наводить вихідні дані відповідних публікацій про вченого в тогочасних журналах, зокрема й закордонних, та зазначає, що відгуки про М. Дикарева були позитивні і заохочували його до подальшої етнологічної роботи². Автор статі наголосив на всіх труднощах, які спіткали вченого в його науковій діяльності – це і відсутність коштів на придбання необхідної літератури та проведення польових етнографічних досліджень. О. Кониський виділив і особливий талант вченого, який полягав у тому, що він мав «добрий хист вибирати собі кореспондентів»³. Подібного роду дослідження закладали підвалини теоретичного осмислення розвитку етнологічної науки в НТШ, оскільки через призму наукової діяльності окремих її членів формувалося загальне бачення цієї проблеми в науці.

Важливим аспектом формування наукового авторитету Товариства за кордоном було інформування європейської наукової спільноти про наукові досягнення його членів шляхом виступу на міжнародних конгресах та конференціях. Так, згідно з рішенням засідання Виділу від 5 вересня 1900 р. зазначалося: «Принято до відомости, що президія уповноважила д. Ф. Вовка заступати Товариство на археологічним і фольклорним конгресах в Парижі»⁴. Отже, згідно з матеріалами «Літературно-наукового вістника», таку функцію в НТШ виконував Ф. Вовк, який

---

¹ Кониський О. Я. До життєпису М. О. Дикарева / О. Я. Кониський // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 10–29.

² Там само. – С. 25–26.

³ Там само. – С. 27.

⁴ [Б. а.] Засідання Виділу Наукового Товариства імени Шевченка. XVII засіданє дня 5 вересня / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 58.

періодично виступав з доповідями на закордонних конференціях, де подавав інформацію про останні етнологічні дослідження членів Товариства.

Редактори «Літературно-наукового вістника» проводили велику систематичну роботу по огляду тогочасних газет і журналів, де відстежувались рецензії і на етнографічні праці членів НТШ. Зокрема, при огляді журналу «Живая старина» були передруковані уривки з рецензії Г. Ілінського на праці В. Шухевича «Гуцульщина» та В. Гнатюка «Галицько-Руські анекдоти». Що стосується першої праці, то рецензент визнав її актуальність і високу наукову цінність, зазначивши, що вона «оперта на зверх 20-ти літніх самостійних дослідах і спостереженнях, дає вона нам у перше картину фізичної організації і побуту всіх галицьких Гуцулів, не вдаючись в описуване дрібних і льокальних властивостей того побуту»¹. Оцінки праці В. Гнатюка також були позитивними: «І по богатстві матеріалу і по науčnosti його видання не лишаєть ся нічого більше бажати»². Водночас Г. Ілінський наголосив на ґрунтовну теоретичну підготовку автора, яка дозволила узагальнити весь наявний матеріал з предмету дослідження, що вилилось у «богаті бібліографічні вказівки на видані вже иньшими дослідниками паралелі до оповідань, надрукованих малоруським етнографом»³.

Отже, огляд рецензій на етнологічні праці членів НТШ, що вміщалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», свідчили про визнання науковою спільнотою заслуг українських етнографів, праці яких не лише були якісними з погляду збирання та впорядкування етнографічного матеріалу, але й свідчили про серйозну методологічну та фахову підготовку авторів, що дозволяла застосовувати прийоми порівняльних студій згідно з окремими проблемами української етнографії.

Особливістю першого львівського періоду існування «Літературно-наукового

---

¹ [Б. а.] Живая Старина за рік 1900 (вип. I–II стр. 223–229) / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 61.

² Там само.

³ Там само.

вістника» було те, що тут містилася велика кількість матеріалу про діяльність НТШ. Це пояснюється передусім тим, що цей друкований орган був виданням Товариства, а наступні етапи його існування були пов'язані з УРВС. Тому на сторінках «Літературно-наукового вістника» цього періоду наявні окремі статті, які містять відомості про етнологічний напрям наукової роботи членів НТШ. Зокрема, у 12 томі за 1901 р. була вміщена стаття «Діяльність Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка за 1900 рік»¹. Про розгортання етнографічної роботи в цей період свідчить фінансова звітність Товариства, де стверджується, що «бюджет наукових видань за 1900 р. значно висший, як у попереднім році...»². Крім того, дані фінансової звітності за цей рік демонструють тенденцію, виявлену в аналогічних документах за попередній період, а саме постійне збільшення фінансування на етнологічні дослідження та видання. А це свідчить про те, що етнологічний напрям роботи в НТШ займав пріоритетне місце. Згідно з вміщеними у «Літературно-науковому вістнику» даними можна з'ясувати, що в 1900 р. в Етнографічній комісії числилось 16 учених, відбулось чотири засідання, наявні тут і дані про керівництво комісії, а також відомості про томи і кількість етнографічних видань³. Отже, дані про фінансову звітність НТШ, разом з відомостями організаційного характеру та статистичними даними, які вміщалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», дозволяють сформулювати уявлення про основні напрями етнологічної роботи в Товаристві.

Водночас у «Літературно-науковому вістнику» першого львівського періоду регулярно друкувалися дані про вихід чергових видань «Записок НТШ» та «Хронік

---

¹ [Б. а.] Діяльність Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка за 1900 рік / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 56–60.

² Там само. – С. 57.

³ Там само.

«НТШ»¹. Ця інформація також сприяла формуванню наукового знання про розвиток етнології в Товаристві, оскільки дозволяла читачу простежити вихід окремих друкованих органів цієї інституції з переліком їх змісту, що давало можливість орієнтуватися в проблемі наукових досліджень в НТШ та знаходити інформацію про етнологічний напрям роботи його членів.

Доцільно наголосити і на тому, що окремі огляди тогочасної літератури з відповідним аналізом статей у газетах та журналах, які стосувалися оцінок етнографічних праць учених НТШ й були вміщені в «Літературно-науковому вістнику», досить часто дублювалися на сторінках «Записок НТШ» у рубриках «Наукова хроніка» та «Бібліографія». Наведемо лише один приклад, який підтверджує цю тезу. Так, в рубриці «Хроніка і бібліографія» «Літературно-наукового вістника» за 1901 р. наявний огляд матеріалів, що стосувалися розвитку науки в НТШ у московському виданні «Русская мысль»². Така ж інформація було вміщена і в «Записках НТШ»³. Часткове дублювання інформації на сторінках видань Товариства, на нашу думку, виконувало важливу функцію інформування та популяризації наукових досягнень етнографів НТШ. Крім того, потрібно зважати на те, що цільова аудиторія зазначених видань дещо відрізнялася: якщо «Записки НТШ» були орієнтовані переважно на наукову спільноту, то «Літературно-науковий вістник» був призначений для широкого кола читачів. Отже це, часткове дублювання інформації на сторінках цих видань можна сприймати як стратегію керівництва Товариства, спрямовану на поширення інформації про наукові

---

¹ [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Р. 1901. Вип. 1. Ч. 5. У Львові, 1901 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 11.

² Коваленко Г. Русская Мысль, кн. 1, січень 1901 / Гр. Ков.–Кол. // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 14.

³ [Тишкевич М.] Русская мысль / М. О. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. I. – Кн. VI. – С. 3.

досягнення її членів. Зважаючи на те, що вищезазначене дублювання матеріалів в різних виданнях НТШ було неповним, то друковані органи Товариства переважно доповнювали одне одного в питанні висвітлення етнологічних досліджень членів НТШ.

Крім того, рецензії на одні і ті ж етнографічні праці, вміщені в різних виданнях НТШ, досить часто належали перу різних авторів і містили різні оцінки та висновки. Якщо ж ідеться про рецензії інших учених, зокрема й іноземних на окремі праці етнографів НТШ, які вміщалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», то вони інколи суттєво відрізнялися в оцінках етнологічних здобутків членів Товариства, що можна простежити на матеріалах як вищезазначеної рубрики, так й інших рубрик присвячених аналізу друкованих органів НТШ з погляду їх вкладу у висвітлення поставленої нами проблеми.

У 27 томі «Літературно-наукового вістника» вийшло чергове звернення етнографів НТШ до збирачів етнографічного матеріалу¹. Автори статті, І. Франко та В. Гнатюк, зазначали, що «дуже часто звертають ся до нас різні люди, особливо молоді, з запитом, як і що належить записувати від народа, аби опісля воно могло бути надруковане»². Наведені дані свідчать про те, що робота з популяризації етнографічної діяльності в НТШ та залучення до неї нових працівників приносила свої результати. На заклик Товариства збирати та надсилати до нього етнографічні матеріали відгукувалася все більша кількість дописувачів видань НТШ, зокрема і «Літературно-наукового вістника».

Відповідно, етнографи Товариства поряд з чіткими рекомендаціями, як потрібно проводити етнографічні записи, вміщали відомості про етнографічні друковані органи Етнографічної комісії, в яких був зібраний матеріал з тієї чи іншої проблематики. Це робилося для того, щоб дописувачі не збирали відомості, які вже

---

¹ Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXVIII. – Кн. XII. – С. 214–217.

² Там само. – С. 214.

були надруковані. Крім того, рекомендації збирачам етнографічних даних придбати той чи інший том «Етнографічного збірника» виконували, з одного боку, функцію популяризації етнологічних досліджень в НТШ, а з іншого – давали у розпорядження майбутніх дослідників впорядковані етнографічні збірки, які були, фактично, зразком для роботи етнографів.

Оцінюючи «Літературно-науковий вістник» загалом як популярне видання доцільно наголосити на тому, що етнографічна проблематика в ньому використовувалася як один з аспектів пропагандистсько-просвітньої роботи у напрямі доведення права українського народу на відстоювання своїх інтересів як культурної нації, яка має всі необхідні атрибути – свою мову, культуру, історію і т.д. Особливо яскраво це помітно з матеріалів, які були опубліковані на сторінках «Літературно-наукового вістника» в результаті революційних подій у Росії 1905–1907 рр. та здобуттям окремих політичних свобод, що в першу чергу торкнулися дозволу на українське друковане слово, а це в свою чергу вплинуло і на зміну пріоритетів у редакційні політиці цього видання.

Загалом, як помітно з останніх видань «Літературно-наукового вістника» першого львівського періоду, питання етнографічних досліджень у НТШ було тим «наріжним каменем» наукової роботи Товариства, навколо якого велося багато наукових дискусій у тогочасній пресі. Час від часу в періодиці публікувалися відгуки на окремі етнографічні праці членів НТШ, які, інколи, були негативними та навіть провокативними. Деякі праці етнографів НТШ, які вміщалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», подавали огляд окремих малодосліджених або зовсім недосліджених проблем, пов'язаних з українською етнологією, та заохочували читачів до збирання відповідного матеріалу з наступним надсиланням їх до редакції «Літературно-наукового вістника» для подальшої їх публікації. Крім того, заохочувалося і наукове дослідження винесених на розгляд проблем, результати якого також можна було надрукувати на сторінках даного видання.

Цікавою з цього погляду є замітка В. Гнатюка, який після видання першого тому «Коломийок» в 1905 р. надрукував у «Літературно-науковому вістнику» витяг

із передмови до цієї праці, де подавалася коротка історія дослідження цього жанру народної творчості разом із думками інших вчених щодо цієї проблеми та із згадкою збірок на цю тематику. Підсумовуючи свій огляд поставленої проблеми, автор зазначив: «Я прошу кожного, хто мав би причинки до сеї теми, опублікувати їх або надіслати до ЛНВ-а»¹.

Важливим науковим напрямком у НТШ, який можна розглядати з позиції етнологічної науки, були статистичні дослідження про необхідність яких та роботу у цьому напрямі йшлося в «Літературно-науковому вістнику». Вперше такий підхід до цього виду інформації простежується у праці В. Шаповала, який виділив окремі матеріали, що стосуються української національної статистики в цьому друкованому органі². На першочергову увагу заслуговує повідомлення М. Грушевського про створення статистичної комісії в структурі НТШ³, статтю І. Франка про необхідність статистичних даних у сільському господарстві як традиційної форми господарювання українського народу⁴, а також працю С. Дністрянського про потребу національної статистики та її призначення⁵. З аналізу зазначених у «Літературно-науковому вістнику» матеріалів яких можна зробити висновок про те, що вчені НТШ усвідомили необхідність проведення статистичних

---

¹ Г[натюк] В. Старинність коломийки / В. Г. // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXII. – Кн. XI. – С. 235–236.

² Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 33.

³ Грушевський М. Зав'язання статистичної комісії Наукового Товариства ім. Шевченка / М. Грушевський // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 308–310.

⁴ Франко І. Потреби аграрної статистики / І. Франко // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 321–324.

⁵ Дністрянський С. Національна статистика / С. Дністрянський // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 315, 316

досліджень та на теоретичному рівні. Члени Товариства окреслили мету та завдання цих досліджень, що зводилась до отримання інформації важливої, в тому числі, і для етнологічних досліджень. Зокрема, планувалося збирати статистичні дані за наступними критеріями: віросповідання, національна приналежність, рідна мова і т.д.

Підсумовуючи здобутки «Літературно-наукового вістника» щодо висвітлення етнологічної діяльності членів НТШ в перший львівський період його існування, доцільно зазначити, що саме в цей період журнал провів серйозну роботу в напрямі аналізу наукової діяльності Товариства, результати якої регулярно друкувалися на сторінках «Літературно-наукового вістника».

Наприкінці 1905 р. журнал політизується: в ньому почали друкувати багато статей про національне та мовне питання на українських землях, програми політичних партій і т. ін. Тобто журнал, фактично, починає виконувати дещо інші завдання та концентрується більше на проблемах висвітлення суспільно-політичних питань в контексті об'єднання українців західноукраїнських земель та Наддніпрянщини. Тому проблема висвітлення етнологічних наукових здобутків членів НТШ поступово відходить на другий план.

Багато дослідників відзначає і той факт, що після того, як журнал був перенесений до Києва в 1907 р., низка організаційних та політичних перешкод знизила науковий і літературний рівень «Літературно-наукового вістника»¹. Складна ситуація, в якій опинився М. Грушевський, спонукала його до думки згорнути

---

¹ Шологон Л. І. «Літературно-науковий вісник» (1898–1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини / Л. І. Шологон // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія». – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 14. – С. 98–99.

видання «Літературно-наукового вістника», або передати його в інші руки¹. Згідно з І. Ткаченком, перевівши цей друкований орган зі Львова до Києва, М. Грушевський став набагато частіше опинятися в епіцентрі громадських конфліктів, які в подальшому призвели до відомого конфлікту в НТШ у 1913 р.²

Фактично з кінця 1905 р. припиняється систематичний огляд як окремих етнологічних досліджень членів НТШ, так і європейських етнографічних праць, як це було раніше. Рецензії на етнологічні дослідження в «Літературно-науковому вістнику» з 1906 р. мають епізодичний характер. Так, у 1906 р. І. Джиджора подав рецензію на працю І. Франка «Місія. Чума. Казки і сатири»³, а І. Франко подав рецензію на другий том «Коломийок» В. Гнатюка, який був вміщений в 16 томі «Етнографічного збірника»⁴.

Якщо оцінювати зміни в структурі «Літературно-наукового вістника» в наступний (київський) період його існування загалом, то, як зазначає В. Дорошенко, ці зміни були незначні: «Відпала тільки хроніка й зникла пагінація кожного

---

¹ Гирич І. Публіцистика М. Грушевського на сторінках «Літературно-наукового вістника» (1907–1914) / Ігор Гирич, Світлана Панькова // Грушевський М. Твори: У 50 т. – Львів, 2005. – Т. 2. – С. IX.

² Ткаченко І. М. Грушевський і опоненти – конфлікти щодо ЛНВ у 1908 та 1911 рр. / І. Ткаченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2010. – Вип. 103. – С. 29.

³ Д[жиджора] І. Місія. Чума. Казки і сатири (Літературно–Наукова Бібліотека. С. 1. Ч. 101). Львів, 1906 / І. Д. // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. VI. – С. 596–597.

⁴ Франко І. В. Гнатюк. Коломийки т. II (Етнографічний Збірник, видає Етногр. Комісія Наукового Товариства імені Шевченка, т. XVII. У Львові, 1906. Стор. 316) / Ів[ан] Франко // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. IX. – С. 502.

розділу»¹. Але саме ці, на перший погляд, незначні зміни суттєво применшують цінність «Літературно-наукового вістника» як джерела до вивчення розвитку етнології в НТШ. Особливо якщо додати, що нова рубрика «Бібліографія» була набагато менша за обсягом, ніж його попередниця.

Крім того, потрібно враховувати особистісний фактор і нову кадрову політику М. Грушевського, який, змінивши редколегію журналу разом з місцем його виданням, налаштував проти себе багато західноукраїнських учених, з якими він до цього ефективно співпрацював. Особливо важливе значення в цьому контексті має те, що у М. Грушевського зіпсувалися відносини з В. Гнатюком, а трохи пізніше з І. Франком, які поступово відійшли від співпраці з «Літературно-науковим вістником». Враховуючи вагу цих учених у НТШ, це негативно вплинуло на стан висвітлення наукових досягнень в етнологічній науці в цій організації. Як зазначає І. Ткаченко, М. Грушевський своїм рішенням про перенесення «Літературно-наукового вістника» до Києва не догодив ні галичанам, ні київським лідерам українства². Як наслідок особисті образи по відношенню до голови НТШ негативно відбилися і на проблемі висвітлення етнологічної роботи в Товаристві.

Якщо оцінювати «Літературно-науковий вістник» комплексно, в контексті поставленої нами проблеми, то доцільно погодитись з думкою В. Шаповала про те, що журнал активно підтримував дослідження Етнографічної комісії НТШ³. Про це свідчить велика кількість матеріалів, вміщених у цьому виданні, про які вже йшлося.

---

¹ Дорошенко В. «Літературно науковий вісник» / Володимир Дорошенко // Літературно-науковий вістник: Показчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / Уклад. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. – С. 533.

² Ткаченко І. М. Грушевський і опоненти – конфлікти щодо ЛНВ у 1908 та 1911 рр. / І. Ткаченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2010. – Вип. 103. – С. 30.

³ Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 35.

Як помітно з аналізу «Літературно-наукового вістника», науковцями Товариства велася системна робота по заохоченню до проведення етнографічних досліджень місцевої сільської інтелігенції, до якої можна віднести переважно вчителів та священників, а також багатьох освічених молодих людей, які захоплювалися народознавчими пошуками. Саме на цю цільову аудиторію переважно і були розраховані регулярні заклики збирати етнографічні матеріали, що друкувалися на сторінках «Літературно-наукового вістника». Відповідно, в таких зверненнях подавалася не лише тематика досліджень, але і їх методика, яка відповідала тогочасним європейським стандартам. Найбільше таких матеріалів на сторінках «Літературно-наукового вістника» опублікували В. Гнатюк та І. Франко¹. Як зазначив В. Шаповал, «інтелектуально-організаційними зусиллями І. Франка та В. Гнатюка в журналі розпочато кампанію зі збирання народної творчості широким загалом людей»².

Матеріали, вміщені в «Літературно-науковому вістнику», свідчать про те, що, крім активних етнологічних досліджень, вчені НТШ намагалися налагодити наукові зв'язки з провідними тогочасними осередками етнографічної науки. Причому в цьому питанні можна відзначити багатовекторність наукових інтересів вчених Товариства, що сприяло встановленню зв'язків як з європейськими етнографічними товариствами (Віденським етнографічним товариством (*Zeitschrift für oest Volkskunde*); шведським етнографічним видавництвом «*Svenska Landtmälen*»; Чеським науковим товариством у Празі (*Česka společnost nauk*)), так і з відповідними російськими організаціями (Археологічними товариствами в Петербурзі й Москві,

---

¹ Франко І. Збирайте етнографічні матеріали! / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XVII. – Кн. I. – С. 77–78; його ж. До збирачів етнографічних матеріалів / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXVIII. – Кн. XII. – С. 214–215.

² Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 pp.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 35.

«Обществом любителей естествознания, антропологии и этнографии» (м. Москва) та ін.).

Нова суспільно-політична ситуація, що склалася в Росії після початку революційних подій 1905–1907 рр., призвела до збільшення можливостей висловлювати думки з приводу «українського питання» на території Російської імперії. Це в свою чергу спонукало М. Грушевського до зміни редакційної політики «Літературно-наукового вістника», яка проходила паралельно з іншими організаційними змінами у справі видання цього друкованого органу, основними з яких було його передання до УРВС та перенесення видавництва журналу до Києва.

Тобто, якщо до цього часу основним призначенням журналу було наукове обґрунтування існування окремого українського народу із своєю самобутньою культурою, мовою, державницькими традиціями і т. д. та відповідна підтримка цієї ідеї українськими літературними творами, українською публіцистикою та оглядами подій із суспільно-політичного життя, які друкувалися на сторінках «Літературно-наукового вістника», то в 1905 р. виникли нові, більші можливості поширення цих ідеї у загальноукраїнському масштабі.

Тому у перший львівський період існування «Літературно-наукового вістника» проблема української етнографії займала важливе місце, оскільки вона дозволяла у науковій формі доводити окремішність української нації шляхом огляду наукових здобутків НТШ у галузі етнології: проведення етнографічних експедицій, видання етнографічних праць та збірників, тощо. Ці питання ми також розкрили у низці публікацій¹.

---

¹ Конта Р. Наукове товариство ім. Шевченка та етнографічна проблематика на сторінках «Літературно-наукового вістника» на початку ХХ ст. / Ростислав Конта // Київська старовина. – 2012. – № 5–6. – С. 231–236; його ж. Заснування «Літературно-наукового вістника» та його значення в контексті висвітлення етнологічних здобутків членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К.,

Звичайно, що і в перший львівський період «Літературно-науковий вістник» виконував важливе завдання суспільно-політичного характеру. Про це досить влучно сказав у своїй праці В. Шаповал: «Необхідно було через літературу, публіцистику активно впливати на реальні справи, витворювати з «сирої етнографічної маси» повноцінно різнобічну націю»¹. Але в цей період існування журналу питанню висвітлення етнографічної діяльності членів НТШ приділялося набагато більше уваги, ніж в наступні періоди. Як зазначив В. Дорошенко, вже з самого початку свого заснування «Літературно-науковий вістник» був покликаний виконувати основне завдання – «будування української культурної соборности, як передумови соборности державної»². І в цьому контексті висвітлення етнологічних здобутків членів НТШ виконувало важливе завдання – донесення до широких народних мас інформації про результати наукових досліджень, в яких обґрунтовувалася етнографічна, антропологічна, культурна та мовна єдність

2013. – Вип. 2 (115). – С. 25–28; його ж. Висвітлення питання етнологічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка в кінці XIX ст. (на матеріалах «Літературно-наукового вісника») / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 3 (67). – С. 89–95; його ж. Реформування «Літературно-наукового вісника» та проблема висвітлення етнографічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013. – № 10. – С. 36–38; його ж. Збирання етнографічних матеріалів в Науковому товаристві ім. Шевченка у світлі матеріалів «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 рр.) / Ростислав Конта // Гілея. – К., 2013. – Вип. 73. – С. 101–103.

¹ Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вістник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – С. 11

² Дорошенко В. «Літературно науковий вісник» / Володимир Дорошенко // Літературно-науковий вістник: Показчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / Уклад. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. – С. 529.

українського народу.

У наступні ж періоди існування «Літературно-наукового вістника» згідно з новими обставинами і завданнями більший акцент робився на висвітленні політичних, соціально-економічних, освітньо-культурних та інших проблем українства, які вже були не так тісно пов'язані з етнологічною наукою. Крім того, в київський період «Літературно-науковий вістник» перестав бути друкованим органом Товариства, а це суттєво вплинуло на висвітлення проблеми розвитку української етнології в цій організації. Зміна редакторської політики призвела до того, що змінилася структура видання. Для нашого дослідження важливе значення має відсутність у наступних виданнях «Літературно-наукового вістника» постійної рубрики «Хроніка і бібліографія», що значно послабило журнал з погляду висвітлення проблем, пов'язаних з розвитком української етнології в НТШ. Фактично зникло цінне джерело для нашого дослідження, а саме: рецензії на етнографічні праці членів Товариства та зворотні відгуки на ці рецензії з боку етнографів НТШ. Це в свою чергу заважало відстеженню наукової полеміки стосовно етнологічних проблем на сторінках «Літературно-наукового вістника». Звичайно ж, окремі згадки про етнографічні досягнення були опубліковані також і в наступних, більш пізніх виданнях «Літературно-наукового вістника», але вони не мали такого системного характеру, як у перший львівський період. Зважаючи на все вищезазначене, а також на те, що формально з передачею «Літературно-наукового вістника» до УРВС це видання не належало до друкованих органів НТШ, наступні його видання вважаємо недоцільним аналізувати у нашому дослідженні.

ВИСНОВКИ

Проблема вивчення організації етнологічних досліджень у НТШ в Львові у 1892–1940 рр. має досить тривалу історію та нараховує більше 120 років, але лише останнім часом почали виходити праці, в яких простежується комплексний підхід до аналізу цього питання. Переважна ж більшість праць розкриває лише окремі аспекти поставленої нами проблеми, або стосується теми нашого дослідження опосередковано. Фрагментарність висвітлення окремих проблем, пов'язаних з налагодженням ефективної системи народознавчих пошуків у Товаристві у визначений нами період вплинула на розробку авторського бачення всіх складових цього процесу та відобразилась у змісті дисертаційного дослідження, яке побудоване за проблемно-хронологічним принципом.

Процес організації етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр. умовно можна розбити на два періоди, що знайшло своє відображення і в історіографії. Перший – період активної роботи по реформуванню Товариства у всеукраїнську наукову інституцію академічного рівня разом з формуванням внутрішньої структури цієї організації і виділенням підрозділів та друкованих органів, відповідальних за етнологічний напрям роботи, а також безпосередня активна дослідницька та видавнича діяльність, що припадають на період 1892–1913 рр. Другий період характеризується стагнацією та занепадом як організаційної, так і практично-наукової етнологічної діяльності у НТШ, що було пов'язано з подіями Першої світової війни та наступною несприятливою внутрішньою політикою Польської держави, під владою якої опинилися західноукраїнські землі, а також відходом від наукової та організаційної роботи в Товаристві низки провідних етнологів, зокрема й зі смертю останніх. Цей період розпочався 1914 р. та закінчився формальним розпуском НТШ у січні 1940 р. після приєднання західноукраїнських земель до УРСР.

Отже, можна виділити низку наукових підсумків проведеного дослідження разом із пропозиціями щодо подальшої наукової розробки проблеми, головними

серед яких є такі:

– З'ясовано стан наукової розробки проблеми та виділено основні етапи й напрями вивчення проблеми організації етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр. Існує величезний масив літератури, в якій розкриваються основні аспекти проблеми. Водночас, лише в період незалежності України побачили світ дисертаційні дослідження, які охоплюють ключові питання, пов'язані з налагодженням широкомасштабних народознавчих досліджень у Товаристві зазначеного хронологічного періоду, що стосуються переважно аналізу діяльності окремих вчених – членів НТШ. Окремим напрямом наукових пошуків стала діяльність структурних підрозділів Товариства, серед яких особливо важливе місце посідають праці про Етнографічну комісію. Предметом наукових пошуків стали також друковані органи Товариства, зокрема й етнографічні, які аналізувалися з різних позицій. Крім того, низка праць вчених стосується реформування Товариства в наукову інституцію академічного характеру, а також методологічної складової етнографічної роботи в цій організації.

– Доведено, що джерельна база є достатньо репрезентативною і дає змогу всебічно висвітлити тему. Її аналіз дав підстави виокремити низку історіографічних періодів в розробці проблеми. Наукові публікації, починаючи з 1990-х років, базуються переважно на дослідженні друкованих органів НТШ, архівних матеріалах, а також працях науковців дорадянського періоду та діаспорних учених, діяльність яких була пов'язана з Товариством (переважно як членів цієї організації). Наукові ж праці радянських учених або були позбавлені об'єктивності через необхідність дотримання ідеологічної складової, яка спотворювала справжній стан організації етнологічних досліджень у НТШ, або ж залишали поза увагою цю проблему як таку, що не мала перспектив для розвитку в жорстких рамках марксистсько-ленінської методології. Відповідно і доступність архівного матеріалу для цих досліджень була обмеженою, оскільки значна частина фондів, що стосувалася зазначеної проблеми, була пов'язана з забороненими іменами в радянській історіографії.

– Проаналізовано рівень повноти і достовірність відображення в історіографії основних подій та явищ, особливостей організації етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр. Занепад радянської системи наукових досліджень з відповідними методологічними прийомами та ідеологічними установками спонукав українських учених незалежної України сформувати нові підходи до висвітлення проблеми налагодження етнологічної роботи в Товаристві у визначений період, основою яких були праці членів НТШ, діаспорних дослідників, а також матеріали друкованих органів Товариства разом з архівними матеріалами. Попередня заборона подібних за змістом досліджень та спотворення фактів у радянській історіографії була пов'язана не лише з певними табу на висвітлення наукової спадщини «ворогів народу» та «українських буржуазних націоналістів», які були членами НТШ у 1892–1940 рр. та активно долучилися до процесу налагодження народознавчих наукових пошуків у цій організації, а також у самому ставленні до етнології як науки. Термін «етнологія» у радянській історіографії не вживався, оскільки ця наука вважалася буржуазною. Замість терміну «етнологія» використовувався термін «етнографія», який передбачав лише описовий рівень розвитку етнологічних знань. Водночас навіть етнографія як описова наука не могла існувати без мінімального рівня теоретичних узагальнень, що були характерні для розвитку цього наукового напрямку в радянській науці. Отже у руслі «етнографії» у СРСР розвивалася й етнологічна наука. Зважаючи на вищезазначене, проблема організації етнологічних наукових пошуків у НТШ в 1892–1940 рр. не могла бути досліджена з цілої низки причин ідеологічного та методологічного характеру.

Після здобуття Україною незалежності історіографічна ситуація докорінно змінилася. Під час вивчення подій, пов'язаних з організацією етнологічних досліджень у НТШ в 1892–1940 рр. починають використовуватись новітні методологічні підходи, характерні для сучасного стану розвитку етнологічної науки з творчим використанням новітніх досягнень західної науки.

Історіографічний аналіз поставлених проблем передбачає виділення окремих напрямів у висвітленні питання організації етнологічних досліджень в НТШ. І тут,

власне, можна простежити низку підходів до цієї проблеми в різні історичні проміжки часу, на що впливали як особисті переконання авторів, так і ідеологічні моменти, пов'язані з домінуванням у суспільстві певних доктрин світоглядного характеру. Власне, питання наукового плану в цьому контексті стояли далеко не на першому місці, мали вибірковий характер та використовувались як додаткова (а не основна) доказова база для тих, чи інших тверджень. Виняток у цьому сенсі становлять лише окремі студії членів НТШ 1892–1940 рр., діаспорні праці, а також дослідження сучасних українських вчених.

Це пояснюється передусім надмірною політизацією цієї наукової проблеми, яка більшістю дослідників оцінювалася переважно в державно-політичній площині, що було закономірним явищем розвитку етнологічних знань про український народ, який був позбавлений власної державності та входив разом з етнічними українськими землями до складу іноземних сусідніх держав (Австро-Угорської та Російської імперій, а згодом Румунії, Польщі, Чехословаччини та СРСР). Організація ж етнологічних досліджень в НТШ у визначений період автоматично піднімала проблему існування окремої української культурної нації з усіма відповідними атрибутами: мовою, територією, ментальністю, звичаєвістю, матеріальною та духовною складовою, історією державності і т. д. Це був головний фактор, що переводив дослідження поставленої нами проблеми з розряду теоретичного народознавства в державно-політичну площину, де принцип наукової об'єктивності поступався місцем політичної доцільності з нашаруванням великого багажу особистісних поглядів і переконань суб'єктивного характеру.

Відповідний підхід до вивчення поставленої нами проблеми простежується і в більш пізній період – радянську добу, ознакою якої була надмірна ідеологізація наукових праць. Як наслідок, годі й було шукати об'єктивного висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень у НТШ, оскільки згідно з марксистсько-ленінською методологією, радянські вчені свідомо спотворювали та замовчували важливі факти, пов'язані з налагодженням ефективної системи народознавчих пошуків у Товаристві. У пригоді тут ставали прийоми діалектичного

матеріалізму з обов'язковим виявленням та протиставленням у будь-якій організації дорадянського періоду революційно-демократичного та ліберально-реакційного крила, які, маючи антагоністичні інтереси, вели між собою непримиренну боротьбу. З цією теорією узгоджувались погляди радянських учених на окремих членів НТШ (майбутніх активних діячів доби національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр.) як на «ворогів народу» та «українських буржуазних націоналістів». Найбільш яскравим прикладом у цьому сенсі може бути сформований радянською історіографією образ М. Грушевського як «українського буржуазного націоналіста», який у контексті діяльності Товариства протиставлявся «вічному революціонеру» І. Франку. Цьому сприяли й деякі непорозуміння між цими діячами НТШ особистісного характеру, які свідомо спотворювала радянська історіографія та переводила в ідейно-політичну площину. Як наслідок, діяльність М. Грушевського як реформатора Товариства і талановитого організатора етнологічних досліджень в цій організації замовчувалась, тоді як відповідна робота І. Франка майже не бралася до уваги, або подавалася у спотвореному вигляді крізь призму протиставлення політичних поглядів зазначених членів НТШ, що не відповідало дійсності.

Отже, співпраця М. Грушевського та І. Франка на ниві організації широкомасштабних народознавчих пошуків у радянській історіографії не отримала належного висвітлення. Цей підхід був характерним і для висвітлення діяльності інших учених-організаторів етнологічних досліджень у Товаристві. Зокрема, Ф. Вовк подавався переважно як «буржуазний націоналіст» на противагу В. Гнатюку, якому радянська історіографія штучно створювала образ революціонера в межах Товариства. Заради ж об'єктивності доцільно наголосити, що ці діячі НТШ були переважно однодумцями в питаннях організації етнологічних досліджень у НТШ, а окремі непорозуміння між ними, що виникали в процесі роботи, не мали характеру ідеологічної боротьби, а торкалися переважно проблем приватного характеру.

– З'ясовано питання про співвідношення в історіографії термінів «етнологія»,

«етнографія», «антропологія» та «фольклористика» як на етапі організації народознавчих досліджень у НТШ, починаючи з 1892 р., так і відповідні зміни у трактуванні цих термінів в історіографії в наступні періоди аж до сьогодення. Аналіз літератури, що стосується діяльності провідних учених НТШ, які визначали напрям наукових досліджень у цій організації та мали власне бачення місця і предметного поля окремих народознавчих дисциплін у системі гуманітарних знань, дозволив виявити різні підходи до тлумачення вищезазначених термінів. Тому дисертант, крім суто етнологічних праць, залучив й інші історіографічні джерела, що торкаються фольклористичних, музикознавчих, краєзнавчих, статистичних та правничих студій в НТШ у визначений період у контексті їх значення для висвітлення проблеми організації етнологічних досліджень в Товаристві відповідно до різного бачення предметного поля етнології як науки в період 1892–1940 рр. Окремо виділено сучасні тенденції висвітлення народознавчого доробку членів Товариства в історіографії в контексті становлення та розвитку історичного краєзнавства та регіоналістики.

– Висвітлено новітні підходи дослідників до розробки проблеми розвитку етнологічних знань у НТШ у визначений період. Специфічною особливістю аналізу етнологічного науково-організаційного доробку членів Товариства є те, що він охоплює франкознавство та грушевськознавство як окремі галузі гуманітарної науки, а також включає наукові здобутки інших провідних етнологів НТШ – Ф. Вовка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, З. Кузелі та ін. Характерною особливістю сучасного розвитку наукових знань про народознавчі науково-організаційні здобутки цих діячів Товариства є те, що незважаючи на багатовекторність їхніх наукових пошуків та здобутки в багатьох наукових галузях, останнім часом простежується стійка тенденція до висвітлення їх етнологічного наукового доробку. Крім того, саме останнім часом у світ вийшла низка праць, що висвітлюють науково-організаційні народознавчі здобутки І. Франка та М. Грушевського.

– Виокремлено персональний внесок вчених і наукових шкіл у вивчення поставленої проблеми. Виявлено окремі підходи до висвітлення організації

етнологічних досліджень в НТШ у дорадянський період. Проаналізовано специфіку праць, написаних на західноукраїнських землях в період їх окупації Польщею в 1921–1939 рр., а також з'ясовано особливості зарубіжної історіографії. Після розпуску Товариства основним осередком формування таких досліджень стає українська діаспора в європейських країнах, до якої належала велика кількість колишніх членів НТШ. Науковці, відірвані від джерельної бази дослідження, але маючи великий багаж знань про діяльність Товариства у Львові, його внутрішню структуру, друковані органи та напрями наукових досліджень, продовжували писати історію цієї інституції. Серед діаспорних вчених, які активно долучилися до вивчення поставленої проблеми виокремлено Л. Винара, В. Дорошенка, В. Лева, Я. Падоха та ін. У радянській історіографії питання, пов'язані з НТШ, або замовчувались, або трактувалися в дусі вульгарного соціологізму. Методологія класового підходу зумовила виділення у Товаристві революційного крила та когорти т. зв. «буржуазних націоналістів». Безпідставно насаджувалася думка про надумане існування антагонізму між цими міфічними напрями. Наголошується, що пізнавальний потенціал публікацій радянського періоду надзвичайно низький, адже більшість авторів, уникаючи цензурних заборон, обмежувалася переважно загальною інформацією про діяльність НТШ. Водночас окремі праці, присвячені незабороненим постатям в радянській науці, виходили під авторством О. Дея, М. Ломової, С. Грици, О. Мороза, О. Франко та ін. У період незалежності України до з'ясування поставленої проблеми долучилася когорта дослідників, які вивчають різноманітні аспекти наукової діяльності Товариства, серед яких народознавчий аспект посідає одне з чільних місць. В цей час низка вчених, зокрема Р. Кирчів, В. Наулко, О. Таран, А. Франко, О. Шеремета, І. Іванюта, Т. Пацай та ін., продовжують вивчення наукового доробку окремих етнологів-членів НТШ. Останнім часом все більше з'являється наукових досліджень (О. Сапеляк, З. Зайцевої, М. Глушка та ін.), що комплексно висвітлюють етнологічний науково-організаційний доробок Товариства на рівні його діяльності як академічної установи.

– З’ясовано особливості висвітлення в історіографії таких питань, як організація структури НТШ, що включає процес його реформування разом зі створенням видань етнологічного характеру та Етнографічної комісії як основного осередку народознавчих пошуків у Товаристві. Виявлено характерні риси дослідження проблеми створення інших підрозділів НТШ, що долучилися до збирання етнографічних матеріалів та організації етнологічних досліджень. В даному контексті особлива увага зосереджена на висвітленні питання формування етнографічної збірки Музею Товариства.

– Висвітлено рівень повноти та достовірність вивчення в історіографії ролі провідних організаторів етнологічних досліджень у НТШ. На нашу думку, не можна недооцінювати значення окремих особистостей у цьому процесі, особливо тих, що займали керівні посади в Товаристві, зокрема, М. Грушевського, як голови НТШ, а також керівний склад Етнографічної комісії – І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Вовка, Ф. Колесси та ін. Результати відповідних досліджень викладено як в тексті дисертації, так і в посиланнях на відповідні наші статті.

– Проаналізовано стан вивчення методологічної основи організації етнологічних досліджень у НТШ. Важливою складовою історіографічного аналізу організації етнологічних досліджень у НТШ є вивчення літератури, що присвячена методології та методам етнографічних наукових пошуків в Товаристві. Аналіз відповідних праць дозволив простежити як формувалися наукові знання про організацію принципів польової роботи етнологів НТШ, виявити домінуючі на той час методологічні прийоми аналізу зібраної інформації, а також позицію вчених щодо питання залучення теоретичних надбань учених Товариства в сучасний науково-дослідний процес.

– Здійснено історіографічний аналіз таких видань Товариства, як «Записки НТШ», «Хроніка НТШ» та «Літературно-науковий вістник», що дозволяє з’ясувати позицію його членів щодо питання організації етнологічних досліджень у цій інституції. Якщо в етнологічних друкованих органах вміщалася інформація наукового характеру, що відображала стан народознавчих наукових пошуків у

НТШ, то у вищезазначених виданнях наявні рецензії, відгуки, анотації, статті та некрологи, які містять оцінку етнографічних досліджень у Товаристві та відображають основні аспекти, пов'язані з організацією планових заходів з етнологічних досліджень на українських землях, що мали системний характер. Зазначена інформація на сторінках «Записок НТШ», «Хроніки НТШ» та «Літературно-наукового вістника» дозволяє з'ясувати, як оцінювали стан розвитку етнологічної науки в Товаристві члени цієї організації. Крім того, в науковій полеміці на сторінках цих видань приймали участь і провідні європейські вчені, які висловлювали власне бачення процесу організації народознавчих пошуків у Товаристві. Отже, шляхом історіографічного аналізу матеріалів, вміщених на сторінках зазначених друкованих органів Товариства, з'ясовано роль цих видань у налагодженні системи широкомасштабних народознавчих досліджень Товариства на всіх українських етнічних землях, а також простежено історіографічні оцінки цієї проблеми як членами НТШ, так й іноземними вченими.

– Окреслено недостатньо вивчені аспекти, спотворені або сфальсифіковані події, явища та процеси, пов'язані з висвітленням проблеми етнологічних досліджень в НТШ у 1892–1940 рр. Подальшого доопрацювання потребує проблема теоретико-методологічного підґрунтя становлення етнологічної науки в Товаристві та оцінки різних підходів до зазначеного питання з боку членів НТШ, а також впливу на цей процес новітніх, на той час, тенденцій у європейській науці.

Недостатньо розробленою є проблема творчої співпраці членів НТШ в напрямі розбудови системи народознавчих пошуків у Товаристві разом з оцінкою науково-організаційного вкладу всіх діячів цієї інституції, які належали до її керівного складу. Якщо вивчення етнологічної науково-організаційної спадщини таких діячів НТШ, як М. Грушевський, І. Франко, Ф. Вовк, В. Гнатюк та З. Кузеля нами досліджено, то низка діячів Товариства, які входили до керівного складу Етнографічної комісії, залишилася поза увагою вчених. У деяких випадках науковці, торкаючись проблеми етнологічних студій окремих керівників цього структурного підрозділу Товариства, обходили увагою їх організаційну діяльність з погляду

налагодження народознавчих пошуків у цій інституції. Це, зокрема, стосується згаданих нами праць М. Козлова про етнографічно-фольклористичні здобутки Ф. Колесси.

Нині в історіографії проаналізовано переважно науково-організаційний доробок голів Етнографічної комісії, але відповідні дослідження як історичні, так й історіографічні, мають бути проведені стосовно заступників та секретарів цього структурного підрозділу НТШ. Отже, подальшого дослідження організаційного вкладу в розвиток етнології в Товаристві чекають такі його члени, як І. Зілинський, О. Роздольський, І. Свенціцький, Ю. Полянський та Я. Пастернак.

Крім того, потрібно досліджувати науково-організаційний вклад не лише голів, заступників та секретарів Етнографічної комісії, а також окремих членів цього структурного підрозділу, які долучилися до процесу організації етнологічних досліджень. На сьогодні ми здійснили подібні дослідження щодо З. Кузелі, в той час як етнологічний науково-організаційний вклад у налагодження народознавчої роботи в Товаристві таких його членів як М. Дикарів, М. Кордуба, В. Шухевич та ін. переважно залишаються поза увагою дослідників.

На окрему увагу заслуговує дослідження науково-організаційного вкладу низки етнографів та фольклористів НТШ, імена яких незаслужено забуті. У цьому контексті потребує уваги питання вкладу іноземних членів НТШ та інших його учасників, що працювали в різних куточках українських етнічних земель та закордоном і долучились до процесу розбудови етнологічної науки в цій організації не лише в науковому, але й в організаційному плані.

У сучасній історіографії склалося стереотипне бачення значення окремих постатей в історії української науки, що потребує певного уточнення та корекції. Так, навіть при виділенні та оцінці наукової складової діяльності таких визначних діячів, як М. Грушевський та І. Франко, їх науково-організаційний вклад у становлення та розвиток етнологічної науки в межах діяльності НТШ досить часто або зовсім не згадується, або стоїть на останньому місці в переліку їхніх досягнень як науковців. Хоча саме організаційна, методологічна та наукова діяльність

зазначених членів Товариства вирішальним чином вплинула на становлення та розвиток етнологічної науки та мала наслідком формування потужної джерельної бази для сучасної етнологічної науки разом із формуванням «золотого фонду» української етнології.

Подальшого вивчення потребує проблема комплексного дослідження системи організації, функціонування та наукових результатів народознавчих пошуків у Товаристві у визначений період згідно з сучасним розумінням предметного поля етнології. Це в свою чергу передбачає виділення окремих аспектів науково-організаційної та видавничої діяльності членів НТШ, які торкаються етнології, етнографії, фольклористики, антропології, звичаєвого права та краєзнавства. Особливо важливе значення при цьому мало б застосування порівняльного аналізу бачення об'єкту, предмету та методології перелічених галузей знань в часи діяльності НТШ у Львові та на сучасному етапі розвитку науки. Це дозволило б не лише об'єктивно простежити процес становлення наукових дисциплін етнологічного напрямку (разом з іншими дисциплінами, що мають спільне предметне поле дослідження), але й спрогнозувати, як буде розвиватися етнологічна наука в майбутньому.

Необхідно ґрунтовно і всебічно дослідити діяльність та наукові здобутки різних структурних підрозділів НТШ разом з вченими, що до них входили, в контексті розвитку етнологічних знань у цій організації. Якщо діяльність Етнографічної комісії з налагодження системи народознавчих досліджень у Товаристві отримала висвітлення в історіографії, то науково-організаційний вклад у становлення та розвиток етнологічних знань інших структурних підрозділів НТШ потребує подальшого вивчення. Враховуючи сучасні підходи до трактування терміну «етнологія», на нашу думку, під час розкриття поставленої проблеми доцільно використовувати і праці, присвячені діяльності Статистичної та Правничої комісій НТШ, оскільки напрацювання діячів цих структурних підрозділів НТШ містять багато даних для етнологічних досліджень. Зокрема, науковий доробок членів Статистичної комісії може використовуватися для етнополітичних та

етносоціологічних досліджень, а праці Правничої комісії містять багато цінних відомостей, що стосуються звичаєвого права, яке нині відноситься до предметного поля етнології. Окремі дослідження, що стосуються цієї проблеми таких учених як З. Зайцева, В. Шаповал, Я. Падох та ін. не розкривають повною мірою науково-організаційних здобутків цих структурних підрозділів НТШ з погляду налагодження народознавчих досліджень у Товаристві.

Доцільно виділити також окремі дослідження, що стосуються діяльності Музикологічної комісії НТШ, де проводилася значна робота по збиранню зразків української народної пісенної творчості. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує подальше вивчення науково-організаційної діяльності у зазначеному напрямі очільника цього структурного підрозділу Товариства С. Людкевича, а також голови НТШ та основоположника українського етнографічного музикознавства Ф. Колесси. Існуючі дослідження, що стосуються діяльності Музикологічної комісії, а також праці, присвячені зазначеним вище етномузикознавцям та фольклористам – членам НТШ, лише окреслюють перспективи наукових пошуків у цьому напрямі.

Як окремий аспект доцільно виділити необхідність вивчення народознавчого доробку Фізіографічної комісії та її членів, які активно займалися антропологічними дослідженнями в НТШ включно з питаннями методологічного характеру. Аналіз історіографії засвідчує, що нині лише в окремих дослідженнях, зокрема, у працях М. Глушка, ця проблема починає розроблятися, тоді як у загальних монографічних дослідженнях, присвячених розвитку науки в Товаристві загалом та етнології зокрема, вона залишилася поки що поза увагою вчених.

Подальшого вивчення потребує також проблема формування та історичної долі етнографічної збірки Музею НТШ. Потрібно з'ясувати, які саме експонати з етнографічної колекції музею Товариства були передані до новостворених музейних установ радянської влади, зокрема, до Етнографічного музею, та яка їх доля нині. Крім того, по можливості потребує з'ясування проблема втрати етнографічних музейних експонатів під час розформування Музею НТШ, а саме: які експонати та за яких умов були втрачені чи передані до інших колекцій (зокрема і приватних), де

вони знаходяться зараз та чи існує перспектива їх повернення до сучасного відродженого Музею НТШ як правонаступника попередньої організації.

Досі остаточно не з'ясована та залишається дискусійною проблема персонального визначення керівного складу Етнографічної комісії Товариства з часу її заснування в 1898 р. і до 1910 р. У протокольних матеріалах та окремих відомостях, присвячених організаційним аспектам діяльності НТШ, які були надруковані у виданнях Товариства, зазначається, що з 1898 по 1905 р. Етнографічну комісію очолював О. Барвінський, а з 1905 по 1910 р. – Ф. Вовк. Водночас в окремих працях, зокрема в монографії О. Сапеляк, зазначається, що головою цього структурного підрозділу з часу його заснування і до 1913 р. був І. Франко.

Історіографічний аналіз літератури дає підстави зробити висновок, що проблема методологічної основи народознавчих досліджень в НТШ у 1892–1940 рр. висвітлена фрагментарно, переважно шляхом аналізу наукового доробку окремих членів Товариства. У цьому контексті потребує виокремлення та подальшого комплексного вивчення методологія етнологічних досліджень, оскільки організаційно-наукова діяльність багатьох учених НТШ охоплювала низку проблем, що стосувалися предметного поля багатьох дисциплін: фольклористики, антропології, етнографії, звичаєвого права, музикознавства та краєзнавства. Виділення етнологічного аспекту з цього широкого спектру наукових пошуків у Товаристві в 1892–1940 рр. потребує ґрунтовного та скрупульозного аналізу великого масиву джерел історичного та історіографічного характеру, що дозволило б простежити процес організації етнологічних досліджень та становлення етнологічної науки в НТШ, вплив на цей процес європейської науки, а також співвідношення етнології з іншими народознавчими дисциплінами в історичній ретроспективі, починаючи з кінця ХІХ ст. і до сьогодення. Отже, нині є низка актуальних проблем, що стосуються організації етнологічних досліджень в НТШ у визначений нами хронологічний період, які потребують подальшого дослідження, що і є пріоритетним завданням сучасної української науки.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НТШ – Наукове товариство імені Шевченка у Львові

«Записки НТШ» – «Записки Товариства імені Шевченка у Львові»

ЛНВ – «Літературно-науковий вістник»

«Хроніка НТШ» – «Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові»

МУРЕ – «Материяли до українсько-руської етнології»

МЕА – «Матеріали до етнології й антропології»

ЕЗ – «Етнографічний збірник»

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ВУАН – Всеукраїнська академія наук

АН УРСР – Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки

УРВС – «Українсько-руська видавнича спілка»

УІЖ – «Український історичний журнал»

УІ – «Український історик»

НЗ – «Народознавчі зошити»

НТЕ – «Народна творчість та етнографія»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Джерела

1. Володимир Гнатюк: Документи і матеріали (1871–1989) / Упорядники: Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький; відпов. ред. О. Купчинський. – Львів: ЦДІА України у Львові, 1998. – 467 с.
2. Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002–2012. – Т. 1: Суспільно-політичні твори (1894–1907). – Львів: Світ, 2002. – 529 с.; Т. 2: Суспільно-політичні твори (1907–1914). – Львів: Світ, 2005. – 704 с.; Т. 3: Суспільно-політичні твори (1907 – березень 1917). – Львів: Світ, 2005. – 792 с.; Т. 4. – Кн. 1: Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради, березень 1917 – квітень 1918). – Львів: Світ, 2007. – 432 с.; Т. 4. – Кн. 2: Суспільно-політичні твори (листопад 1918 р. – жовтень 1926 р.). – Львів: Світ, 2013. – 576 с.; Т. 5: Історичні студії та розвідки (1888–1896). – Львів: Світ, 2003. – 592 с.; Т. 6: Історичні студії та розвідки (1895–1900). – Львів: Світ, 2004. – 696 с.; Т. 7: Історичні студії та розвідки (1900–1906). – Львів: Світ, 2005. – 792 с.; Т. 8: Історичні студії та розвідки (1906–1916). – Львів: Світ, 2007. – 776 с.; Т. 9: Історичні студії та розвідки (1917–1923). – Львів: Світ, 2009. – 592 с.; Т. 11: Літературно-критичні праці (1883–1931), «По світу». – Львів: Світ, 2008. – 784 с.; Т. 12: Поезія (1882–1903). Проза, драматичні твори, переклади (1883–1886) – Львів: Світ, 2011. – 544 с.; Т. 13 : Серія «Літературно-критичні та художні твори (1887–1924)» / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; [упорядкув., комент. Г. Бурлака]. – Львів: Світ, 2012. – 591 с.; Т. 14: Рецензії та огляди (1888–1897). – Львів: Світ, 2008. – 432 с.; Т. 15: Серія «Рецензії та огляди» (1898–1904) / [упоряд.: В. Шульга, В. Тельвак; передм. В. Тельвак]. – Львів: Світ, 2012. – 550 с.; Т. 16: Серія

- «Рецензії та огляди» (1905–1913) / [упорядкув., передм., комент. – М. Капраль, А. Фелонюк]. - Львів: Світ, 2012. – 249 с.
3. Зібрання творів у 50-ти т. / Іван Франко; Редакційна колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.; Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 1980–1986. – Т. 28: Літературно-критичні праці. – 1980. – 439 с.; Т. 29: Літературно-критичні праці (1893–1895). – 1981. – 664 с.; Т. 30: Літературно-критичні праці (1895–1897). – 1981. – 720 с.; Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899). – 1981. – 596 с.; Т. 32: Літературно-критичні праці (1899–1901). – 1981. – 518 с.; Т. 33: Літературно-критичні праці (1900–1902). – 1982. – 528 с.; Т. 34: Літературно-критичні праці. – 1981. – 560 с.; Т. 35: Літературно-критичні праці (1903–1905). – 1982. – 512 с.; Т. 36: Літературно-критичні праці (1905–1906). – 1982. – 488 с.; Т. 37: Літературно-критичні праці (1906–1908). – 1982. – 670 с.; Т. 38: Літературно-критичні праці (1896–1911). – 1983. – 619 с.; Т. 39: Літературно-критичні праці (1913–1914). – 1983. – 702 с.; Т. 40: Літературно-критичні праці. – 1983. – 559 с.; Т. 41: Літературно-критичні праці (1890–1910). – 1984. – 683 с.; Т. 42: Фольклористичні праці. – 1984. – 598 с.; Т. 43: Фольклористичні та літературно-критичні праці. – 1986. – 482 с.
4. Михайло Грушевський: У 110 роковини народження. 1876-1976 [Текст]: статті, спогади, документи і коментарі. – Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто: [б. в.], 1978. – 236 с. – (Записки НТШ; Т. СХСVII)
5. Мочульський М. Іван Франко: Студії і спогади. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 138 с.
6. Спогади про Івана Франка [Текст] / упоряд., [вступ. ст. і прим.] Михайло Гнатюк. – Вид. 2-ге, допов., переробл. – Л.: Каменярь, 2011. – 813 с.

II. Довідкова література

7. Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920 – 1930-х років / Валентина Борисенко. – К.: Унісерв, 2002. – 92 с.
8. Бромлей Ю. В. Этнография / Ю. В. Бромлей, С. А. Токарев // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 21–41.
9. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навч. посібник / Михайло Глушко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 288 с.
10. Громов Г. Методика этнографических экспедиций / Г. Громов. – М.: Московский университет, 1966. – 118 с.
11. Довідковий том до Зібрання творів у 50-ти томах Івана Франка / упоряд. О. Я. Безпальчук та ін.; ред. О. О. Білявська. – К.: Наукова думка, 1989. – 328 с.
12. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2009. – 790 с.
13. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: У 3-х т. / за ред. В. Кубійовича. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – 368 с.; Т. 2. – С. 369–800; Т. 3. – С. 801–1230.
14. Енциклопедія українознавства. Словникова частина: У 10-ти т. / за ред. В. Кубійовича. – Париж; Нью-Йорк, 1955–1984. – Т. 1. – 1955. – 400 с.; Т. 2. – 1957. – С. 405–800; Т. 3. – 1959. – С. 805–1200; Т. 4. – 1962. – С. 1205–1600; Т. 5. – 1966. – С. 1605–2000; Т. 6. – 1970. – С. 2005–2400; Т. 7. – 1973. – С. 2405–2800; Т. 8. – 1976. – С. 2805–3200; Т. 9. – 1980. – С. 3205–3600; Т. 10. – 1984. – С. 3605–4016.

15. Зельнов И. Культурная антропология / И. Зельнов // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 74–76.
16. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. С. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
17. Качкан В. Кузеля Зенон / В. Качкан // Українська журналістика в іменах / [за ред. М. Романюка]. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 142–148.
18. Крюков М. В. Социальная антропология / М. В. Крюков // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 76.
19. Крюков М. В. Этнология / М. В. Крюков // Свод этнографических понятий и терминов. – М.: Наука, 1988. – Вып. 2. Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы / отв. ред. М. В. Крюков, И. Зельнов. – С. 68–70.
20. Кухар Л. А. Бібліограф, етнограф, лексикограф. До 125-річчя від дня народження З. Ф. Кузелі / Л. А. Кухар // Календар знаменних і пам'ятних дат: рекомендаційний бібліографічний довідник. – К.: Книжкова палата України, 2007. – № 2 (ІІ квартал). – С. 97–101.
21. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: Навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – С. 17.
22. Лей О. І. Наукове товариство імені Шевченка у Львові / О. І. Лей // Українська радянська енциклопедія. – К., 1962. – Т. 9. Маяк-Нахічевань. – С. 550.
23. Мала енциклопедія українського народознавства / за ред. С. Павлюка. – Львів, 2007. – 846 с.
24. Минюшев Ф. И. Социальная антропология (курс лекций) / Ф. И. Минюшев. – М.: Международный Университет Бизнеса и Управления, 2004. – 116 с.

25. Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія / за ред. О. Купчинського. – Львів, 2012. – Том I: А–Бібл. – 600 с.
26. Онопрієнко В. І. Історія української науки XIX–XX століть: навч. посібник / В. І. Онопрієнко; Міжнародний фонд «Відродження». – К. : Либідь, 1998. – 302 с.
27. Онопрієнко В. І. Історія української науки: курс лекцій / В. І. Онопрієнко, В. В. Ткаченко. – К.: Варта, 2010. – 651 с.
28. Орлова Э. А. Культурная (социальная) антропология: Учебное пособие для вузов / Э. А. Орлова. – М.: Академический Проект, 2004. – 480 с.
29. Савчук Б. Українська етнологія: навч. посібник / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
30. Сапеляк О. Кузеля Зенон / О. Сапеляк // Мала енциклопедія українського народознавства / [за ред. С. П. Павлюка]. – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2007. – С. 753–754.
31. Сварник Г. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві: каталог-інформатор / Галина Сварник; Канад. ін-т укр. студій в Едмонтоні, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, Наук. т-во ім. Шевченка в Америці. – Варшава; Львів; Нью-Йорк: Український архів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. – 352 с.
32. Ситник О. Культурна антропология: походження людини і суспільства: посіб. для студ. / Олександр Ситник. – Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 179 с.
33. Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: «Либідь», 2007. – 400 с.
34. Українська усна народна творчість: Навчальний посібник / Лановик М. Б., Лановик З. Б. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
35. Хоптяр Ю. Анатолійович. Етнологія: навч. посіб. / Ю. А. Хоптяр. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – 144 с.

36. Юрій М. Ф. Етнологія: навч. посіб. / М. Ф. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
37. Ясь О. В. Літературно-науковий вістник / О. В. Ясь // Енциклопедія історії України: У 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6: Ла–Мі. – С. 233–237.
38. Doroshenko V. Literaturno-naukovyı vistnyk / V. Doroshenko // Encyclopedia of Ukraine. – University of Toronto Press, 1993. – Vol. III. – S. 157–158.

III. Монографії, збірники, наукові статті

39. [Б. а.] Альбом фотографічних карток / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. IV–V. – С. 134.
40. [Б. а.] Біографії нововибраних членів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 55–56.
41. [Б. а.] Біографії нововибраних членів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 41–42.
42. [Б. а.] Витяг із протоколів засідання виділу Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 59–60.
43. [Б. а.] Відозва у справі записування народніх традицій про опришків / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 31. – Вип. III. – С. 28–31.
44. [Б. а.] Відозви в справі збираня етнографічних матеріялів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 30. – Вип. II. – С. 12–14.
45. [Б. а.] Володимир Гнатюк / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70. – Вип. I–II. – С. 124–125.
46. [Б. а.] Дійсні члени Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 50–54, 58–59, 64–68, 73–75.
47. [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 1–6.

48. [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 1–10.
49. [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1926 – Ч. 67–68. – Вип. I–II. – С. 6–22.
50. [Б. а.] Діяльність Виділу / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 17–29.
51. [Б. а.] Діяльність Виділу Товариства в 1899 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 20–26.
52. [Б. а.] Діяльність Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка за 1900 рік / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 56–60.
53. [Б. а.] Діяльність секцій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1932. – Ч. 71. – С. 22–24.
54. [Б. а.] Діяльність секцій і комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1926 – Ч. 67–68. – Вип. I–II. – С. 23–31.
55. [Б. а.] Діяльність секцій і комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1930 – Ч. 69–70. – Вип. I–II. – С. 69–78.
56. [Б. а.] Діяльність секцій і наукових комісій в 1901 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 9. – Вип. I. – С. 8–11.
57. [Б. а.] Діяльність Секцій і Наукових Комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 50–72.
58. [Б. а.] Діяльність Секцій і Наукових Комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 45–62.
59. [Б. а.] II. Надзвичайні Загальні Збори / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 18–19.
60. [Б. а.] З Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 59.
61. [Б. а.] З Товариства / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1895. – Т. VI. – Кн. II. – С. 1–5.

62. [Б. а.] З Товариства / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1896. – Т. XI. – Кн. III. – С. 1–5.
63. [Б. а.] З Товариства / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. XVII. – Кн. III. – С. 1–4.
64. [Б. а.] З Товариства / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. XIX. – Кн. V. – С. 1–3.
65. [Б. а.] З Товариства (вересень-грудень) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 1–5.
66. [Б. а.] З Товариства (лютий – цвітень 1898 р.) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – Кн. III–IV. – С. 1–12.
67. [Б. а.] Загальні збори / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1926 – Ч. 67–68. – Вип. I–II. – С. 1–5.
68. [Б. а.] Загальні Збори (Дня 25 марта 1901) / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Ч. 6. – Вип. II. – С. 1–8.
69. [Б. а.] Загальні Збори Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові дня 26. грудня 1937 р. в салі Музею НТШ / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 2–16.
70. [Б. а.] Загальні збори Товариства 2 н. с. лютого 1898 / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXII. – Кн. II. – С. 1–3.
71. [Б. а.] Засідання виділу (лютий-цвітень) / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXX. – Кн. VI. – С. 1–3.
72. [Б. а.] Засідання Виділу Наукового Товариства імени Шевченка. XVII засіданє дня 5 вересня / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 58.
73. [Б. а.] Засідання Етнографічної комісії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 56. – Вип. IV. – С. 23–24.
74. [Б. а.] Засідання Етнографічної комісії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – С. 20–22.

75. [Б. а.] Засідання історично-філософичної секції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Ч. 16. – Вип. VI. – С. 6.
76. [Б. а.] Засідання історично-філософичної секції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 22. – Вип. III. – С. 21.
77. [Б. а.] Засідання історично-філософичної секції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 26. – Вип. II. – С. 5–6.
78. [Б. а.] Засідання історично-філософичної секції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 34. – Вип. II. – С. 8–9.
79. [Б. а.] Засідання секцій / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – Кн. III–IV. – С. 2–4.
80. [Б. а.] Засідання секцій / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXXI–XXXII. – Кн. V–VI. – С. 2–4.
81. [Б. а.] Засідання секцій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 23. – Вип. III. – С. 11.
82. [Б. а.] Засідання секцій і комісій / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 18. – Вип. II. – С. 11.
83. [Б. а.] Засідання секцій і комісій Наук[ового] Товариства ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VIII. – С. 137–143.
84. [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. IV. – С. 68–71.
85. [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 3. – С. 9.
86. [Б. а.] Засідання секцій і комісій Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 4–11.
87. [Б. а.] Засідання секцій і наукових комісій, вересень-грудень / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 1–2.
- 88.

89. [Б. а.] Із засідань Виділу Наук[ового] Товариства ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VIII. – Кн. XI. – С. 125–126.
90. [Б. а.] Історія Наукового Товариства ім. Шевченка: З нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948 / [Б. а.]. – Нью-Йорк–Мюнхен, 1949. – С. 35.
91. [Б. а.] Квестіонар для збирання місцевих переказів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 32. – Вип. IV. – С. 16–25.
92. [Б. а.] Квестіонар у справі записування похоронних звичаїв та голосінь / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39. – Вип. III. – С. 37–39.
93. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIII. – Кн. III. – С. 597.
94. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. IV. – С. 207–209.
95. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. V. – С. 411–412.
96. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. VI. – С. 604.
97. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. IX. – С. 508.
98. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXVI. – Кн. X. – С. 166.
99. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXVI. – Кн. XI. – С. 336.
100. [Б. а.] Книжки надіслані до редакції / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXVI. – Кн. XII. – С. 509–512.
101. [Б. а.] Комісії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 83.
102. [Б. а.] Микола Лисенко (некрольог) / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 18–23.
103. [Б. а.] Митрофан Дикарів / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 88.

104. [Б. а.] Надзвичайні Загальні Збори (26 грудня 1913 р.) / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 56. – Вип. IV. – С. 25–26.
105. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Вип. I. – Ч. 33. – С. 8–11.
106. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 37. – Вип. I. – С. 10–13.
107. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 8–11.
108. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 57. – Вип. I. – С. 7–9.
109. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 12–15.
110. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 7–11.
111. [Б. а.] Наукова діяльність Товариства в 1906 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 29. – Вип. I. – С. 9–14.
112. [Б. а.] Наукові видання Товариства в 1914–1918 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 16–19.
113. [Б. а.] Наукові видання Товариства в 1919–1920 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 12–14.
114. [Б. а.] Наукові видання Товариства в 1921–1922 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Вип. I–II. – Ч. 65–66. – С. 19–22.
115. [Б. а.] Наукові листки / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. IV. – С. 32–45.
116. [Б. а.] Наукові листки / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. V. – С. 120–131.
117. [Б. а.] Наукові листки / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XIX. – Кн. VII. – С. 51–56.

118. [Б. а.] Наукові справи / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73. – С. 30–43.
119. [Б. а.] Некрольоги / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 89–131.
120. [Б. а.] Нові видання Товариства / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – С. 41–45.
121. [Б. а.] Олександр Барвінський / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70. – Вип. I–II. – С. 126–131.
122. [Б. а.] I. Надзвичайні Загальні Збори / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 15–17.
123. [Б. а.] Про загальні збори Наукового Товариства імени Шевченка дня 1. Цвітня 1900 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 62–65.
124. [Б. а.] Програма для збирання відомостей про українсько-руський край і нарід уложена членами наукового Товариства ім. Шевченка / [Б. а.] // ЕЗ. – Львів, 1895. – Т. I. – С. 1–16.
125. [Б. а.] Регулямін секцій і наукових комісій Наукового Товариства ім. Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1 – С. 46–48.
126. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Вип. I. – Ч. 9. – С. 22–25.
127. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Вип. I. – Ч. 17. – С. 26–29.
128. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Вип. I. – Ч. 21. – С. 25–29.
129. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 25. – Вип. I. – С. 24–26.
130. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 29. – Вип. I. – С. 25–28.
131. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 33. – Вип. I. – С. 28–31.

132. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 37. – Вип. I. – С. 32-35.
133. [Б. а.] Склад комісій Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 37-41.
134. [Б. а.] Спільні засідання секцій Н. Т. Ш. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 81.
135. [Б. а.] Sprawozdane z antropologicznej ekskurzji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 48. – Вип. IV. – С. 21.
136. [Б. а.] Sprawozdane z antropometrycznych ekskursji d. Fedora Wovka / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Ч. 16. – Вип. VI. – С. 13-14.
137. [Б. а.] Sprawozdane z antropometrycznej ekspedycji d. Hw. Wovka / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 20. – Вип. IV. – С. 11-13.
138. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekskurzji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 28. – Вип. IV. – С. 14-15.
139. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekskurzji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 36. – Вип. IV. – С. 28-31.
140. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekskurzji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 44. – Вип. IV. – С. 15.
141. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekspedycji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 10. – Вип. II. – С. 31-32.
142. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekspedycji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 11. – Вип. II. – С. 16-17.
143. [Б. а.] Sprawozdane z etnograficznej ekspedycji / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1903. – Ч. 15. – Вип. III. – С. 22-24.
144. [Б. а.] Sprawozdane z muzeja za miesiaci wrzesien – grudzien 1913 roku / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 56. – Вип. IV. – С. 31-32.
145. [Б. а.] Sprawozdane z muzeja za miesiaci maj – sierpień 1913 roku / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 55. – Вип. III. – С. 17-29.

146. [Б. а.] Справозданне про діяльність і розвиток наукового товариства імени Шевченка / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1893. – Т. II. – С. 173–189.
147. [Б. а.] Справоздання з етнографічної експедиції / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 18–22.
148. [Б. а.] Стан музею / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 25. – Вип. I. – С. 40.
149. [Б. а.] Стан Музею в 1900 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – 1901. – Ч. 5. – Вип. I. – С. 40–41.
150. [Б. а.] Стан музею в 1901 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1902. – Ч. 9. – Вип. I. – С. 45.
151. [Б. а.] Стан музею в 1903 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 17. – Вип. I. – С. 48.
152. [Б. а.] Стан музею в 1904 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 21. – Вип. I. – С. 40.
153. [Б. а.] Статут Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / [Б. а.] // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – Кн. III–IV. – С. 5–12.
154. [Б. а.] Страти Товариства в часи російської інвазії / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1918. – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – С. 141–144.
155. [Б. а.] Товариства, інституції і редакції, з якими увійшло Н[аукове] Т[овариство] ім[ени] Шевченка в обмін у 1900 р. / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. III – С. 186.
156. [Б. а.] Участь Товариства в науковим конгресі музичнім Інтернаціонального музичного товариства у Відні в маю 1909 р. / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39. – Вип. III. – С. 26–27.
157. [Б. а.] Участь Товариства у наукових конгресах у Парижі / [Б. а.] // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 16–17.
158. [Б. а.] Хроніка і бібліографія / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. II. – Кн. VI. – С. 201–204.

159. [Б. а.] Хроніка і бібліографія / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. IV. – Кн. XII. – С. 239–244.
160. Александрова Г. Іван Франко та Михайло Грушевський: теоретичні проблеми порівняльних досліджень / Галина Александрова // Франкознавчі студії: збірник наукових праць / гол. ред.: Є. Пшеничний; Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич; Львів: Вимір, 2001. – Вип. 4. – Дрогобич: Коло, 2007. – С. 5–15.
161. Антонович О. [Купчинський О.] Про 156-й том Записок Наукового товариства імені Шевченка, який не вийшов друком у 1939 році / Олег Антонович [Олег Купчинський] // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. Праці Історико-філософської секції. – С. 427–434.
162. Антонович-Рудницька М. Франкіана в американських і канадійських бібліотеках / М. Антонович-Рудницька. – Вінніпег: Видано засобами Фондації ім. Шевченка, 1957. – 32 с.
163. Арсенич П. Етнографічна діяльність В. Гнатюка / П. Арсенич // НТЕ. – 1982. – № 2. – С. 71–72.
164. Арсенич П. Етнографічна діяльність Федора Вовка – дійсного члена НТШ / Петро Арсенич // Гуцульщина. – Торонто, 1993. – Ч. 30. – С. 14–18.
165. Арсенич П. З фольклорно-етнографічної діяльності І. Я. Франка на Гуцульщині / П. Арсенич // НТЕ. – № 4. – С. 46–51.
166. Арсенич П. Збірка Володимира Шухевича «Гуцульщина» в оцінці українських та зарубіжних вчених / Петро Арсенич // НТН. – 2004. – № 6. – С. 23–27.
167. Арсенич П. Іван Франко і Прикарпаття / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. – 352 с.
168. Арсенич П. Іван Франко на Прикарпатті / Петро Арсенич // Обрії. – 1996. – № 1. – С. 37–42.

169. Арсенич П. Михайло Грушевський і Гуцульщина / Петро Арсенич // Михайло Грушевський: Збірник наук. праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 337–339.
170. Арсенич П. Місцями життя і діяльності Івана Франка на Прикарпатті / Петро Арсенич // Хто є хто на Івано-Франківщині. Новітня історія через віки. – Вип. 3. – К.: [б. в.], 2006. – С. 17–36.
171. Арсенич П. Шляхами Івана Франка по Гуцульщині / Петро Арсенич // Гуцульщина. – Торонто, 1993. – № 8–9. – С. 8–9.
172. Арсенич П. І. Етнографічна діяльність В. Гнатюка / П. І. Арсенич // НТЕ. – 1982. – № 2. – С. 71–72.
173. Арсенич П. І. З фольклорно-етнографічної діяльності І. Я. Франка на Гуцульщині / П. І. Арсенич // НТЕ. – 1981. – № 4. – С. 46–51.
174. Багалій Д. Іван Франко як науковий діяч: загальний нарис / Дмитро Багалій // Україна. – 1926. – № 6. – С. 21–42.
175. Бaley С. Наукова діяльність Товариства / Степан Бaley // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 11–18.
176. Барвінський О. Про заснування і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка у Львові / Олександр Барвінський // Записки НТШ. – Львів, 1892. – Ч. 1. – С. 209–212.
177. Барвінський О. Справозданє з діяльності Виділу Наукового товариства імени Шевченка у Львові за час від 1 січня до 31 грудня 1895 р. / Олександр Барвінський, Остап Макарушка // Записки НТШ. – Львів, 1896. – Т. X. – Кн. II. – С. 4.
178. Бартко О. «Літературно-науковий вісник»: до проблеми періодизації / Олександра Бартко // Слово і час. – 2007. – № 6. – С. 32–36.
179. Басс І. І. Іван Франко: біографія / І. І. Басс. – К.: Наукова думка, 1966. – 256 с.

180. Башун О. Бібліографічне забезпечення франкознавства / Олена Башун // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2007. – Т. 17: Літературознавство. – С. 246–256.
181. Білецький О. І. Іван Франко: життя і творчість / О. І. Білецький, І. І. Басс, О. І. Кисельов; АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Видавництво АН УРСР, 1956. – 358 с.
182. Білінкевич І. Гуцульщина манила його / Іван Білінкевич // Жовтень. – 1986. – № 8. – С. 95–101.
183. Білінкевич І. О. Іван Франко і Коломия / І. О. Білінкевич. – Івано-Франківськ: Галичина, 1991. – 24 с.
184. Боруцький С. М. Грушевський – дослідник «звичаїв» та обрядів українського народу / Степан Боруцький // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. вип.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 241–243.
185. Бочан О. В. Гнатюк про етнокультурні паралелі українців і словаків у Закарпатті / О. Бочан // Етнічна історія народів Європи. – К., 1999. – Вип. 1. – С. 5–8.
186. Будз В. Народ і культура в філософії історії Михайла Грушевського / Володимир Будз // Етнос. Культура. Нація: Збірник наукових праць за матеріалами Другої міжнародної науково-практичної конференції 27–28 жовтня 2000 року / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. – Дрогобич, 2001. – Вип. 2. – С. 22–26
187. Будз В. Проблеми формування національної свідомості в філософії історії М. Грушевського / Володимир Будз // Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки. – Львів, 2002. – Вип. 4. – С. 91–95.
188. Будурович Б. Михайло Грушевський в оцінці західноєвропейської і

- американської історіографії / Богдан Будорович // Визвольний шлях. – Лондон, 1967. – № 2 (227). – С. 171–181.
189. Бурдега О. І. Франко в оцінці С. Єфремова (на матеріалі праці «Співець боротьби і контрастів») / Ольга Бурдега // Українське літературознавство. – К., 2008. – Вип. 70. – С. 211–220.
190. Бурдуланюк В. М. М. Грушевський і Наукове товариство імені Шевченка / В. М. Бурдуланюк // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 37–38.
191. Бурлака Г. Співпраця Михайла Грушевського та Осипа Маковея в перші роки видання «Літературно-наукового вісника»: (З додатково вибраних листів О. Маковея до М. Грушевського) / Галина Бурлака // Слово і час. – 2004. – № 5. – С. 58–75.
192. Бурлака Г. Франко і Грушевський: спроба об'єктивної характеристики / Галина Бурлака, Ігор Гирич // Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія. – К.: ВД «Стилос», 2010. – Т. 5. – С. 27–66.
193. Бутрин М. Бібліографічна франкіана / Мирослав Бутрин // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 142–144.
194. Валіон О. Михайло Грушевський і Наддніпрянщина (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Оксана Валіон // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2005. – Вип. 3. – С. 101–106.
195. Вальо М. Марія Деркач – дослідниця архіву Івана Франка / Марія Вальо // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т

- ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 617–632.
196. Василенко М. Видавничі ідеї Івана Франка / Михайло Василенко // ДІЛ. – 2005. – № 2. – С. 44–51.
197. Великому Каменяреві: Тези доповідей і повідомлень Наукової конференції, присвяченої 110-річчю з дня народження і 50-річчю з дня смерті І. Я. Франка. – Вінниця, 1966. – 95 с.
198. Вервес Г. Іван Франко і європейські літературознавчі та фольклористичні школи його доби (до постановки питання) / Григорій Вервес // Слов'янські літератури. – К., 1998. – С. 17–38.
199. Верменич Я. Розвиток регіонально-історичних досліджень у Львівській та Київській школах М. Грушевського / Я. В. Верменич // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К., 2001. – Вип. 13. – С. 5–23.
200. Верменич Я. Становлення регіонального напрямку в українській історіографії: від М. Костомарова до М. Грушевського / Ярослава Верменич // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2001. – Чис. 6/7, ч. 2. – С. 344–363.
201. Верменич Я. В. Роль М. С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні / Я. В. Верменич // УІЖ. – 1998. – № 2. – С. 92–101.
202. Вертипорох Є. 80-ліття НТШ / Єген Вертипорох // Бюлетень НТШ. – Торонто, 1953. – С. 19–32.
203. Видавнича діяльність Івана Франка: (До 150-річчя від дня народження): каталог виставки / упоряд. О. Канчалаба; відп. ред. М. М. Романюк; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів: [б. в.], 2006. – 106 с.
204. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша третина XX ст.): навч. посіб. для студ. ВНЗ / [авт.-упоряд.

- Н. В. Зелінська]. – Львів: Світ, 2003. – 611 с.
205. Винар Л. «Український Історик»: розвиток грушевськознавства (У 135-ліття народження М. Грушевського) / Любомир Винар // УІ. – Т. XXXIX: Михайло Грушевський. Життя, діяльність, творчість. З нагоди 135-річчя від дня народження. Ювілейне видання. – Нью-Йорк, 2002. – № 1–4 (152–155). – С. 11–16.
206. Винар Л. Вступ до науки грушевськознавства / Любомир Винар // Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народж. – УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – Т. XXXIII. – № 1–4 (128–131). – С. 17–78.
207. Винар Л. Грушевський і НТШ / Любомир Винар. – Мюнхен, 1970. – 112 с.
208. Винар Л. Грушевськознавство і наші завдання (у 70-ліття смерті Михайла Грушевського) (від редактора) / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 2004–2005. – Т. XLI–XLII № 3–4 (163–164) / 1 (165). – С. 7–13.
209. Винар Л. Грушевськознавство як наукова дисципліна (Вибрані читання) / Любомир Винар // Матеріяли V Конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 315–322.
210. Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток / Любомир Винар / УІТ, фундація ім. Ольжича. – К.; Львів, 1998. – 216 с.
211. Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті М. Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1984. – № 1–4 (81–84). – С. 7–20.
212. Винар Л. Думки про грушевськознавство: (Генеза, структура, завдання) / Любомир Винар // Михайло Грушевський і українська історична наука: матеріали наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському, Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. / ред. Я. Грицак, Я. Дашкевич; Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.],

1999. – С. 269–276.
213. Винар Л. Життя і наукова діяльність Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 15–31.
214. Винар Л. Історичні праці Івана Франка / Любомир Винар // Збірник «Української літературної газети». – Мюнхен, 1957. – С. 48–63.
215. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка: 1892–1930 / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1970. – № 1–2 (29–30). – С. 121–122.
216. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892–1930 / Любомир Винар. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1970 – 110 с.
217. Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Шевченка / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1969. – № 1–3 (21–23). – С. 5–46.
218. Винар Л. Наукове Товариство ім. Шевченка і Михайло Грушевський / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1968. – № 1–4 (17–20). – С. 37–59.
219. Винар Л. Сучасний стан грушевськознавства: (Генеза, структура, завдання) / Любомир Винар // Пам'ять століть. – 1996. – № 2. – С. 62–70.
220. Витанович І. Уваги до методології й історіософії Михайла Грушевського / Ілля Витанович // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 32–51.
221. Вишневська М. М. С. Грушевський і Поділля / Марина Вишневська // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 153–155.
222. Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського Вільного університету: Міжнар. наук. конф. (Пряшів–Свидник, 12–15 черв. 1991

- р.): Матеріали. – К.; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – 209 с.
223. Вовк Ф. Дещо про теперішній стан і завдання української етнології / Хв. В. // МУРЕ. – Львів, 1899. – Т. I. – С. V–XIX.
224. Вовк Хв. Справозданє з етнографічної експедиції 1905 р. / Хв. Вовк // Хроніка НТШ. – Львів, 1905. – Ч. 24. – Вип. IV. – С. 22–26.
225. Возняк М. З діяльності І. Франка як етнографа (в десяту річницю смерті) / Михайло Возняк // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – 1928. – Вип. 1 – С. 145–163.
226. Возняк М. Ол[ександр] Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр[офана] Дикарева / М. Возняк // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. CL. – С. 339–390.
227. Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк / АН УРСР. Ін-т сусп. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 302 с.
228. Воропаєва Т. Етнопсихологічні аспекти у творчості М. Грушевського / Тетяна Воропаєва // Михайло Грушевський – науковець і політик в контексті сучасності. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 298–302.
229. Гаврилів Б. Іван Франко в Станіславові: історико-краєзн. вид. / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2006. – 96 с.
230. Гаврилів Б. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Франка / Богдан Гаврилів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2000. – 37 с.
231. Гаврилів Б. М. Історико-краєзнавча тема в наукових дослідженнях М. Грушевського / Б. М. Гаврилів // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 48–49.
232. Галик В. Галицьке Підгір'я у громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка (історіографія проблеми) / Володимир Галик //

- Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24: Проблеми гуманітарних наук. Історія. – С. 158–177.
233. Гарасим Я. Іван Франко і культурно-історична школа / Ярослав Гарасим // Українське літературознавство. – 1997. – Вип. 62. – С. 67–75.
234. Гарасим Я. Іван Франко як дослідник дум / Ярослав Гарасим // Українське літературознавство. – 2001. – Вип. 64. – С. 103–110.
235. Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Ярослав Гарасим. – Львів: Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1999. – 144 с.
236. Гарасим Я. Культурно-історичний підхід при вивченні дум у фольклористичних дослідженнях Філарета Колесси / Ярослав Гарасим // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ–ХХ століття: зб. наук. пр. та матеріалів / упоряд. А. Вовчак, І. Довгалюк; відп. ред. В. Івашків; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – С. 76–80.
237. Гарасим Я. Наукова методологія Франка-фольклориста / Я. Гарасим // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 284–289.
238. Гарасим Я. Традиції культурно-історичної школи у науковім методі М. Грушевського-фольклориста / Ярослав Гарасим // Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді і повідомлення наукової конференції. – Львів, 1995. – С. 234–236.
239. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: навч. посіб. / Я. І. Гарасим; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, філол. ф-т. – К.: Знання, 2009. – 301 с.
240. Гарасим Я. І. Традиції культурно-історичної школи у науковім методі Михайла Грушевського-фольклориста // Гарасим Я. І. Нариси до історії

- української фольклористики: навч. посіб. – К.: Знання, 2009. – С. 201–233.
241. Гембарович М. Т. З історії українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / М. Т. Гембарович, І. В. Гургула, М. К. Івасюта // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства / Збірник статей. Ред. колегія: П. М. Жолтовський та інші. – К., 1959. – Вип. 4. – С. 3–12.
242. Герасим'як І. Етнографічно-фольклористична парадигма Івана Франка / Іван Герасим'як // Етнос. Культура. Нація. – Дрогобич, 1999. – С. 47–51.
243. Герич Ю. До біографії М. Грушевського (Дещо про конфлікт в НТШ і про «донос», якого не було) / Ю. Герич // УІ. – Нью-Йорк, 1972. – Ч. 1–2 (33–34). – С. 66–84.
244. Герич Ю. Статути Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / Ю. Герич // УІ. – Нью-Йорк, 1973. – № 1–2 (37–38). – С. 43–64.
245. Гирич І. Грушевський і Франко / Ігор Гирич // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 21–24.
246. Гирич І. Іван Франко на сторінках щоденника Михайла Грушевського 1904–1910 рр. / Ігор Гирич // Неопалима купина. – 2007. – № 1/2. – С. 124–144.
247. Гирич І. М. Грушевський та І. Франко: громадське і приватне / Ігор Гирич // Неопалима купина. – 2007. – №. 1–2. – С. 91–122.
248. Гирич І. М. Грушевський та І. Франко: єдність протилежностей / Ігор Гирич // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II Регіональної науково-практичної конференції, К.; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Бар / Відп. ред. М. Х. Комісарчук; наук. ред. І. Б. Гирич; Вінницька обласна держ. адміністрація, Вінницька обласна рада, Інститут історії України НАН України, Інститут української археографії і джерелознавства ім.

- Михайла Грушевського НАН України, Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – К.: Книга-Вега, 2006. – С. 19–59.
249. Гирич І. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / Ігор Гирич // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського). – К.: Український інститут національної пам'яті, 2012. – С. 256–273.
250. Гирич І. Наукове товариство ім. Шевченка як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського / Ігор Гирич // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 19–24.
251. Гирич І. Публіцистика М. Грушевського на сторінках «Літературно-наукового вісника» (1907–1914) / Ігор Гирич, Світлана Панькова // Грушевський М. Твори: У 50 т. – Львів, 2005. – Т. 2. – С. V–XXIII.
252. Глушко М. Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Історична. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 413–436.
253. Глушко М. Етнологія: дефініції і предмет студій в НТШ (кін. XIX – 30-ті рр. XX с.) / Михайло Глушко // НЗ. – 2010. – № 5–6. – С. 707–714.
254. Глушко М. Маловідомі і дискусійні аспекти з етнографічної діяльності Наукового товариства ім. Шевченка / Михайло Глушко // Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 40-річчю заснування Нац. музею нар. архіт. та побуту України, Київ, 8–10 жовтня 2009 / Нац. музей нар. архіт. та побуту України; уклад. і наук. ред. П. М. Федака. – К.: Задруга, 2010. – С. 171–182.
255. Глушко М. Мирослав Мороз – етнограф і фольклорист (До 80-річчя з дня народження) / Михайло Глушко // Етнічна культура українців / Мін-во освіти і науки України; Львів. націон. ун-т ім. І. Франка; відп.

- ред. М. Глушко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. / Мін-во освіти і науки України; Львів. націон. ун-т ім. І. Франка; відп. ред. М. Глушко. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – С. 63–69.
256. Глушко М. Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ / Михайло Глушко // НЗ. – 2008. – № 1–2. – С. 14–20.
257. Глушко М. Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг / Михайло Глушко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. 259: Праці Секції етнографії і фольклористики. – С. 335–363.
258. Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 43. – С. 117–131.
259. Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення / Михайло Глушко // НТЕ. – 2008. – № 6. – С. 12–23.
260. Гнатюк В. Десятилітє українсько-руської видавничої спілки у Львові / В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1910. – Т. ЛІІ. – Кн. ІХ. – С. 335–344.
261. Гнатюк В. Наукова діяльність Товариства / В. Гнатюк // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45. – Вип. І. – С. 8–12.
262. Гнатюк В. Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Гнатюк. – Львів, 1923. – 15 с.
263. Гнатюк В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові. З нагоди 50-ліття заснування (1883–1823) / Володимир Гнатюк. – Мюнхен; Париж: Український вільний університет, 1984 – 175 с.
264. Гнатюк В. Некрольоги / Володимир Гнатюк, Іван Зілінський, Кирило Студинський // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. І–ІІ. – С. 54–60.
265. Гнатюк В. М.: (Фольклорист, етнограф, громадсько-політ. діяч) // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / упорядкув., прим. та

- біограф. нариси А. П. Пономарьова, Т. В. Косміної, О. О. Боряк. – К.: Либідь, 1992. – С. 614–618.
266. Гнатюк М. Богдан Якимович. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 691 с. / Михайло Гнатюк // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 252–253.
267. Гнатюк М. З Гуцульщиною в серці: Іван Франко і Гуцульщина / Михайло Гнатюк // Гражда. – 2006. – № 14. – С. 23–25.
268. Гнатюк М. Періодизація українського франкознавства / Михайло Гнатюк // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 32–40.
269. Голобін В. М. Наукова діяльність Львівської історичної школи Михайла Грушевського (1894–1914 рр.) / В. М. Голобін, Я. І. Кісь, В. П. Педич // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – Івано-Франківськ, 2009. – № 3. – С. 138–148.
270. Головацький І. З історії музейництва Наукового товариства ім. Шевченка, зокрема музею історично-воєнних пам'яток у Львові та Празі / Іван Головацький // З історії Наукового товариства ім. Шевченка: Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 207–216.
271. Головін В. М. Наукова діяльність Львівської історичної школи Михайла Грушевського (1894–1914 рр.) / В. М. Головін, Я. І. Кісь, В. П. Педич // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2009. – № 3. – С. 138–148.

272. Голод Р. Методологія франкознавчих досліджень та творчий метод Івана Франка / Роман Голод // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 7. – С. 44–46.
273. Голубець О. Гаївки в дослідженні Володимира Гнатюка / О. Голубець // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 143–146.
274. Гомотюк О. Михайло Грушевський – архітектор науки про українство / Оксана Гомотюк // Психологія і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 26–52.
275. Гомотюк О. Михайло Грушевський – фундатор наукового українознавства / Оксана Гомотюк // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2005. – Вип. 16. – С. 288–311.
276. Гонтар Т. Етнографічні колекції Музею НТШ / Таїсія Гонтар // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 417–427.
277. Горак Р. Ранні мандрівки Бойківщиною Івана Франка в його творчості та епістолярії / Р. Горак // Етнос і культура. – 2005/2006. – № 2/3. – С. 5–15.
278. Горбатюк В. Т. М. Грушевський та його так звана школа (Історіографічні замітки) / В. Т. Горбатюк // Наукові записки Львівського державного університету. Серія історична. – Львів, 1946. – Т. 1. – Вип. 1. – С. 3–39.
279. Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932) / Ярослав Гординський // Записки НТШ. – Львів, 1935. – Т. СЛІІІ. – С. 83–97.
280. Горинь В. Михайло Грушевський і Буковина (До початків науково-культурних взаємозв'язків) / Василь Горинь // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 263–264.

281. Горинь В. Михайло Грушевський і конфлікти в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка / Василь Горинь // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць / НАНУ, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 143–156.
282. Горинь В. Останній конфлікт М. Грушевського в НТШ / Василь Горинь // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 38–41.
283. Гоцуляк В. До оцінки львівського періоду історичної школи Грушевського в українській історіографії / Віктор Гоцуляк // Михайло Грушевський і українська історична наука: матеріали наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському, Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. / ред. Я. Грицак, Я. Дашкевич; Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 1999. – С. 276–285.
284. Гоцуляк В. До оцінки львівського періоду історичної школи Грушевського Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народж. / Віктор Гоцуляк // УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1996. – Т. XXXIII, № 1–4 (128–131). – С. 251–258.
285. Гоцуляк В. Історіографічна думка про М. Грушевського і українську історичну науку його доби / В. Гоцуляк. – Черкаси: Сіяч, 1996. – 181 с.
286. Гоцуляк І. Ідея єдності українських земель у творчості М. Грушевського / Іван Гоцуляк // Михайло Грушевський – науковець і політик в контексті сучасності. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 230–237.
287. Грабовецький В. Іван Франко про Галицький край / В. Грабовецький // Тези доповіді та повідомлення науково-теоретичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті

- під проводом народного героя Мухи. – Івано-Франківськ [б. в.], 1990. – С. 10–11.
288. Грабовецький В. Історико-краєзнавчі аспекти праці І. Я. Франка «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» / В. Грабовецький // Тези доповідей і повідомлень V Всеукраїнської конференції «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України» (жовтень 1991). – К.; Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 126–127.
289. Грабовецький В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка в його праці «Галицьке краєзнавство» / В. Грабовецький // IV Республіканська наукова конференція з історії краєзнавства: [тези доп. і повідомл.]. – К.: [б. в.], 1989. – С. 64–65.
290. Грабовецький В. Прикарпаття і Каменяр: до 150-річчя з дня народж. Івана Франка: зб. / В. Грабовецький. – [2-е вид., доп.]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – 100 с.
291. Грабовська І. Дослідження М. Грушевським міфологічного світогляду українського народу крізь призму сучасних досліджень міфу / Ірина Грабовська // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 293–297.
292. Гримич М. Звичаєве право українців у дослідженнях Івана Франка / Марина Гримич // Етнічна історія народів Європи. – К., 2001. – Вип. 12. – С. 4–8.
293. Гринів О. Проблеми релігійного світогляду наших предків у праці М. Грушевського «Історія України-Руси» / Олег Гринів // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом., наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 245–248.

294. Гринченко Б. Веселый оповидаць / Б. Гринченко. – Чернигов, 1898. – 108 с.
295. Грица С. Культурологічні спрямування в науковій діяльності Філарета Колесси / С. Грица // Слово і час. – 1991 – № 7. – С. 55–59.
296. Грица С. Класифікаційні засади в працях академіка Філарета Колесси в їх зустрічі з сучасною фольклористикою / Софія Грица // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття: зб. наук. пр. та матеріалів / упоряд. А. Вовчак, І. Довгалюк; відп. ред. В. Івашків; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – С. 188–198.
297. Грица С. М. Лисенко та Ф. Колесса / Софія Грица // Микола Лисенко та музичний світ (До 150-річчя від дня народження) Тези міжнародної наукової конференції 20–22 травня 1992 р. – К., 1992. – С. 80–81.
298. Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор: нарис / Софія Грица. – К.; Тернопіль: Астон, 2007. – 152 с.
299. Грица С. Ф. М. Колесса / С. Грица. – К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і муз. літ-ри УРСР, 1962. – 111 с.
300. Грица С. Й. Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі: доповіді на VI Міжнарод. з'їзді славистів (Прага, серп. 1968) / С. Й. Грица, О. І. Дей. – К.: Наукова думка, 1968. – 38 с.
301. Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки / Ярослав Грицак // УІ. – Нью-Йорк, 1991–1992. – № 110–115. – С. 319–332.
302. Грицак Я. Михайло Грушевський та його історична школа: Конференційні здобутки / Я. Грицак, Я. Дашкевич // УІ. – Т. XXXIII. – Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народження. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 395–396.

303. Грицак Я. Наукове Товариство ім. Шевченка / Я. Грицак // Довідник з історії України / [за ред Р. Шуста, Б. Підкови]. – К.: Генеза, 1995. – Т. 2. (К–П). – С. 270–273.
304. Грицак Я. Наукове Товариство ім. Шевченка / Ярослав Грицак // Львів: Історичні нариси. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – С. 249–254.
305. Грицак Я. Почин для зросту на спільнім ґрунті: Погляд на НТШ, що діяло у Львові протягом 116 р. / Ярослав Грицак // Наука і суспільство. – 1989. – № 10. – С. 20–26.
306. Грицак Я. Чи була школа Грушевського? / Ярослав Грицак // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф., присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1999 р. – Львів, 1999. – С. 162–172.
307. Грицков'ян Я. Польське франкознавство. Деякі підсумки і перспективи розвитку / Ярослав Грицков'ян // IV Міжнародний конгрес україністів, Одеса 26–29 серп. 1999. – К., 2000. – Кн. 1. – С. 479–483.
308. Гришаєнко Н. І. Видатний учений-фольклорист (До 120-річчя з дня народження В. М. Гнатюка) / Н. І. Гришаєнко // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 5. – С. 91–93.
309. Гром'як Р. Деякі проблеми компаративістики в світлі наукового досвіду академіка Володимира Гнатюка / Р. Гром'як // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 13–19.
310. Грушевский А. Наукове Товариство імени Т. Шевченко и его издания 1905–1909 гг. / Александр Грушевский // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. – СПб., 1911. – Т. XVI. – Кн. 3. – СПб., 1912. – С. 66–132.

311. Грушевський М. Львовское ученое общество имени Шевченка й его вклады в изучение Южной Руси / М. Грушевський // Журнал Министерства народного просвещения. – 1904. – № 3. – С. 117–148.
312. Грушевський М. Развитие украинских изучений в XIX в. и раскрытие в них основных вопросов украиноведения / М. Грушевський // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – СПб., 1914. – Т. 1. – С. 1–37.
313. Грушевський М. Апостолові праці (в десятиліття смерті Франка) / М. Грушевський // Україна. – 1926. – Кн. 6. – С. 3–20.
314. Грушевський М. Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання / Михайло Грушевський // Україна. – 1925. – Кн. V. – С. 3–14.
315. Грушевський М. В справі музею при Науковім Товаристві ім. Шевченка. Відозва до ш[ановних] Земляків / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLIII. – Кн. V – С. 1–3.
316. Грушевський М. Відродження французької соціологічної школи / Михайло Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні : примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні: наук. щорічник. – К., 1926. – № 1–2. – С. 113–117.
317. Грушевський М. Вступне слово / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXIX. – Кн. I. – С. 5–6.
318. Грушевський М. Діяльність виділу. Вересень – грудень 1897 р. / М. Грушевський // Записки НТШ. – 1898. – Т. XXI. – Кн. 1. – С. 1–7.
319. Грушевський М. До наших читачів / М. Грушевський // ЛНВ. – К.; Львів, 1907. – Т. XL. – Кн. XI. – С. 177–188.
320. Грушевський М. До наших читачів / М. Грушевський // ЛНВ. – К.; Львів, 1908. – Т. XLIV. – Кн. XI. – С. 225–228.

321. Грушевський М. Дотеперішній розвій Наукового Товариства імени Шевченка / М. Грушевський // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 3–19.
322. Грушевський М. Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студиях східної Європи / Михайло Грушевський // Статті по славянознавству. – СПб., 1904. – Вып. I. – С. 322–330.
323. Грушевський М. З нагоди 150-ої книги «Записок» / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. CL. – С. V–VII.
324. Грушевський М. Зав'язання статистичної комісії Наукового Товариства ім. Шевченка / М. Грушевський // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 308–310.
325. Грушевський М. Записка для загального збору 1898 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.
326. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імени Шевченка в 1896 і 1897 р. Записка до загального збору 1898 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 10–17.
327. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імени Шевченка в 1896 і 1897 р. / Михайло Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – Кн. I. – С. 16.
328. Грушевський М. Наукове Товариство імени Шевченка і його діяльність в 1898 р. / М. Грушевський // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 3–11.
329. Грушевський М. Постриження і інші обряди, відправлявані над дітьми й підлітками / Михайло Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні : примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народна творчість в соціологічному освітленні: наук. щорічник. – К., 1926. – № 1–2. – С. 83–86.

330. Грушевський М. Початки громадянства (генетична соціологія) / М. Грушевський. – Відень: Український соціологічний інститут, 1921. – 328 с.
331. Грушевський М. Спирні питання староруської етнографії / Михайло Грушевський // Статті по славяноведенью. – СПб., 1904. – Вып. I. – С. 305–321.
332. Грушевський М. Українство і питання дня в Росії / М. Грушевський // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXX. – Кн. IV–VI. – С. 1–10.
333. Грушевський М. С. Історія української літератури / М. С. Грушевський. – Т. 1. – К.; Львів, 1923. – 360 с.
334. Гузій Р. Зенон Кузеля – дослідник похоронної обрядовості українців / Роман Гузій // НЗ. – 2000. – № 6. – С. 1012–1016.
335. Гунчик І. З історії вивчення українського okazіонально-обрядового фольклору в першій половині ХХ ст. / Ігор Гунчик // Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія: Філологічна. – Львів, 2002. – Вип. 31. – С. 52–60.
336. Гуралюк П. Шляхами Івана Франка на Покутті та Гуцульщині / П. Гуралюк // Праці НТШ. – Т. 2 : Краєзнавство. – Косів: [б. в.], 2006. – С. 54–58.
337. Давидюк В. Фольклористичні методи Івана Франка / Віктор Давидюк // Етнос і культура. – Івано-Франківськ, 2008. – № 4–5. – С. 51–60.
338. Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його Львівською школою за радянських часів / Ярослав Дашкевич // УІ. – Т. XXXIII. – Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народження. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 88–141.
339. Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. – Львів:

- Львівське відділення ІУДА ім. М. С. Грушевського НАНУ, ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 369–401.
340. Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф., присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1999 р. – Львів, 1999. – С. 226–269.
341. Дашкевич Я. Михайло Грушевський – організатор української національної науки / Ярослав Дашкевич // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 93–102.
342. Дей О. Володимир Гнатюк – дослідник народної творчості / О. Дей // Сторінки з історії української фольклористики. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 190–250.
343. Дей О. І. Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості / О. І. Дей / АН УРСР. Ін-т суспіл. наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953. – 90 с.
344. Дей О. І. Іван Франко і народна творчість / Олексій Дей. – Київ: Держ. вид-во художньої літератури, 1955. – 299 с.
345. Дей О. І. Іван Франко: Життя і діяльність / О. І. Дей. – К.: Дніпро, 1981. – 355 с.
346. Дей О. І. Із фольклористичної спадщини І. Франка. Новознайдени записи пісень / О. І. Дей // НТЕ. – 1965. – № 3. – С. 15–27.
347. Дей О. І. Книга і друкарство на Україні з 60-х років XIX ст. до Великого Жовтня / О. І. Дей // Книга і друкарство на Україні / О. І. Дей та ін. – К., 1965. – С. 128–205.
348. Демський М. Науковий подвиг Зенона Кузелі / М. Демський // Матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, студентів присвяченої пам'яті професора Т. Комаринця «Сучасна

- філологічна наука в національному відродженні» (Львів, 5 травня 1992 р.) – Львів, 1992. – С. 133–138.
349. Демуз І. Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): сучасна вітчизняна історіографія / І. Демуз // Переяславський літопис: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. – Вип. 6. – С. 149–174.
350. Демуз І. О. Наукові товариства на теренах України ХІХ – на початку ХХ ст.: полілог учених і епох: монографія / І. О. Демуз. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014 – 681 с.
351. Денисюк І. Іван Франко у Криворівні / Іван Денисюк // Гражда. – 2006. – № 14. – С. 26–32.
352. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. / Іван Денисюк. – Львів: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – Львів: [б. в.], 2005. – 527 с.
353. Денисюк І. Фольклористичні концепції М. Грушевського і І. Франка / І. Денисюк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 229–234.
354. Денисюк І. Франкознавство: здобутки, втрати, перспективи / Іван Денисюк // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 12–18.
355. Дербаль О. В. Гнатюк – збирач та дослідник пам'яток Закарпаття ХVІІ – ХVІІІ ст. / О. Дербаль // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

- Серія: Літературознавство. – 2001. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 55–64.
356. Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми: Моногр. / НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Від. Фольклористики / Микола Дмитренко. – К.: Сталь, 2004. – 384 с.
357. Дмитриченко В. С. Соціалістичні погляди Ф. К. Вовка (До 125-річчя з дня народження українського вченого-демократа) / В. С. Дмитриченко, М. П. Рудько // Проблеми філософії. – К., 1972. – Вип. 25. – С. 23–37.
358. Дністрянський С. Національна статистика / С. Дністрянський // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 315, 316
359. Домбровський О. «Грушевськіана» в «Українському історичному» / Олександр Домбровський // УІ. – Нью-Йорк, 1973. – № 3–4 (39–40). – С. 29–37.
360. Домбровський О. Критичні зауваги І. Франка до «Історії» М. Грушевського / Олександр Домбровський // УІ. – Нью-Йорк, 1970. – Ч. 1–3. – С. 122–123.
361. Домбровський О. Традиції школи Грушевського у львівському НТШ / Олександр Домбровський // УІ. – Т. XXXIII. – Михайло Грушевський: Студії і матеріали з нагоди 130-річ. від дня народження. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен. – 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 259–267.
362. Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у львівському НТШ в 30-х роках / О. Домбровський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – С. 557–561.
363. Домбровський О. Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 30-х роках / Олександр Домбровський // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф.,

- присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1999 р. – Львів, 1999. – С. 217–226.
364. Дорошенко В. «Літературно науковий вісник» / Володимир Дорошенко // Літературно-науковий вісник: Показчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932) / Уклад. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. – С. 527–542.
365. Дорошенко В. Великий каменярь (Життя й заслуги Івана Франка): з нагоди 100-ліття народження й 40-ліття смерти / Вол[одимир] Дорошенко. – Вінніпег: Накладом Ком. укр. Канади, 1956. – 63 с.
366. Дорошенко В. Іван Франко і Михайло Грушевський / В. Дорошенко // Сучасність. – Мюнхен, 1962. – № 1. – С. 16–36.
367. Дорошенко В. Літературно-науковий вісник / Володимир Дорошенко. – Авгсбург: Укр. вільна акад. наук, 1948. – 14 с.
368. Дорошенко В. Літературно-науковий вісник (З нагоди 50-ліття заснування) / Володимир Дорошенко // ЛНВ. – Львів, 1948. – Т. XXXII. – Кн. 1. – 1948. – С. 47–55.
369. Дорошенко В. Некрольоґія / В. Дорошенко // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСVI. – Кн. IV. – С. 234–235.
370. Дорошенко В. Огнище української науки Наукове Товариство ім. Шевченка / Володимир Дорошенко. – Нью-Йорк, 1951. – 116 с.
371. Дорошенко В. Украинская Академия наук / В. Дорошенко // Украинская жизнь. – 1912. – № 10. – С. 23–38.
372. Дорошенко Д. Наукове Товариство імени Шевченка у Львові / Д. Дорошенко // Україна. – К., 1907. – Р. 1. – Т. 1. – С. 156–168.
373. Дубровський В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Вкраїні / В. Дубровський. – К.: «Київ-Друк», 1927. – 14 с.
374. Дутчак О. Українська історіографія про краєзнавчу діяльність Івана Франка / Олена Дутчак // Вісник Прикарпатського університету: Історія. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 16. – С. 153–162.

375. ЕЗ. – Львів, 1929. – Т. XXXIX–XL. – 466 с.
376. Животко А. Нарис з історії української преси / Аркадій Животко. – Подєбради, 1937. – 108 с.
377. З історії Наукового товариства імені Шевченка: Зб. доп. і повідом. наук. сесій і конф. у Львові. – Львів, 1997. – 321 с.
378. Зайцева З. Діяльність Володимира Шухевича у Науковому товаристві ім. Шевченка / Зінаїда Зайцева // Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький часопис. – Івано-Франківськ. – 2008. – Вип. 14. – С. 438–445.
379. Зайцева З. Етнографічна комісія НТШ: науково-організаційний та видавничий контексти діяльності до Першої світової війни / Зінаїда Зайцева // Покликання служити науці і людям. – Чернівці, 2008. – С. 130–135.
380. Зайцева З. Зміна статутів Наукового товариства ім. Шевченка у контексті його академічної перспективи / З. І. Зайцева // III Міжнародний Науковий Конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк. 18–19 травня 2006 р. – Доповіді та повідомлення: В 3 т. – Луцьк: Вежа. – 2007. – Т. 1. – С. 134–139.
381. Зайцева З. Михайло Грушевський в українському науковому русі до початку першої світової війни / З. Зайцева // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 16–19.
382. Зайцева З. Періодичні фахові та серійні видання НТШ періоду 1892–1914 р. як інструмент інституціоналізації української національної науки / Зінаїда Зайцева // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2004. – Вип. 14. – С. 323–328.
383. Зайцева З. Процес становлення української науки з позицій інституційної парадигми / Зінаїда Зайцева // Науковий вісник

- Чернівецького університету. – Чернівці, 2007. – Вип. 325–326. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 53–59.
384. Зайцева З. Роль Михайла Грушевського в академізації Наукового товариства ім. Шевченка / Зінаїда Зайцева // Історичний журнал. – 2004. – № 10/11. – С. 109–117.
385. Зайцева З. Товариство ім. Шевченка у Львові: перетворення з літературного на наукове / Зінаїда Зайцева // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. 26–29 серпня 2002 р., Чернівці. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. Історія: 36. наук. статей. – С. 188–192.
386. Зайцева З. Українська інтелігенція та деякі аспекти інституціоналізації української науки наприкінці XIX – на початку XX ст. / З. І. Зайцева // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 8. – С. 30–41.
387. Зайцева З. Українська наука і професія вченого на рубежі XIX–XX століть / Зінаїда Зайцева // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії, конфлікти, проблеми та прогнози на порозі XXI століття: Матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції. 22–25 травня 1997 р. У 2-х част. – К.; Чернівці, 1997. – Ч. 2. – С. 571–576.
388. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.) / Зінаїда Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 368 с.
389. Зайцева З. І. «Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка»: започаткування та шлях до академічного стандарту (1892–1914 рр.) / З. І. Зайцева // УІЖ. – 2004. – № 2. – С. 104–112.
390. Зайцева З. І. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка»: започаткування та шлях до академічного стандарту (1892–1914 рр.): [Закінч.] // УІЖ. – 2004. – № 5. – С. 122–134.
391. Зайцева З. І. Вчені архівні комісії – складова частина української науки

- кінця XIX – початку XX ст. / З. І. Зайцева // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2003. – Вип. V. – С. 142–153.
392. Зайцева З. І. Вчені архівні комісії як складова частина українського наукового співтовариства кінця XIX – початку XX ст. / З. І. Зайцева // Праці НТШ. – Львів: НТШ, 2004. – Т. XIII: Студії з поля історії української науки і техніки – С. 176–192.
393. Зайцева З. І. Дискурс науки в українській культурі наприкінці XIX – на початку XX ст. / Зінаїда Зайцева // Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці: Місто, 2000. – Т. 1. – С. 25–38.
394. Зайцева З. І. Інтеграція Наукового товариства ім. Шевченка у науково-інформаційний простір (1894–1914 рр.) / Зінаїда Зайцева // Пам'ять століть. – 2005. – № 3/4. – С. 235–250.
395. Зайцева З. І. Музеї при наукових товариствах на рубежі XIX–XX ст. / З. І. Зайцева // VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»: Наукові доповіді та повідомлення: у 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. – К.; Харків: Рідний край, 1997. – Ч. 2. – С. 389–391.
396. Зайцева З. І. Наукові комісії НТШ: статус та напрями діяльності до початку Першої світової війни (1896–1914 рр.) / З. І. Зайцева // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2003. – Вип. VI. – С. 270–279.
397. Зайцева З. І. Наукові товариства як інституції української науки другої половини XIX – початку XX століття / З. Зайцева // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи: Зб. наук. праць. – К.; Чернівці, 1997. – Вип. 1. – С. 66–78.
398. Зайцева З. І. Роль наукових секцій в академізації Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1914 рр.) / Зінаїда Зайцева // Україна XX ст.:

- культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К.: Ін-т. історії України НАН України, 2005. – Вип. 8. – С. 48–56.
399. Зайцева З. І. Секції Наукового товариства ім. Шевченка: створення та початковий період діяльності (1893 – 1898 рр.) / З. І. Зайцева // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії НАН України. Відп. ред. В. М. Даниленко. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 48–60.
400. Заїкин В. Наукова хроніка / В'ячеслав Заїкин // Записки НТШ. – Львів, 1926. – Т. СXLIV–СXLV. – С. 225–257.
401. Залізник Л. М. Грушевський – фундатор наукової концепції походження українського народу / Леонід Залізник // Михайло Грушевський (До 130-ї річниці від дня народження): Зб. матеріалів. – Херсон, 1996. – С. 8–10.
402. Залізник М. Sprawozdane z muzeja / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 36. – Вип. IV. – С. 38–40.
403. Залізник М. Sprawozdane z muzeja za 1913 рік / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 57. – Вип. I. – С. 52–53.
404. Залізник М. Sprawozdane z muzeja za час від 1 вересні по 31 грудня 1911 р. / М. Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 48. – Вип. IV. – С. 31–33.
405. Залізник М. Sprawozdane z Muzeja za час від 1 мая до 31 серпня 1909 р. / Мик[ола] Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39. – Вип. III. – С. 45–46.
406. Залізник М. Sprawozdane z Muzeja za час від 1 мая до 31 серпня 1910 р. / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 43. – Вип. III. – С. 30.
407. Залізник М. Sprawozdane z muzeja za час від 1 мая до 31 серпня 1911 р. / М. Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 47. – Вип. III. – С. 21–22.

408. Залізник М. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1909 р. / М. Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 38. – Вип. II. – С. 44.
409. Залізник М. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1910 р. / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 42. – Вип. II. – С. 26–27.
410. Залізник М. Справозданє з Музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1911 р. / М. Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 46. – Вип. II. – С. 26–27.
411. Залізник М. Справозданє з Музея за час від 1-го вересня до 31-го грудня 1910 р. / М. Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 44. – Вип. IV. – С. 25–30.
412. Залізник М. Стан Музея / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 41. – Вип. I. – С. 64–65.
413. Залізник М. Стан Музея / Микола Залізник // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45. – Вип. I. – С. 58–59.
414. Зашкільник Л. М. Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.) / Леонід Зашкільник // УІ. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1996. – № 1–4 (128–131). – С. 204–219.
415. Зашкільник Л. М. Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р.) / Леонід Зашкільник // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф., присвяч. Мих. Грушевському: Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1966 р. – Львів, 1999. – С. 141–156.
416. Зашкільник Л. Методологічні погляди Михайла Грушевського / Леонід Зашкільник // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 233–253.
417. Зашкільник Л. Михайло Грушевський і європейська історична наука кінця XIX – початку XX століття / Леонід Зашкільник // Вісник НТШ. – Львів, 2006. – Ч. 36. – С. 17–20.
418. Зашкільник Л. Початки зв'язків М. С. Грушевського з Галичиною (1885–1894) / Леонід Зашкільник // Михайло Грушевський і Західна

- Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 18–20.
419. Зашкільняк Л. Соціальні функції історії в оцінці Михайла Грушевського / Леонід Зашкільняк // УІ. – Нью-Йорк, 2003. – № 1–5 (156–160). – С. 191–197.
420. Зелінська Н. М. Грушевський і «Літературно-науковий вісник»: Кроки до культурницького об'єднання України / Надія Зелінська, Олександр Пилипів // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 318–321.
421. Зелінська Н. Становлення професійної видавничої діяльності у дзеркалі української періодики (кінець XIX – перша третина XX ст.) / Надія Зелінська // Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теор. конф., Львів, 17–18 трав. 2002 / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики [за ред. М. М. Романюка; відп. за вип. Л. Снісарчук]. – Львів, 2002. – С. 518–521.
422. Зінько Ю. Поділля і Поділлєзнавство як історико-географічний фактор у творчості М. Грушевського / Юрій Зінько, Іван Романюк // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 200–205.
423. Злупко С. Генетика українських господарських форм в історичній концепції М. Грушевського / Степан Злупко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 138–140.

424. Зубрицький М. Становище руської журналістики супротив наукової роботи в «Наук[овому] Товаристві ім[ени] Шевченка» / М. Зубрицький // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. VII–IX. – С. 71–81.
425. І. Франко й франкіяна на Заході: статті й матеріали з приводу століття народин, 1856–1956 / ред. Я. Рудницький. – Вінніпег: [б. в.], 1957. – 231 с.
426. Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: [тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. Великого Каменяря]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1986. – 124 с.
427. Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – 872 с.
428. Іван Франко і Буковина: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю від дня народження Івана Франка, Чернівці, 22 вересня 2006 р. / ред. кол. Н. Д. Бабич [та ін.]; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича, Чернівецьке обласне об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Буковинське етнографічне товариство, Буковинський центр археологічних досліджень. – Чернівці: Прут, 2006. – 464 с.
429. Іван Франко і Михайло Грушевський / Володимир Дорошенко // Сучасність. – Мюнхен, 1962. – № 1. – С. 16–36.
430. Іван Франко і національне й духовне відродження України. До 150-ї річниці від дня народження: матеріали наук.-практ. конф., 18 травня 2006 р. / уклад. Л. І. Романова; ред. С. М. Миценко; Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Науково-методичний педагогічний центр управління освіти, Харківської міської ради. – Х.: ХДНБК, 2006. – 116 с.

431. Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20–30-х років ХХ ст. / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т франкознавства, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України; [упоряд. і авт. вступ. сл. М. Ільницький]. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 430 с.
432. Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового і конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – Т. 1. – 1158 с.; 2010. – Т. 2. – 1150 с.
433. Іванова О. Фольклористична діяльність І. Франка в науковому баченні М. Сумцова / О. Іванова // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 128–131.
434. Іванюта І. Етнографічна діяльність Володимира Гнатюка / Ігор Іванюта // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2000. – Вип. 11. – С. 39–47.
435. Ідзьо В. Іван Франко на шпальтах часописів українців Росії та Польщі у ХХ ст. / Віктор Ідзьо; НДІ українознавства, Кафедра українознавства факультету прикладної лінгвістики ун-ту «Львівський Ставропігон». – Львів: Сполом, 2006. – 55 с.
436. Ільницька Л. До історії одного некрологу Івана Франка / Луїза Ільницька // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 90–94.

437. Ільницький І. Слідами І. Франка на Бойківщині / І. Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 1. – С. 125–127.
438. Ільницький М. Біля джерел наукового франкознавства: (Іван Франко в рецепції західноукраїнської критики 20–30-х рр.) / Микола Ільницький // Парадигма. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 21–30.
439. Ільницький М. Ментальність бойка і гуцула в інтерпретації Івана Франка і Гната Хоткевича / Микола Ільницький // Криворівня: матеріали міжнар. наук. конф. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2003. – С. 16–20.
440. Історія Наукового Товариства ім. Шевченка: 3 нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. – 51 с.
441. К[рип'якевич] І. П'ятидесятиліття наукової праці Євфима Січінського / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СЛІ. – С. 217–223.
442. К[рип'якевич] І. Степан Томашівський / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СЛІ. – С. 225–230.
443. Каймакан Н. Арабский фольклор и теория миграции сюжетов в исследованиях А. Крымского / Н. Каймакан // Східний Світ. – 2004. – № 1. – С. 140–148.
444. Калиниченко М. В. І. Франко – дослідник народної творчості / М. В. Калиниченко // Наукові записки Дніпропетровського державного університету. – Дніпропетровськ, 1956. – Т. 57: Збірник праць історико-філологічного факультету (літературознавство). – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 43–48.
445. Каневська Л. Бібліографія зарубіжного франкознавства: сучасний стан і перспективи опрацювання / Лариса Каневська // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 114–121.
446. Каневська Л. Іван Франко на сторінках часопису «Slavia orientalis» (1952–2007) / Лариса Каневська // Донецький вісник Наукового

- товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2009. – Т. 27: Літературознавство. – С. 60–74.
447. Канчалаба О. З маловідомої Франкіани / Олена Канчабала // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 95–97.
448. Капелюшний В. П. Висвітлення в літературі діяльності М. С. Грушевського по перенесенню «Літературно-наукового вістника» до Києва / В. П. Капелюшний, Н. В. Кузіна // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 1998. – № 2. – С. 151–156.
449. Капелюшний В. П. Михайло Грушевський – засновник етнологічної школи генетичної соціології / Капелюшний В. П., Казакевич Г. М., Чернищук Н. В // Капелюшний В. П. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст.). – Вінниця: Нілан, 2013. – С. 96–115.
450. Капелюшний В. П. Українська етнологія у європейському контексті (друга половина ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст.) / В. П. Капелюшний, Г. М. Казакевич, Н. В. Чернищук. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 208 с.
451. Карась Г. Іван Франко і музична культура Прикарпаття / Г. Карась // Вісник Прикарпатського університету: Історія. – Вип. 10–11. – С. 18–24.
452. Качкан В. Творець золотого фонду етнології / В. Качкан // Просвіт. – 1995. – № 2. – С. 40–45.
453. Качкан В. Фольклористична та етнографічна діяльність Зенона Кузелі / Володимир Качкан // НТЕ. – 2003. – № 5–6. – С. 11–18.

454. Квітко І. Грушевський як редактор / Ірина Квітко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 313–316.
455. Кепін Д. В. Внесок І. Я. Франка в розвиток музейної справи України / Д. Кепін // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – К., 1999. – Вип. 8. – С. 210–214.
456. Кириченко Ю. Етнологічні та фольклористичні погляди М. С. Грушевського (на матеріалах «Історії української літератури») / Юлія Кириченко // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 63–66.
457. Кирчів Р. Становлення і розвиток української етнографії / Р. Ф. Кирчів // Етнографія України: Навч. посібник / За ред. С. А. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – С. 13–25.
458. Кирчів Р. Історія української етнографії / Роман Кирчів // НЗ. – 1995. – № 1. – С. 2–4.
459. Кирчів Р. Лицар українського народознавства / Роман Кирчів // Вісник НТШ. – Львів, 2001. – № 25. – С. 38–40.
460. Кирчів Р. Праця про українського етнографа світової слави / Р. Кирчів // НТЕ: наук. журн. / НАНУ, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Міжнар. асоц. етнологів. – К.: Вид-во Ін-ту мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 1999. – № 4. – С. 135–137.
461. Кирчів Р. Розвиток теоретичних засад української фольклористики / Роман Кирчів // Наукове Товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження: Збірник наукових праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. Доповіді, повідомлення, матеріали. – Львів, 1992. – С. 147–152.

462. Кирчів Р. Творчість Івана Франка в критиці Григорія Цеглинського / Роман Кирчів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 1999. – Вип. 4 – С. 153–161.
463. Кирчів Р. Текстологічні публікації фольклорних і етнографічних матеріалів у виданнях НТШ / Роман Кирчів // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 215–219.
464. Кирчів Р. Текстологія публікацій фольклору у виданнях НТШ / Роман Кирчів // Міжнародний конгрес україністів (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес україністів, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 107–111.
465. Кирчів Р. Федір Вовк у новому науковому висвітленні / Роман Кирчів // НЗ. – 1999. – № 2. – С. 266.
466. Коваленко О. Українська народна пісня у дослідженнях Івана Франка / О. Коваленко // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 146–151.
467. Ковалів П. Значення НТШ в історії української науки й наукової і літературної мови / Пантелеймон Ковалів // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 76–80.
468. Коваль Г. Естетика календарно-обрядової пісні з погляду Франкової концепції / Галина Коваль // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 211–217.
469. Коваль І. «Справжній музейник повинен родитися ...» (Музейна діяльність Ярослава Пастернака) / Ігор Коваль // На вівтар історії України. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 468–475.
470. Ковальчук Г. Календарна обрядовість у дослідженні Івана Франка / Г. Ковальчук // Літературознавчі студії. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 151–155.
471. Козій А. М. Грушевський – дослідник Холмської землі / Анісія Козій //

- Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 340–341.
472. Козлов М. Діяльність Філарета Колесси як етнографа та фольклориста: радянська історіографія 70-х – початку 90-х років ХХ століття / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 4. – С. 34–39.
473. Козлов М. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: дореволюційна історіографія / Микола Козлов // Етнічна історія народів Європи. – К., 2010. – Вип. 32. – С. 43–48.
474. Козлов М. Історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси 20-х – кінця 40-х років ХХ століття / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 2. – С. 33–38.
475. Козлов М. Радянська історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси 50-х – 60-х років ХХ століття / М. В. Козлов // Гілея. – К., 2011. – Вип. 47. – С. 197–207.
476. Козлов М. Сучасна вітчизняна історіографія етнографічно-фольклористичної діяльності Філарета Колесси / Микола Козлов // Вісник Книжкової палати. – К., 2011. – № 5. – С. 34–39.
477. Кокорудз І. Діяльність виділу. Вересень – грудень 1897 р. / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. ХХІ. – Кн. І. – С. 5.
478. Кокорудз І. Секретарське справозданє з діяльності виділу Наукового Товариства імени Шевченка за рік 1897 / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. ХХІ. – Кн. І. – С. 3–7.
479. Кокорудз І. Діяльність виділу. Вересень–грудень 1897 року / Ілля Кокорудз // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. ХХІ. – С. 1.
480. Колесник І. Історіографічний дискурс в Україні: реалії та прогнози / Ірина Колесник // Сучасна українська історіографія: Проблеми методології та термінології: Матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару. Київ, 17 червня 2004 р. / наук. ред.

- Г. В. Касьянов. – К.: Інститут історії України, 2005. – С. 22–35.
481. Колесник О. Михайло Грушевський як дослідник міфопоетичного світовідношення / Олена Колесник // Сіверянський літопис. – 2001. – № 3. – С. 74–77.
482. Колесса Ф. Справозданє з етнографічної екскурзії / Філярет Колесса // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 24.
483. Колесса Ф. Огляд праць проф. д-ра Зенона Кузелі з обсягу етнографії й етнології / Ф. Колесса // Записки НТШ. (Праці філологічної та історико-філософської секції). – 1962. – Т. CLIX. Збірник на пошану Зенона Кузелі / за ред. В. Янева. – 1962. – С. 69–77.
484. Колесса Ф. Переднє слово / Філарет Колеса // МЕА. – Львів, 1929. – Т. XXI–XXII. – Ч. 1. – С. III–XII.
485. Кондратик Л. Проблема релігії в концепції генетичної соціології М. Грушевського / Леонід Кондратик, Ольга Кондратик // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 248–250.
486. Кониський О. Я. До життєпису М. О. Дикарева / О. Я. Кониський // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 10–29.
487. Коновець О. М. Грушевський – фундатор Української національної наукової преси / Олександр Коновець // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 312–313.
488. Конта Р. «Записки НТШ» як джерело до історіографічного дослідження розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (кінець XIX – початок XX ст.) / Ростислав Конта // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 5–12.

489. Конта Р. «Хроніки НТШ» як джерело до висвітлення етнологічного наукового доробку членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. М. Конта // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 278–282.
490. Конта Р. Видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові як історіографічне джерело до вивчення розвитку української етнології / Р. М. Конта // «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 січня – 01 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук» 2014. – С. 75–79.
491. Конта Р. Висвітлення етнологічних здобутків І. Франка в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові: дорадянська міжвоєнна історіографія / Ростислав Конта, Олександр Маслюк // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 41. – С. 138–141.
492. Конта Р. Висвітлення питання етнологічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка в кінці XIX ст. (на матеріалах «Літературно-наукового вісника») / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 3 (67). – С. 89–95.
493. Конта Р. Внесок Володимира Гнатюка у розвиток української етнології: історіографія проблеми / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2009. – Вип. 30. – С. 45–53.
494. Конта Р. Дослідження проблеми розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на сторінках «Записок НТШ» (1906–1913 рр.) / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 1 (65). – С. 123–129.

495. Конта Р. Етнографічне музейництво в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові (1892–1940 pp.) на сторінках його видань / Ростислав Конта // Black Sea. Scientific journal of academic research. Multidisciplinary journal. – Tbilisi, November 2014. – Volume 18 – Issue 11. – P. 4–9.
496. Конта Р. Етнографічно-краєзнавчий аспект етнологічної науково-організаційної діяльності М. Грушевського: історіографія / Ростислав Конта // The Caucasus. Economical and social analysis journal of Southern Caucasus. Historical Sciences. – Tbilisi, September-October 2014. – Volume 04. – Issue 05. – P. 12–16.
497. Конта Р. Етнографічні дослідження в Науковому товаристві ім. Шевченка на початку ХХ ст. (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Записки історичного факультету. – Одеса, 2013. – Вип. 24 – С. 162–173.
498. Конта Р. Етнологічна діяльність Зенона Кузелі в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська історіографія / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2012. – № 4 (64). – С. 89–92.
499. Конта Р. Етнологічна діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка: дорадянська та діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013 – № 2 (199). – С. 40–43.
500. Конта Р. Етнологічна діяльність Федора Вовка: радянська історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2011. – Вип. 36. – С. 29–35.
501. Конта Р. Етнологічна наукова спадщина Зенона Кузелі: сучасна вітчизняна історіографія ХХІ століття / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2012. – Вип. 112. – С. 19–22.
502. Конта Р. Етнологічні дослідження в Науковому товаристві імені

- Шевченка у Львові (1892-1940 рр.): історіографія [Текст]: монографія / Ростислав Конта. – К.: «ВАДЕКС», 2014. – 455 с.
503. Конта Р. Етнологічні здобутки Зенона Кузелі: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2013. – Вип. 72: Історія та культура: загальноукраїнський та провінційний вимір. – С. 253–261.
504. Конта Р. Етнологічні здобутки Федора Вовка: сучасна вітчизняна історіографія ХХІ століття / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2012. – Вип. 71: Регіональні проблеми розвитку літератури, історії та культури у загальноукраїнському контексті. – С. 286–294.
505. Конта Р. Заснування «Літературно-наукового вісника» та його значення в контексті висвітлення етнологічних здобутків членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. Конта // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2013. – Вип. 2 (115). – С. 25–28.
506. Конта Р. Заснування «Хроніки НТШ» та їх значення як джерела до історіографічного дослідження розвитку української етнології в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові / Ростислав Конта // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2014. – Вип. 1. – Ч. 3. – С. 162–166.
507. Конта Р. Збирання етнографічних матеріалів в Науковому товаристві ім. Шевченка у світлі матеріалів «Літературно-наукового вісника» (1898–1906 рр.) / Ростислав Конта // Гілея. – К., 2013. – Вип. 73. – С. 101–103.
508. Конта Р. Історіографічний аналіз розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на матеріалах «Записок НТШ» (1914–1940 рр.) / Р. М. Конта // Наукові записки Національного педагогічного

- університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. – К., 2013. – Вип. 106. – С. 248–254.
509. Конта Р. Історіографія періоду національно-визвольних змагань українського народу (1917-1921 рр.) про етнологічну наукову спадщину І. Франка / Ростислав Конта // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції: «Історико-філософські дослідження молодих учених» (25 квітня 2014 року). Частина II. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – С. 21-24.
510. Конта Р. Історіографічні та бібліографічні узагальнення наукової спадщини І. Франка в дослідженнях сучасних вітчизняних вчених: етнологічний аспект / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2014. – Вип. 42. – С. 53–59.
511. Конта Р. Наукове товариство ім. Шевченка та етнографічна проблематика на сторінках «Літературно-наукового вісника» на початку ХХ ст. / Ростислав Конта // Київська старовина. – 2012. – № 5–6. – С. 231–236.
512. Конта Р. Наукові здобутки Зенона Кузелі як етнолога – члена Наукового товариства ім. Шевченка: діаспорна історіографія / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2012. – Вип. 37. – С. 57–62.
513. Конта Р. Проблема етногенезу в науковій спадщині М. Грушевського: історіографія / Р. М. Конта // Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 14–15 листопада 2014 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2014. – С. 23–26.
514. Конта Р. Проблема исследования развития этнологии в Научном обществе им. Шевченко (1892–1940 гг.) / Р. Конта // Международная научно-практическая конференция «VI Международная конференция

- посвященная проблемам общественных наук», г. Москва, 22–23 марта 2013 г. – М.: Центр гуманитарных исследований «Социум». – С. 57–60.
515. Конта Р. Реформування «Літературно-наукового вісника» та проблема висвітлення етнографічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2013. – № 10. – С. 36–38.
516. Конта Р. Реформування Наукового товариства ім. Шевченка та розвиток української етнології в 1892–1898 рр. (на матеріалах «Записок НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 39. – С. 29–34.
517. Конта Р. Реформування Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1892–1940 рр.) в історико-етнологічних оцінках / Ростислав Конта // The Caucasus. Economical and social analysis journal of Southern Caucasus. Historical Sciences. – Tbilisi, November-December 2014 – Volume 05. – Issue 06. – P. 4–7.
518. Конта Р. Розвиток етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (1914–1939 рр.): втрати та нереалізовані можливості (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Вісник Книжкової палати. – К., 2014 – № 6. – С. 29–32.
519. Конта Р. Розвиток української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка на початку ХХ ст. (на матеріалах «Хроніки НТШ») / Ростислав Конта // Black Sea. Scientific journal of academic research. Multidisciplinary journal. – Tbilisi, September-October 2014. – Volume 16 – Issue 09. – P. 95–99.
520. Конта Р. Суспільно-політичний аспект розвитку української етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (на матеріалах «Хронік НТШ») / Ростислав Конта // Етнічна історія народів Європи. – К., 2013. – Вип. 40. – С. 8–13.
521. Конта Р. Сучасний стан та перспективи історіографічного дослідження

- розвитку етнології в Науковому товаристві ім. Шевченка (1892-1940 рр.) / Р. М. Конта // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2014. – Вип. 76. Серія «Історичні науки». – № 2. – С. 334–344.
522. Конта Р. Федір Вовк та його внесок у розвиток етнології: сучасна вітчизняна історіографія кінця ХХ століття / Р. М. Конта // Археологія і давня історія України. – К., 2012. – Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – С. 131–134.
523. Конта Р. М. «Хроніки НТШ» як джерело до висвітлення етнологічного наукового доробку членів Наукового товариства ім. Шевченка / Р. М. Конта // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 278–282.
524. Конта Р. М. Видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові як історіографічне джерело до вивчення розвитку української етнології / Р. М. Конта // «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 січня – 1 лютого 2014 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2014. – С. 75–79.
525. Конта Р. М. Висвітлення питання етнологічних досліджень в Науковому товаристві ім. Шевченка в кінці ХІХ ст. (на матеріалах «Літературно-наукового вісника») / Р. М. Конта // Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2013. – № 3 (67). – С. 89–95.
526. Конта Р. М. Проблема исследования развития этнологии в Научном обществе им. Шевченко (1892–1940 гг.) / Р. М. Конта // Международная научно-практическая конференция «VI Международная конференция посвященная проблемам общественных наук», г. Москва, 22–23 марта 2013 г. – М.: Центр гуманитарных исследований «Социум», 2013. – С. 57–60.

527. Корбич Г. Біля витоків Всеукраїнського видання: Діяльність редакторів часопису «Літературно-науковий вістник» у Львові протягом 1898–1906 рр. / Галина Корбич // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 113–122.
528. Корбич Г. Журнал «Літературно-науковий вістник» львівського періоду (1898–1906) / Галина Корбич; відп. ред. Федір Погребенник. – К.: Обереги, 1999. – 144 с.
529. Костюк С. П. Колекції музею НТШ у Львові / С. П. Костюк // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди: матеріали круглого столу / упоряд. та заг. ред. Л. І. Ільницька; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів: [б. в.], 1996. – С. 51–59.
530. Кость С. Іван Франко у газеті «Kurjer Lwowski» / Соломія Кость // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 74–78.
531. Котляр Ю. В. Ментальність українського селянства в творах М. Грушевського / Ю. Котляр // М. С. Грушевський – визначний український історик, літературознавець, вчений-правознавець, академік АН УРСР та АН СРСР, громадський діяч, Голова Центральної Ради в 1917–1918 рр.: матеріали наук.-практ. конф. 30 вересня 2006 року, присвяч. 140-й річниці від дня народження М. С. Грушевського / Відп. ред. В. П. Шкварець; Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова, Миколаївський навчально-науковий ін-т. – Миколаїв: [б. в.], 2006. – С. 21–25.
532. Кошель Г. І. Іван Франко на сторінках німецької періодики в кінці ХІХ – початку ХХ століття / Г. І. Кошель // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. – Львів, 1999. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 13–15.

533. Кравчук П. Іван Франко серед канадських українців / Петро Кравчук. – Львів, 1966. – 80 с.
534. Кревецький І. Українська історіографія на переломі / Ів[ан] Кревецький // Записки НТШ. – Львів, 1924. – Т. СXXXIV–СXXXV. – С. 161–184.
535. Кревецький І. Український видавничий рух в 1903 р. / Ів[ан] Кревецький // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXV. – Кн. I–III. – С. 121–133.
536. Криворівня: Матеріали міжнародних наукових конференцій. – Івано-Франківськ: «Плай», 2003. – С. 61–65.
537. Крижановська О. О. Співпраця і незгоди між І. Я. Франком та М. С. Грушевським / О. О. Крижановська // Проблеми історії України XIX – початку XX століття. – К., 2007. – Вип. XIII. – С. 56–59.
538. Крип'якевич І. П'ятдесятліття наукової праці Євфима Січінського / І. Крип'якевич // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СLI. – С. 217–223.
539. Крип'якевич І. Степан Томашівський / І. Крип'якевич // Записки НТШ. – Львів, 1931. – Т. СLI. – С. 225–230.
540. Крип'якевич І. Михайло Грушевський (некролог) / Іван Крип'якевич // Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72. – С. 5–9.
541. Кровицька О. Гуцульські матеріали у виданнях НТШ як джерело мовознавчих та етнологічних студій / Ольга Кровицька // Гуцульські говірки. – Львів, 2000. – С. 86–96.
542. Крот В. Проблема єдності українських земель в творчій спадщині М. Грушевського / В. Крот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 33–34.
543. Круть В. Г. К вопросу об антинаучном буржуазно-националистическом извращении и фальсификации истории Украины в работах М. Грушевского и его «школы» / В. Г. Круть // Ученые записки Московского педагогического института им. В. И. Ленина. – М., 1949. – Т. 60. – С. 17–42.

544. Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949) / Володимир Кубійович. – Львів, 1991. – 53 с.
545. Кугутяк М. Криворівня і Михайло Грушевський / Микола Кугутяк // Криворівня: Матеріали міжнародних наукових конференцій. – Івано-Франківськ: «Плай», 2003. – С. 61–65.
546. Кузеля З. За оживлення етнографічних розслідувань / Зенон Кузеля // НЗ. – 2004. – № 1–2. – С. 269–270.
547. Кузеля З. Переднє слово / З. Кузеля // МЕА. – Львів, 1929. – Т. XXI–XXII. – Ч. 1. – С. III–XII.
548. Кузеля З. Справозданє з етнографічних екскурсій по північно-східній Буковині в 1911 р. / З. Кузеля // Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 48. – Вип. IV. – С. 22–23.
549. Кузеля З. Справозданє з етнографічної екскурсії / З. Кузеля // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 24.
550. Кузіна Н. Редакційна діяльність М. С. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» в 1907–1908 роках / Наталія Кузіна // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук, конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 26–28.
551. Кульчицька Т. Ю. «Хроніка» НТШ як джерело до біобібліографії / Т. Ю. Кульчицька // Записки Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника. – Львів, 1995. – Вип. 3. – С. 125–130.
552. Купчинський О. 230 томів «Записок НТШ» / Олег Купчинський // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССXXX. Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 5–30.
553. Купчинський О. Дещо про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства імені Шевченка: 1892–1940 роки (міжнародний аспект) / Олег Купчинський // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Збірник доповідей і

- повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 16–23.
554. Купчинський О. 140 Науковому товариству ім. Шевченка / Олег Купчинський // Вісник НТШ. – Львів, 2013. – Ч. 49. – С. 1–8.
555. Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства / Олег Купчинський // Наукове Товариство імені Шевченка і українське національне відродження: Збірник праць і матеріалів першої наукової сесії НТШ. Березень, 1990. – Львів, 1992. – С. 72–89.
556. Купчинський О. Українознавчі студії Володимира Гнатюка / Олег Купчинський // Київська старовина. – 1999. – № 2 (326). – С. 72–82.
557. Кучер Р. В. Наукове Товариство ім. Шевченка: Два ювілеї / Р. В. Кучер. – К., 1992. – 111 с.
558. Кушнір В. Джерела фінансування та видатки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у 1920–1930-х рр. / Віталій Кушнір // НЗ. – 2013. – № 4. – С. 586–590.
559. Кушнір В. Львівський музей Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1895–1914 рр. / Віталій Кушнір // Праці Музею українського народного декоративного мистецтва / ред. Н. Розсошинська. – К.: АртЕк, 2004. – Вип. 45: Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття: збірник наукових праць / ред. М. Селівачова. – С. 107–110.
560. Кушнір В. Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: від заснування до створення першої загальнодоступної експозиції / Віталій Кушнір // НЗ. – 2012. – № 5. – С. 824–832.
561. Кушнір В. Українське музейництво Галичини і Придніпрянська Україна (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Віталій Кушнір // НЗ. – 2006. – № 5–6. – С. 663–672.

562. Лев В. Наукова і видавнича діяльність НТШ / Василь Лев // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 55–62.
563. Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка / Василь Лев. – Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка в ЗДА, 1972. – 55 с.
564. Легкий М. З останнього десятиліття франкознавства / Микола Легкий, Святослав Пилипчук // Слово і час. – 2008. – № 10 (574). – С. 21–30.
565. Лешкович Н. М. Грушевський про основи і характер української культури / Наталія Лешкович // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 238–241.
566. Лебедева О. Проблема походження українського народу в працях Михайла Грушевського «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» та «Історія України-Руси» / Ольга Лебедева // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 287–290.
567. Лисий В. Про методологію історії в спадщині М. Грушевського / Василь Лисий // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 149–152.
568. Литовченко М. М. На службі антинародної політики про історичну концепцію М. Грушевського та його «школи» / М. М. Литовченко. – К., 1973. – 62 с.
569. Лобода А. Праці Антоновича по етнографії та літературі / А. Лобода // Записки Українського наукового товариства в Києві. – К., 1909. – Т. III. – С. 23–28.

570. Ломова М. Т. Діяльність Івана Франка як етнографа (Короткий хронологічний огляд) / М. Т. Ломова // Наукові записки Інституту суспільних наук. – Львів, 1954. – Т. 3. – С. 80–97.
571. Ломова М. Т. Етнографічна діяльність І. Франка / М. Т. Ломова. – К., 1957. – 120 с.
572. Ломова М. Ф. Діяльність Івана Франка як етнографа (Короткий хронологічний огляд) / М. Ф. Ломова // Наукові записки Інституту суспільних наук. – 1954. – Т. 3. – С. 80–97.
573. Ломова М. Ф. До вивчення етнографічної спадщини І. Я. Франка / М. Ф. Ломова // Українська етнографія. Наукові записки Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. – 1958. – Т. 4. – С. 32–42.
574. Лотоцький О. Дійсні члени / О. Лотоцький // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 54–65.
575. Луцишин О. Мирослав Олександрович Мороз / Олена Луцишин // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 95.
576. Луцюк Г. Місця перебування Івана Франка у Криворівні / Г. Луцюк // Праці НТШ. – Косів, 2006. – Т. 2. Краєзнавство. – С. 59–61.
577. Луцький Я. Іван Франко – краєзнавець і мандрівник / Я. Луцький // Вісник Прикарпатського університету: Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – Вип. 10/11. – С. 218–225.
578. Луцький Я. Туристичними стежками Івана Франка / Я. Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 17–21.
579. Мазур І. Особливості українознавчих досліджень НТШ у Львові (20–30-х р.р. ХХ ст.) / Ірина Мазур // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання ХІХ–ХХ ст. і сучасні проблеми): Доповіді і повідом. міжнар. наук. конф. – Львів, 1995. – С. 139–140.
580. Маковей О. З життя і письменства / Осип Маковей // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. I. – С. 188–189.

581. Малакова С. М. До питання про науково-організаторську діяльність М. С. Грушевського / С. М. Малакова // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 67–69.
582. Маланчук В. Побут українського селянства в наукових розробках В. Гнатюка / В. Маланчук // Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ – поч. ХХ ст. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 78–117.
583. Маланчук В. А. Побут українців у дослідженнях Володимира Гнатюка / В. А. Маланчук // НТЕ. – 1973. – № 2. – С. 28–34.
584. Мальчевський О. М. Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка / Олег Мальчевський // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 32–35.
585. Марценюк С. П. Грушевський про місце та роль Чернігівщини в етногенетичному процесі українського народу / С. П. Марценюк, П. В. Пиріг // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції [Ів.-Франк., ун-ту], присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. Івано-Франківськ, 1991. – С. 56–57.
586. Масненко В. Дискусії щодо етногенезу (націогенезу) українців в українській історичній та етнологічній науці 1920-их рр. / Віталій Масненко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 408–412.
587. Масненко В. Етнополітична функція української історичної думки у рецепції Михайла Грушевського / Віталій Масненко // УІ. – Т. XXXIX. Михайло Грушевський. Життя, діяльність, творчість. З нагоди 135-річчя від дня народження. Ювілейне видання. – 2002. – № 1–4 (152–155). – С. 154–163.
588. Масненко В. Етнополітична функція української історичної думки у

- концепції Михайла Грушевського / Віталій Масненко // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 16–24.
589. Масненко В. Іван Франко як історична постать у сучасній українській історіографії (огляд ювілейних видань) / Віталій Масненко // Франківські читання: зб. статей / голова ред. кол. В. Т. Поліщук; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2007. – С. 154–158.
590. Матвійчук М. Іван Франко в боротьбі з буржуазними фольклористичними теоріями XIX ст. / М. Матвійчук // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту. – 1955. – Збірник 4. – С. 75–98.
591. МЕА. – Львів, 1929. – Т. XXI–XXII. – Ч. 1. – 374 с.
592. Мельник Я. Проблеми створення наукової біографії Івана Франка / Ярослава Мельник // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 51–57.
593. Мельничук Б. «Є така країна Франкіана... » / Богдан Мельничук // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 105–111.
594. Микола Лисенко (некрольог) // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Вип. IV. – Ч. 52. – С. 18–23.
595. Мирослав Олександрович Мороз // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 95–96.

596. Митрофан Дикарив // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 1. – С. 87–88.
597. Михайло Грушевський – перший президент України, академік: Біобібліографія (1885–2000 рр.) / Б. В. Грановський (упоряд.). – К.: ТОВ «Геопринт», 2001. – 384 с.
598. Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів, ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – 352 с.
599. Михайло Грушевський: (До 130-ї річниці від дня народження): Зб. матеріалів. – Херсон, 1996. – С. 8–10.
600. Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – 487 с.
601. Мишанич С. В. Текстологія видань українських народних дум / С. В. Мишанич // НТЕ. – 1990. – № 1. – С. 45–53.
602. Мороз О. Н. Іван Франко / О. Н. Мороз. – 2-е вид. перероб. – К., 1977. – 389 с.
603. Мороз М. Закордонне франкознавство – окрема галузь науки про життя і творчість Івана Франка / Мирослав Мороз // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 494–496.
604. Мороз М. О. Закордонне франкознавство – окрема галузь науки про життя і творчість Івана Франка / М. О. Мороз // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 494–496.
605. Мороз О. До питання про вивчення наукової спадщини Івана Франка /

- О. Мороз, О. Дей // Іван Франко: статті і матеріали / МВО СРСР; Львів. держ. ун-т. – Харків: Вид. Харків. держ ун-ту. – Зб. 3: 1951–1952. – 1952. – С. 185–208.
606. Мороз О. Іван Франко – збирач життєвої мудрості / Олексій Мороз // Радянський Львів. – Львів, 1946. – № 4. – С. 57–60.
607. Мороз О. Огляд критичної літератури про Івана Франка за 40 років (1917–1957) / О. Мороз // Іван Франко: Статті і матеріали. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1960. – Зб. 7. – С. 398–400.
608. Мороз О. Н. Маловивчені та недосліджені питання франкознавства / О. Н. Мороз // Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965. – Зб. 12. – С. 5–16.
609. Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916) / Михайло Мочульський // За сто літ. – 1928. – Кн. 3. – С. 226–284.
610. Мушинка М. Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету / Микола Мушинка // Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету: Міжнар. наук. конф. (Пряшів–Свидник, 12–15 черв. 1991 р.): Матеріали. – К.; Львів; Пряшів; Мюнхен; Париж; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 19–27.
611. Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства / М. Мушинка. – Вид. 2-ге, доп. та переробл. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 384 с.
612. Мушинка М. Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства / М. Мушинка // Записки НТШ. – Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. – Т. ССVII. – 332 с.
613. Надопта А. Роль громадських, наукових організацій та церкви у формуванні та становленні українського етнографічного музейництва

- Галичини кінця XIX – 30-х рр. XX ст. / Андріана Надопта // НЗ. – 2012. – № 4. – С. 758–774.
614. Назаріїв О. Справозданє з музея за 1912 рік / О. Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 53. – Вип. I. – С. 53-56.
615. Назаріїв О. Справозданє з музея за місяць січень – цвітень 1913 року / Ол[екса] Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 54. – Вип. II. – С. 24–31.
616. Назаріїв О. Справозданє з музея за час від 1 жовтня по 31 грудня р. / Ол[екса] Назаріїв // Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 32–36.
617. Наукове Товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження: Збірник наукових праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. Доповіді, повідомлення, матеріали / упоряд. Олег Купчинський. – Львів, 1992. – 221 с.
618. Науково-теоретична регіональна міжвузівська конференція, присвячена 135-річчю з дня народження І. Франка: тези. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1991. – 56 с.
619. Наулко В. Видатний етнограф та антрополог / Всеволод Наулко // Історичний календар '97. – 1996. – С. 83–84.
620. Наулко В. Діяльність Михайла Грушевського в галузі української етнології та етнографії / Всеволод Наулко // Українська історична наука на порозі XXI століття: Міжнародний Науковий Конгрес, Чернівці, 16–18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення / Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Інститут історії України НАН України / Ред.: О. Добржанський. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 3. – С. 215–216.
621. Наулко В. Етнографічна та народознавча спадщина Федора Вовка / Всеволод Наулко, Оксана Франко // *Marra mundi*. Збірник наук. праць

- на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. – Львів; К.; Нью-Йорк, 1996. – С. 675–697.
622. Наулко В. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф. К. Вовка (Волкова) / В. Наулко, Н. Руденко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 454–456.
623. Наулко В. І. Видатний етнограф та антрополог / В. І. Наулко // Історичний календар '97. – К., 1996. – С. 83–84.
624. Наулко В. І. Етнографічна спадщина як джерело дослідження історії України / В. І. Наулко // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи. – Харків, 1995. – С. 149–153.
625. Наулко В. І. Південна Україна в дослідженнях Ф. К. Вовка (Волкова) за матеріалами епістолярій / В. І. Наулко // Археология и этнология Восточной Европы. – Одесса. – 1997. – С. 249–253.
626. Наулко В. І. Програмні дослідження культури та побуту людності України за матеріалами епістолярної спадщини Ф. К. Вовка / В. І. Наулко // III Міжнародний конгрес українців (Харків 26–29 серпня 1996 року) – Політологія. Етнологія. Соціологія. – Харків, 1996. – С. 92–97.
627. Нахлік Є. Сучасний стан франкознавчих досліджень і проблема створення інституту Івана Франка НАН України / Євген Нахлік // Слово і час. – 2011. – № 8 (608). – С. 38–48.
628. Одарченко П. В. Українознавчі спостереження й фрагменти: Статті, рецензії, спогади / П. В. Одарченко; передмова: А. Дністровий. – К.: Смолоскип, 2002. – 196 с.
629. Олексюк О. Виступ прогресивної преси Західної України 30-х років ХХ ст. на захист І. Франка / О. Олексюк // Українське літературознавство. – К., 1977. – Вип. 28: Іван Франко. Статті і матеріали. – С. 76–82.
630. Олійник В. Іван Франко і музейництво / Василь Олійник // Іван Франко: дух, наука, думка, воля: матеріали Міжнародного наукового конгресу,

- присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка: (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.) / МОНУ; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка; [відп. ред. І. Вакарчук; редкол. Б. Бунчук, І. Гунчик, Р. Зорівчак та ін.]. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Т. 2. – 2010. – С. 1134–1142.
631. Онопрієнко В. Академія наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри українознавства / В. Онопрієнко // Вісник АН України. – 1993. – № 12. – С. 51–62.
632. Осічний Д. Перебування Івана Франка на Гуцульщині / Д. Осічний // Радянське Прикарпаття. – Станіслав: [б. в.], 1956. – С. 122–124.
633. Ошуркевич О. Волинь і Полісся в дослідженнях Федора Вовка / О. Ошуркевич // Українська культура в іменах і дослідженнях. Наукові записки Рівненського державного інституту культури. – Вип. 1. Присвячується 180-річчю Миколи Костомарова та 150-річчю Федора Вовка. – Рівне, 1997. – С. 12–14.
634. Павлій П. Д. Збирання та публікація зразків народної творчості / П. Д. Павлій // НТЕ. – 1957. – Кн. 2. – С. 16–30.
635. Павлюк С. Стан етнографічної науки в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) / С. Павлюк, О. Сапеляк // НЗ. – 1996. – № 4 (10) Липень–серпень. – С. 209–212.
636. Падох Я. Незнищиме товариство / Ярослав Падох // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1983. – № 73. – С. 164–174.
637. Падох Я. Незнищиме Товариство: До 100-річчя наукового Товариства ім. Шевченка / Я. Падох. – Нью-Йорк, 1983. – 153 с.
638. Падох Я. Правнична наука в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка впродовж сторіччя у 120-ту річницю НТШ / Ярослав Падох // Міжнародний конгрес україністів (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес україністів, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 81–87.

639. Падох Я. Правнича наука в НТШ упродовж його першого сторіччя / Ярослав Падох // З історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів: НТШ, 1998. – С. 34–43.
640. Панчук Г. Система українських міфонімів у «Нарисах української міфології» Володимира Гнатюка: минуле і сучасне / Г. Панчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – 2007. – Вип. 1 (21). – С. 97–101.
641. Паньків М. І. М. Грушевський-етнограф / І. М. Паньків // Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка М. Грушевського. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 24.
642. Паньків Т. Етнографічна діяльність І. Я. Франка на Покутті / Т. Паньків // Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: [тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народж. Великого Каменяря]. – Івано-Франківськ: [б. в.], 1986. – С. 84–85.
643. Паньківський К. Спогади про НТШ / Кость Паньківський // УІ. – Нью-Йорк, 1978. – № 4 (60). – С. 94–99.
644. Панькова С. «Літературно-науковий вістник» – рупор громадсько-політичної праці Михайла Грушевського (1907–1914 рр.) / Світлана Панькова // Київ і кияни: Матеріали щорічної науково-практичної конференції (Музей історії міста Києва). – К., 2005. – Вип. 4. – С. 139–157.
645. Панькова С. Проблеми національної науки та вищої школи в публіцистиці Михайла Грушевського / Світлана Панькова // Історична та літературна спадщина Михайла Грушевського. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. – К.; Львів; Вінниця;

- Кам'янець-Подільський; Бар, 2005. – С. 128–135.
646. Пархета Л. Казка в збирацькій діяльності Володимира Гнатюка / Л. Партеха // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – 2001. – Вип. X. До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 156–158.
647. Пастернак Я. Музей Наук[ового] Т[овариств]ва ім[ени] Шевченка у Львові у 1928 р. / Ярослав Пастернак // Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70. – С. 32–41.
648. Пастернак Я. Музеї Наук[ового] Т[овариств]ва ім[ени] у 1938 р. І. Культурно-історичний музей / Ярослав Пастернак // Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74. – С. 95–100.
649. Пацай Т. Зенон Кузеля: життя і народознавча діяльність: монографія / Тамара Пацай; НАН України, Інститут народознавства. – Л.: ПП В-во «БОНА», 2013. – 252 с.
650. Пацай Т. Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії) / Тамара Пацай // Народознавчі зошити. – 2012. – № 2 (104). – С. 294–299.
651. Педич В. Наукова школа як об'єкт історіографічного вивчення (на прикладі історичної школи М. Грушевського у Львові) / Василь Педич // Українська історична наука на сучасному етапі розвитку: Доповіді та повідомлення II-го Міжнародного наукового конгресу українських істориків, Кам'янець-Подільський, 17–18 вересня 2003 р.: У 4-х т. Т. 1 / Ред.: Л. Винар, О. Завальнюк; Українське історичне товариство (США, Україна, Канада. Європа). – Кам'янець-Подільський державний університет, Інститут історії України НАН України, світова наукова рада при Світовому Конгресі українців. – Кам'янець-Подільський, К., Нью-Йорк, Острого: Вид-во національного університету «Острозька академія», 2005. – С. 348–352.

652. Педич В. Науково-організаційна діяльність історичної школи Михайла Грушевського / Василь Педич // Українська історична наука на шляху творчого поступу: Матеріали III міжнародного наукового конгресу українських істориків; 17–19 травня 2006 р. Луцьк: У 3 т. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1 / Ред. Л. Винар; І. Коцан. – С. 340–346.
653. Педич В. Роль історичного семінару М. Грушевського у формуванні львівської історичної школи / Василь Педич // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 49–51.
654. Пеленський Є. Ю. Зенон Кузеля – етнограф / Євген Юлій Пеленський // Записки НТШ. – Париж; Нью-Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962. – Т. СLIX. Праці філологічної та історико-філософської секції (Збірник на пошану Зенона Кузеля). – С. 76–83.
655. Петров В. Академік В. Гнатюк у своїх фольклористичних студіях / Віктор Петров // Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук. – К., 1927. – Кн. 10. – С. 240–252.
656. Пилинський Я. М. Видатний фольклорист / Я. М. Пилинський // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 7. – С. 37–40.
657. Пилипчук О. Історія Наукового товариства ім. Т. Шевченка в публікаціях М. Грушевського / Олег Пилипчук // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 31–32.
658. Пилипчук С. «Шукання в орієнті»: міграційна школа в рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Українське літературознавство. – 2010. – Вип. 72. – С. 227–238

659. Пилипчук С. Жанр колядки у науковій рецепції Івана Франка / Святослав Пилипчук // Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. – Львів, 2010. – Вип. 51. – С. 129–138.
660. Пилипчук С. Фольклористична концептосфера Івана Франка: монографія / Святослав Пилипчук. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 465 с.;
661. Пиріг Р. Організація М. С. Грушевським історико-регіональних досліджень / Руслан Пиріг // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 52–56.
662. Піскова Е. М. огляд літератури та джерел з історії українського музейництва кінця ХІХ – початку ХХ ст. (дорадянський період) / Е. М. Піскова // VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»: Наукові доповіді та повідомлення: У 2-х ч. / Ін-т історії України НАН України. – К.; Харків: Рідний край, 1997. – Ч. 2. – С. 356–358.
663. Погребенник Ф. П. Видатний дослідник народної творчості слов'ян / Ф. П. Погребенник // НТЕ. – 1974. – № 6. – С. 96–97.
664. Погребник В. Фольклористичні здобутки Зенона Кузелі / В. Погребеник // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К., 2009. – Вип. 31. – С. 392–405.
665. Подоляка Т. Діяльність Зенона Кузелі в Науковому товаристві ім. Шевченка / Тамара Подоляка // НЗ. – 2006 – № 1–2. – С. 40–46.
666. Подоляка Т. Весільна обрядовість українців у працях З. Кузелі / Т. Подоляка // НЗ. – 2007. – № 1–2. – С. 212–215.
667. Подоляка Т. Громадсько-наукова діяльність Зенона Кузелі на Буковині (1909–1914 рр.) / Т. Подоляка // Ми – українці, ми – українські: Матеріали Буковинської науково-практичної конференції; Чернівці, 2 листоп., 2007 р. – 2007. – С. 243–248.
668. Подоляка Т. Засади етнографічних досліджень Зенона Кузелі (на

- матеріалі періодики Галичини та Буковини першої чверті ХХ ст.) / Тамара Подоляка // НЗ. – 2004 – № 5–6. – С. 797–801.
669. Полянський Ю. Стан музею в 1914–1920 рр. / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64. – Вип. I–II. – С. 102–113.
670. Полянський Ю. Стан музею в 1921–1922 р. / Юрій Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66. – Вип. I–II. – С. 88–91.
671. Полянський Ю. Стан музею. Звідомлення музею за рр. 1923–1925 / Ю. Полянський // Хроніка НТШ. – Львів, 1926. – Ч. 67–68. – С. 142–156.
672. Попадюк М. Сліди, вкарбовані у вічність. Іван Франко і Снятинщина: статті та матеріали / Мирослав Попадюк, Василь Харитон. – Снятин: Прут Принт, 2006. – 95 с.
673. Ракович Б. Володимир Гнатюк – дослідник фольклору бачванських українців / Б. Ракович // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2002. – Вип. 1. – С. 32–35.
674. Родінова Н. Етнографічна діяльність Івана Франка за матеріалами листування / Наталія Родінова // Проблеми історії та історіографії України: Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Дні науки історичного факультету–2012». Секція кафедри історії для гуманітарних факультетів / Відп. ред. Г. Казьмирчук, Ю. Латиш – К.: Логос, 2012. – С. 80–83.
675. Роль Володимира Гнатюка у розвитку української національної культури: Тези доповідей і повідомлень наукової конференції, присвяченій 120-річчю від дня народження Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 1991. – 258 с.
676. Романів О. Відродження «Записок НТШ» / Олег Романів // Вісник АН України. – 1992. – № 5. – С. 62–65.
677. Романів О. Михайло Грушевський і його роль у становленні та

- розвитку української національної науки (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові) / Олег Романів // Михайло Грушевський: 3б. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 80–92.
678. Романів О. М. Наукова проблематика НТШ кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: Загальнонаціональний та світовий контекст / Олег Романів // Міжнародний конгрес україністів (2; 1993; Львів). Другий міжнародний конгрес україністів, Львів, 22–28 серпня 1993 р. – Львів, 1994. – С. 74–80.
679. Романів О. М. Наукове товариство ім. Шевченка – перша Українська академія наук / Олег Романів // Київська старовина. – 1999. – № 2. – С. 49–72.
680. Романів О. М. Наукове Товариство ім. Шевченка й українське національне відродження / Олег Романів // Наукове Товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова сесія НТШ, березень, 1990: доповіді, повідомлення, матеріали / упоряд. О. Купчинський. – Львів, 1992. – С. 24–35.
681. Романів О. М. Наукове товариство ім. Шевченка. 130 років праці для України / Олег Романів. – Львів, 2003. – 40 с.
682. Романів О. М. Наукове товариство ім. Шевченка: між минулим і майбутнім (Рефлексії з нагоди 125-ліття) / Олег Романів // На службі Клію. – К., 2000. – С. 586–598.
683. Романів О. М. Наукове Товариство ім. Шевченка: традиції та перспективи розвитку / Олег Романів // Хроніка НТШ. – Львів, 1993. – Ч. 82. – С. 20–34.
684. Романів О. М. НТШ: етапи діяльності / О. М. Романів, Я. Й. Грицак // Вісник АН УРСР. – 1990. – № 3. – С. 69–71.
685. Руда Т. П. Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору / Т. П. Руда; [Відп. ред. О. І. Дей]; АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства,

- фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук, думка, 1974. – 154 с.
686. Русіна О. В. «Записки» НТШ / О. В. Русіна // УІЖ. – 1991. – № 8. – С. 95–97.
687. Савенко В. Видавнича діяльність НТШ на історичну тематику протягом 1892–1913 рр. / Віктор Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 64–69.
688. Савенко В. Публікації Наукового Товариства ім. Шевченка з українознавчих дисциплін в «Записках НТШ» (1892–1914 рр.) / Віктор Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1999. – Вип. 8. – С. 104–108.
689. Савенко В. Наукова діяльність членів історико-філософської секції НТШ в українознавчій сфері (1892–1914) / В. Савенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 1997. – Вип. 4. – С. 224–232.
690. Савенко В. В. Наукове товариство імені Шевченка – українська праакадемія наук / В. В. Савенко // Україна і світ. Історія: минуле і сучасність. – Тернопіль, 1995. – С. 89–92.
691. Савенко В. В. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Савенко Віктор Васильович. – Чернівці, 1997. – 289 арк.
692. Салига Т. Франко-Каменярь / Тарас Салига. – Ужгород: Гражда, 2007. – 128 с.
693. Сапеляк О. Etnografia w Galicji w koscu XIX i na poczatku XX wieku / О. Сапеляк, С. Павлюк // Lud. – Roznac; Warszawa; Wroclaw, 1996. –

- Т. 80. – С. 39–47.
694. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / Оксана Сапеляк; НАН України, Ін-т народознавства. – Львів, 2000. – 208 с.
695. Сапеляк О. Етнографія Гуцульщини у виданнях НТШ / Оксана Сапеляк // Проблеми Гуцульщини (тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Косів, 27–28 травня 1993 р.). – Чернівці, 1993. – С. 63–64.
696. Сапеляк О. Комплексність методології українського народознавства кінця XIX – поч. XX ст. / Оксана Сапеляк, Роман Кісь // НЗ. – 1995. – № 3. – С. 132–138.
697. Сапеляк О. Організатор народознавчої науки в НТШ (до 100-річчя від початку діяльності НТШ) / Оксана Сапеляк // Український ліс. – 1994. – № 3. – С. 57–59.
698. Сапеляк О. Питання етнографії на сторінках «Записок НТШ». 1899–1937 роки / О. Сапеляк // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. ССXXX. Праці секції етнографії та фольклористики. – С. 526–535.
699. Сапеляк О. Про музейну справу НТШ / Оксана Сапеляк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 225–229.
700. Сапеляк О. Стан етнографічної науки в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) / Оксана Сапеляк, Степан Павлюк // НЗ. – 1996. – № 4. – С. 210–212.
701. Сафонік Л. Взаємозв'язок культурної (соціальної) антропології з етнографією, етнологією та соціологією / Лідія Сафонік // Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки. – Львів, 2009. – Вип. 12. – С. 155–162.
702. Свенціцький І. Про музеї і музейництво: (нариси і замітки) / Іларіон Свенціцький. – Львів: [б. в.], 1920. – 79 с.

703. Світлик Н. М. Записки Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка як джерело вивчення наукових контактів Закарпаття і Галичини / Н. М. Світлик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Історія». – Ужгород, 2008. – Вип. 21. – С. 172–178.
704. Сегеда С. Народознавчі студії Федора Вовка / Сергій Сегеда // Університет. – 2008. – № 5(25). – С. 49–59.
705. Семенов Ю. И. Предмет этнографии (этнологии) и основные составляющие ее научные дисциплины / Ю. И. Семенов // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 2. – С. 3–17.
706. Семенюк М. Іван Франко у дзеркалі творчості Гната Хоткевича / Маргарита Семенюк // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія: Мистецтвознавство. – Львів, 2006. – Вип. 6. – С. 191–198.
707. Сенько І. М. Методичні засади М. Грушевського при вивченні історії українського народу / І. М. Сенько, В. В. Делеган // Спадщина великого українця: науково-методологічний збірник матеріалів конференцій, присвячених 130-й річниці ювілею М. С. Грушевського та п'ятій річниці незалежності України. – Ужгород, 1997. – С. 76–83.
708. Сиваченко М. Є. Володимир Гнатюк і деякі питання фольклорної текстології / М. Є. Сиваченка // Сиваченко М. Є. Літературознавчі та фольклористичні розвідки. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 402–436.
709. Сидельников В. М. Критика і фольклор / В. М. Сидельников // НТЕ. – 1958. – Кн. 2. – С. 33–40.
710. Сілецька О. З історії експозиції музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка / Леся Сілецька // НЗ. – 1997. – № 3. – С. 148–151.
711. Сілецька О. Засади діяльності Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові / Олександра Сілецька // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. ССXLII: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 595–604.

712. Сінченко Г. І. До вивчення діяльності І. Я. Франка як фольклориста / Г. І. Сінченко // Радянська Буковина. Альманах. – Чернівці, 1956. – С. 57–60.
713. Сірий Ю. З історії видавничої і книгарської справи в Україні / Юрій Сірий. – Прага, 1940. – 14 с.
714. Скоморовський В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка / Віталій Скоморовський. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 236 с.
715. Скоморовський В. Внесок Івана Франка у розвиток української краєзнавчої науки / В. Скоморовський // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 29 вересня 2005 р., Чернівці. – Чернівці, 2005. – Т. 1: Історія України. Краєзнавство. – С. 443–447.
716. Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / В. Скоморовський // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 40–42.
717. Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / Віталій Скоморовський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2004. – Вип. 1. – С. 68–74.
718. Скоморовський В. Краєзнавчі дослідження Івана Франка / Віталій Скоморовський // На вівтар історії України. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 418–428.
719. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Скоморовський // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилів. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2003. – С. 91–96.
720. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / Віталій Скоморовський // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія: Історія. – Івано-Франківськ, 2004. – Випуск VIII. – С. 129–137.

721. Скрипник Г. Народознавчий доробок Хведора Вовка / Ганна Скрипник // Федір Вовк: сторінка наукової спадщини та бібліографія праць / НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Асоціація українських етнологів; передм. Г. Скрипник. – К.: [б. в.], 2002. – С. 5–15.
722. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / Г. А. Скрипник. – К.: Наукова думка, 1989. – 304 с.
723. Скрипник Г. А. З історії етнографічних експозицій України / Г. А. Скрипник // НТЕ. – 1979. – № 4. – С. 87–92.
724. Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво (20-ті – 90-ті роки ХХ ст.) / Г. А. Скрипник. – К., 1998. – 166 с.
725. Сластионов А. Г. Кобзарь Михайло Кравченко и его думы / А. Г. Сластионов // Кієвская старина. – 1902. – Т. LXXVII. – № 5. – С. 301–331.
726. Сластіон О. Записування дум на фонографі / О. Сластіон // Рідний Край. – 1909. – Ч. 22. – С. 8–9; Ч. 23. – С. 7–10; Ч. 24. – С. 6–8.
727. Смик Р. Професор Зенон Кузеля – людина, вчений, патріот / Р. Смик // Кузеля З. Ф. Бойківське весілля в Лавочнім / [упоряд. та авт. вступ. ст. У. Скальська]. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – С. 10–16.
728. Смолин Г. М. Грушевський і проблеми національних меншостей в Україні / Григорій Смолин // Михайло Грушевський: Зб. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 67–70.
729. Сокіл Г. Роль Наукового товариства ім. Шевченка в історії української фольклористики (до 140-річчя створення Товариства) / Ганна Сокіл // НЗ. – 2013. – № 5. – С. 775–781.
730. Сокіл Г. Співпраця наддніпрянських фольклористів у Науковому Товаристві імені Шевченка / Ганна Сокіл // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – Вип. 32. – 2009. – С. 393–398.

731. Сокіл Г. Фольклористика Івана Франка через призму епістолярію / Ганна Сокіл // Українське літературознавство. – 2011. – С. 239–248.
732. Сокіл Г. Фольклористична діяльність Івана Франка: організація збирацько-дослідницької роботи / Ганна Сокіл // Українське літературознавство. – 2008. – Вип. 70. – С. 255–262.
733. Солошенко В. М. М. Грушевський про розселення і походження українського народу / В. М. Солошенко, В. П. Капелюшний // Михайло Грушевський і сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річ. від дня народж. М. С. Грушевського. – К., 1998. – С. 30–32.
734. Сонни А. И. Горь и доля въ народной сказкѣ / А. И. Сонни // Университетские известия. – 1906. – № 10. – С. 1–64.
735. Сохань П. У всьому спектрі знань: До 100-річ. Наук. т-ва ім. Шевченка / П. Сохань, І. Гирич // Політика і час. – 1992. – № 9–10. – С. 67–69.
736. Старков В. До питання про ігровий елемент української традиційної обрядовості (Внесок Зенона Кузеля у дослідження «ігор та забав при мерці») / В. Старков // Матеріали до української етнології. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 279–286.
737. Старков В. А. Ф. К. Вовк – визначний український етнограф / В. А. Старков // 150 років розвитку вітчизняної історичної науки в Київському університеті. – К., 1993. – С. 111–115.
738. Стахів М. Деякі документи про діяльність Грушевського на еміграції / Матвій Стахів // Записки НТШ. – Нью-Йорк, 1978. – Т. СХСVII. Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини. – С. 175–220.
739. Стахів М. Наукове Товариство ім. Шевченка в Краю і на еміграції / Матвій Стахів // Альманах УНС. – Нью-Йорк, 1973. – № 63. – С. 63–75.
740. Стебельський Б. Наукове Товариство імені Т. Шевченка в Канаді: праця, плани / Богдан Стебельський, Юрій Курис // Наукове Товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Перша наукова

- сесія НТШ, березень, 1990: доповіді, повідомлення, матеріали / упоряд. О. Купчинський. – Львів, 1992. – С. 52–56.
741. Стельмах Г. Ю. Ф. К. Вовк (До 120-річчя від дня народження) / Г. Ю. Стельмах, М. П. Приходько // УІЖ. – 1967. – № 3. – С. 124–126.
742. Стельмах С. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття): Монографія / Сергій Стельмах. – К.: Київ. ун-т, 2005. – 377 с.
743. Степаненко М. Леся Українка, Володимир Гнатюк і Філарет Колесса – рятівники прецінного скарбу минулих віків: українських народних дум / М. Степаненко // Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Міжнародна наукова конференція (Пряшів–Свидник, 12–15 червня 1991 р.): матеріали / упоряд. М. Мушинка; відп. ред. П. Сохань; АН України, Інститут української археографії, Університет ім. П. Й. Шафарика. Філософський факультет, Український вільний ун-т, Наукове товариство ім. Шевченка, Асоціація українців Словаччини, Рада Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини. – К. [та ін.]: [б. в.], 1992. – С. 136–144.
744. Страшний В. Над Поділлям дух Грушевського витає / Василь Страшний // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 208–215.
745. Студинський К. Матеріали до життєпису Федора Вовка. Листування Федора Вовка з Ол[ександром] Барвінським (в рр. 1891 і 1900–3) / Кирило Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1929. – Т. СЛ. – С. 405–427.
746. Студинський К. Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1928 рр.) / Кирило Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. СЛ. Праці філологічної та історично-філософської секції. – С. IX–XVIII.

747. Сумцов Н. Ф. Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцах / Н. Ф. Сумцов. – Харьков: Типография Губернского Правления, 1898 – 201 с.
748. Супрун Л. В. Український народ на сторінках «Літературно-наукового вістника» за редакцією Михайла Грушевського / Л. В. Супрун // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2010. – Т. 39. – С. 102–105.
749. Талько Т. Культурологічні та етноантропологічні ідеї М. Грушевського у контексті вітчизняної філософії / Тетяна Талько // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2002. – С. 250–257.
750. Тарабан В. Історичне краєзнавство Галичини у науковій спадщині М. Грушевського / Віталій Тарабан // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 143–144.
751. Таран О. Волинь в народознавчих дослідженнях Федора Вовка / Олена Таран // Етнічна історія народів Європи. – К., 2001. – Вип. 11. – С. 69–72.
752. Таран О. Хведір Вовк і французька школа антропології: формування української наукової антропологічної традиції на поч. ХХ ст. / О. Таран // Україна, українці, українознавство у ХХ ст. в джерелах і документах: Зб. наукових праць. У 2-х частинах. – К.: НВЦ «Наша культура і наука», 1999. – Ч. 1. – С. 243–251.
753. Тебешевська О. Великий Каменяр у рецепції Зеновії Франко / Оксана Тебешевська // Літопис Бойківщини. – Дрогобич, 2012. – Ч. 2/83 (94). – С. 87–98.

754. Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дні народження академіка Михайла Грушевського / Ред. В. В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1991. – 84 с.
755. Тельвак В. Михайло Грушевський та дискусії в українській історіографії кінця XIX – першої третини XX ст. / Вікторія Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. IX. – С. 288–298.
756. Тельвак В. В. Наукова діяльність Михайла Грушевського в дискусіях революційної доби / В. В. Тельвак // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2007. – Вип. 100. – С. 27–39.
757. Тельвак В. В. Постать Михайла Грушевського в польській історіографії (кінець XIX–XX ст.) / В. В. Тельвак // УІЖ. – 2006. – № 5. – С. 67–83.
758. Тельвак В. В. Початки наукової діяльності Михайла Грушевського в оцінках істориків кінця XIX ст. (до проблеми генези грушевськознавчих концепцій) / В. В. Тельвак // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2007. – Вип. 92. – С. 66–68.
759. Тельвак В. Взаємини Івана Франка та Михайла Грушевського в історіографічній традиції / Віталій Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. IX. – С. 48–60.
760. Тельвак В. Інституційні та теоретичні засади української історичної науки на зламі XIX – початку XX століття в науковій діяльності Михайла Грушевського / Віталій Тельвак // Історія та історіографія в Європі. – К., 2004. – Вип. 3.: Історична наука як засіб політичної легітимації в Німеччині та в Україні у XX столітті. – С. 107–115.
761. Тельвак В. Наукова спадщина Михайла Грушевського в російській історіографії кінця XIX – першій половині XX століття / Віталій Тельвак // Схід-Захід. – Донецьк, 2001. – Вип. 5. – С. 64–77.

762. Тельвак В. Наукові погляди Михайла Грушевського в історіографічних дискусіях у російській імперії кінця XIX – початку XX ст. / Віталій Тельвак // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2008. – Т. 16 / Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства; редкол.: І. Б. Матяш (голов. ред.) [та ін.]. – С. 42–57.
763. Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) / Віталій Тельвак / НАН України: Інститут історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. – К.; Дрогобич: Вимір, 2008. – 494 с.
764. Тельвак В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів Михайла Грушевського (кінець XIX – початок XX століття) / Віталій Тельвак; Українське Історичне Товариство, Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. – Нью Йорк; Дрогобич: [б. в.], 2002. – 236 с.
765. Тельвак В. В. Дослідження рецепції творчої спадщини Михайла Грушевського в історіографії української діаспори (40–80-ті роки XX ст.) / Віталій Тельвак // Студії з історії Української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В. Ф. Верстюк. НАН України, Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – С. 72–82.
766. Тельвак В. П. Сучасна польська та російська грушевськіана: спроба історіографічного порівняння / В. П. Тельвак, В. В. Тельвак // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 160–161. – С. 77–86.
767. Ткаченко І. М. Грушевський і опоненти – конфлікти щодо ЛНВ у 1908 та 1911 рр. / І. Ткаченко // Вісник Київського національного

- університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія». – К., 2010. – Вип. 103. – С. 29–33.
768. Ткаченко І. В. Редакційна політика М. Грушевського в «Літературно-науковому вістнику» (1907–1914 рр.) / І. В. Ткаченко // УІЖ. – 2010. – № 5. – С. 90–103.
769. Томашівський С. В справі етнографічної карти України-Руси (Проект) / С. Томашівський // Хроніка НТШ. – Львів, 1907. – Ч. 31. – Вип. III. – С. 23–27.
770. Томашівський С. Етнографічна карта Угорської Русі / Степан Томашівський. – СПб., 1910. – 94 с.
771. Томашівський С. Етнографічна карта Угорської Русі / Степан Томашівський // Статті по славянознавству. – Вып. III. – СПб., 1910. – С. 178–269.
772. Тронько Я. Я. Приреченість школи Грушевського (М. С. Грушевський) / П. Т. Тронько // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К.; Хмельницький, 1991. – С. 6–16.
773. У сторіччя народин Івана Франка: зб. праць і ст. приготованих на наукову конференцію 12 і 13 травня 1956 у виданні НТШ і «Свободи» / Передм. від ред. – Нью-Йорк: [б. в.], 1957. – 197 с.
774. Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського) / Наукова конференція 29 вересня 2011 р. – К.: Український інститут національної пам'яті, 2012. – 454 с.
775. Українських Карпат та Прикарпаття / А. Данилюк // Іван Франко і світова культура: [матеріали міжнар. симпоз. ЮНЕСКО]. – Кн. 2. – К.: [б. в.], 1990. – С. 112–113
776. Усна епіка: етнічна традиція та виконавство / Матеріали міжнародної конференції, присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. Київ, 8–14 вересня 1997 р. – К., 1997. – Ч. 1. (А–Л). – 175 с.

777. Усна епіка: етнічна традиція та виконавство / Матеріали міжнародної конференції, присвяченої пам'яті Ф. Колесси та А. Лорда. Київ, 8–14 вересня 1997 р. – К., 1997. – Ч. 2. (М–Я). – 183 с.
778. Федорків О. Ідея професіоналізму в діяльності галицьких музичних товариств 1930-х років (на прикладі СУПроМу та Музикологічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка) / Оксана Федорків // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 19–20. – С. 173-179.
779. Филевич И. Из истории Карпатской Руси / И. Филевич // Варшавские университетские известия. – 1902. – № IV. – С. 1–47; № VII. – С. 1–32; № IX. – С. 33–40.
780. Фігурний Ю. Сутність етнології як науки та її місце в інтегративному українознавстві / Юрій Фігурний // Українознавство. – 2007. – № 1. – С. 294.
781. Філарет Колесса (1871–1947): бібліографічний покажчик праць і критичної літератури / упоряд. М. Мороз; відп. ред. С. Грица. – Львів: [б. в.], 1992. – 61 с.
782. Флоринській Т. Малорусській языкъ и «українсько-руський» літературний сепаратизмъ / Т. Флоринській. – СПб.: Типографія А. С. Суворина, 1900. – 163 с.
783. Франкіана Василя Сімовича / упоряд., передм. та прим. М. Білоус, З. Терлак; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів: [б. в.], 2005. – 234 с.
784. Франківська наукова конференція (15; 2000; Львів). Тези доповідей п'ятнадцятої щорічної наукової Франківської конференції: (27–29 вересня 2000 року) / відп. ред. П. Я. Салевич; Львівський національний ун-т. Інститут франкознавства. – Львів: [б. в.], 2001. – 98 с.
785. Франківські наукові конференції (17; 2002; Львів). Тези доповідей XVII (8–9 жовтня 2002 р.), XVIII (9–10 жовтня 2003 р.), XIX (10–11 жовтня

- 2004 р.) Франківських щорічних наукових конференцій / упоряд. Л. Бондар; відп. ред. І. Денисюк ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Інститут франкознавства. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 180 с.
786. Франківські наукові конференції (17; 2002; Львів). Тези доповідей XVII (8–9 жовтня 2002 р.), XVIII (9–10 жовтня 2003 р.), XIX (10–11 жовтня 2004 р.) Франківських щорічних наукових конференцій / упоряд. Л. Бондар; відп. ред. І. Денисюк; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Інститут франкознавства. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 180 с.
787. Франко і музика: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю від дня народження Івана Франка / ред.-упоряд. П. Гушоватий [та ін.]; Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Музично-педагогічний факультет, Всеукраїнське товариство «Просвіта». – Дрогобич: [б. в.], 2006. – 144 с.
788. Франко О. О. Спадщина Федора Вовка / О. О. Франко // Бібліотека – скарбниця духовності. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України. Львів 5–8 вересня 1990. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 200–209.
789. Франко З. Михайло Грушевський і Іван Франко / Зиновія Франко // Михайло Грушевський: Зб. наук. праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 291–296.
790. Франко О. Е. Археологические исследования Ф. К. Вовка (Волкова) (по материалам личного архива) / О. Е. Франко // Тезисы докладов и сообщений научной конференции. – Николаев, 1989. – С. 18–19.
791. Франко О. Е. Международные научные связи Ф. Вовка (Волкова) / О. Е. Франко, А. Д. Франко // Традиции отечественной палеоэтнологии.

- Международная конференция, посвященная 150-летию со дня рождения Ф. Волкова (Вовка). – СПб.: Изд. С.-Петербургского университета, 1997 – С. 19–21.
792. Франко А. Діяльність Івана Франка в Етнографічній комісії НТШ / Андрій Франко // НЗ. – 2001. – № 3. – С. 465–470.
793. Франко А. Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Франко // Визвольний шлях. – Лондон, 2006. – № 7–8. – С. 74–91.
794. Франко А. Іван Франко – керівник філологічної секції наукового товариства ім. Шевченка / Андрій Франко // Літературознавство, бібліографія, інформатика. – Харків, 1996. – С. 81–86.
795. Франко А. Іван Франко – редактор видавничої серії Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка «Українсько-руська бібліотека» / Андрій Франко // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали міжнар. наук. конф., Львів, 25–27 вересня 1996 / Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ред. Л. Бондар [та ін.]. – Львів: Світ, 1998. – С. 578–585.
796. Франко А. Львів у житті Федора Вовка / Андрій Франко, Оксана Франко // Матеріали наукової конференції викладачів та аспірантів історичного факультету (6–7 лютого 1997 р.). Наукові зошити історичного факультету. Львів: ЛДУ, 1997. – С. 72–77.
797. Франко А. Співпраця М. Грушевського та І. Франка у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Франко // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 35–38.
798. Франко І. Дещо про нашу пресу / І. Франко // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. VII. – С. 62–71.

799. Франко І. Дещо про нашу пресу / І. Франко // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. IX. – С. 174–188.
800. Франко І. Дещо про нашу пресу / Ів[ан] Франко // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. VIII. – С. 77–78.
801. Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXVIII. – Кн. XII. – С. 214–217.
802. Франко І. До збирачів етнографічних матеріалів / І[ван] Франко, Вол[одимир] Гнатюк // Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 20. – Вип. IV. – С. 14–17.
803. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К., 1982. – Т. 36: Літературно-критичні праці (1905–1906). – С. 68–99.
804. Франко І. Збирайте етнографічні матеріали! / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XVII. – Кн. I. – С. 77–78.
805. Франко І. Потреби аграрної статистики / І. Франко // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII–IX. – С. 321–324.
806. Франко І. Справа участі делегатів Наук. Тов. ім. Шевченка в археологічному з'їзді / І. Франко, В. Гнатюк // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. IX. – С. 197–198.
807. Франко О. Діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка (До 150-річчя від дня народження) / Оксана Франко // НТЕ. – 1997. – № 5–6. – С. 15–26.
808. Франко О. Діяльність Федора Вовка в Науковому товаристві ім. Шевченка / Оксана Франко / З історії Наукового товариства ім. Шевченка // Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові. – Львів, 1998. – С. 84–100.
809. Франко О. Етнографічна та народознавча спадщина Федора Вовка / О. Франко, В. Наулко // Марра Mundi. – Збірник наукових праць на

- пошану Ярослава Дашкевича, з нагоди його 70-річчя. – Львів–Київ–Нью-Йорк-1996. – С. 675–697.
810. Франко О. Етнографічні дослідження українського народу Федора Вовка / О. Франко // III Міжнародний конгрес українців. – Харків. 26–29 серпня 1996. – Політологія, етнологія, соціологія. – Харків: Вид. «Око», 1996. – С. 159–163.
811. Франко О. Етнографічні дослідження Ф. Вовка в Галичині, Буковині та Закарпатті / О. Франко // НЗ. – 1997. – № 3. – С. 170–174.
812. Франко О. Етнографічні дослідження Федора Вовка в Галичині, Буковині та Закарпатті / О. Франко, А. Франко // Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури: Зб. матеріалів і тез наук. конф. 29–30 верес. 1998 р. – Рівне : [б. в], 1998. – С. 176–188.
813. Франко О. Іван Франко й українська пісня / Олеся Франко // Літопис Бойківщини. – Дрогобич, 2012. – Ч. 2/83 (94). – С. 98–102.
814. Франко О. Спадщина Федора Вовка / О. Франко // Бібліотека – скарбниця духовності. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України. – Львів 5–8 вересня 1990. – К.: Наукова думка, 1993 – С. 200–209.
815. Франко О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч / Оксана Франко. – К.: Видавництво Європейського Університету, 2000. – 378 с.
816. Франко О. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918). Дослідження, спогади. Бібліографія: До 150-ліття з дня народження вченого / Оксана Франко; ред. М. Антонович. – Нью-Йорк: [б. в.], 1997. – 381 с.
817. Франко О. Фольклористична діяльність Ф. Вовка / О. Франко // НТЕ. – 1999. – № 4. – С. 12–20.
818. Франко О. О. До питання «Іван Франко – етнограф» (на основі неопублікованих матеріалів [з архіва Федора Вовка]) / О. О. Франком //

- Іван Франко і світова культура. Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО 11–15 вересня 1986 р. – Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 106–108.
819. Франко О. О. Народознавчі праці Ф. К. Вовка / О. О. Франко // НТЕ. – 1989. – № 6. – С. 15–26.
820. Франкознавство у Львівському університеті: Хронологічний показчик літератури (1945–1981) / Уклад.: М. Бутрин та ін. – Львів, 1984. – 125 с.
821. Хроніка НТШ. – Львів, 1914. – Ч. 58–59. – Вип. II–III. – 55 с.
822. Хроніка НТШ. – Львів, 1918 – Ч. 60–62. – Вип. I–III. – 164 с.
823. Цибенко І. Критико-бібліографічна діяльність Михайла Грушевського на сторінках «Записок НТШ» та «Літературно-наукового вісника»: (Львівський період життя і творчості видатного вченого: 1894–1914 роки) / Ірина Цибенко // Вісник Книжкової палати. – К., 2004. – № 3. – С. 30–35.
824. Цибенко І. Територіально-історичні дослідження Михайла Грушевського: бібліографічний аспект / Ірина Цибенко // Вісник Книжкової палати. – К., 2010. – № 12. – С. 1–4.
825. Циганок О. Відображення світоглядних уявлень українців у дослідженнях Володимира Гнатюка / О. Циганок // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – 2001. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 77–81.
826. Цимбал Т. Володимир Гнатюк – дослідник весілля українців карпатського регіону / Т. Цимбал // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – 2001. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 147–151.
827. Черепанин М. Музикознавчі дослідження Івана Франка / Мирон Черепанін // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому

- середовищі ХХ століття. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2006. – Вип. 2. – С. 218–221.
828. Черниш Н. З Україною у серці : Зенон Кузеля – бібліограф, етнограф, лексикограф / Н. Черниш // Друкарство. – 2006. – № 1. – С. 62–66.
829. Черниш Н. Історико-соціологічний метод М. Грушевського і сучасність / Наталія Черниш // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом. наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін.; Львів: Світ, 1995. – С. 324–327.
830. Черняков І. Т. Біля джерел української археології, антропології та етнографії (до 160-річчя від дня народження Ф. К. Вовка) / І. Т. Черняков // Праці центру пам'яткознавства. – 2007. – Вип. 11. – С. 155–160.
831. Чмелик Р. Концепція М. Грушевського про походження української сім'ї / Роман Чмелик // НЗ. – 1996. – № 1. – С. 53–54.
832. Шамара С. Нація в позитивістській соціології Михайла Грушевського / Сергій Шамара // Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист: Матеріали II регіональної науково-практичної конференції / За наук. ред. І. Б. Гирича. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – С. 99–104.
833. Шаповал Ю. «Літературно-науковий вісник» під редакторством Івана Франка (1898–1906 рр.): Генезис етнографічних і літературно-мистецьких процесів / Юрій Шаповал // НЗ. – 1997. – № 4. – С. 214–226.
834. Шаповал Ю. Журнал «Літературно-науковий вісник» – творець державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Рівне, 2007. – 64 с.
835. Шаповал Ю. Г. «Літературно-науковий вісник» (1898–1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Г. Шаповал. – Львів: Б. в., 2000. – 352 с.

836. Шаповал Ю. Г. Журнал «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 рр.): Публіцистична модель національних свобод і реальність / Юрій Шаповал // НЗ. – 1998. – № 1. – С. 1–10.
837. Шевченко Л. П. Сторінка з етнографічної діяльності В. Гнатюка / Л. П. Шевченко // НТЕ. – 1959. – № 1. – С. 101–105.
838. Шеремета О. М. Діяльність В. Гнатюка в НТШ / О. М. Шеремета // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 90–92
839. Шкраб'юк П. М. Грушевський і М. Павлик: Довкола конфлікту в НТШ / Петро Шкраб'юк // Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідом, наук. конф. / Львів. ун-т ім. І. Франка та ін. – (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.) / А. Карась (відповід. ред.) та ін. – Львів: Світ, 1995. – С. 79–88.
840. Шологон Л. І. «Літературно-науковий вісник» (1898–1914 рр.) як джерело до вивчення національно-культурного життя українців Галичини / Л. І. Шологон // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія». – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 14 – С. 93–101.
841. Шумадан Н. Коломийка у дослідженнях Володимира Гнатюка / Н. Шумадан // НТЕ. – № 2. – С. 21–25.
842. Шуст Я. Ф. М. Колесса / Ярослав Шуст. – К.: Мистецтво, 1955. – 60 с.
843. Щербак І. Програма Михайла Грушевського «Постриження й інші обряди, відправлявані над дітьми й підлітками» в контексті наукових досліджень української етнологічної школи 20–30-х рр. ХХ ст. / І. Щербак // Матеріали до української етнології: щорічник. – К., 2002. – Вип. 2 (5). – С. 338–341.
844. Этнография на службе у классового врага. – Л.: ГАИМК, 1932. – 128 с.
845. Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського: 3 нагоди шістдесятої річниці життя та сороковин наук.

- діяльності. – К.: ВУАН, 1929. – Т. 3: Матеріали до бібліографії друк, праць акад. Грушевського за 1905–1928 рр. / Д. Балика, О. Карпинська, Н. Козель, Н. Ципкина (упоряд.); В. Дорошенко (доп.). – 104 с.
846. Юрчак Л. Заохочення та покарання у фольклорних записах Володимира Гнатюка / Л. Юрчак // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТДНУ, 2001. – Вип. X: До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. – С. 151–156.
847. Ягнищак В. Лемківщина в науковій спадщині Михайла Грушевського / Володимир Ягнищак // Михайло Грушевський: 3б. наук, праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-річчю з дня народж. М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 215–218.
848. Якимович Б. Видавнича діяльність Івана Франка в Науковому Товаристві ім. Шевченка / Богдан Якимович // Буття в мистецтві. – Львів, 2007. – С. 506–510.
849. Якимович Б. Видавнича діяльність Івана Франка: ad fontes / Богдан Якимович // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології: збірник наукових праць. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 116–144.
850. Якимович Б. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти / Богдан Якимович. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 691 с.
851. Якимович Б. Іван Франко – видатний теоретик і практик видавничої справи в Україні / Богдан Якимович // Галичина. – 2006/2007. – № 12–13. – С. 68–85.
852. Якимович Б. Іван Франко як книгознавець і видавець / Б. З. Якимович // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2008. – Т. 23: Література. – С. 101–123.

853. Януш Б. Справозданє з музея за час від 1 січня до 30 цвітня 1908 р. / Б. Януш // Хроніка НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 34. – Вип. II. – С. 19–20.
854. Ярмоленко Н. Методологія вивчення героїчного епосу в фольклористичній спадщині І. Я. Франка / Наталія Ярмоленко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 95. – С. 139–148.
855. Ясінський Б. Від упорядника / Богдан Ясінський // Літературно-науковий вісник: Показчик змісту. Т. 1–109 (1898 – 1932) / Уклад. Б. Ясінський. – К.; Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. – С. VIII.
856. Ясько М. Іван Франко про усну народнопоетичну творчість Закарпаття / М. Ясько // Наукові записки Ужгородського державного університету. – 1957. – Т. 25. – С. 19–30.
857. Яценко М. Феноменально щасливий збирач / М. Яценко // Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. – К.: Музична Україна, 1971. – С. 5–30.
858. Яценко М. Т. Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність / М. Т. Яценко. – К.: Наукова думка, 1964. – 287 с.
859. Boas F. Race, language and culture / Franz Boas. – New York: The Macmillan company, 1940. – 647 p.
860. Radcliff-Brown A. R. Method in social anthropology / A. R. Radcliff-Brown. – London, 1958. – 189 p.
861. Radcliff-Brown A. R. The comparative method in social anthropology / A. R. Radcliff-Brown // The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. – London, 1951. – Vol. 81. – № 1/2. – P. 15–22.

IV. Бібліографічні видання

862. [Б. а.] Новітня бібліографія праць про діяльність та творчість Михайла

- Грушевського / [Б. а.] // Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження Михайла Грушевського) / Наукова конференція 29 вересня 2011 р. – К.: Український інститут національної пам'яті, 2012. – С. 386–451.
863. Бойко М. «Записки наукового товариства ім. Шевченка»: покажчик 1892–1982 рр. / Максим Бойко. – Блумінгтон, 1984. – 151 с.
864. Винар Л. Бібліографія праць про Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1966. – № 1–2 (9–10). – С. 122–129.
865. Винар Л. Бібліографія праць про Михайла Грушевського / Любомир Винар // УІ. – Нью-Йорк, 1984. – № 1–4 (81–84). – С. 291–319.
866. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Хв. Вовк Студії з антропології України. – К., 2010. – С. 135–213.
867. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк. – К.: З друкарні Української Академії Наук, 1929. – 79 с.
868. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Хроніка археології та мистецтва. – 1930. – Ч. 2. – 88 с.
869. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Федір Вовк: сторінка наукової спадщини та бібліографія праць / НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Асоціація українських етнологів; передм. Г. Скрипник. – К.: [б. в.], 2002. – С. 32–98.
870. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918) / Галина Вовк // Франко О. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918). Дослідження, спогади, бібліографія. До 150-ліття з дня народження вченого. Редактор Марко Антонович. – Нью-Йорк, 1997. – С. 291–362.
871. Володимир Гнатюк: Бібліогр. друкованих праць / Уклав М. Мушинка. – Едмонтон, 1987. – 148 с.
872. Володимир Гнатюк: Бібліографічний покажчик. 1871–1991 / О. Купчинський (відп. ред.), М. Мороз (упоряд.), М. Мушинка (упоряд.). –

- Львів, 1992. – 151 с.
873. Гамалій Г. І М. С. Грушевський (1866–1934 рр.): Бібліографія: Основні видання творів М. С. Грушевського / Г. І. Гамалій // Рідна школа. – 1991. – № 11. – С. 90–92.
874. Грановський Б. В. Академік М. С. Грушевський: Матеріали до біобібліографії (1914–1934 рр.) / Б. В. Грановський. – К., 1991. – Вип. I. – 25 с.
875. Гринченко Б. Д. Литература українського фольклору 1777–1900. Опыт бібліографічного указателя / Б. Д. Гринченко. – Чернігов, 1901. – 320 с.
876. Дисак Ф. Бібліографічний покажчик літературних, наукових, публіцистичних творів Івана Франка в журналі «Зоря» / Федір Дисак // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія: Журналістика. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 66–73.
877. Дорошенко В. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1873–1892–1912 р.р.): [Покажчик] / Володимир Дорошенко. – К.; Львів: Накл. НТШ, 1913. – 88 с.
878. Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Бібліографічний покажчик (1892–2000) / Автор-укладач В. Майхер; Відп. редактор О. Купчинський. – Львів, 2003. – 720 с.
879. Зарубіжне франкознавство: бібліогр. покажчик / упоряд. Мирослав Мороз; відповід. ред. Федір Погребенник; НАН України, Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Львівське відділення. – Львів: [б. в.], 1997. – 102 с.
880. Зібрання творів у 50-ти т. / Іван Франко; Редакційна колегія: Є. П. Кирилук (голова) та ін.; Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К.: Наукова думка, 1976–1986. Довідковий том / Упорядники О. Я. Безпальчук та ін.; Ред. О. О. Білявська. – К.: Наукова думка, 1989. – 328 с.
881. Золотаревъ Д. Списокъ оригинальныхъ работъ, статей, бібліографическихъ замѣтокъ и рецензій, напечатанныхъ въ разное время Ф. К. Волковымъ,

- расположенныхъ по отдѣламъ въ хронологическомъ порядкѣ / Д. Золотаревъ // Русскій Историческій Журналь. – П.: [Рос. Акад. Наукъ]. – 1918. – Кн. 5. – С. 358–365.
882. Іван Франко. 1856–1916: Бібліогр. покажч. / Склав І. З. Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – 202 с.
883. Іван Франко. Бібліографічний покажчик творів і критичної літератури. 1986–1988 / Упор. М. Мороз // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986 р.): У 3 т. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 3. – С. 55–89.
884. Іван Франко: Бібліогр. покажч. / Склав І. З. Бойко. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – 288 с.
885. Іван Франко: Бібліогр. покажч. 1956–1984 / Упоряд. М. О. Мороз. – К.: Наук. думка, 1987. – 521 с.
886. Іван Якович Франко: Каталог творів письменника та літератури про нього: до 100-річчя з дня народження / Ред. О. І. Дей; Львівська бібліотека Академії наук УРСР. – Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 1956. – 176 с.
887. Калинович І. Українська історична бібліографія за 1914–1923 рр. / Іван Калинович // Записки НТШ. – Львів, 1924. – Т. СXXXIV–СXXXV. – С. 185–239.
888. Комариця М. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка / М. Комариця // Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Іст.-бібліогр. дослідж.: У 3 т. / НАН України ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики [уклад.: М. М. Романюк (кер. проекту), М. В. Галушко]. – Львів: Світ, 2002. – Т. 2: 1901–1919 рр. – С. 105–118.
889. Левицький І. О. Реєстр наукових і літературних праць проф. М. С. Грушевського до року 1905 / І. О. Левицький // Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському учениками й прихильниками з нагоди його десятилітньої праці в Галичині (1894–1904). – Львів, 1906. – С. 1–50.

890. Мороз М. О. Бібліографія. Франківські видання / Мирослав Мороз // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 8. – С. 85–88.
891. Мороз М. О. Іван Франко: бібліографія творів 1874–1964 / М. О. Мороз. – К.: Наукова думка, 1966. – 447 с.
892. Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939): Анотований покажчик. Комісія бібліографії та книгознавства / [укладач Т. Кульчицька; редактор Л. Ільницька]. – Львів, 1991. – 104 с.
893. Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання / Уложив В. Дорошенко. – Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1930. – Вип. II–IX. – С. 81–184.
894. Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання / Уложив В. Дорошенко. – Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1918. – Вип. I. – 80 с.
895. Ясінський Б. Літературно-науковий вістник. Покажчик змісту. Том 1–109 (1898–1932) / Богдан Ясінський – К.: Смолоскип, 2000. – 544 с.
896. Wynar L. R. Michailo Hruschovskyi: 1866–1934: Bibliographic Sources / L. R. Wynar. – New-York; Toronto: Ukr. Hist. Assoc., 1985. – 203 p.

V. Рецензії та огляди літератури

897. [Б. а.] Автор «Гуцульщини» / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XVI. – Кн. IV. – С. 18–19.
898. [Б. а.] Б. Гринченко. Веселый оповидачь (Чернигов, 1898. Сторін 108, 8-ки) / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. III. – Кн. VIII. – С. 154.
899. [Б. а.] Етнографічний Збірник / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXX. – Кн. IV. – С. 94.
900. [Б. а.] Етнографічний Збірник. Т. XVII / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. IX. – С. 269.

901. [Б. а.] Живая Старина за рік 1900 (вип. I–II стр. 223–229) / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XII. – Кн. X. – С. 60–61.
902. [Б. а.] Записки Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка, рік VIII, т. XXVIII / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VI. – Кн. V. – С. 125.
903. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. IV. – С. 138.
904. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XVI. – Кн. XII. – С. 17.
905. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XIX. – Кн. VII. – С. 4.
906. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XX. – Кн. XII. – С. 33.
907. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXIX. – Кн. II. – С. 141–142.
908. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXX. – Кн. IV. – С. 93–94.
909. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. VIII. – С. 196.
910. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXII. – Кн. XI. – С. 164.
911. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIII. – Кн. II. – С. 389.
912. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. IV. – С. 200–202.
913. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. V. – С. 403–404.
914. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. VI. – С. 594–595.

915. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка, рік VII, т. XXV, кн. V, під редакцією М. Грушевського / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. IV. – Кн. XI. – С. 156–157.
916. [Б. а.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Т. XXI. / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. I. – С. 201.
917. [Б. а.] Збірник фільольогічної секції Наукового Товариства ім[ени] Шевченка т. II – Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Том I. Ст. 260 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 64.
918. [Б. а.] М. Грушевський. Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студиях східної Європи (Отдѣльный оттискъ изъ сборника: Статьи по славяновѣдѣнію») СПбетербургъ, 1904. Ст. 10 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXIX. – Кн. II. – С. 142.
919. [Б. а.] М. Ф. Сумцов. Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцах. Стор. 200. Харків, 1898 р. / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VI. – Кн. V. – С. 126.
920. [Б. а.] Материяли до українсько–руської етньюлогії / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXI. – Кн. IX. – С. 269–270.
921. [Б. а.] Материяли до українсько–руської етньюлогії. Т. VIII / [Б. а.] // ЛНВ. – Т. XXXVI. – Кн. XII. – С. 509.
922. [Б. а.] Проф[есор] Брікнер про виданя Наук[ового] Тов[ариства] ім[ени] Шевченка / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 61–62.
923. [Б. а.] Русская Мысль, кн. 1, січень 1901 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 14.
924. [Б. а.] Русскія Вѣдомости. Москва, ч. 196 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. IX. – С. 202.
925. [Б. а.] Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові 1901, май–серпень / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XVI. – Кн. XII. – С. 4.

926. [Б. а.] Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, січень–цвітень Ч. 2 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VIII. – С. 133.
927. [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Р. 1901. Вип. 1. Ч. 5. У Львові, 1901 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 11.
928. [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. II. Ч. 11., май–серпень. Львів, 1902 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1902. – Т. XX. – Кн. XI. – С. 33–34.
929. [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. III. Ч. 19, май–серпень. Львів, 1904 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXIX. – Кн. I. – С. 70.
930. [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. IV. Ч. 20, вересень–грудень. Львів, 1904 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXIX. – Кн. III. – С. 258.
931. [Б. а.] Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. III. Ч. 23, май–серпень. Львів, 1905 / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXII. – Кн. XI. – С. 164
932. [Гнатюк] В. Україніса в чужих виданнях / В. // ЛНВ. – Львів, 1904. – Т. XXVIII. – Кн. XII. – С. 226–227.
933. [Гнатюк] В. Б. Д. Гринченко Изъ усть народа. Малорусскіе рассказы, сказки и пр. Приложение к № XII «Земскаго Сборника» 1900 г. Черниговъ, 1900. Ст. VIII+488, 8 / В. // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. V. – С. 26.
934. [Гнатюк] В. Б. Д. Гринченко Литература украинскаго фольклора. 1777–1900. Опытъ библиографическаго указателя. 1901. Земская Типографія. Ст. 318 / В. // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XVI. – Кн. XII. – С. 16–17.
935. [Гнатюк] В. М. Грушевський Спірні питання старо-руської етнографії (Отдѣльный оттискъ изъ «Сборника по славяновѣдѣнію») С.–Петербургъ, 1904. Ст. 17 / В. // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXIX. – Кн. I. – С. 69–70.

936. [Гнатюк] В. Этнографическое Обзорѣніе про проф. Флоринского / В. // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. V. – С. 134.
937. [Тишкевич М.] Русская мысль / М. О. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. L. – Кн. VI. – С. 1-3.
938. К[опач] І. Archiv für slavische Philologie, т. XXI (ст. 1–644) / І. К. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 76–78.
939. Г[натюк] В. Живая Старина. – Год IX / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 70–71.
940. Г[натюк] В. Этнографическое обзорѣніе. – Год 8 / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. XX. – Кн. VI. – С. 19–21.
941. Г[натюк] В. Franko Ivan. Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland – Wien, 1905. – S. 17–50+III tabl (Відбиток: Zeitschrift für österreichische Volkskunde) / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXI. – Кн. III. – С. 228–229.
942. Г[натюк] В. Lud / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 17-19.
943. Г[натюк] В. Lud / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 40–41.
944. Г[натюк] В. Lud / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1905. – Т. LXVIII. – Кн. VI. – С. 35–36.
945. Г[натюк] В. Wisla / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 16–17.
946. Г[натюк] В. Wisla. – Т. XIII / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 74–75.
947. Г[натюк] В. Wisla. – Т. XV / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. L. – Кн. VI. – С. 13–17.
948. Г[натюк] В. Wisla. – Т. XVI / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 38–41.

949. Г[натюк] В. Брохъ Олафъ. Угрорусское нарѣчіе села Убли (Земплинскаго комитата). Изд. отд. рус. языка и словесности имп. Академіи Наукъ. Сп., ст. 117, 1899 / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XL. – Кн. II. – С. 24–29.
950. Г[натюк] В. Живая Старина / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 9–11.
951. Г[натюк] В. Живая Старина. – Год IX / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 70–71.
952. Г[натюк] В. Проф. Н. О. Сумцовъ Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ. Харьковъ, 1898. Рецензія А. Кирпичникова. (Отчетъ о 42-омъ присужденіи наградъ гафа Уварова, ст. 151–174 / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1904. – Т. LIX. – Кн. III. – С. 28–31.
953. Г[натюк] В. Сборникъ матерьяловъ по малорусскому фольклору. Собраль Ал. Н. Малинка (додаток до ч. 1 Земского Сборника Черниг. г. за 1902 р.), Чернигів, 1902. – XXII + 388 с. / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1902. – Т. XLVI. – Кн. II. – С. 37–43
954. Г[натюк] В. Старинність коломийки / В. Г. // ЛНВ. – Львів, 1905. – Т. XXXII. – Кн. XI. – С. 235–236.
955. Г[натюк] В. Этнографическое Обзорѣніе / В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1905. – Т. LXVIII. – Кн. VI. – С. 29–30.
956. Г[рінченко] Б. В. П. Милорадовичъ. Народные обряды и пѣсни Лубенскаго уѣзда, Полтавской губ., записанные въ 1888–1895 г. Сторіи 223 в 8-ці (У X-му томі Сборника Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества». Харків, 1897) / Б. Г. // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. I. – С. 202.
957. Г[уль] Т. Сборникъ Харьковскаго историко-філологическаго общества. – Харьков, 1899. – Т. XI / Т. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 38–41.

958. Гнатюк В. А. Г. Сластионовъ. Кобзарь Михайло Кравченко и его думы // Киевская Старина. – 1902. – V. – С. 301–331 / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LV. – Кн. V. – С. 37–38.
959. Гнатюк В. А. И. Сонни. Горе и доля въ народной сказкѣ (Университетские известия. – 1906. – № 10; и отдельно. – 64 с.) / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. LXXV. – Кн. I. – С. 203–205.
960. Гнатюк В. Б. Д. Гринченко. Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣдныхъ с ней губерніяхъ. – Выпускъ 2. Расказы, сказки, преданія, пословицы, загадкѣи и пр. (Чернигів, 1896. – 390 с.) / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. XVIII. – Кн. IV. – С. 48–50.
961. Гнатюк В. М. Дикаревъ. Запѣтки по исторіи народной ботаники (Этнографическое обозрѣніе 1899) / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 27.
962. Гнатюк В. Этнографическіе Матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ / [Издад] Б. Д. Гринченко. – Чернигів, 1899. – Т. III: Песни. – XXII + 767 с. (Приложеніе къ № XI–XII. «Земскаго Сборника» 1898 года) / В. Гнатюк // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 28–31.
963. Гринченко Б. Д. Этнографическіе матеріалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерніяхъ / Б. Гринченко. – Т. 3. Песни // Земский сборник. – № XI–XII. – Чернигов, 1899. – 767 с.
964. Д[жиджора] І. Літературно-Науковий Вістник / І. Д. // Записки НТШ. – Львів, 1908. – Т. LXXXVI. – Кн. VI. – С. 150–160.
965. Д[жиджора] І. Місія. Чума. Казки і сатири (Літературно–Наукова Бібліотека. С. 1. Ч. 101). Львів, 1906 / І. Д. // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXIV. – Кн. VI. – С. 596–597.
966. Д[орошенко] В. О. Сластьон. Записування дум на фонограф («Рідний край», 1909. – чч. 22–24, ст. 8–9, 7–10 і 6–8) / В. Д. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. XCV. – Кн. III. – С. 232.

967. Джиджора І. Літературно-Науковий Вістник / І. Джиджора // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXIII. – Кн. V. – С. 166–175.
968. Джиджора І. Літературно-Науковий Вістник / І[ван] Д[жиджора] // Записки НТШ. – Львів, 1908. – Т. LXXXVI. – Кн. VI. – С. 150–160.
969. Драгоманов М. Записки Товариства ім. Шевченка / М. Драгоманов // Народ. – 1893. – № 14. – С. 128–130; № 17. – С. 186–188; № 18. – С. 207–208; № 19–20 – С. 235–237.
970. К[рип'якевич] І. Історичні видання Української Академії Наук у Києві 1926–1927 р. / І. К–ч // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. CXLIX. – С. 223–235.
971. К[рип'якевич] І. Історичні видання Української Академії Наук у Києві 1926–1927 р. / І. К[рип'якевич]ч // Записки НТШ. – Львів, 1928. – Т. CXLIX. – С. 223–235.
972. К[узеля] З. Wołodymyr Hnatjuk. Polnische erotische Lieder aus dem XVIII Jahrh Mitgeteilt von... ('ANTROPHYTEIA, Jahrbücher für Folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. Friedrich S.Krauss. – 1910. – Bd. VII. – S. 359–365.) // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. XCVIII. – Кн. VI. – С. 217.
973. Кирчів Р. Мушинка Микола. Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. – Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. – 332 с. – (Записки НТШ: Праці філол. секції; Т. ССVII) / Роман Кирчів // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССXXXIII: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 431–434.
974. Коваленко Г. Русская Мысль, кн. 1, січень 1901 / Гр. Ков.–Кол. // ЛНВ. – Львів, 1901. – Т. XII. – Кн. IV. – С. 14.
975. Кр[евецький] [І.] Записки Наукового Товариства імени Шевченка / Кр. // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXVI. – Кн. XI. – С. 331–332.
976. Крип'якевич І. Нові праці з історії Гетьманщини XVII–XVIII в. Публікації 1924–1926 р. / І. Крипякевич // Записки НТШ. – Львів, 1926. – Т. CXLIV–CXLV. – С. 259–271.

977. Крымский А. Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував О. Барвінський. – Т. 3. – Львів, 1894 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1894. – Кн. 23. – № 4. – С. 192–193.
978. Крымский А. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Видання, присвячене науці і письменству українсько-руського народу. Впорядкував др. Ю. Целевич. Т. 1. Львів. 1892 / А. Крымский // Этнографическое обозрение. – М., 1893. – Кн. 18. – № 3. – С. 177–179.
979. Кузеля З. Зенон Кузеля. В справі збирання етнографічних матеріалів (Буковина 1909, ч. 152 і окремо. Чернівці 1909, ст. 12) / З. К. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСVIII. – Кн. VI. – С. 219.
980. Кузеля З. Hnatjuk Vol. Ein erotisches ukrainisches Lied aus dem XVII Jahrhundert (‘ANTROPHYTEIA, Jahrbücher für Folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklungsgeschichte der geschlechtlichen Moral, herausgegeben von Dr. Friedrich S. Krauss. – 1909. – Bd. VI. – S. 344–347) / З. Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСV. – Кн. III. – С. 226–228.
981. Кузеля З. Етнографія в західноєвропейських часописах за 1905 р. / З. Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. LXXVIII. – Кн. IV. – С. 179–202.
982. Кузеля З. Етнографія в західноєвропейських часописах за рік 1904 з деякими доповненнями за р. 1903 / Зенон Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXI. – Кн. III. – С. 166–194.
983. Кузеля З. З. Кузеля. Про потребу і техніку збирання етнографічних матеріалів («Діло» 1909, ч. 105 Передруковно в «Укр. Хаті» ч. 5, ст. 260–266) / З. К. // Записки НТШ. – Львів, 1910. – Т. ХСV. – Кн. III. – С. 232.
984. Л[евицький] Ю. Kwartalnik historyczny / Ю. Л. // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XXXIX. – Кн. I. – С. 71–74.
985. Людкевич О. Ф. Колесса. Обжинки, картина етнографічна у піснях народних на хор мішаний а capella / Остап Людкевич // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. V. – Кн. III. – С. 208–210.

986. М[аковей] О. Зоря, річник XVIII, під редакцією Олександра Борковського / О. М. // Записки НТШ. – Львів, 1898. – Т. XXI. – С. 1–3.
987. М[аковей] О. Літературно-науковий Вістник / О[сип] М[аковей] // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. XXVII. – Кн. I. – С. 1–7.
988. Назаріїв О. Етнографічна територія угорських Українців-Русинів. Рец. на публ.: Томашівський С. Етнографічна карту Угорської Руси. – С. 165–191 + Табл. / Ол[екса] Назаріїв // Записки НТШ. – Львів, 1911. – Т. СІІ. – Кн. ІІ. – С. 165–191.
989. Пуль І. Т. Сборникъ Харьковского историко-філологического общества. – Харьков, 1899. – Т. XI / Т. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 38–41.
990. Романів О. До історії конфлікту Михайла Грушевського з галичанами у 1913 р. [рецензія]: Грушевськіяна. Т. 7: М. Грушевський. Наша політика; [С. Томашівський]. Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського; Матеріяли до історії конфлікту в НТШ 1913 року / Упорядкув. Л. Винара та Євгена Пшеничного. – Нью-Йорк; Дрогобич: Коло, 2003. – 242 с. / О. Романів // УІ. – 2004–2005. – № 3–4 (163–164) / 1 (165). – С. 283–290.
991. С[упранівський] В. Варшавскія Университетскія Извѣстія / С. В. // Записки НТШ. – Львів, 1903. – Т. LVI. – Кн. VI. – С. 21–22.
992. Т[омашівський] С. Літературно-Науковий Вістник / С. Т. // Записки НТШ. – Львів, 1904. – Т. LVIII. – Кн. II. – С. 1–8.
993. Томашівський С. «Ethnographia», часопись издавана малярським народописним товариством у 5-ім зошиті с. р. (XI рік) / С. Т. // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 71–72.
994. Ф[ранко] І. Етнографічний Збірник / І. Ф. // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VIII. – Кн. XI. – С. 120.
995. Ф[ранко] І. Етнографічний Збірник. Видає етнографічна комісія Наук[ового] Товариства ім[ени] Шевченка. Том. VI. Галицько-руські

- анекдоти. Зібрав Володимир Гнатюк. У Львові, 1899 / І. Ф. // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VIII. – Кн. XI. – С. 120.
996. Франко І. Б. Д. Гринченко Литература українського фольклора 1777–1900. Опыт бібліографічного указателя. – Чернігов, 1901. – 320 с. / І. Франко // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLIV. – Кн. VI. – С. 44–49.
997. Франко І. Б. Д. Гринченко. Литература українського фольклора 1777–1900. Опыт бібліографічного указателя. – Чернігов, 1901. – 320 с. / Ів[ан] Франко // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLIV. – Кн. VI. – С. 44–49.
998. Франко І. Б. Д. Гринченко. Етнографічні матеріали, зібрані в Черніговській і сусідніх з нею губерніях, т. III. Песні. Чернігов, 1899. / І. Ф. // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VI. – Кн. V. – С. 122.
999. Франко І. В. Гнатюк. Коломийки т. II (Етнографічний Збірник, видає Етногр. Комісія Наукового Товариства імені Шевченка, т. XVII. У Львові, 1906. Стор. 316) / Ів[ан] Франко // ЛНВ. – Львів, 1906. – Т. XXXV. – Кн. IX. – С. 502–503.
1000. Ц[елевич] О. Кієвська Старина / О. Ц., В. Г. // Записки НТШ. – Львів, 1900. – Т. XXXVIII. – Кн. VI. – С. 1–11.
1001. [Б. а.] «Archiv für slavische Philologie», т. XXII / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1900. – Т. XI. – Кн. VII. – С. 70–71.
1002. [Б. а.] Das Volksleben der Ruthenen von Alexander Barwinskij / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1898. – Т. I. – Кн. I. – С. 67–68.
1003. [Б. а.] Huculszczyzna (Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie. Dział VII. Etnograficzny. Lwow. Nakładem Muz. Im. Dzied. 1899. 44 ст. / [Б. а.] // ЛНВ. – Львів, 1899. – Т. VII. – Кн. VII. – С. 121–122.

VI. Дисертації та автореферати дисертацій

1004. Бутиріна М. В. Комунікативні фактори функціонування публіцистичних текстів (на матеріалі журналів «Літературно-науковий вісник» і «Питання

- філософії та психології»): дис. ... канд. філологічних наук: 10.01.08 / Бутиріна Марія Валеріївна. – Дніпропетровськ, 2001. – 162 арк.
1005. Василенко М. Г. Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / М. Г. Василенко. – К., 2008. – 19 с.
1006. Вовчак А. С. Українська фольклористика у німецькомовних джерелах кінця XIX – початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук; 10.01.07 / А. С. Вовчак. – Львів, 2001. – 20 с.
1007. Галик В. М. Галицьке Підгір'я в громадсько-політичній та науковій діяльності Івана Франка: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. М. Галик. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.
1008. Гарасим Я. І. Культурно-історична школа в історії української фольклористики: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / Гарасим Ярослав Іванович. – Львів, 1997. – 196 арк.
1009. Грыца С. И. Музыкально-фольклористическая деятельность Ф. Колессы: автореф. дисс. ... канд. искусствоведения / С. И. Грыца. – К., 1962. – 21 с.
1010. Гуменний М. Х. Публіцистика «Літературно-наукового вісника» (1898–1906): дис... канд. філол. наук / Гуменний Микола Хомич. – Дніпропетровськ, 1973. – 205 л.
1011. Дей А. И. Значение народного творчества в формировании критического реализма Ивана Франко: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / А. И. Дей. – К., 1950. – 16 с.
1012. Дутчак О. І. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху в Галичині 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / О. І. Дутчак. – Львів, 2011. – 19 с.
1013. Зайцева З. І. Інституціоналізація української науки наприкінці XIX – на початку XX ст.: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.01 / Зайцева Зінаїда Іванівна. – К., 2007. – 470 арк.

1014. Іванюта І. П. Наукова та громадсько-політична діяльність академіка Володимира Гнатюка в контексті українського національного відродження кінця XIX – початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Іванюта Ігор Петрович. – Тернопіль, 2002. – 192 арк.
1015. Канцелярук Б. І. Иван Франко – соредатор журналу «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 гг.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.10 / Б. І. Канцелярук. – К., 1975. – 23 с.
1016. Канцелярук Б. І. Иван Франко – співредактор журналу «Літературно-науковий вісник» (1898–1906 pp.): дис. ... канд. філолог. наук: / Канцелярук Борис Іванович. – К., 1975. – 172 арк.
1017. Квіт С. М. Дмитро Донцов і «Літературно-науковий вісник» («Вісник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х – 30-х років: дис. ... доктора філолог. наук: 10.01.08 / Сергій Миронович Квіт. – К., 2000. – 366 арк.
1018. Козлов М. В. Етнографічно-фольклористична діяльність Філарета Колесси: історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Козлов Микола Вікторович. – К.: Б. в., 2011. – 265 арк.
1019. Корбич Г. Г. Літературно-науковий вісник (1898–1906) і український літературний процес: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Корбич Галина Григорівна. – К., 1994. – 189 с.
1020. Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 pp.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна. – К., 2002. – 213 арк.
1021. Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 pp.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. В. Кузіна. – К., 2003. – 18 с.
1022. Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / М. П. Леськова. – К., 1996. – 18 с.

1023. Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна. – К., 1996. – 232 арк.
1024. Ломова М. Ф. Діяльність І. Я. Франка як етнографа: дис. ... канд іст. наук / Ломова Маріула Феодосіївна. – Львів, 1955. – 265 л.
1025. Мороз М. О. Питання бібліографії і атрибуції творів Івана Франка: дис. ... канд. філол. наук / Мороз Мирослав Олександрович. – Львів, 1962. – 229 арк.
1026. Мушинка М. І. Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі: дис. ... доктора філол. наук в формі наукової доповіді: 10.01.09 / Мушинка Микола Іванович. – К, 1992. – 33 с.
1027. Надопта А. В. Українські етнографічні збірки музеїв Галичини кін. ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. в контексті народознавчих досліджень: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / А. В. Надопта. – Львів, 2013 . – 20 с.
1028. Нечиталюк М. Ф. Драматургія Івана Франка і народна творчість.: дис. ... канд. філол. наук / Нечиталюк Михайло Федорович. – Львів, 1951. – 288 л.
1029. Педич В. П. Львівська історична школа М. Грушевського (1894–1914 р.р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Педич Василь Пилипович. – К., 1996. – 204 с.
1030. Пилипчук С. М. Фольклористичні концепції Івана Франка: методологія, генологія: автореф. дис. ... докт. філол. наук / С. М. Пилипчук. – К., 2014. – 40 с.
1031. Подоляка Т. А. Народознавча діяльність Зенона Кузелі: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Подоляка Тамара Анатоліївна. – Л., 2009. – 232 арк.
1032. Рудая Т. П. Иван Франко – исследователь славянского фольклора: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Т. П. Рудая. – К., 1971. – 28 с.
1033. Сапеляк О. А. Українська етнографія в діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка (1898–1939 р.р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Сапеляк Оксана Адамівна. – Львів, 1998. – 175 арк.

1034. Скоморовський В. Б. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Скоморовський Віталій Богданович. – Івано-Франківськ, 2005. – 196 арк.
1035. Скоморовський В. Б. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. Б. Скоморовський. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
1036. Скрипник Г. А. Українське етнографічне музейництво: становлення та розвиток: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Скрипник Ганна Аркадіївна. – К., 1998. – 407 арк.
1037. Стельмах С. П. Історична думка і методологія історії в Україні (XIX–початок XX ст.): дис. ... доктора істор. наук: 07.00.06 / Стельмах Сергій Петрович. – К., 2005. – 424 арк.
1038. Таран О. Г. Наукова спадщина Федора Вовка в галузі антропології: спадкоємність традицій та сучасне бачення: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07 / Таран Олена Григорівна. – К., 2003. – 195 арк.
1039. Тельвак В. В. Рецепція творчої спадщини Михайла Грушевського в історичній думці кінця XIX – 30-х років XX століття: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.06 / Тельвак Віталій Васильович. – К., 2008. – 521 арк.
1040. Тельвак В. В. Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів М. С. Грушевського (кінець XIX – початок XX століття): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Тельвак Віталій Васильович. – Дрогобич, 2000. – 211 арк.
1041. Франко О. О. Наукова та суспільно-політична діяльність Федора Кіндратовича Вовка: дис. ... доктора іст. наук : 07.00.05 / Франко Оксана Омелянівна. – Л., 1999. – 437 арк.
1042. Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02 / Франко Андрій Дмитрович. – Львів, 1995. – 226 арк.

1043. Франко А. Д. Науково-організаційна і видавнича діяльність Івана Яковича Франка у науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка: автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.02 / А. Д. Франко. – К., 1995. – 16 с.
1044. Франко О. О. Наукова та суспільно-політична діяльність Федора Кіндратовича Вовка: дис. ... доктора іст. наук: 07.00.05 / Франко Оксана Омелянівна. – Львів, 1999 – 437 арк.
1045. Цибенко І. П. Бібліографічні аспекти наукової спадщини М. С. Грушевського: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / І. П. Цибенко. – К., 2005. – 19 с.
1046. Шептицька Т. Л. Антималоросійський дискурс української літератури 1920-х – початку 1930-х років (на матеріалі «Літературно-наукового вісника»): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Т. Л. Шептицька. – К., 2005. – 209 арк.
1047. Шеремета О. М. Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця ХІХ – початку ХХ століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Шеремета Оксана Михайлівна. – Львів, 2003. – 218 арк.
1048. Шутак О. С. Фольклористична думка в Галичині 20–30 років ХХ століття (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / О. С. Шутак. – Львів, 2003. – 20 с.
1049. Якимович Б. З. Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки ХІХ ст. – 1916 р.): дис. ... доктора іст. наук: 07.00.08 / Якимович Богдан Зіновійович. – К., 2007. – 487 арк.